

Юрій Федькович
у спогадах сучасників

*Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича*

Юрій Федькович у спогадах сучасників

2-ге видання, доповнене

*Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2019*

УДК «821.161.2-94”188/195”»
ББК 83.3(4УКР)53-8Федькович0,1
Ф 352

Рекомендовано до друку Вченою радою
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 6 від 6 червня 2017 р.)

Рецензенти:

- **Галина Бурлака**, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України;
- **Василь Івашків**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української фольклористики імені акад. Ф. Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка;
- **Наталя Мафтин**, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Ф 352 **Юрій Федькович** у спогадах сучасників /
упоряд., передм., примітки Лідії Ковалець. –
2-е вид., доповн. – Чернівці : Чернівецький нац.
ун-т, 2019. – 320 с.
ISBN 978-966-423-471-6

У новому виданні представлено повний корпус мемуарних текстів про Юрія Федьковича. Найбільший поет зеленої Буковини, одна з найоригінальніших творчих індивідуальностей уперше постає перед читачем так зблизька у своїх трудах і днях, завзятті й відчай, складних взаєминах із собою та світом – так, як це бачили, розуміли, відчували *Інші*. Отож разом із письменником у книжці оприявнюється величезний духовно-культурний простір головно XIX століття, котрий завдяки слову, людській пам'яті, людським зусиллям також залишився жити.

Розраховано на всіх, хто цікавиться Юрієм Федьковичем, мемуаристикою, українським письменством.

УДК «821.161.2-94”188/195”»
ББК 83.3(4УКР)53-8Федькович0,1

ISBN 978-966-423-471-6

© Лідія Ковалець (упоряд,
передм., примітки), 2019

ЗМІСТ

В осягненні Федьковича. <i>Передмова Лідії Ковалець</i>	7
Археографічні зауваги	33

СПОГАДИ

Левіцький Іван. Про священників на Буковині і про залюднення Путилівщини	37
Худик Михайло. Вихитрував шандарів	40
Кудерна Густав. Мій приятель Федькович	43
Роткель Рудольф. Листи до Степана Смаль-Стоцького від 6 лютого і 18 березня 1888 року [<i>фрагменти</i>]	55
[Левіцький Володимир]. Знакомство О. Федьковича з А. Кобилянським і К. Горбалем: записки після оповідань К. Горбала	62
Кобилянський Антін. Йосиф Гординський (Федькович)	70
Дідицький Богдан. Спомини про Й. Федьковича й Із. Воробкевича [<i>фрагмент</i>]	74
Гордійчук Юрій. Юрій Федькович у буденному житті [<i>подано спомини Данила Чернюка</i>]	78
Гудима Дмитро. Ос. Федькович в останні місяці військової служби	83
Савчин Михайло. Юрій Федькович і бойко з Тухлі	86
Заклинський Роман. Спомини про Федьковича [<i>подано спомини о. Олексі Слюсарчука, Мелітона Бучинського, Юрія Семанюка, Тита Реваковича, Павла Курчіва, Василя Волянського</i>]	88

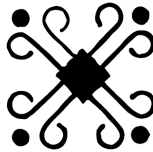
- Заклинський Роман.** За слідами Федьковича
(записки з прогульки по Буковині) [подано спогади
Петра Тимковича, Якова Осташича, Гната Кузя,
Василіки Драгінди, Леона Маковевича, о. Григорія
Кантеміра, Катерини Нікіфорян, Густава Кудерни,
о. Юрія (Георгія) Ганіцького, Омеляна Поповича, Анни
Губрїх, Юрія Скраби, Пантели Чучка, Дмитра Гасюка,
Марії Туркевич, Остапа Левицького] 118
- Колесса Олександр.** Юрій Коссован (Осип, Домінік,
Ігор Гординський: проба критичного розбору
автобіографічних його повістей та його життєписи)
[вибрані фрагменти стосуються спогадів
о. Юрія (Георгія) Ганіцького, Анни Губрїх, о. Григорія
Кантеміра, Густава Кудерни, Юзефа Огоновського,
Костя Маковійчука (Хороцована), Олекси Пентюка,
Пантели Чучка] 156
- Заклинський Роман.** Чи можна Федьковича Коссованом звати? (слово
в обороні правди) [подано спогади Гната Хмелівського,
Василі Волянського, Дмитра Нікіфоряна, аноніма,
підписаного П. Я.] 163
- Левіцький Іван.** Листи до Романа Заклинського від 18 травня
і 15 червня 1895 року [із залученням спогадів
Романа Заклинського] 171
- Маковей Осип.** Причинки до життєписи Юрія Федьковича
[подано фрагмент, що містить спогади
Івана Кирстюка] 178
- Маковей Осип.** Життєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича
[подано спогади Івана Каспицького, п. Адамка, Теодора
Марківа, Володимира Лаврівського, п. Білінкевич,
п. Коритовської] 187
- Ревакович Тит.** Про ношу Федьковича
[із залученням спогаду Петра Йозифовича] 191
- Клим Ілько.** Розмова з панами. Федькович і владика.
Як Федькович панів перевіряв 193
- Чучко Валерія.** Подорож Федьковича до Відня 196
- Повшек Іван.** [Спомини про Федьковича] 198
- Черемшина Марко.** Автобіографія [фрагменти,
що стосуються спогадів про зв'язки Юрія Семанюка
з Юрієм Федьковичем] 201

Франко Іван. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 року [фрагмент, що стосується спогадів Остапа Терлецького].....	203
Попович Омелян. Осип Федькович шкільним інспектором	206
Франко Іван. Федькович концертант і прелегент	221
Верхратський Іван. Злобні видумки д-ра Івана Франка [фрагмент]	224
Григорієвич Григорій. Осип Федькович [фрагмент]	227
Драгоманов Михайло. Лист до Степана Смаль-Стоцького від 5 січня 1888 року [фрагмент]	229
Драгоманов Михайло. Австро-руські спомини (1867–1877) [фрагмент]	231
Цурковський Євстахій. Причинок до біографії Осипа Федьковича	232
Кониський Олександр. Осип Федькович (Лист до редакції) [фрагменти]	238
Воробкевич Ісидор. Лист до Олександра Барвінського від 25 серпня 1876 року [фрагмент]	242
Ганкевич Клим. Лист до Василя Щурата від 9. II. 1898 року	244
Смаль-Стоцький Степан. Ритміка Шевченкової поезії [фрагмент]	246
Ревакович Тит. Причинки до біографії Осипа Федьковича	247
Попович Омелян. Відродження Буковини (Спомини) [фрагменти]	253
Попович Омелян. Мої спомини про Федьковича	257
Івасюк Василь. Дещо про Ю. Федьковича [із залученням спогадів п. Івасюк]	262
Тимінський Іван. Лист до видавництва зі спогадами про Федьковича від 23. III. 1902 року [фрагмент]	267
Шевчукевич Ольга. Спогади про Федьковича [подано спогади Івана Бажанського]	269
Ященко Антон. Спомини [подано спогади Касіяна Павлюка, Касіяна Богатириця, Миколи Савицького]	272
Богатирець Касіян. Спомини про Ю. Федьковича.....	280
Богатирець Касіян. Мої спомини про Юрія Федьковича	288

А. А. Похорони бл. п. Осипа Федьковича [<i>фрагмент, що стосується спогаду невідомої особи</i>]	289
[Тимінський Іван?]. Лист до невідомої особи з докладним описом надмогильного пам'ятника Федьковичеві від 16.III.1893 р. [<i>переклад з німецької мови Івана Василяшка, його ж коментар та додаток</i>].....	293
Кирчів Павло. Юрій-Осип Федькович	298
Шевчукевич Ольга. Спогади про Буковинського Соловія [<i>фрагмент</i>]	
Одинець Артемізія. Про святкування сторіччя з дня народження Юрія Адальбертовича Федьковича	300
Іменний покажчик	304
Географічний покажчик	315

В ОСЯГНЕННІ ФЕДЬКОВИЧА

*Біографія – це не що інше, як пояснення особи в часі.
У цьому сенсі є само собою зрозуміло,
що будь-яким біографічним даним
і навіть будь-якій деталі з історії життя
притаманна біографічна цінність...*

Віктор Франкл

*Мемуаристика в її кращих проявах
забезпечує дивовижний ефект присутності людини
в тому чи тому історичному часі й просторі.
Це історія, оркестрована на людські голоси,
настроєна на людину,
не оминаючи ні її слабкощів, ні звитяг...*

Михайлина Коцюбинська

На початку своєї студії «Життєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (1911), кидаючи оком на документальні матеріали, присвячені письменникові, О. Маковей скрушно зауважив: «Споминів про него небагато. Є загальні характеристики, що вказують на таке чи сяке його «дивацтво», але нема деталей, – поет мало з ким жив щиріше, а без того нема й споминів»¹.

¹ Маковей Осип. Життєпись Осипа Юрія Гординського Федьковича. – Львів : З друк. НТШ, 1911. – С. 2.

Нарікання з промовистим оцінним компонентом, однак, виявилось передчасним, бо вже наступний скрупульозний виклад Федьковичевої біографії був проведений О. Маковеем із активним залученням і мемуарів, які рідко зводилися до розповідей про «дивацтва», а в сукупності засвідчили існування навіть на той час не такого вже й бідного масиву, ще тривалий час відкритого для поетових сучасників. Доклавши чимало сил для виявлення такої рецепції, успішно цитуючи в «Життєписі...» вибрані фрагменти, а то й цілі мемуарні тексти, О. Маковей, зрозуміло, не ставив своїм завданням потрактувати їх у комплексі, подібно, як наприкінці 1880-х років Тит Ревакович та Степан Смаль-Стоцький і на початку 1900-х Роман Заклинський, котрі своїми цілеспрямованими зусиллями теж намагались піднести ідею збирання спогадів про Федьковича до рівня загальної справи. Однак про те, скільки матеріалу іще залишалось неактуалізованим, скільки було розпорошено по сторінках друкованих видань, а то й по архівних сховищах, вочевидь можна судити лишень тепер, коли мемуари про найбільшого буковинського поета виявились нарешті під дахом однієї книжки і відкриті для свого осягнення. Бо жоден інший вид документальних свідчень навіть (попри суб'єктивізм таких свідчень) не спроможний краще «оживити» у слові образ людини, як мемуари, віддзеркаливши в ньому, крім портретних деталей, і вчинки, настрої, багатоманіття зв'язків зі світом та сучасниками, і саму епоху. Таким чином, перед нами специфічний матеріал федьковичезнавства та української мемуаристики, який є ще й у будь-якому разі історичним матеріалом першорядної важливості.

Саме унікальний статус обговорюваних текстів, не кажучи про їх цікаву змістову наповненість, спонукає більше сказати про особливості процесу творення цих документів, роль у ньому ентузіастів і загалом авторських індивідуальностей, різних у професійному, соціальному, морально-етичному плані, але об'єднаних «знаємістю» з поетом і бажанням згадувати його. І стільки при цьому постає підходів до змалювання образу головного героя, стільки матеріалів здобувається, скажімо, для перегляду твердження про одностаїну

інтровертованість його натури², котра виявлялася такою головню у спілкуванні з панством, інтелігенцією; селянство, колишні жовніри, одне слово, простий люд і лише окремі, вибрані, психологічно відповідні і, мабуть, найдостойніші того товариства інтелігенти запам'ятали Федьковича більше як екстраверта. Утім, як запевняв Л. Толстой, «людина є все», і мемуари найкраще потвердять «різноманіття» Федьковича, його, сказати б, і таку універсальність. При цьому важливий кожен мемуарний текст – спеціальний чи такий, що є фрагментом іншого, немемуарного джерела, текст, що подає Федьковича в позитивному чи негативному ракурсі, такий, що належить селянинові чи інтелігентові, містить свідчення точні, достовірні чи такі, що вже стали легендою, переказом і закономірно наближені до фольклорних джерел.

Першими такими мемуарами стали усні оповіді жовнірів 41-го полку австрійської армії про свого «пана лейтмана» і співака-поета, оповіді, що з огляду на популярність Федьковича неодмінно мали поширюватись наприкінці 1850-х років у війську, а згодом серед селян. Треба гадати, ці специфічні зразки мемуаристики ідейно перегукувалися з тими «байками і легендами», котрі ходили про Шевченка на Правобережній Україні і про які шанобливо сповіщав Кобзаря М. Максимович у 1859 році. До жовнірських переказів, іще, звісно, не занотовуваних, але теж, як і попередні, з «легендарним» компонентом, доєднуються оповіді й на інші «федьковичівські» теми, серед них про поетові «дивацтва»: недаремно М. Драгоманов, перебуваючи у Львові, з'ясував, що там «усі говорили про нього [Федьковича] як про дивака та відлюдка»³. Закономірно, що, передаючись усно, ці оповіді зазнавали змін і здобували ще складнішу й суперечливішу тематичну підоснову. Окремі зразки усних мемуарних свідчень про видатного буковинця занотують на зламі століть

2 Див.: Ласло-Куцюк Магдалина. Юрій Федькович – поет-романтик // Ласло-Куцюк М. Творчість Шевченка на тлі його доби. – Бухарест : Мустанг, 2002. – С. 126.

3 Драгоманов М. П. Австро-руські спомини (1867–1877) // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2 т. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2 / упоряд. і прим. І. С. Романченка, В. В. Лисенко. – С. 201.

Т. Галіп, Р. Заклинський, О. Колесса, І. Франко, хоч це буде тільки дешифрація унікального та невідомого вповні матеріалу.

Початок задокументованої фєдьковичезнавчої мемуаристики поклала несподівана смерть буковинського поета: уже в 2-му числі львівського літературно-наукового двотижневика «Зоря» за 1888 р., який видавало Наукове товариство імені Шевченка, у загальній, редакторській статті Григорія Григорієвича (Цеглинського) було використано нез'ясований за походженням епізод зі сфери львівського побуту буковинця – про те, як зовні спокійно, покірливо, поцілунками в руку відреагував поет на привселюдні закиди двох критиків щодо його творчості. Тоді ж у «Зорі» публікацією, підготовленою Т. Реваковичем, «Причинки до біографії Осипа Федьковича» розпочалася «причинкарська» діяльність тих, хто знав буковинця особисто або цікавився ним у його сучасників; власне, до «причинкарства» спонукала спеціальна примітка: «Всіх вп. Земляків і поклонників нашого кобзаря просим о вісті, які б і небудь здавались вони, з его життя в цілі вистачання якнайповнішої біографії нашого Галицького Тараса»⁴.

Клич міг залишитися геть непочутим, якби не публікація насправду щирого Федьковичевого шанувальника Євстахія Цурковського вже у 8-му числі часопису за 1888 р. Центральна подія, про яку згадує цей парох із с. Настасів на Тернопільщині, стосувалася знову ж таки львівського відтинку поетового життя, точніше, днів, коли, вражений бюрократизмом львів'ян, письменник скористався запрошенням свого майбутнього мемуариста і подався на Великоднє свято в його парафію, де серед престолюду, бесід із ним трохи відійшов душею. «Мемуарний» хист Є. Цурковського, доброго оповідача, людини пам'ятливої, дав про себе знати і в яскравих повідомленнях про «поверховність» (зовнішність) Федьковича, його поведінку та незглибиме враження, яке справив поет своєю творчістю на покоління молодих галичан 1860-х років.

У тому ж 1888 р. намітився інший продуктивний шлях для формування мемуаристики – через приватні контакти, своєрідне замовлення спогадів про Федьковича тим, хто його

4 Ревакович Т. Причинки до біографії Федьковича // Зоря. – 1888. – Ч. 2. – С. 35.

знав. Так, професор С. Смаль-Стоцький особисто звертається з цією метою в Женеву до М. Драгоманова, розшукує аж у Великополі поблизу містечка Янів на Львівщині німецького художника і письменника Рудольфа Роткеля, з яким юний Федькович приятелював у Молдові, пропонує написати спогади про Федьковича і німецькому поетові та педагогу Ернестові Рудольфу Нойбауерові, що мешкав у Радівцях у Південній Буковині (теперішня Румунія), і теж дістає згоду. Саме завдяки таким зусиллям було отримано два Роткелеві листи-спогади, «гладкі і гарні», як справедливо означив їх О. Маковей, до того ж унікальні, бо є чи не єдиним документом молдовського періоду Федьковичевої біографії.

М. Драгоманов теж, за самосвідченням, написав для С. Смаль-Стоцького про «австро-руського Шевченка» «особний мемуар»⁵, але чи відіслав його, чи «мемуар» загубився в дорозі, невідомо. Збереглися хіба що лаконічні, але промовисті нотатки в «Австро-руських споминах (1867–1877)» – про зустрічі з Федьковичем у Львові, складний психологічний стан поета, абсолютно незрозумілого і не підтримуваного суспільством. Нотатки ці були, певне, квінтесенцією загубленого рукопису, може, й головною його згадкою, вони засвідчили існування між Федьковичем і Драгомановим внутрішнього зв'язку, не кажучи вже про те, що дали прецікавий матеріал для розгляду стосунків письменника з інтелігенцією як дуже неоднозначних.

Того самого 1888 р. мемуарні деталі промайнули і в некролозі, який підготував на Федьковичеву смерть і видрукував у петербурзькому журналі «Вестник Европы» Олександр Кониський. Таким чином, враження було таке, що ідея збирання мемуарів про Федьковича набрала одразу мало не світового розголосу, втягнула у свою орбіту багатьох, у тім числі видатних діячів, бо годі було знайти впливовіший за смерть імпульс для такої діяльності.

Однак тільки-но розпочавшись, процес призупинився, суспільство на кілька літ ніби взяло перерву для роздумів, згадувань небіжчика, осмислення його життя та заслуг, щоб

5 Драгоманов М. П. Цит. праця. – С. 201.

відтак порушити «мертву мовчанку» (О. Колесса) значно активнішою, послідовнішою діяльністю на ниві фєдьковичезнавства. Повноцінна, багата мемуаристика фєдьковичівської тематики могла з'явитися тільки у сприятливій атмосфері, у ширшому контексті публікації творів письменника, його листів, підготовки ґрунтовних біографічних досліджень, а задля цього проведення широкої пошукової роботи і навіть полемічних баталій. Тільки фактами, документами (а свідчення конкретних осіб – теж документи) можна було домогтися з'ясування істини.

Услід за публікацією К. Горбалем фєдьковичівських листів до нього та підготовлених вочевидь редактором «Зорі» В. Левицьким (Василем Лукичем) «записок після оповідань К. Горбаля» «Знакомство О. Фєдьковича з А. Кобилянським і К. Горбалем», матеріалів, безперечно, нових, з елементами сенсаційності з'явилася полемічна праця О. Колесси «Юрій Коссован (Осип, Домінік, Ігор Гординський де Фєдькович): Проба критичного розбору автобіографічних його повістей та його життєписи» (1893), а затим відповідь на неї – студія Ром. Заклинського «Чи можна Фєдьковича Коссованом звати? (Слово в обороні правди)» (1895). Дві останні стосувалися найбільше родоvodu письменника, хоча й зачіпали ширше коло питань; у них були опубліковані згадки Фєдьковичевих свояків, знайомих або ж тих, хто знався з його ріднею. У такий спосіб О. Колесса залучив до мемуаристики священників Григорія Кантеміра із с. Розтоки та Юрія Ганіцького із с. Сергії, урядника Густава Кудерну та Фєдьковичеву ученицю, доньку начальника суду у Сторонці-Путилові Анну Губріх; більше того, навіть селяни Кость Маковійчук, Юзеф (Юзьо, Юзько) Огоновський, Олекса Пентюк та Пантєла Чучко) представили інтерв'юєрові свої усні свідчення, варті окремої уваги.

Ром. Заклинський теж спирався на згадки поетових родичів – учителів Василя Волянського та Дмитра Нікіфоряна, а ще на свідчення колишнього мандатора, відтак урядника у Львові Гната Хмєлівського та греко-католицького священника у Сторонці-Путилові в 1864–1875 рр. Івана Левіцького. Для переконливості в додатку було подано письмові свідчення

Дмитра Нікіфоряна і два мемуарні листи Івана Левіцького, що за кількістю та новизною поданих відомостей, цікавою психологічною деталізованістю одразу звернули на себе увагу, ставши самостійними мемуарними текстами.

У середині 90-х років XIX ст. на тлі загального поступу федьковичезнавства і духовно-культурного піднесення підготовка мемуарів пошавилася. Провідною силою стала знову ж таки творча інтелігенція: з подачі Т. Галіпа в газеті «Буковина» в 1896 р. були видрукувані спомини селянина Дмитра Гудими, Федьковичевого соратника по жовнірській службі; у 1897 р. з уст батька, Юрія Семанюка, колись дяка у Сторонці-Путилові, записав його колоритну розповідь про письменника син, Іван Семанюк, відомий у літературі як Марко Черемшина; на початку XX ст. знанням двох почутих від філолога Івана Верхратського епізодів львівського часу Федьковичевого життя поділився Іван Франко, а власними згадками Антін Кобилянський, пізніше до «причинкарства» та ширших студій над біографією видатного гуцула, безумовно, опертої на спогади, прилучилися літературознавці Денис Лукіянович і надто Осип Маковей.

Та все ж найбільше в цей час, як і в попередній, намагався збагатити федьковичезнавчу мемуаристику Роман Заклинський. У вступному слові до першого окремішнього видання «Спомини про Федьковича» (1901) він не без гіркоти зауважив: «Удавався я устно та листовно до многих мужів, що бували в особистих зносинах з Юрієм, запрошуючи їх взяти участь в розсвітленню ще мало званої життеписи сего найбільшого буковинського поета. Мої заходи віднесли малий успіх, бо лише кілька мужів подало мені свої спомини»⁶. Оприлюднивши тоді мемуари Мелітона Бучинського, а також о. Олекси Слюсарчука та Ю. Семанюка, Ром. Заклинський відтак принципово змінив тактику: задля кращого пізнання поета поїхав у його краї, як це радив Ґете, розшукав тих, хто пам'ятав його, і бесіди з ними опублікував у своєрідних подорожніх нотатках «За слідами Федьковича (Записки з

6 Спомини про Федьковича / Зібрав Роман Заклинський. – Львів : З друк. НТШ, 1901. – С. 1.

прогульки по Буковині)», видрукуваних ЛНВ у 1905 р. Окрім уже згаданих Г. Кантеміра та Г. Кудерни, А. Губріх та П. Чучка, про Федьковича його жовнірських літ заговорили селяни Яків Осташик, Гнат Кузь, Васи́ліка Драгінда, про Федьковича-інспектора – учителі Петро Тимкович із Вашківців, Леон Маковевич із с. Іспас та декотрі інші. Спогадів, певно, було більше або ж Ром. Заклинський продовжував займатися їх збиранням і після 1905 р., бо в «Життеписі Осипа-Юрія Гординського-Федьковича» О. Маковей використав і невідомі раніше свідчення з покликанням на «Недруковані записки Р. Заклинського», зі свого боку теж налагодив зв'язки з деякими знайомими Федьковича, а також примістив у «Матеріалах до життеписи...» (1910) кілька важливих мемуарних документів про нього, зокрема авторства Ісидора Воробкевича.

Покоління, які знали Федьковича за життя, повільно відходили, а з ними закінчувалась майже столітня історія творення мемуарів про нього. Перед її фіналом з'явилися спомини громадсько-культурного та освітнього діяча, близького поетового родича Омеляна Поповича, у 1934 р. вийшли спомини учителя Василя Івасюка та його дружини. А завершили своєрідну епопею на початку 1950-х одразу два унікальні й дотепер збережені в рукописах мемуарні тексти церковного та громадсько-культурного діяча Касіяна Богатирця. Історія творення закономірно переходила в легендарно-творчу, фольклоризовану площину та історію рецепції матеріалу, зрозуміло, тільки окремої його частини.

Те, що споминами поділилися представники ледь не всіх верств (творча інтелігенція, духовенство, учителі, урядники, просте селянство), відображає реальну картину контактів письменника із суспільством. З огляду на це федьковичезнавчу мемуаристику можна скласифікувати за професійною приналежністю та соціальним статусом авторів. Утім, визнаймо також можливість інших способів організації наявного матеріалу, скажімо, виокремлення з корпусу текстів тих, що належать Г. Кантеміру, Д. Нікіфоряну, Ом. Поповичу, Ю. Ганіцькому та В. Волянському – поетовим своякам, які

закономірно володіли більшою інформацією про родинне життя Федьковича і значною мірою на цьому будували свої виклади. Утім, спогади Г. Кудерни, людини близької до дому Гординських, теж мають передовсім приватний характер, бо воскрешають домашній «буток» поета, окремі перипетії складних особистих зв'язків Федьковичевих матері та батька і загалом сторонець-путилівські сторінки поетового життя.

Доречно було б диференціювати мемуаристику про Федьковича і за іншими критеріями, які виробила наука: тематичним, жанровим, залежно від тривалості описуваного періоду тощо. Однак маємо справу переважно зі складними явищами, а в таких випадках будь-яка класифікація спрощує документальне багатоманіття. Бо хіба можна, скажімо, спомини Р. Роткеля, які містять відомості і про автора, а головню про раннього Федьковича, історію становлення його таланту й особистості – єдині у своєму роді – хіба можна їх легко злучити з чиймись іншими, так само, як і спогади о. Івана Левіцького характеризувати за іншими параметрами, а не як такими, що належать особі духовній, коли вони є і відгуком на «косованщину», і переказуванням деяких мемуарних відомостей із Федьковичевого життя, і розповіддю про громадську працю письменника, і навіть про його суто літераторські вчинки, не кажучи вже про те, що водночас несподівано зафіксували цікаві роздуми над Федьковичевою творчістю?!

Утім, специфіка матеріалу диктує можливість ще іншого, мабуть, найпростішого, правда, формального способу типології – залежно від того, чи мемуари є самостійним, отже, власне мемуарним текстом, чи вони є криптомемуарами – фрагментами немемуарних джерел, скажімо, інтерв'ю, статей або ж листів. Сталося так, що тих, других, доволі багато; може, з огляду на їх «несуверенність» проблемним виявилось їх подання в цьому окремому томі федьковичезнавчих мемуарів. Однак без таких специфічних задокументованих згадувань ми не лише не почули б стількох живих голосів із оточення поета, але й ніколи б не дізналися про те, яким він був у їхніх очах, якою була їхня, не схожа ні на яку іншу, рецепція його індивідуальності.

Таким чином, «мемуарний» Федькович виявився в центрі широкого людського кола, співвіднесеного з масштабами самої особистості. Перш ніж перейти до розгляду писань на рівні «автор (оповідач-наратор) – Федькович (суб'єкт уваги)», іще кілька загальних міркувань. Присвячені чи то певній події, чи певному періоду Федьковичевого життя, мемуари – хай фрагментарно, зі значними пропусками, формальною відсутністю дат – у комплексі відображають майже весь життєвий шлях Федьковича, притому його зовнішній вияв та історію душі – так, як вони сприймалися іншими. Тут істотне все: і те, як поет-жовнір своєму побратимові по службі «очі отворив, навчивши письма», а той пізніше «молився за его душу», і як він «дуже дбав, аби жовніри знали красно співати», і те, як він, інспектор народних шкіл, проводив учительські конференції, і те, як гостював у М. Драгоманова в час його приїзду до Львова, журний, спраглий розкоші спілкування, і як на схилі недовгого віку скупю виповідав страждання душі своєму товаришеві по долі Іс. Воробкевичу.

Важливо, що, творячи свій, найчастіше співвіднесений із власним статусом, тип Федьковича – чи жовніра, чи діяча громадського, освітнього, чи митця-інтелігента – кожен з авторів власне мемуарів показував його водночас як людину – на тлі побуту, ширшого буття, суспільних настроїв. Зрозуміло, що Федькович постав і в ореолі індивідуального, суб'єктивного сприйняття своїх сучасників, у контексті їхнього власного життєвого і психологічного досвіду. Через цю суб'єктивність мемуаристика не може бути носієм стовідсотково достовірної інформації і вимагає уважного та поміркованого ставлення до себе.

Зрештою, фєдьковичезнавчі мемуари характеризуються амбівалентністю сприйняття постаті письменника представниками різних соціальних груп – як інтелігенцією, так і селянством (вказемо хоча б на фейлетон І. Франка «Федькович концертант і прелегент», уривки з праці І. Верхратського та низку грубих, геть непривабливих згадок кількох сторонєць-путилівських селян у праці «Юрій Коссован...» О. Колесси). Ідеться не стільки про «відтінки», неминучі ситуативні розходження,

скільки про діаметрально протилежні судження стосовно тверджень багатьох, у т. ч. і М. Бучинського, – що Федькович «окружений найбільшою в очах народу повагою».

Ці моменти, як і своєрідність рецепції Федьковича кожним із мемуаристів, – психологічно пояснювані, рецепція зумовлюється як особою об'єкта, так і суб'єктивним фактором, тим паче, що «мемуари – це минуле з його людьми і подіями, пропущене через індивідуальну свідомість того, хто пише»⁷. Ось чому важливо пильніше придивитися до авторів мемуарів як суб'єктів федьковичівської рецепції з тим, щоб з'ясувати, наскільки це можливо, вплив їхньої, звісно, щораз іншої індивідуальної свідомості на мемуарний портрет Федьковича.

Цікаво, що відомий російський дослідник мемуаристики В. Кардін, трактуючи особу автора мемуарного тексту як «другого героя» («першому», звісно, присвячено спогади), підкреслив, що він, цей герой, може займати різне становище, по-різному може розв'язувати свої завдання, але «одне безсумнівно: він ніколи не пасивна особа, не «хтось у сірому». Без нього, здатного *думати, відбирати, зважувати*, мемуарний твір не відбудеться, відомості про минуле залишаться громадам фактів і цитат»⁸ (курсив наш. – Л. К.). Інакше кажучи, автор спогадів завжди присутній у спогадуваному, і саме цією унікальною здатністю скористаємося, з'ясовуючи надзвичайно цікаве психологічне питання, тим паче в умовах тривалих часових дистанцій між розгортанням подій, згадуванням і вже нашою інтерпретацією та в умовах переважно відсутності ширших відомостей про цих «других героїв».

Як нам здається, найкраще збагнути суть сприйняття Федьковича його сучасниками можна, зрозумівши її на рівні кожної окремої особистості, котра стосовно поета стала його мемуаристом, або принаймні на рівні кожної окремої групи реципієнтів, об'єднаних одним соціально-професійним статусом: Федькович у рецепції творчої інтелігенції таки «одностайніший» і відрізняється од Федьковича, яким його

7 Кардін В. Сегодня о вчерашнем: Мемуары и современность. – Москва, 1961. – С. 154.

8 Там само.

сприймало, скажімо, селянство, а цей селянський Федькович теж виявився мало схожий на Федьковича урядників чи духовних осіб – при тому, що у всіх була одна «жива модель».

Особливо цікавий матеріал для спостережень дають «інтелігентські» спомини Р. Роткеля, А. Кобилянського, М. Бучинського, М. Драгоманова, О. Левицького, Іс. Воробкевича, І. Верхратського – І. Франка, Ом. Поповича, що висвітлюють здебільшого внутрішню, психологічну сферу Федьковичевого буття, навіть коли йдеться, здавалось би, тільки про його зовнішні вияви. Кожного з мемуаристів еднає з поетом своя гама зв'язків, вона щораз проглядає через словесну вуаль і робить очевидними, одухотвореними й постаті, характери, події та саму епоху. Очевидним є і кожен Федьковичів реципієнт – творча особистість, котра володіє естетичним сприйняттям і під впливом котрої і «в документальному контексті /.../ життєвий факт у самому своєму вираженні зазнає глибоких перетворень», а характер «теж є свого роду творчою побудовою»⁹. Отож перед нами не копії подій та образів, а все ж таки їх наближене до дійсності художньо-естетичне відображення.

Спогади Р. Роткеля, викладені в листах до С. Смаль-Стоцького, репрезентують один із найважливіших і найменш вивчених періодів у Федьковичевому житті – молдовський: юний буковинський гуцул завдяки цьому своєму незвичайному вчителеві знайшов тоді власну стежку, ідентифікувавши себе з творчою інтелігенцією і тим самим прийнявши внутрішнє рішення про відповідну лінію життєвої поведінки. Роткель був малярем-портретистом і пейзажистом, до того ж літератором, і його цілком мистецьке, значною мірою романтизоване сприйняття світу й людей добре зафіксувалося в час словесного портретування Федьковичевої природи: найдрібніші риси внутрішнього та зовнішнього виду, деталі з біографії, поведінки і через 37 літ не забулися, як і пережиті тоді емоції.

9 Гинзбург Л. О документальной литературе и принципах построения характера // Вопросы литературы. – 1970. – № 7. – С. 64–65.

Таке сприйняття Федьковича зумовлювалося індивідуальною мистецькою і гуманістичною суттю самого реципієнта. Майже сімдесятилітнім окреслюючи власну попередню біографію і на її тлі докладно виписуючи пам'ятну історію Федьковича, історію свого з ним приятелювання, Р. Роткель тим самим ніби давав зрозуміти, наскільки значущою була і для нього ця пора («Як часто нагадував я собі свого приятеля Федьковича!», «Я справди гордий на те, що я перший пізнав духа, талант і характер молодого тоді чоловіка...»). Радісне, піднесене відтворення минулого, може, й не виявилось б таким, якби серед буденних перипетій молдовського побуту Федьковича і Роткеля не було їхнього високодуховного спілкування. Роткель не пропускає жодної нагоди, щоб підкреслити власну втіху від свого знайомства з Федьковичем, бо «се були найкрасші години, що... прожив під час десятилітнього побуту в Молдові, – сі години, в котрих... блукав з... молодим приятелем горами...».

Ця ідеальна психологічна сумісність існувала на тлі дуже толерантного ставлення Р. Роткеля до суспільства: так, він знайшов аргументи, щоб виправдати перед читачем своїх спогадів норовистого швагра за його кепські взаємини з Федьковичем-практикантом; зізнаючись, що батько письменника не припав йому до вподоби, водночас наголосив, що той був «тихий та скромний»; «теоретично» розумів несправедливу поведінку світу стосовно таких, як Федькович, хоча й не приймав її внутрішньо. Надзвичайно вразливий, зорієнтований не на реальність, а на творчість, знання, високі людські чесноти, юний поет не засвоїв як слід Роткелевої науки примиритися із загалом, «вдягати на себе відповідну маску» і залишився стояти обіч «натовпу» – без німба чи ореолу, а просто в романтичному серпанку трансформуючись у романтичний ідеал, що, на переконання Л. Гінзбург, є «не нормою поведінки, а духовною межею, запропонованою тільки вибраним», і має особливі хиби: «породжені трагічною долею романтичного героя, вони володіють свого роду етичною і естетичною цінністю»¹⁰.

10 Гінзбург Л. Цит. праця. – С. 69.

Завдяки високій моральності, позитивній налаштованості на пізнання та інтерпретацію Федьковича, а також докладності, розгорнутості, винятковій щирості згадувані мемуари посідають центральне місце у федьковичезнавчій мемуаристиці.

Спомини К. Горбала та А. Кобилянського відтворюють важливі епізоди Федьковичевого життя у Чернівцях на початку 1860-х років, коли він, офіцер австрійської армії, відкрився цим двом щирим студентам-русинам як початківець у руській (українській) літературі. Безпосередньому знайомству К. Горбала передувало опосередковане – через А. Кобилянського – сприйняття Федьковичевої особистості як талановитої, патріотично налаштованої і водночас уже розчарованої, зневіреної в тому, що є для кого писати. Сцену першої зустрічі мемуарист подав без жодної ідеалізації – в інтер'єрі скромному, з руською піснею та шевченківськими віршами, які Федькович уперше почув тоді із Горбалевих уст.

Характеризуючи процес формування першого враження про іншу людину, психологи стверджують, що при цьому майже завжди присутні якісь прояви експресії. В описі знайомства К. Горбала з Федьковичем експресії немає, може, тому, що реципієнт уже володів чималою інформацією і був внутрішньо готовий до такого розвитку подій.

Зате спомини А. Кобилянського під назвою «Йосиф Гординський (Федькович)» побудовані на емоційному, дещо ексцентричному, з елементами психологізму, «вчитуванні» у портрети буковинця та його батька, Ад. Гординського, задля доведення «подібності – можна би сказати: р і в н о с т і образу обох особистостей», іще точніше – для доведення їхнього кровного зв'язку. А. Кобилянський, успішно зігравши колись, за І. Франком, роль ініціатора у Федьковичевому житті та організатора його поетичного дебюту, цього разу поступився Кобилянському-лікареві, докторові медицини, винахідникові, хтозна чи не захопленому якраз модними фізіономікою та френологією, що пов'язували риси зовнішності з рисами характеру. Хай там як, а саме А. Кобилянський

створив найдокладніші вербальні портрети Федьковича та його батька.

Цікавими та несподівано різними за тональністю виявилися мемуарні документи М. Бучинського. У першому, котрий оповідає про відвідини Федьковича у Сторонці-Путилові в 1867 р., подано чимало важливих етнографічних деталей побуту письменника. Дослідник передовсім у такому контексті спершу сприймав господаря, його поведінку і взаємини з краями, хоча в процесі кількадечних спостережень запримітив особливі, складні психологічні деталі портрета, а головне – «відокремленне від світа», ширшого, громадсько-культурного. Фактично уява реципієнта подолала кілька закономірних етапів на шляху до головного відкриття: спершу – майже абсолютне непомічання стану, думок спостережуваної особи, потім з'явилися уривчасті враження про специфічне внутрішнє життя героя, відтак автор спогаду настільки налаштувався на хвилю такого вивчення об'єкта, що, здається, і сам увійшов до його світу. Саме це не етнографічне, декоративне, а психологічне, людське враження виявилось центральним у спогаді М. Бучинського, бо в 1872 р., відвідуючи Федьковича разом із М. Драгомановим у Львові, мемуарист одразу спрямував увагу та поведінку на внутрішній стан поета, знайшовши його «ще більше апатичним».

Драгоманівський мемуарний штрих про своє сприйняття у Львові Федьковича настроєво майже суголосний із враженням М. Бучинського, і водночас, попри свій лаконізм, виразніше демонструє власну позицію автора – громадсько-культурного та політичного діяча і дуже вразливої людини: «З глибоким жалем зоставались ми з жінкою всякий раз, коли виходив од нас Федькович – а заходив він до нас частенько... Та що порадити, ми не знали...». У психологічній літературі таку реакцію, про яку повідомив М. Драгоманов, називають адекватним емпатичним переживанням, тобто глибокою перейнятістю індивіда суб'єктивними проблемами свого співрозмовника – через ототожнення з ним, через співчуття-переживання негараздів безвідносно до свого власного

стану¹¹. Точність такої міжособистісної рецепції підтвердилась як бажаннями Федьковича відвідувати Драгоманових, так і безвідмовною готовністю останніх приймати цього гостя в себе, більше того – емпативно переживати його долю.

Показово, що у фєдьковичезнавчій мемуаристиці є й інше – цілком протилежне бачення щойно згаданого епізоду з львівського побуту поета. Належить воно І. Верхратському, який одного разу застав буковинця у Драгоманових і виніс із тієї зустрічі лише негативне враження, дарма що цей гість не вчинив нічого, що суперечило б нормі. Очевидно, причина полягала якраз у відповідній налаштованості І. Верхратського, адже за допомогою налаштування (установки) можна спрямувати в бажане річище відображувальну діяльність людини, а відтак і саму поведінку. Імовірно, І. Верхратський як поет з університетською освітою заздрив славі формально малоосвіченого буковинського лірника, якщо вже на початку мемуарів іронічно заговорив про нього як про «увеличеного «поета» (sic! – Л. К.) народовців», а згодом, ставши в позу критика, іще раз повернувся до цієї теми, щоби піднести кілька раних поезій, «живі образки люду... в оповіданнях», усе ж інше заперечивши, бо воно йому, мовляв, «не по нутру». Таке спростування Федьковичевої популярності – лише невдала спроба не ліричного і тим паче не літературно-критичного відступу, бо в центрі – одна всуціль негативна емоція роздратованого Я, котре зверхньо піднімає на кпини не Федьковича-поета, а Федьковича, мовляв, селяка, гуцула (Федькович «щось незрозуміле пробовкував», він же «витягнув ... кашук, скрутив собі «дзігарку» і яв з найбільшою флегмою курити», він же «оказний», «дуже несимпатичний», не говорив, а «цідив кожде слово крізь зуби, поморгуючи при тім від часу до часу коротко стриženим усом»).

Те, що враження І. Верхратського не було випадковим, хвилими і що пов'язані з ним епізоди побутували в середовищі галицької інтелігенції як ледь не анекдотичні, підтвердив і

11 Див.: Орбан-Лембрик Л. Соціальна психологія : у 2 кн. – К. : Либідь, 2004. – Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування: підр. для студентів вищих навч. закладів. – С. 556–557.

фейлетон І. Франка «Федькович концертант і прелегент». На цей раз автор із покликанням на І. Верхратського переказує історії невдалих виступів буковинського письменника у львівській «Руській Бесіді», творить своєрідний мемуарно-художній простір, дотримуючись «фейлетонних» правил: подає сенсаційну комічну суперечність, додержує певних композиційних вимог, забезпечує стилізовану, від особи маски наратора оповідь та підтекст. Авторська позиція нібито й індиферентна, хоча іноді І. Франко призабуває, що в центрі – конкретна багатозаслужена постать, поведінку якої навіть з етичних міркувань хтозна чи можна пародіювати, бо пародіює її. Таке Франкове «призабування», схоже на солідаризацію з І. Верхратським, – і то на тлі активної діяльності в царині федьковичезнавства – чи не найбільша загадка обговорюваної мемуаристики, наочне підтвердження складності рецепції Федьковича його колегами.

Зате цілком органічно вписалась у львівський мемуарний цикл історія, повідана літератором, гімназійним учителем Остапом Левицьким, не стільки про суперечки буковинського письменника з львів'янами стосовно виправлянь ними його творів, скільки про своє з ним «поєдинкування» на самому початку – цілком у гуцульському дусі: хто вип'є більше «народних класиків», тобто чарок горілки. Оповідач добре зятив зовнішній бік ситуації та ефектно її відтворив, хоча з роками враження не поглибилось, не збудилось бажання спостерегти у тому «поєдинкуванні» інший – прихований – смисл: потребу в такий спосіб зняти емоційну напругу. «Треба лишень дивуватися тонкості Паскаля, котрий довів, що людина шукає товариства не тому, що вона не може витримувати самотності, а винятково тому, що хоче забути-ся»¹². Таке спостереження психолога О. Вейнінгера стосується і цієї пригоди, яка ще раз підтвердила Федьковичеве бажання широкого, різноманітного, у т. ч. неформального контакту з інтелігенцією.

12 Вейнінгер О. Пол и характер : принципиальное исследование. – Москва : Terra, 1992. – С. 215.

Події завершального періоду Федьковичевого життя, позначені як ще більшим «відокремленням од світа», так і щирим намаганням з'єднатися з ним, у мемуаристиці закономірно відображені мало. На це є певні причини: поет сам не давав суспільству вдосталь інформації про себе, а воно було ще аморфним і не робило скільки-небудь активних спроб для контакту. Про ті часи збереглися лист Іс. Воробкевича до Ол. Барвінського від 25 серпня 1876 р. зі схвильованою розповіддю про відвідини його Федьковичем, спогади Т. Реваковича, І. Тимінського, Ом. Поповича, котрі зачіпають і матеріал з останніх років біографії поета, та ще дещо інше. Однак навіть ці окрушини символічно відображають і міру спостережуваності, їх напрям, і суть самих вражень. З одного боку, який репрезентує Іс. Воробкевич, – увага співчутлива, аж до жалю, до боязкості, до відвертих зізнань, що поряд із Федьковичем «якось одному unheimlich» (нім. моторошно. – Л. К.), з іншого боку (передовсім Ом. Попович) – емоції майже безпристрасні, наче з обов'язку.

Свідчення Ом. Поповича, крім того, що містять деякі маловідомі деталі біографії письменника, зокрема про його працю шкільним інспектором, ілюструють одночасне подвійне (явне і приховане) ставлення до Федьковича у суспільстві. Розпочавши один зі своїх текстів пафосно й розлого (про важливість «плекання історичних традицій», «неустанного підйому національного духа», гідного відзначення пам'яті видатних земляків), мемуарист лишень відтак переходить до конкретики, а саме: міркувань про місце Федьковича у своєму власному житті. Близький родич письменника по лінії матері, син православного священика, до того ж німецькомовного поета, прозаїка, етнографа, сам відомий громадсько-політичний, педагогічний діяч та публіцист, Ом. Попович залишив чимало споминів: удома «довкола цісарського образу полеву ленту, які носили тоді австрійські старшини», – подарунок Федьковича, і те, що поет «оминав їх дім, як усіх інтелігентів», і що після переїзду в Чернівці вони, Поповичі, «пробували саме в домі Федьковичевого батька». Згадав і про відвідини разом зі С. Смаль-Стоцьким Федьковича

в Чернівцях, більше ніж скромну участь письменника в газеті «Буковина», а проте «живе інтересування «Бібліотекою для молодіжи...», і те, що той бував «щонеділі й свята в церкві, де всі цікавилися гуцулом».

Виклад майже голих фактів на цьому закінчився, замість яскравої людської індивідуальності, безперечно, званої Ом. Поповичем, на авансцені постав значно простіший чоловік, головне – оточений пієтетом не авторським, а загально-прийнятим. Центральний образ, який у мемуаристиці зазвичай укрупнюється, ніби зростає над оточенням, навпаки, змалів: у підсумку виявилось незрозумілим, що ж виокремило Федьковича із загалу, що зробило його історично видатним, коли, бач, назбиралося стільки претензій, а серед них найголовніша – про товаришування «тільки з гуцулами», що, мовляв, «мало пагубний вплив на його [Федьковичеві] талан і здоровля».

Неважко помітити неузгодженість «діагнозу» з риторикою зачину, ба й фіналу, Ом. Попович, сформувавшись у віддалених од простолюду, умовах, за вдачею більш раціональний та поміркований, психологічно цілком відмінний від Федьковича, мав свої погляди на природний демократизм, спосіб життя і навіть заслуги поета, погляди, що брали початок із попереднього негативного досвіду (Федькович же «оминав їх дім»), і тому закономірно були забарвлені неприязню.

Отже, припущення про те, що найкраще мали би розуміти Федьковича люди творчі, справдилося не цілком, адже порозуміння зумовлене передовсім установкою реципієнта на досягнення порозуміння, а не на задоволення лишень свого індивідуального інтересу, та відповідною зичливою поведінкою стосовно того, кого прагнеш зрозуміти. Мемуари інших представників суспільства, тих, які оберталися у Федьковичевому просторі і залишили про це документальні свідчення (учителі, урядники, духовенство, селяни), теж це засвідчують.

Зокрема, Василь Івасюк, 26-річний учитель, ідучи разом з групою львівської молоді і представниками Наддніпрянщини в 1885 р. до Федьковичевої оселі в Чернівцях, явно тримав у свідомості ідеалізований образ поета, бо пізніше згадував: «Я

входив до Федьковичевої хати з побожністю». Однак мовчазний, апатичний господар видався оповідачеві «мармуровим стовпом», бо абсолютно не відізвався на «дуже палку патріотичну промову» одного із представників делегації і взагалі говорив мало. Насправді перебіг такої взаємодії господаря та його гостей був більше закономірним, ніж випадковим: патетика, демонстративність, ясно, не вичерпували сутності молодих сердець, але оскільки саме вони були презентовані, то й не були прийняті; в іншому разі презентація Федьковичем себе була б більш імовірна. Зрештою, надії «пізнати особисто поета» хтозна чи могли справдитись в один запланований момент, до того ж в умовах «гуртівщини» – цілком невідповідних для цього. Очевидно, ідеал поета, витворений у свідомості оповідача до зустрічі, був хистким та ілюзорним, якщо для його знівелювання виявилось достатньо неадекватної емоційної поведінки Федьковича.

Інша річ – спогади урядника Густава Кудерни, котрий знав родину Гординських, довгий час уважно спостерігав за Федьковичем і мав внутрішню потребу «студіювати того мужа». Зазвичай, на думку психолога, «правильне розуміння людини як особистості утворюється в тих, хто з нею спілкується, при не дуже тривалому і, головне, при не дуже тісному знайомстві. У протилежному разі ті, хто оцінюють, як правило, не спроможні подолати в собі тенденцію бути поблажливими і виявляти своєрідний фаворитизм стосовно давніх знайомих»¹³.

Однак позиція Г. Кудерни є винятком із правила. Цей автор, як засвідчують його спомини про Федьковича, був людиною обов'язковою і розсудливою, освіченою і начитаною, спостережливою і пам'ятливою, до того ж вправно володів словом і вмів розмірковувати над фактами, вкладаючи в ті міркування передовсім життєвий і душевний досвід. Спогадуючи «великого Гете» й О. Колессу як автора праці про Федьковича-Коссована, будучи в курсі федьковичезнавчих публікацій і маючи про них власну думку, оповідач головну

13 Бодалев А. А. Формирование понятия о другом человеке как личности. – Ленинград, 1970. – С. 14.

увагу приділяє тепер життєвій і духовній історії Федьковича як не-Коссована, значною мірою й історії його батьків, розкриттю «особлившої вдачі і дивного характеру» свого героя, «згірченого до людей». «І в тім огірченню душевним треба шукати також неконсеквентности [непослідовності] в его характері і роздвоєння в его натурі», – вважає оповідач, безумовно, провідник авторської ідеї. Для нього Федькович не лише приятель, а й неординарна людська особистість, свідома того, що треба «его поетичний німб еще більше світляним учинити». Розгорнуті, подані трьома випусками в газеті «Промінь», а головне, добре злагоджені, концептуальні, оригінальні у стильовому плані мемуари Г. Кудерни дають підстави захищувати їх до кращих документальних джерел фєдьковичезнавства.

Церковнослужителі так само, як і світська інтелігенція, виявилися найпродуктивнішими творцями фєдьковичезнавчої мемуаристики, бо на той час тенденція, що склалась у Галичині, – написання мемуарів вихідцями із родин священників – переходила й на Буковину. Щодо співвідношення авторської особистості з реальним буттям (такий принцип класифікації мемуарів запропонувала Л. Гінзбург), то хіба спогади Г. Кантеміра, оформлені як інтерв'ю з ним, є фактологічними, в усіх інших виклад фактичного матеріалу єднається із психологічними спостереженнями, продукуючи окремий тип мемуарного тексту – синтетичний.

За кожним спогадом – своя історія зв'язку з письменником, свої враження, у світлі яких зринають і живі авторські індивідуальності оповідачів: веселий, життєрадісний колишній дяк Путилова Юрій Семанюк, попри все, вразливий і делікатний («Співаю, співаю, аж тут дивлюсь: Федьковичеві котяться сльози із очей. Я удавав, що не бачу»; галицький священник, згодом відомий церковний і громадський діяч Олекса Слюсарчук, який гостював у Федьковича у Сторонці-Путилові упродовж трьох днів 1866 р., теж тонкий психолог і дипломат, бо виявився здатен магією слова й думки, щирого почуття і доречного вчинку обернути гнів господаря на милість, тобто налаштувати Федьковича до себе настільки

прихильно, що той відкрив тоді душу й виповів найсокровенніше (про творчість як потребу «смутчої його натури»); довголітній священик у Сторонці-Путилові Іван Левіцький, категоричний у ставленні до «косованщини», надзвичайно цікавий до творчого світу Федьковича і переконаний, що його «кожда поезія має свою причину». Їхні спогади абсолютно позбавлені критики, дріб'язковості, так само, як і менторства. Проте Федькович у трактуванні цієї групи реципієнтів не показаний як ідеальний герой, читач постійно відчуває напругу його внутрішнього життя, яка не могла не виявлятися зовні і в деяких неадекватних вчинках, так само, як відчуває складність зовнішніх обставин, духовної атмосфери, якою письменникові довелося дихати.

Утім, Федьковича згадувала не лише освічена, інтелегентна частина українського суспільства. Т. Галіп, Ром. Заклинський, О. Колесса занотували спогади про нього десятка селян, котрі мешкали переважно у Буковинській Гуцулії або ж завдяки поетові були пов'язані з нею внутрішнім, духовним зв'язком.

Радянське фєдьковичезнавство, дарма, що «для написання повної біографії поета, опертої на широкім культурно-історичнім тлі, конче треба вислухати й голоси сторін неприхильних поетови»¹⁴, не скористалося свідченнями, наприклад, Пантели Чучка, Костя Маковійчука, Олекси Пентюка та Юзефа (Юзя, Юзька) Огоновського, бо вони не вкладалися в прокрустове ложе ідеологічного стандарту, так само, як і спогади І. Верхратського в інтерпретації І. Франка не включили ні до 20-томника автора, ні до його 50-томного видання. Як з'ясувалося, саме ця найдорожча Федьковичеві Буковина мала до свого сина найбільш складні і суперечливі почуття. О. Колесса наприкінці студії «Юрій Коссован...», утримуючись від будь-якого коментаря, зазначив: «Виїжджаючи із Сторонця-Путилова, не полишив поет по собі у гуцулів доброї пам'яті. Мужики його недолюбували і, не зважаючи

14 Франко І. Шевченко героєм польської революційної легенди // Франко І. Збір. творів : у 50 т. – К. : Наук. думка, 1981. – Т. 29 : Літ.-крит. праці (1893–1895). – С. 210.

на його одіж і мужицькі звичаї, дивились на него як на пана. «Ні пан, ні мужик; а все більше – пан – бо з панами раз у раз вдаєся». Вони не могли того зрозуміти, чому він вбирався по-мужицькому: «Перебирався, не знав на що, за гуцула, та пиячив з простими легінями» /.../ Він яку видів на світі ношу, в таку перебирався; то в ношу гуцульську, то в поляницьку, то в волоську, навіть сиві портяниці носив. От кумедиянт був та й годі...». Крім того, про Федьковича згадували як про доброго ворожбита і для себе доброго двірника (сільського старосту). Невміння відділити дріб'язок, випадкове од істотного, явна гіперболізація нестандартних виявів життєвої поведінки, прозваних у федьковичівському контексті «дивацтвами», можна було б розцінювати як індивідуальне несприйняття, якби у зв'язку з цим Федьковичеві не було пред'явлено значно принциповіших інсинуацій, що у т. зв. сервітутному процесі (повернення лісів та пасовиськ простим гуцулам) він «розійшовся з правдою», бо «взяв від панів поле, взяв гроші та зробив згоду з панами».

Отже, даремно уявляти стосунки Федьковича з селянством як абсолютно рівні, ідеальні, а його творчість – як близьку і зрозумілу для «нечитальника», який, власне, тієї творчості не знав та й не розумів поезії – жанру вельми делікатного. Така ситуація в історії давнішої літератури – не рідкість, а радше тенденція. Як свідчив М. Зеров, і через 15-річчя після смерті Лесі Українки її твори належали до речей шанованих, але «нечитомих».

Федьковича в селі його безпосередні сучасники тим паче не читали, а відповідно й не знали найбільш значущого в ньому – його *письменництва*, хоча й бралися неделікатно, грубо прикладати до божественного начала мізерні оцінкові стереотипи. У психології таку поведінку називають беззвітним структуруванням особистості, за якого, «не знаючи чи недостатньо знаючи справжні причини поведінки нашого індивіда, люди за умов дефіциту інформації починають приписувати один одному як причини поведінки, так і її зразки або загальніші характеристики»¹⁵, тобто беззвітно творять

15 Орбан-Лембрик Л. Цит. праця. – С. 560.

своє уявлення про структуру пізнаваної особи, дарма що воно не відповідає правді.

Розмірковуючи над специфікою письменницької психології автора «Людської комедії», російський літературознавець Б. Грифцов зазначив: «Ніщо з природних даних не провіщало ексцентричного, сповненого дивацтв життя Бальзака. Воно дало привід для численних анекдотів, точніше – все складається з дивацтв і анекдотів. Особливість їх, однак, у тому, що ці дивацтва не стільки були розраховані на зовнішній ефект позою, скільки – внутрішньо зумовленою мукою. Вони зумовлювались не оригінальнічанням, а дивацтвами самої письменницької професії»¹⁶. Якщо для Парижа першої половини XIX ст. займатися літературою було річчю незвичною, то для Федьковичевого села така професія була абсолютно незрозуміла, а тому й неприйнятна.

І закономірно, що поет, до того ж вїйт, писар, навчитель дітей місцевого панства, інспектор народних шкіл Вижицького повіту в очах своїх затурканих, пригноблених власною темнотою земляків стояв почасти й паном, а отже, селянським антиподом. Як писав наприкінці XIX ст. чернівецький етнограф Р. Ф. Кайндль, дослідник особливостей матеріальної і духовної культури населення буковинської і частково галицької Гуцульщини, «гуцул не вельми добре відгукується про... урядовців; передовсім він закидає їм хабарництво», та й «у сільських вчителів становище важке внаслідок загальної неприязні до школи»¹⁷.

Попри те, що Федькович разом із кількома іншими особами посприяв успішному завершенню сервітутових процесів, селяни не винагородили його навіть вдячним словом. Ті, кого доводилося захищати, на переконання Федьковичевого мемуариста, теж учасника тих процесів о. Г. Кантеміра, «були в той час темні і невчені», отож зазначена поведінка, мовляв, «не диво». Дивує трансформація поглядів Пантели Чучка, котрий, свідчивши О. Колесі в 1892 р. стосовно Федьковича

16 Грифцов Б. А. Психология писателя. – Москва, 1988. – С. 132.

17 Кайндль Р. Ф. Гуцули: їхнє життя, звичаї та народні перекази / переклад З. Ф. Пенюк. – Чернівці: Молодий буковинець, 2003. – С. 49.

цілком негативно, через десятиліття разом із даскалом Юрієм Скрабою оповідав Ром. Заклинському про нього вже цілком по-інакшому – достовірно, предметно й аргументовано – як про доброго двірника, запеклого борця з алкоголізмом, «знаменитого господаря і економіста», бо це завдяки йому «у Сторонци є тепер прекрасна нова церков».

Можна було б припускати, що кардинальна зміна суджень зумовлена зміною в поведінці Федьковича, якби в обох випадках не йшлося про людину, котра завершила земний шлях. Можливо, на свідчення селян вплинули Ром. Заклинський і особливо О. Колесса: його хибні теорії вірогідності «косованщини» і зрадливості Федьковича у сервітутних процесах, основані на специфічних, тенденційно дібраних свідченнях, аж надто гармоніювали зі свідченнями П. Чучка та ін.

Решта селянських згадувань про Федьковича має принципово іншу – рідко коли спокійну, переважно схвильовану, а головне – пієтетну природу, тематикою своєю стосуються жовнірських літ поета і подальших сторонець-путилівських сторінок його життя. І в записаному Т. Галіпом оповіданні Дмитра Гудими із с. Брідок, і в розповідях Якова Осташика, Гната Кузя, Василики Драгінди з Руського Банилова, і в згадках Івана Повшека із Новосілки-Костюкової про товаришування Федьковича з його близьким родичем Семеном Нарівняком – усюди на чільному місці Федькович, якого «жовніри зараз сильне полюбили», «у огонь би за ним скочили, не то що». Федькович для цих своїх мемуаристів не лише краєнин, особливий пан, батько, «дуже людяний офіцер», генератор бадьорого настрою, вірний друг і заступник, «правдивий гуцул», а ще красень – «як з воску, най ховаються всі». Він для них – свій поет-пісняр («Найбільше співали ми такі пісні, що він сам повигадував»), тому й не дивно, що Гнат Кузь та інші співали їх Ром. Заклинському і через сорок літ.

За теорією У. Глассера про існування в пам'яті кожної людини «особистого альбому картин», для цих найбільш найвідданіших і найвдячніших Федьковичевих друзів картини їхнього жовнірства чи не найяскравіші, враження від них перейшли у стійкі патерни і навіть включились у структуру

характерів, стали частиною суті мемуаристів. На запитання Ром. Заклинського «Чи пам'ятаєте ви Федьковича?» Гнат Кузь недарма-бо «глянув... здивований, ніби попарений: «Я би не пам'ятав пана!! І вмирати буду, а ще буду згадувати».

Яскравість емоцій та живих картин із часом не стерлася, енергетика такого Федьковичевого образу поманила до себе й ширше оточення, і наступні покоління, котрі, як потверджують спогади Артемізії Одинець (із дому Ганіцької), намагалися щиро пошанувувати письменника і по його смерті, дарма що й собі почали суб'єктивно інтерпретувати, дописувати свої штрихи на знайомому портреті. Чи не внаслідок цього поет став більш «плакатним», «умовним», наближеним до канону?! Про канонізацію образу буковинського лірника його сучасниками говорити не доводиться, хіба що про ідеалізацію з боку жовнірсько-селянської братії: абсолютно нова поведінка, тип абсолютно нових відносин, реалізований найдосконаліше у війську і запроваджуваний хай проблемно опісля, закономірно зробили Федьковича і в сфері міжособистісного спілкування постаттю неординарною, знаковою, за термінологією Л. Гінзбург, – «семіотичною», дарма що на це існували різні погляди і думки.

Таким чином, спостереження над мемуаристикою про найбільшого буковинського поета підтвердило наявність у складі загальнонаціональної художньо-документальної спадщини численного, різноманітного і надзвичайно цікавого за змістом корпусу текстів, що мають суспільне, культурне, естетичне і пізнавальне значення. Будучи унікальними дарунками для сучасників та нащадків, ці мемуари по-своєму воскресають як конкретну людську біографію, долю, епоху, навіть порухи Федьковичевої душі, так і образи мемуаристів – представників поетового оточення, у такий спосіб роблять усіх їх знайомими. Мемуарні ж свідчення про письменника, що володіють високим ступенем довіри до себе, в пов'язі з усіма іншими документальними свідченнями сприяють безпосередньому реконструюванню і життєво-творчої дороги Федьковича, і його цілого художнього світу.

Лідія Ковалець

АРХЕОГРАФІЧНІ ЗАУВАГИ

У пропонованому виданні мемуарів про Ю. Федьковича зібрано 52 одиниці текстів авторства 35-и осіб. Із них більше десяти осіб беруть слово по два рази, кілька – по три, а Ром. Заклинський, найбільше прислужившись до збереження такої спадщини, – чотири рази. Загальна кількість тих, чий спогади задокументовані і потрапили до книжки, – 67 осіб.

У попередньому виданні вперше публікувались чотири документи. Це фрагмент листа І. Тимінського (автограф зберігається у відділі рукописних фондів та текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України), два мемуари К. Богатирця і останній авторства А. Одинець (усі взяті з фондів Чернівецького літературно-меморіального музею Ю. Федьковича).

Нове видання доповнено іще трьома раніше недрукованими текстами. Це переказ В. Чучко, фрагмент мемуару О. Шевчукевич («Спогади про Буковинського Соловія») і датований від 16.III.1893 р. лист імовірного авторства І. Тимінського до невідомої особи з докладним описом надмогильного пам'ятника Федьковичеві [переклад з німецької мови І. Василяшка, його ж коментар та додаток].

Публікований фрагмент листа М. Драгоманова до С. Смаль-Стоцького, в літературі лише частково цитований, у нашому виданні представлено за автографом, що зберігається в Центральному державному історичному архіві України у м. Львові. Видрукувані Ром. Заклинським спогади

Ю. Семанюка уточнено й доповнено за фотокопією автографа – власністю Чернівецького літературно-меморіального музею Юрія Федьковича. Мемуари А. Одинець про святкування у Сторонці-Путилові 100-річчя від дня народження Ю. Федьковича збагачено новими фажливими коментарями, як і кілька інших текстів (спогади В. Івасюка, О. Шевчукевич).

Щодо жанрових форм уміщених текстів, то це переважно нотатки (об'єктні, суб'єктні, здебільшого такі, що поєднують обидва підходи), а ще листи (дев'ять одиниць), подорожні нотатки разом з інтерв'ю (як-от праця Ром. Заклинського «За слідами Федьковича»), некролог (авторства О. Кониського), фольклоризовані оповіди, в основі яких колективно мемуарне начало (їх переказують І. Клим, В. Чучко, М. Савчин, М. Худик), тощо.

Друковані раніше матеріали подаються здебільшого за першодруками. Починаючи з часу смерті Ю. Федьковича у 1888 р., їх публікували головню в періодичних виданнях Львова («Зоря», «Руслан», «Літературно-науковий вісник», «Життя і знання»), буковинських часописах («Буковина» / «Радянська Буковина», «Рідний край», «Промінь», «Радянська Верховина»). Крім того, залучено відповідні публікації альманахів, збірників, видань праць окремих авторів, а також найповніше джерело для вивчення біографії письменника – «Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (Львів, 1910).

Черговість подання документів зумовлена хронологічним принципом – за періодами життєво-творчого шляху Ю. Федьковича, хоч повністю дотриматись цього з огляду на зміст деяких текстів неможливо: вони вміщують відомості про різні етапи діяльності письменника.

Перед кожним із мемуарів подано бібліографічні відомості про нього, представлено авторів та мемуаристів (якщо це тексти із других рук) в аспекті загальному і, де це видавалось можливим, співвіднесеному з Ю. Федьковичем.

Імена, події, назви, значення слів тощо прокоментовано у посторінкових примітках, кожне наступне їх згадування пояснень загалом не передбачає. Переклади іншомовних

слів, виразів, речень теж подано у примітках. Непрочитані в рукописах слова позначено записом «нрзб.» у квадратних дужках. Кутовими дужками та трьома крапками помічено ті пропущені фрагменти текстів, котрі не містять мемуарних свідчень. Присутні імена та географічні назви висвітлено у покажчиках.

Щодо особливостей мови уміщених матеріалів, то вони максимально збережені передовсім на лексичному та морфологічному рівнях, але не тільки. Нам було важливо якомога адекватніше передати тривалу й цікаву і в лінгвістичному плані подію спогадування Федьковичевого життя. Звідси й атмосфера людського велелюддя, багатоголосся, яку спробувалося зберегти через збереження особливостей мовлення, письма кожного з мемуаристів. Ось чому у виданні присутні навіть драгоманівка, «язичіє», етимологічний правопис тощо. Незначна уніфікація («гуцульський» замість «гуцульскій», «житте» замість «жите», «багато» замість «богато» й т. под.) покликана зробити обговорюваний матеріал зрозумілішим сучасному читачеві, вона відбулася щодо текстів, котрі датовані переважно кінцем XIX – першими десятиліттями XX ст. Пунктуація ж в усіх випадках відповідає теперішнім нормам.

Хочеться вірити, що зібрані спогади про Ю. Федьковича виконають свою місію – стануть цінним джерелом для ще повнішого пізнання творчої індивідуальності цього великого письменника.

І при нагоді моя сердечна дяка:

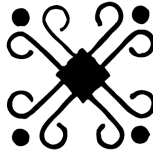
- своїй дорогій родині; кажучи словами Юрія Адальбертовича, їй найбільше щасливих годин життя я винна;
- своїм шкільним та університетським учителям, колегам-філологам у Чернівцях та поза ними – тим, хто є тут і хто вже в іншому вимірі;
- бібліотекарям наукової книгозбірні Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича і кожної іншої бібліотеки, де пощастило працювати;
- співробітникам рукописних фондів, архівних установ Києва, Львова, Чернівців; послуговуватись набутками

скарбівень, котрі вони охороняють, так само було щастям;

- Чернівецькому літературно-меморіальному музеєві Юрія Федьковича, який у моєму розумінні є перш за все місцем останнього земного прихистку поета;
- вельмишановним рецензентам, усім, хто виявляв щирий та активний інтерес до моїх наукових студій і їх головного фігуранта.

Упорядниця

СПОГАДИ

ІВАН ЛЕВІЦЬКИЙ

ПРО СВЯЩЕНИКІВ НА БУКОВИНІ І ПРО ЗАЛЮДНЕННЯ ПУТИЛІВЩИНИ

Уперше надруковано у львівському журналі «Зоря» (1896. – С. 199) як до певної міри відгук на працю Олександра Колесси «Юрій Коссован (Осип, Домінік, Ігор Гординський де Федькович): Проба критичного розбору автобіографічних його повістей та його життєписи» (Львів, 1893). Стаття І. Левіцького проливає світло на суспільно-духовну атмосферу, що панувала у Федьковичевому краї у ХІХ ст.

Подаємо за першодруком.

Левіцький Іван (?–?) – греко-католицький священник. У 1864–1875 рр. служив у с. Сторонець-Путилів, згодом с. Гуцанки та с. Добромірки Збарзького повіту Тернопільщини.

Щодо низького образования священників на Буковині, о котрім згадують пп. Волянський¹ і др. Колесса² в своїх

- 1 *Волянський Василь (бл. 1866–?) – педагогічний діяч, на 1894 р. управитель школи народної імені Тадеуша Чацького у Станіславі. Близький родич Ю. Федьковича по лінії матері, син її двоюрідної сестри Анни; батько В. Волянського Олександр Волянський був писарем у с. Розтоки. Під час навчання в учительській семінарії Чернівців мешкав на квартирі в батька письменника, Адальберта Гординського.*
- 2 *Колесса... – Йдеться про українського літературознавця, мовознавця, історика й етнографа Олександра Колессу (1867–1945), який на основі сумлінно зібраного (в т. ч. й у рідних місцях Ю. Федьковича), але критично не перевіреного матеріалу, певних здогадів і кривотлумачень, у 1893 р. виступив із розвідкою «Юрій Коссован (Осип, Домінік, Ігор Гординський де Федькович)». В основі її – версія про нібито «мужицьке» походження Ю. Федьковича.*

замітках, а взглядно в розвідці про Федьковича, то се правда, але воно було значно давніше, а не за часів Федьковича, тим менше за п. Волянського. Також се незаперечний факт, що помешкання священиків не різнилися від помешкань заможніших господарів; тільки щодо згаданих помешкань в Путилівщині мушу подати слідуєче спростовання. Ще більше-менше перед 50-ти роками була людність в Путилівщині невелика, проте на Путилівщину, котра тепер має більше як двадцять парафій, не було більше як два або три священики, котрі доїжджали до бідних капличок, а о помешканню для священика не було ані гадки. В згаданих роках зачала побільшатися людність на Буковині, особливо в Путилівщині, а то через наплив людей з Галичини, найбільше з причини рекрутації. В тих часах кожде *Dominium*³, а взглядно кождий мандатор, котрий називався *Dominical-Repraesentant*⁴, мав з циркулу⁵ наказ дати певний контингент, т. є. певне число рекрутів; тож мандатор казав хлопців лапати, а тих вибирав найздоровіших і відсилав до циркулу. Там брали тільки таке число хлопців, скільки на те *Dominium* було приписано; решта ж хлопців верталися додому «невізитировані». Отже ж тоді перед бранкою багато утікало і ховалося по горах або по сусідніх селах, а як бранка скінчилася, могли вже явно домів вертати і були безпечні аж до другої бранки. Наколи котрий перебрив Черемош, то вже міг явно глумитися тим, котрі его хотіли ловити, бо там не мали права его лапати, а хоч би мандатор і хотів собі завдати тої писанини, то було се злученне з великими трудностями. А зрештою нащо ему було того клопоту, коли він міг відставити п'ять разів більший контингент, як був приписаний. Тож багато парубків з «лядського боку»⁶ пішли на Буковину і поженилися, а знов інші родичі з доростаючими дітьми також попереходили до Буковини. Як же ж популяція побільшилася, тоді буковинський консистор⁷ почав обсаджувати парохії священиками, а позаяк при тих церквцях не було помешкань для священиків, мусіли парохіяни для них хлопські помешкання або наймати, або купувати, заким

3 *Dominium* – те саме, що домінія – особисте земельне володіння феодала, доман.

4 *Dominical-Repraesentant* (латин.) – представник домінії.

5 *Циркул* – округ.

6 ...з «лядського боку»... – Мається на увазі з лівого, галицького боку р. Черемош.

7 *Консистор* – очільник консисторії. У православної церкви консисторія – орган церковного управління і суду при єпархіальному архієреї.

побудовано нові резиденції. І так, напр[иклад], в Довгополю буковинським ще в році 1863 о. Оробко⁸, котрий був семінарчик, мешкав майже в хлопській хаті, заким скінчили нову, величаву резиденцію муровану. Так діялося і з іншими парохіями. Тож се правда, що священники мешкали в хлопських хатах, однак ж «*habitus non facit monachum*»⁹. Тоді вже були священники семінаристами; межі ними були навіть здібні люди, як покійний Іван Ганіцький в Киселицях¹⁰, Ейвілінг в Розтоках¹¹ (котрий по Федьковичу був шкільним інспектором), Попович в Сергіях¹², Григорій Кантемір в Дехтинци¹³, а тепер в Розтоках декан путилівського деканату, Оробко в Довгополе, Гімен в Конятині¹⁴, Никорович в Сторонци¹⁵, Юрій Ганіцький в Сергіях¹⁶, всі самі чесні люди. А таких «*antiquae aeductionis*»¹⁷ вже тоді не було, лиш оповідали, що давніше такі священники були неучені, котрі від хлопів простих мало що різнилися.

- 8 ...*Оробко в Довгополи...* – Йдеться про Йозефа Оробка (1833–після 1903), священника в с. Довгополе Вишницького повіту.
- 9 ...«*habitus non facit monachum*» (латин.) – «Зовнішній вигляд не робить монахом».
- 10 ...*Іван Ганіцький в Киселицях...* – Йдеться про протоієрея, двоюрідного брата матері Ю. Федьковича Анни Гординської (з дому Ганіцької) Івана (Іоанна) Ганіцького (? – після 1877). Мешкав у с. Киселиці, що за 8 км від рідного Ю. Федьковичеві Сторонця-Путилова. У домі І. Ганіцького майбутній письменник разом із дітьми цього свого родича під керівництвом спеціально найнятого домашнього вчителя здобував початкову освіту.
- 11 ...*Ейвілінг в Розтоках...* – Йдеться про Теодозія Айвелінга (Ейвелінга), православного священика в с. Розтоки Вишницького повіту. 16 жовтня 1872 р. був тимчасово призначений інспектором народних шкіл Вишницького повіту замість Ю. Федьковича, котрий перейшов тоді на роботу до Львова.
- 12 ...*Попович в Сергіях...* – Йдеться про Олександра Поповича (1828–1867), буковинського громадського діяча, священника, співробітника німецьких часописів, батька українського громадсько-політичного та педагогічного діяча і письменника Омеляна Поповича. Був близьким родичем Ю. Федьковича по лінії дружини. Ю. Федькович підтримував стосунки з Ол. Поповичем під час його перебування (до 1866 р.) священником у с. Сергії Вишницького повіту.
- 13 ...*Григорій Кантемір в Дехтинци...* – Йдеться про священника Г. Кантеміра (1825–1904). Був близьким родичем матері Ю. Федьковича. Служив у с. Дихтинець, потім с. Розтоки Вишницького повіту. Хрестив майбутнього письменника.
- 14 ...*Гімен в Конятині...* – Йдеться про Василя Гімена (1836–?), священника в с. Конятин Вишницького повіту.
- 15 ...*Никорович в Сторонци...* – Йдеться про Корнелія Никоровича (1838–?), священника в с. Сторонець-Путилів Вишницького повіту.
- 16 ...*Юрій Ганіцький в Сергіях...* – Йдеться про Юрія Ганіцького (1843–?), священника в с. Сергії Вишницького повіту. Був близьким родичем Ю. Федьковича по лінії матері.
- 17 ...«*antiquae aeductionis*» (латин.) – «старе виховання».

МИХАЙЛО ХУДИК

ВИХИТРУВАВ ШАНДАРІВ

Уперше надруковано у виданні: «Калинова сопілка»: антологія української народної творчості (казки, легенди, перекази, оповідання) / Упоряд., передм. та прим. О. Бріциної, Г. Довженок, С. Мишанича. – К. : Веселка, 1989. – С. 440–441. Запис здійснив у 1978 р. фольклорист Григорій Дем'ян у с. Веренчанка Заставнівського р-ну Чернівецької обл.

Худик Михайло Михайлович (1903–?) – мешканець с. Веренчанка Заставнівського р-ну Чернівецької обл.

Десь відразу по війні¹⁸ я ходив туди в Сергії та Плоску¹⁹, аж за Путилу. Ночував у старого гуцула. Повечеряли, й він оповідав, як малий Федькович ще хлопчуком стрічався з тим Кобилицею²⁰, що його вибрали були люди, ади, боронити їх в урядах перед панами. Там він не добився нічого і відтак у горах зібрав гуцулів і воював з панами. То ще панщина була. Та й десь у той час крутився коло Кобилиці малий Федькович. Чи довго, чи мало то протяглося, не скажу.

Але йде хлопець додому, а тут австрійські шандарі та жовніри його переходять:

– Ей ти, кнабе²¹, хлопчику, ком, ком²² сюда! Щось тебе питаємо.

18 *...по війні...* – Очевидно, після Першої світової війни.

19 *Сергії та Плоска* – села Вижницького повіту.

20 *...з тим Кобилицею...* – Йдеться про Лук'яна Кобилицю (бл. 1803–1851), політичного діяча Буковинської Гуцулії, керівника селянського руху в 1842–1843 і 1847 рр. У 1848 р. належав до австрійського парламенту, де виступав, зокрема, за передачу землі селянам. На Буковині організовував народні зібрання, на яких виступав нібито як уповноважений австрійського цісара. В кінці 1848 р. повстання охопило всю Буковину, перекинулося на Галичину, навесні 1849 р. було придушене силою. Став героєм народних пісень та переказів, поеми Ю. Федьковича «Лук'ян Кобилиця».

21 *Кнабе* (від нім.) – хлопчику.

22 *Ком* (від нім.) – прийди.

- А що вам від мене треба? Я ще малий з вами говорити.
- Ну, ні! Ти gros²³, ти вже великий.
- Та що ви хочете, кажіть уже?!
- Ти ішов з того боку, де тота Кобилиця страшна. Скажи, ти його видів?
- Кобилицю?
- Йа, йа! Так, кобилицю.
- Видів.
- Давно?
- Та не дуже.
- Скільки годин пройшло?
- Ай, ще жадної години не пройшло!
- Як жадної?
- Бо не пройшло.
- А коли ж то було?
- Не знаю я, в мене нема годинника.
- А ти подивися на мій годинник і скажеш.
- Скажу, але мусимо тут тільки посидіти, скільки минуло, як я видів кобилицю.
- Ну, дивися на отой цайгер²⁴ більший, як він повернеться від цифри до цифри, то буде п'ять минут. А кілька раз по стільки минуло, як ти здивався з Кобилицею?
- Чекай, я порахую.
- Шандарі зляться, офіцер кричить, а хлопець щось бурмоче під ніс собі.
- Ти довго ще будеш мнєцкатиси?
- Я си не мнєцкаю. Я не барабуля. Я рахую.
- Ну, говори!
- Та з мого рахунку нічого не виходить, бо я не знаю, скільки раз по стільки часу пройшло. Як я сам був – і час був інший, а з вами якийсь довгий.
- Щось там офіцер з шандарами порадилися, а тоді говорять:
- Веди нас туди, де була Кобилиця.
- А як вона вже кудись пішла?
- Веди шнель²⁵, а то отим кишки випущу! – крикнув начальник шандарів і показав шаблю.

23 Gros (від нім.) – великий.

24 Цайгер (від нім.) – годинник.

25 Шнель (від нім.) – швидко.

Пішов хлопець. Він спереду, а шандарі і військо за ним. Ідуть, ідуть якимись стежками, полями. Довго то протяглося. Підходять до лісу, полягали одні, а частину виправили за хлопцем іти далі. Там була така поляна. Федькович каже:

- Там є тота страшна кобилиця.

- Ти йди до неї, а ми подивимося, – поховалися по корчах, понаставляли карабіни і тихо сунуться на черевах.

А хлопець пішов собі на поляну, став коло старої-старої кобили, рве траву і дає їй їсти.

Шандарі посхапувалися і до нього.

- Ти нас обдурич! Нам треба той страшний гуцульський Кобилиця!

- А то і є страшна гуцульська кобилиця!

- То кінь, а нам треба той гайдамака Кобилиця, той опришок!

- А я такого не видів і не чув про нього. Опришок – то Довбуш був. Але його убили.

- Довбуша убили, а Кобилиця бунтує.

- Не знаю такого, що бунтує. Пустіть мене: я вам уже сказав, що знав. Пустіть!

Хтось із шандарів чи офіцерів хотіли бити малого, кричали: «Амбінди йому!» (То так підвішували людину за зв'язані ззаду руки; то страшна мука була!) Але прості жовніри не дали. Вірили йому, і жаль їм стало малого, бо й самі недавно такими були, а дехто своїх дітей полишав дома. Тоді в армії довго служили.

Так Федькович виплутався з біди. А тую стареньку кобилу він видів з гори, як вертався від правдивого Кобилиці.

Малий, а стількох шандарів і офіцерів вихитрував.

ГУСТАВ КУДЕРНА

МІЙ ПРИЯТЕЛЬ ФЕДЬКОВИЧ

Уперше надруковано в журналі «Промінь» (1905. – Ч. 11, 12–13, 14–15), педагогічному двотижневнику, органі українського вчителства Буковини і Галичини, що виходив у Вашківцях на Буковині, як лист до головного редактора цього видання Івана Герасимовича.

Подаємо за першодруком.

Кудерна Густав (?-?) – із 1871 р. мешкав у с. Сторонець-Путилів, був начальником сторожі скарбової. Згодом переїхав до Чернівців.

Високоповажний Пане!

Ваше бажання з приємністю сповняючи дотично біографічних дат про Федьковича, мушу наперед оправдати опізнення, що має свою причину почасти в моїм теперішнім життє, а почасти в моїй старості, що мене чинить фізично менше спосібним до праці позаурядової. Однак ж я буду старатися свою старечу неміч по можності поборювати та при помочи моєї пам'яті, котра мені вірною стала, а також декотрих записок подати Вам звіт, що дотично форми лишить багато до бажання, але щодо річи строго буде держатися правди. Отже, до річи.

Пан Колесса перед 8 або 9 роками списував собі від мене точне інтерв'ю про Федьковича²⁶ і познакомив мене притім з одним листом, писаним до Федьковича его другом з Галичини²⁷ (котрого назвиська не пригадую собі) року 1862

26 *Пан Колесса перед 8 або 9 роками списував собі від мене точне інтерв'ю про Федьковича.* – Йдеться про підготовку О. Колессою праці «Юрій Коссован (Осип, Домінік, Ігор Гординський де Федькович): проба критичного розбору його повістей та його життєпису» (Львів, 1893), в основі якої – теза про «мужицьке» походження Ю. Федьковича.

27 *...познакомив мене притім з одним листом, писаним до Федьковича его другом з Галичини.* – Г. Кудерна вочевидь має на увазі лист, писаний не до Федьковича, а

чи 1863. В змісті того листа зраджує Федькович перед своїм другом тайну, що він нібито не був тілесним сином Адальберта Гординського яко єго правосного батька, но що ніби він був овочем віроломної любови, веденої межі єго матерію і хлопчищем сільським Косованом. Федькович яко поет це залишив, щоби не надати тому оповіданню романтичного релієфу і щоби ніби хибний крок своєї матери поетично тим не оправдати, що представив свою маму яко молоду, повну життя і любови женщину в противенстві до єї старого, пережилого і згризливого мужа, тим надав своєму оповіданню позори правдивости. В дальшій розговорі помітив я, що пан Колесса під вражіннем Федьковичівського представлення вірив в правдивість тої історії і тото яко факт мав намір публічно оголосити. Я уважав за моральний обов'язок відрадити єму се при поданню доказів, але всьо було надармо, бо фактично пан Колесса в оголошеній публічно праці оповістив в рішучім тоні, що Федькович є сином позасупружних обіймів єго матери з Іваном Косованом.

Наколи взагалі хибні основи ніколи не дають правдивих заключень, то являєя всьо то, що Федькович уложив для мотивовання свого оповідання яко просто винайдене, із ґрунту фальшиве і вслід того в самім предметі негідне віри.

Пані Анна, за першим мужем Дашкевичева, за другим Гординська, уроджена Ганіцька року 1802²⁸, коли виходила другий раз заміж за тодішнього панського мандатора Адальберта Гординського де Федьковича р. 1832 або 1833²⁹, ще вправді не була стара дама, здаєся, як кажуть, «eine recht fesche»³⁰ і приємна жінка, але в відношенню до віку свого другого мужа також не така дуже молода, як щоби з тої різниці

самим Федьковичем до К. Горбала, в якому йшлося про походження поета нібито від простого гуцула Івана Косована.

- 28 ...*уроджена Ганіцька року 1802...* – У «Життеписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (Львів, 1911, с. 36) О. Маковей роком народження матери Ю. Федьковича називає 1800-й, у примітці зазначаючи: «Сю дату взяв Заклинський з метрики родин. Колесса <...> подає рік 1801 як рік уродження матери Осипа. В путилівських парохіальних книжках я сам бачив р. 1802 коло імени Анни Дашкевичевої. Здається, вона вменшувала собі при нагоді літа з уваги на молодого мужа. Вірити треба метриці родин».
- 29 ...*виходила другий раз заміж за тодішнього панського мандатора Адальберта Гординського де Федьковича р. 1832 або 1833.* – Неточність. Одруження відбулося 23 листопада 1830 р. А. Гординський був на той час управителем маєтку дідица у Сторонці-Путилові М. Ромашкана.
- 30 ...*«eine rechf fische»...* (нім.) – «досить жвава».

віку³¹ і з того впливаючими відмінними чуттями або радше половими потребами видавалося зломанне подружжя вірності оправдане або бодай понятне. Противно Гординський був тоді супротив своєї подруги нежонатий молодий чоловік, а на пункті подружжя сили віддай чи не занадто потентний під той час, коли єго жінка уже в першій подружжю за гр[еко-]ор[ієнтальним] священником Николаєм Дашкевичем, що помер в році 1830, не менше як шестерні дітий життє дала³². Він, Гординський, був такий, як то в руській жартівливій приповідці кажеся, що «добрий господар і свою ріллю добре обробить, і сусіду поможе». І ще тепер живють старі люди, як, приміром, панотець декан Кантемір³³, що могли би оповісти ще тепер про тодішні загальнознані різні сцени зависти, які виправляла пані Гординська свому мужеві, котрий щось трошка забагато набоки скавав. Но цим Гординський, не менше вразлива натура, не міг знести таких вибухів зависти без огляду на їх мотиви і, як загальновідомо було, даже грубими манерами зробив кінець таким виступам. Ті обставини, а може, ще більше різниця в пониманню господарських основ життє могли викликати гребілий заколот межі подружжям Гординських. Остаточо таке життє довело до віддільного господарювання.

Адальберт Гординський в початках п'ятдесятих років був заіменований урядником ц[ісарсько-]к[оролівського] краєвого суду для справ карних в Чернівцях³⁴, там і мусів мешкати, коли противно єго жінка з обоїма дітьми³⁵ з другого подружжя лишилася на своїй реальности в Путилові. Около того часу був при життю – із всіх шестеро дітий з першого подружжя – лиш той в р. 1823 уроджений яко третя дитина

31 ...з тої різниці віку. – А. Гординський був молодшим від своєї дружини на 9 літ.

32 ...не менше як шестерні дітий життє дала. – З о. М. Дашкевичем матір Ю. Федьковича народила восьмеро дітей.

33 ...панотець декан Кантемір... – Ідеться про Григорія Кантеміра, родом із с. Розтоки, двоюрідного брата Ю. Федьковича по лінії матері. Помер 1904 р.

34 Тут чи не помиляєся п. Кудерна, бо Адальберт Гординський був урядником табулярним. – *Прим. ред.*

Справді неточність. Переїхавши до Чернівців у 1848 р., А. Гординський спочатку працював поліційним суддею і помічним референтом, а з 1850 р. вів ґрунтові книги (книги реєстрації нерухомого майна) у крайовій табулі Буковини.

35 П. Кудерна має на думці Йосифа і Павліну. – *Прим. ред.*

Неточність. На початку 1850-х рр. при А. Гординській у Сторонці-Путилові мешкала лише донька Павліна, яка померла 1853 р. Син Осип (Йосиф) на початку 1849 р. виїхав до Молдавії.

син Іван Дашкевич, котрий вже яко самостійний чоловік проживав далеко від родинного дому, бо утримувався в Румунії.

Дальший наслідок окремого проживання був такий, що у дитині наступило остудженне чуття для батька, котре особливо виступило у сина Йосифа Гординського почасти через вплив розжаленої матери, а почасти внаслідок його особлившої вдачі і дивного характеру, що степенувалося у него до лютої, майже божевільно шутливої ненависти і до зневажання свого власного батька.

Йосиф Гординський, сей, без сумніву, душевно незвичайно талановитий чоловік, укінчивши кілька гімназійних класів³⁶, уже яко доростаючий молодець став іти своєю питомою дорогою. Він вивандрував при кінці сорокових або на початку п'ятдесятих років до Румунії (тоді ще до Молдави) і там перебув 2–3 роки у свого природного брата Івана Дашкевича³⁷, котрий мав посаду при агенції конзулярній, або старостві, яких там в тих часах було багато. Дуже правдоподібно, що він також приготовлявся, щоби одержати подібне місце. Чи і оскільки близьким був він уже до тої ціли, нікому не було відомо, і знаємо лиш тільки, що він року 1853 або 1854 вернув з Молдави і дозволив себе заангажувати до черновецького регіменту яко кадет *ex proprio*³⁸, причім батько запомагав его грошми. Спосібний до науки, пильний, до доброго прямоучий, притім мав стрійну стать – таким був Федькович як молодий чоловік. Не міг его минути аванс на

36 Федькович укінчив школу чотирикласну головну і злучені з нею дві класи школи реальної, як се доказав его свідоцтвами др. Маковей. – *Прим. ред.*

Точніше, здобувши початкову освіту приватним способом у с. Киселиці поблизу Сторонця-Путилова, майбутній письменник навчався у німецькій двокласній нижчій реальній школі Чернівців.

37 *...вивандрував ... до Румунії ... і там перебув 2–3 роки у свого природного брата Івана Дашкевича...* – Іван Дашкевич виїхав до Молдавії на початку 1849 р., ставши, за одними даними, писарем при австрійськїм консулаті в Яссах, за іншими – літографом. Відтак туди подався і Осип, де пробув до літа 1852 р. У Яссах майбутній поет проходив землемірську практику, у м. Нямц аптекарську, з братом Іваном знався, мабуть, тільки на початку свого перебування в Молдавії.

38 *...заангажувати до черновецького регіменту яко кадет ex proprio.* – Ю. Федькович перебував на військовій службі з 1 листопада 1852 р. в резерві 41-го чернівецького полку. Кадети, тобто претенденти на офіцерів, були трьох видів: цісарські – *Keizerkadeten* (сини шляхти та офіцерів); полкові – *Regimentskadeten* (сини урядників); кадети *ex proprio* (*латин.*), тобто з особливих (вони служили при війську за свої гроші) (див.: Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. – Львів, 1911. – С. 92). Ю. Федькович був полковим кадетом.

підофіцера, а коли в 1859 році вибухла війна межі Австрією і Францією-Італією, зівстав він посунений на ляйтнанта³⁹, бо тоді не жадали, так як нині, від офіцерського аспіранта вищих фахових відомостей і іспитів. Яко офіцер, відбув він згаданий похід, а після того, як установили мир, повернув з своїм регіментом до Чернівців назад; потому ще служив до 1863 р. і подався на пенсію. Як пенсіоніст, переселився до своєї ще жиючої матери до Путилова, однак ж вона лиш короткий час могла тішитися сином, бо уже в січні 1864 р. пішла на той світ за своєю донькою Павліною⁴⁰, уродженою 1841 року яко третя дитина з подружжя Гординських.

Сейчас після переходу в стан супочинку перебрав Федькович гуцульську ношу, а з нею, на жаль, також і манери та обичаї, а властиво не обичаї, іменно п'янство гуцульське, і так поволи збрусоватів в думанню і почуваннях. Однак ж заким прийшло до тої послідної консеквенції⁴¹ і коли Федькович ще це цілковито був уляг діланню алкоголю і коли ще був спосібний до душевної діяльності, посвятив він свою силу ділання, попри поетичне творення, обороні свого народу в процесі з дідичами⁴² дотично віддавання десятини, або – як та дачка називалася – дачки овечої. Федькович яко заступник путильської громади вив'язався зі своєї задачі прозорливо і вірно і провадив враз з другими такими самими повномочниками справу селян аж до тої стадії поводження, коли дідичі прийшли до певности, що процес програють, а щоби тому лиху запобічи, розпочали угодові пертрактації⁴³ з селянськими заступниками і угодою закінчили процес. Около того часу був Федькович начальником громадським в Путилові; також іменовано его при креованю шкільних інспекторів⁴⁴ – на такого для повіту Вижницького (1870 або

39 *...посунений на ляйтнанта...* – Офіцером – підпоручником (лейтенантом) другого класу – Ю. Федькович став 11 квітня 1859 р.

40 *...за своєю донькою Павліною...* – Ця сестра Ю. Федьковича померла в 1853 р.

41 *...до тої послідної консеквенції...* – Тобто до результату, наслідку.

42 *...в процесі з дідичами...* – Тобто в сервітутовому процесі – судовому розгляді конфліктів між сільськими громадами і панськими дворами стосовно користування лісами та пасовищами. Ю. Федькович був заступником селян у сервітутовому процесі Довгопільського околу – одного з трьох околів Русько-Кимполунзької округи з центром у с. Довгопілля (Довгополи), яке нині в Путильському районі.

43 *Пертрактації* – переговори.

44 *...іменовано его при креованю шкільних інспекторів.* – Ю. Федькович став інспектором народних шкіл Вижницького повіту 31 серпня 1869 р. і пробув ним

1871). (Він укладав письма педагогічного змісту⁴⁵: елементарі, букварі і т. и.). Безперечно, посідав Федькович інтелектуальне уздібнення і на тоту посаду. Він дуже багато працював над своїм дальшим душевним образованием аж до того часу, але – після моєї гадки – не повинен був покидати військової служби, де був би безпечно в протягу кількох літ допровадив до ранги капітана.

Вертаючи до листу федьковичівського, котрого дата припадає на час єго спенсионовання, скажу лиш се, що видно там ненависть до єго батька, котрого Федькович правдоподібно до своєї смерти не відпирився. Був то час, коли він переступав до гуцульства. Отже, ті два факти треба поставити в причиноу зв'язь. Федькович хотів – як се легко пізнати навіть без особливого дару інтуїції – не лиш через зміну одежи себе зверху перемінити, але також внутрішньо свою істоту основно перетворити навіть аж до способу мислення. То була непонятна метаморфоза для кожного безсторонно думаючого; але щоби єї умотивувати, видумав він байку, що він походить від гуцула і тому іде лиш за натуральним потягом – що він лишень через злі обставини відчужився від люду, до котрого належить тілом і душею.

Крім того, до тої переміни федьковичівської і єї енунаціяції⁴⁶ при помочи згаданого листа мусів причинитися факт, що він незабавом після свого спенсионовання явився в одежи гуцульській перед властями військовими. Дотичний приложений якийсь майор за то його остро вилаяв і віддалив. Коли Федькович вернув додому, сейчас відрікся офіцерського характеру і відказався всіх зв'язаних з ним відзнак. Шаблю, приміром, дарував він священникови о. Томюкови⁴⁷, а чачо⁴⁸, обдерте з всіх оздобів золотих, видів я перед кількома роками у його годованця Юзя Огоновського. Воно лежало в коморі в найнижшій куті, і можна би, здаєся, ще тепер його знайти у Юзихи, з другого подружжа Чучко, гесте Грамаджора, але не

до 20 червня 1872 р.

45 *Він укладав письма педагогічного змісту...* – Ю. Федькович підготував підручники для початкової школи «Буквар» та «Співанник для господарських діточок».

46 *Енунаціяція* – оголошення, офіційна заява.

47 *...дарував він священникови о. Томюкови...* – Йдеться про о. Никона Томюка (1844–?), священника у с. Сторонець-Путилів.

48 *Чачо* – каска.

знати, чи та часть колишнього уніформу, призначена на збірник покладків, вже не згубилася...

Належить припустити, що Федькович вище наведений лист писав в такім моменті, коли його душу зворушували різні, але не інакше, як чесні почування, і що притім його смисли страшенно були потрачені. Отже, тільки якийсь злий інстинкт заманив його душу. Се єсть факт, що Федькович тим листом правді позауш луснув! Доказує се знана подія, що Федькович до своєї матери, доки вона жила, був прив'язаний з ніжністю і любовію майже божевільною і єї після єї смерти як би яке божество почитав. Федькович був, мимо своєї поетичности в своїх поглядах на теперішнє товариське життє, дуже філістрично⁴⁹ настроєний, і коли би, з одної сторони, його батько не був би особою пристрасно ненависною, а, з другої сторони, його душевна сила, а принайменше його можливість рефлексії в тодішній хвили не була помішана, не був би того листа писав, котрим в спосіб оскарженої сліпости пам'ять своєї матери, котру, впрочім, ніжно любив і величав, через тенденційно видуману скандальну історію занурив в болото. Ще менше потребував би був мнимий поступок своєї матери оправдувати, прикрашуючи прилюдним оповіщенням. Пізніше був би Федькович того міту при нормальних способностях до розваги ніколи не виявив, а що він того таки зараз жалував, доказує достаточо та обставина, що Федькович принайменше від р. 1871 ніколи і перед ніяким чоловіком про своє гуцульське походження навіть півсловом не згадав.

Всі ті обставини, з всіми побічними обставинами, представив я панови Колессі і радив, щоби надумався, бо після того, що я розповів, цілий фєдьковичівський лист є лише плодом моментанного і до того тенденційного збурення, з котрого собі не здавав справи, – що се є оповіданне про факти, котрі ніколи не діялися, і що, взявши на увагу всякі замітні діла і обставини, видимо, що тому листови не можна дати ніякої віри.

Може, пан Колесса отримав ще иньші автентичніші жерела та відомости, котрі, можливо, потверджають фєдьковичівське походження, представлене в листі, і, може, є вони віри достойні... Але також і в тім случаю, легенько сказавши,

49 Філістрично – обивательськи.

поповнив пан Колесса faux pas⁵⁰ авторської порожноти, опубліковуючи свою дотичну працю, котрий то крок можна оправдати з кожного згляду лиш молодечим віком автора. Припустім случай, котрий ніколи не притрафився: допустім, що дані згаданого листа є правдиві. Чи є се заслуга коло людськості або около правди яко такої, або чи виповів в нашій науці моральности, яка вона собі тепер є, геній правди хоть одним словом свою волю, щоби такі субтельні стосунки якої пані, котра уже не жиє. Такі, що скрито діються і тайною стають, такі тайни фамілійні великим дзвоном світови трубіти?! Напевно, ні, а ще тим менше в таким случаю, де розходиться о біографію такого Федьковича, котрий був, як я зачував від компетентних осіб, поетом не послідної ранги і котрий до того поцілуя музи одержав, як се дуже можливе, від своєї матери «охоту до фабульовання»⁵¹ так, як великий Гете. На всякий спосіб має Федькович собі самому приписати той етичний блуд, котрий є вплетений з конечности в його біографію, а властиво в життєпись його матери яко прокляття, що є яко конечний злий наслідок його злого учинку. Пан Колесса не повинен був прецінь сего робити за ніяку ціну, – коли би був трошка надумався, – щоби ганьбу і сором одної пані брати собі за предмет свого наукового досліду і своєї писательської публікації, а в дальшій наслідку за предмет публічної полеміки, в котрій ані правда, ані література нічого не могла зискати, – і то такої пані, котра була матерію знаменитого мужа, що був визначним поетом свого народа!!! Його будуть судити і оцінювати наші наслідники лиш після етичної і артистичної вартости його креаций – підчас, коли для Колесси лишиться, мабуть, тільки сумнівна слава, противна науці Ісуса Христа, що він перший кинув каменем на грішницю... Сумна слава!

Іньші події з життя Федьковича стали уже звісні, тому нема мені що про них розповідати. Федькович була то особистість в собі замкнена. В тверезім стані маломовний і непривітний. Наколи хто хотів завести з ним виміну гадок, то мусів наперед піддатися питтю враз з ним більше «шнапсів», і доперва по ікс-тім келішку розв'язувався ему язик, що був перед тим дуже скупий на слова. Федькович посідав широко

50 *Faux pas* (нім.) – безтактність, хибний крок.

51 ...«охоту до фабульовання»... – Тобто охудожнення, надання чомусь творчої основи.

очитаність; також в музиці образований і вправний в говоренню кількома мовами. Крім руської мови яко його рідної мови поезійної, говорив він по-румунськи, французьки і знаменито по-німецьки. Свої перші писательські проби писав також в мові німецькій, і я пригадую собі цілком добре, що я їх читав в половині п'ятьдесятих років в прозі, як також віршами⁵². Як я приїхав до Сторонця-Путилова р. 1871, застав я Федьковича перебраного уже від довшого часу за селянина. Він був тогди начальником громади і шкільним інспектором. Я чув за него багато незвичайного. З видження знав я його ще з Чернівців яко офіцера. Се все спонукало мене студіювати того мужа. Задля сеї ціли шукав я за його товариством і стосувався з конечности до услів'я доконечного, притім до пиття горівки, причім я мав за товариша тодішного гр[еко-]к[атолицького] пароха Левіцького, котрий з тої самої причини шукав за товариством Федьковича. Скоро раз леди поломилися через тоніюоче діланне кількох «шнапсів», тоді його конверзация⁵³ загально була не лише приємна для забави, но також поучаюча.

Із вражди против батька вирікся Федькович свого властивого батьківського назвиська фамілійного – Гординський⁵⁴, а називав себе і підписувався шляхоцьким придомком Федькович. З тої самої причини змінив він своє ім'я «Йосиф», що його отримав при хрещенню після батьківського, се є римсько-католицького обряду, до котрого належала також його матір, приймаючи ім'я Георгій або Юрій.

З того глибоко закоріненого вороговання не робив Федькович перед ніяким чоловіком тайни. Старий в своїх молодших літах також не був особливий приятель ширшого товариства. В послідних десятках свого життя, яко

52 ...читав в половині п'ятьдесятих років в прозі, як також віршами... – Першим відомим прозовим твором Ю. Федьковича була німецькомовна новела «Der Renegat», надрукована у 1859-му чи 1860 рр. у додаткові до чернівецького часопису «Bukowiner Haus-Calendar» («Буковинський домашній календар») «Familienblätter» («Сімейні листки»). Як поет Ю. Федькович дебютував восени 1859 р. окремо виданою німецькомовною баладою на честь кохання з Емілією Марошані.

53 Конверзация – розмова, бесіда.

54 ...вирікся Федькович свого властивого батьківського назвиська фамілійного – Гординський... – Не зовсім так. В останні роки життя поет підписував деяку кореспонденцію повним іменем із використанням навіть аристократичної формули «Ritter von».

пенсіонований урядник, був зовсім самотний, і хотя й мешкав в середині міста⁵⁵ і серед його гамору преці як який відлюдний анахорет, був обмежений на своє власне товариство. Його вдача була ноторично⁵⁶ дуже самолюбна; цілою натурою любив лиш себе самого. Жив яко дивак, і хотя й не чув приємности в приятельських сходинах з иньшими добродушними людьми, проте був би він з цілою певністю дуже радо свого єдиного сина притиснув до свого батьківського серця... Пане Колесса, він ніколи не сумнівався про справдішність, законність і праведність свого сина, уже хоть би лиш задля подібности лица. Він хотів навернути сина до себе всякими способами, котрі старий сам впрост розпочинав або через посередників, но всі ті заходи розбивалися о заїлість і ненависть сина, котра затвердла на кість.

Швець Дребот під критичний час мешкав в домі Гординського і у него був принагідно «майор домус»⁵⁷. Він прийшов до Федьковича до Сторонця з вісткою, що батькови уже надходить кінець життя. Аж тоді вибрався Федькович до Чернівців. Остає непорушеним, чи Федьковича спонукала до того кроку переміна чуття і мислий, чи пробудилася у него дитиняча любов, чи що иньшого, – досить, що наступило поєднання межи батьком і сином. Незабавом прийшла смерть першого і перехід маєтку на того другого, що найменше вартував 20.000 гульденів.

Се діялося р. 1876. Року 1883 Федькович упорався вже з своєю спадщиною. Коли тут виразно треба піднести, що Федькович був в своїх потребах до життя невибагливий, поєдинчий, то з другої сторони являється він яко розтратник⁵⁸, бо не мож собі пояснити, як він міг в розмірно так короткім часі промарнувати такий великий маєток. Як Федькович одідичений по матери маєток вартости 4000 до 5000 злр. дарував Юзькови Огоновському, так само він і батьківське майно прогайнував в неімовірно короткім часі так, що ему з цілого його багацтва лишився ще лиш маленький домок на передмістю, в

55 ...мешкав в середині міста. – В останні роки життя А. Гординський жив у Чернівцях на вулиці Цвітній (Blumengasse). Нині це вулиця А. Доброго.

56 Ноторично – загальновідомо.

57 ...«Майор домус». – Від латин. «major domus», тобто старший по двору.

58 ...являється він яко розтратник. – Значну частину спадщини Ю. Федькович використав на придбання дорогівартісних книг з астрології, частину роззичив знайомим. Тому подібні закиди некоректні.

котрим він року 1888, маючи заледве 54 літ життя, своє «блуканне по землі» закінчив⁵⁹, отже, в такій порі життя, в якій менше нещасливі знаходяться ще в zenіті свого життя і своєї творчої сили.

Федькович в часі своєї урядової діяльності jako інспектор шкільний мав дещо зділати для убожшої молодіжи шкільної через роздаванне приладів шкільних та иньшої дрібної помочи – та все те в відношенню до того, що він міг учинити без нарушення свого маєтку при своїм великім багатстві, а ще до того jako поет, від котрого треба би виждати більше ідеального понимання життя, – се дуже мало значило, як щоби се було відповідне його поетичний німб еще більше світляним учинити.

Може, би се взбудило певний інтерес, коли би довідалися читателі, що Федькович в борбі руських граматикарів дотично фонетики або етимології⁶⁰ стояв по стороні перших. Я про се довідався року 1874 при нагоді дотичної диспути, яка велася mezi Федьковичем а о. Левіцьким, причім маю зауважити, що Федькович тодішнього часу задержався був в Сторожинци⁶¹ за коротким урльопом, бо він тоді був заангажований у Львові при якійсь руській белетристичній часописи за співробітника⁶² і там мешкав в домі адвоката д-ра Домбчанського. Хотя й тоді Федькович освідчив, що правопись фонетична є доскональша, то не знаю, чи він також в щоденнім ужитку нею послуговувався, чи, може, слово а чин розходилися. Про се можна би довідно пересвідчитися на підставі розсліду його рукописий через знатоків. І я також мав кілька рукописий, але їх відступив перед многими роками покійному совітникові фінансовому Тимінському⁶³.

59 *...маленький домик на передмістю, в котрім він року 1888, маючи заледве 54 літ життя, своє «блуканне по землі» закінчив... – Ю. Федькович помер на 55-му році життя в одній із кімнат приміщення «Руської Бесіди» у Чернівцях, де жив із 1886 р.*

60 *...борбі руських граматикарів дотично фонетики або етимології. – Йдеться про боротьбу між прихильниками фонетичного принципу письма та етимологічного.*

61 *...задержався був в Сторожинци... – Мемуарист, мабуть, помилився, назвавши замість с. Сторонець-Путилів містечко Сторожинець.*

62 *...у Львові при якійсь руській белетристичній часописи за співробітника... – Неточність. У Львові Ю. Федькович працював редактором видавництва популярних книжок для народу при товаристві «Просвіта».*

63 *...совітникові фінансовому Тимінському. – Йдеться про Івана Тимінського (1852–1902), громадсько-політичного діяча, фінансиста, чи не найбільшого приятеля Ю. Федьковича в останні роки його життя.*

Манускриптів, маючих вартість, не лишив Федькович в Сторонци при своїм переселенню до Чернівців. Впрочім, не дасться нічо замітного про Федьковича сказати. Він був звичайно в мрачнім успособленню і згірчений до людей. І в тім огірченню душевнім треба шукати також неконсеквентности в його характері і роздвоєння в його натурі, котре ему дозволило, з одної сторони, об'являти найкрасші і найчесніші почування в ліриці, а, з другої сторони, відмовило гуманістичних почувань в пожиттю з рівними собі.

Вкінці ще одна примітка: Адальберт Гординський був чоловік наскрізь практичний і розумний. Він був мандатор в цілім того слова значінню (се значуще слово). Він в справах звичайного життя не давав над собою нікому старшувати. Найлекша проба від його жінки, щоби йому наложити роги, не уйшла би його бачности. А коли би правдою було то, що Федькович наплів про своє натуральне походженне, то не був би він ніколи узнаний за сина через Гординського, а вже тим певніше не був би установлений як спадкоємця...

Отсе розповів я після мого найліпшого знання і сумління.

РУДОЛЬФ РОТКЕЛЬ

ЛИСТ ДО СТЕПАНА СМАЛЬ-СТОЦЬКОГО ВІД 6 ЛЮТОГО 1888 РОКУ [фрагмент]

Уперше листи Р. Роткеля, написані німецькою мовою, повністю надруковано у виданні: Федькович О. Ю. Писання / Перше повн. і крит. вид. – Львів : З друк. НТШ, 1910. – Т. 4 : Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича / З першодр. і автогр. зібрав, упоряд. і пояснив О. Маковей. – С. 343–352. При цьому у преамбулі О. Маковей зазначив: «Зараз по смерті Федьковича вдався проф. Степан Смаль-Стоцький до Р. Роткеля з проською, щоби списав свої спомини про поета. Притім поставив йому цілий ряд відповідних питань. На те відповів Роткель довгим листом <...>. На другий лист проф. Стоцького, у котрім він запитував Роткеля ще про Федьковичевого брата в Яссах та виясняв таємницю про батька, відповів той ще одним листом...» (с. 342–343). Перший із цих епістолярних документів датовано 6 лютого 1888 р., другий – 18 березня того ж року. Уміщені тут фрагменти обох листів у перекладі українською мовою вперше оприлюднив О. Маковей у своїй праці «Життєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (Львів, 1911. – С. 71–78). Подаємо за цим виданням.

Роткель Рудольф (1819–1895) – німецький художник і письменник. Познайомився з Ю. Федьковичем під час його перебування у Молдові і став для нього приятелем і вчителем-порадником. Ю. Федькович присвятив Р. Роткелю поезію «*Du kennst die göttliche Schönheit der Wesen*» («Ти знаєш священну красу буття»).

<...> Було се, коли не помиляюся⁶⁴, пізнім літом 1851-ого року, як я пізнав Федьковича в Нямці у Молдові в домі мого

64 Роткель пише далі, що знався з Федьковичем рік і кілька місяців. Федькович вступив до війська 1 падолиста 1852 р.; коли від того часу відчислити «рік і кілька

швагра, аптекаря Бредемаєра, що мав в оренді міську аптику, приналежну до Нямецького монастиря⁶⁵. Я жив перше у Романі⁶⁶ (в Молдові) і тільки за намовою швагра Бредемаєра спровадився до Нямца, щоби моя жінка провадила йому, своїйому нежонатому братови, господарство.

Федькович був тоді на практиці у землеміра Чунтуляка, що був родом з Черновець і жив також у Нямці, і вчився у нього землемірства. Небавом потім, як я приїхав до Нямца, покинув Федькович свого дотеперішнього принципала-землеміра; може, йому не подобався сам Чунтуляк, чоловік малоінтелегентний і взагалі немилий, а може, не злюбив і його заняття; досить того, що покинув його і вступив у науку у мого швагра, щоби стати аптикарем. Отут я, як сказано, пізнав Федьковича.

Він мав тоді, може, сімнадцять або вісімнадцять літ, був стрункий і гарно збудований хлопець; поводився несміливо і здержливо; на його правильнім лиці знати було черточку, котру можна було брати за ознаку почуття відрази до чогось, глуму або й болю. Можете собі подумати, що світ не дуже прихильний до таких людей, котрі так виглядають, – світ відчуває якусь дивну антипатію до таких, у котрих міркує, що в них є дух, талант.

Так-то склалося, що найближчі люди, а передовсім мій швагер і його мати, дуже скоро не злюбили молодого Федьковича. Інакше було зі мною; я в цілім моім життю держався засади:

місяців», то, виходить, що справді вліті 1851 Федькович почав практикувати в аптекаря, а перед тим був у Чунтуляка. – *Прим. О. Маковea.*

65 ...до Нямецького монастиря... – Йдеться про заснований у середині XIV ст. монастир біля м. Тиргу-Нямц у північній Молдові (тепер Румунія) – визначний духовно-культурний центр з архітектурним ансамблем, дуже великою, однією з найстаріших у державі, бібліотекою. Серед настоятелів монастиря були церковний діяч і письменник, болгарин Григорій Цамблак (XV ст.), син українського поета Івана Величковського Паїсій Величковський (XVIII ст.), церковний діяч, письменник і перекладач, засновник друкарні при монастирі, з якої вийшло чимало цінних видань церковнослов'янською мовою. Як повідомляється у статті «Нямецький монастир» («Енциклопедія українознавства». – Т. 5. – С. 1795), «тут учився Ю. Федькович (1849–1851)». Автори, очевидно, мали на увазі факт проходження практики в аптеці, що належала монастиреві. Крім того, можна припустити, що Ю. Федькович був пов'язаний із монастирем іще якимсь більш присутнім зв'язком.

66 Роман – місто, в середині XIX ст. на території історичної області Молдова, нині на північному сході Румунії у повіті Нямц.

*Не суди завчасу!
Дороги життя дуже неоднакі;
Ти знаєш се із досвіду свого.
Ти перше придивляйся чоловіку
і слухай, що він каже, а тоді зміркуєш
і знати будеш, хто він є й що вміє⁶⁷.*

Так коли інші дивилися на Федьковича скоса, мене тягло до нього, і ми дуже скоро заприятзнилися, хоч між нами була різниця віку з 15 літ.

Дуже радо служив я молодому приятелеви своїми невеликими відомостями і життєвим досвідом. Я родом з Прусів (з Берліна), учився в гімназії в Кведлінбурзі⁶⁸, потім в академії штук в Берліні і Діссельдорфі, щоби стати малярем краєвидів і портретистом, нарешті відбув далеку подорож з Німеччини через Галичину до Буковини і Молдови – така подорож в ті часи, коли ще не було залізниць⁶⁹, щось значила; так, коли я по тім усім думав, що міг дечого навчити молодого чоловіка, то чей мені ніхто не візьме сего за зарозумілість з мого боку. Коли ж би я сказав, що іменно я намовив Федьковича писати поезії, то отсе вже була би дійсно неправда: Федькович був уже поетом тоді, коли я пізнав його у Нямці, однак писав поезії, оскільки нагадую собі, тільки по-німецьки.

Про його першу шкільну науку стільки всього мені відомо, що учився в якійсь школі в Чернівцях⁷⁰. Я помітив дуже скоро, що у него була велика охота до наукових студій, був талант і бистре розуміння; він дуже тішився, коли я обізнав його з німецькими класиками; я дав йому між іншими і «Історію німецької національної літератури» Вільмара⁷¹, навчив його і початків латинської мови.

67 Се є слова із Роткелевої драми «Твардовський у дворі Жигмонта II». – Прим. О. Маковea.

68 Кведлінбург – місто в Німеччині.

69 ...в ті часи, коли ще не було залізниць... – Залізничне сполучення між Львовом і Чернівцями з'явилося в 1866 р., залізниця Чернівці-Сучава була відкрита в 1869 р.

70 ...учився в якійсь школі в Чернівцях... – У 1846–1848 рр. Ю. Федькович навчався в німецькій нижчій реальній школі в Чернівцях.

71 ...я дав йому між іншими і «Історію німецької національної літератури» Вільмара. – Йдеться про дуже популярну історико-літературну працю німецького богослова й історика літератури Августа-Фрідріха Вільмара (1800–1868) «Geschichte d. Deutechen Nationalliteratur». Вперше видана в 1845 р., вона до 1886 р. витримала 22 перевидання.

Про його родинні відносини мало що знаю.

Пан Гординський, вітчим Федьковича, провадив ґрунтові книги в Чернівцях. Спершу, як Федькович прийшов у дім мого шваґра, ми не знали, чи се вітчим, бо нам і Федьковича представили Городинським. Федькович жив, мабуть, з паном Гординським не в найліпшій згоді. Раз у розмові сказав він мені, не без деякого гніву (Indignation): «Городинський не є моїм батьком – я називаюся Федькович»⁷².

Городинський був раз у нас з відвідинами у Нямці, щоби пізнати мого шваґра. Коли маю правду сказати, пан Городинський не припав мені до вподоби, хоч був тихий та скромний.

Про свою матір говорив Федькович з великою любов'ю. Казав мені також, що його батько з роду серб⁷³ (чи, може, походить від сербів), і висказувався у той час з великою симпатією про Сербію – так про край, як і про людей.

Так-то найшов я собі тоді у Федьковичу любого приятеля і справди не пригадую собі, чи я у цілім своїм житттю пізнав коли молодого чоловіка, з котрим би я так симпатизував, як із Федьковичем; наші чуття, наші уподобання і думки завсігди годилися; чи ми розмовляли про сегосвітну прозу, чи ми займалися поетичними мріями, все ми у своїх думках сходилися і розуміли один одного. У Федьковича не було тоді помітно анітрохи охоти зажити легко; він не знав, що то значить по-молодечому погуляти, як то робить кожний молодець, забувшись хоч на хвилину. Характер Федьковича був такий, що він дивився на життє поважно; одна лише страсть була у него, а то до науки, охота вчитися. А притім любив він усе, що добре, усе, що благородне; підлі характери (а Молдова, звісно, багата підлими і низькими характерами)

72 «Коли проф. Стоцький написав потім Роткелеви, що Гординський таки був батьком, а не вітчимом Федьковича, Роткель відповів: «Від Вас, пане професоре, чую вперше, що Городинський був рідним батьком Федьковича. Я вже вам писав, що по словах Федьковича, дуже неприхильних для батька, я мусів дійти до думки, що він жив з ним у незгоді: «Адже він не є мій батько», – сказав раз Федькович». – Прим. О. Маковея, приміщена в тексті у квадратних дужках.

73 Казав <...>, що його батько з роду серб <...> і висказувався у той час з великою симпатією про Сербію... – Твердження про батька хибне, вигадане юним Федьковичем з метою скоріш за все демократизації свого життєпису. Сербія була уславлена героїчною боротьбою свого народу за незалежність, тож, очевидно, тому й фігурувала у твердженнях майбутнього письменника. Насправді Адальберт Гординський де Федькович був шляхтичем, його рід походив із с. Гординя на Самбірщині.

так його разили, що він ніяк не міг здержати себе і виглядом свого лиця, своєю міною виявляв, що думав про таких людей; сі люди зараз се і помічали. Можете собі подумати, як через то багато людей напосідалося на него та говорило: «Такий ще недоварений, а який зарозумілий!» Скільки-то я мусив говорити, щоби людей пересвідчити, як несправедливо вони Федьковича судять. Але звичайно се мені не вдавалося. Тимчасом я старався подати мойому молодому філософови-приятелеви хоч початки рутини, як у світі з людьми себе поводити, і вчив його; що чоловікови з поважними філософічними поглядами не раз потрібно вдягати на себе відповідну маску перед сим придуркуватим, безглуздим світом.

Федькович був під той час дуже нервовий, дуже вразливий; на доказ сего я мушу тут розповісти ще одне про нього. Тому що я дуже люблю природу, гарні краєвиди і проходи у красній околиці, то я старався брати з собою і свого молодого приятеля. Коли тільки було можна, просив я свого швагра, щоби пустив його на ціле пополудне, і ми ходили тоді у Карпатські гори, у котрих підніжжя лежить містечко Нямц. Ох! се були найкращі години, що я прожив під час мого десятилітнього побуту у Молдові – сі години, в котрих я блукав з молодим приятелем горами, щоби відсвіжити духа і тіло здоровим гірським повітрям.

Хтось мені оповідав та сміявся і глузував собі притім, що Федькович боїться, коли хто стріляє, не може стерпіти гуку і тому подібне. Отже, я постановив собі призвичаїти мого приятеля до стрільної зброї, бо се справді так і було, що він, як би то сказати, мав якусь нервову відразу до гуку по вистрілі. Я то переконавав його приязно, то робив кілька разів проби і таким способом довів до того, що Федькович не лише привик до вистрілів, але нарешті і сам брав рушницю або пістоль в руки та стріляв. Чи нагадував він собі потім при війську, як ми в Нямці училися стріляти?

Так минув рік і кілька місяців – і за той час я мешкав в домі швагра та жив з моїм приятелем Федьковичем. Тимчасом Федьковичеви знудилося вже аптикарство. «Із сего хлопця ніщо в життю не зведеться, він нігде і в ніякій службі не видержить довго», – говорили люди; і я розумів його краще. Мій швагер (він помер 1854 р в Нямці) не був справді злим чоловіком; походив він з німецької родини в Галичині,

але з повітря польського краю, де родився, набрався стільки «польських вибагів» (polnische Mücken), був такий примхуватий і притім не раз такий прикрий, а навіть і грубіянський, що чоловіка аж руки свербіли попобити його. Яке було положення практиканта, як Федькович, у такого принципала, се можна собі легко уявити. Так Федькович нарешті не міг уже тут довше видержати; я його потішав та втихомирював; (зі швагром годі було чи при сій чи при інших нагодах договоритися до чогось розумного); вкінці й я зміркував, що так дальше не може бути; хоч мені було дуже жалко, що втрачу свого молодого приятеля, пристав я нарешті на його просьби і поговорив зі швагром та роз'яснив йому, що Федькович утратив всяку охоту до аптикарства, мусить шукати собі іншого заняття і т. п. Мій швагер дуже розлютився, наговорив багато немилих річей на Федьковича, прозивав його всіляко і сказав між іншим, що взяв Федьковича на практику в надії, що потім суб'єктом відробить йому довг, а тепер що він з нього має? і т. д. (тут мушу я замітити, що швагер не був скупий і лакомий чоловік, але у злости говорив, що на язик попало).

Досить того, що нарешті вдалося мені втихомирити швагра, тільки замітив ще: «Се ви напхали Федьковичеви всяких непотрібних ідей, се ви зіпсували чоловіка!» Я прийняв сей докір спокійно; я знав, що не зіпсував Федьковича. Він прийшов до нас тверезим, невинним і з чесними думками (edelgesinnt) молодцем; таким самим непопсованим він і відійшов від нас. Виїхав з Нямца, щоби вернутися до Черновець.

З того часу не чув я про него нічого аж до тої хвилини, коли один знакомий у Львові звернув мою увагу на замітку в часописи про ювілей Федьковича і на букви Р. Р., що мали значити моє ім'я.

Пізніше і я покинув Нямц і жив потім рік у Яссах, вкінці у молдовським місті П'ятра⁷⁴.

Як часто нагадував я собі свого приятеля Федьковича! Однак він не подавав про себе ніякої вістки, і я не знав, де він проживав. В р. 1857 виїхав я з Молдови назавсідги і вернувся до Німеччини. По дорозі вступив я до Черновець, тут звідувався за моїм приятелем, однак не дізнався нічого.

74 П'ятра (П'ятра-Нямц) – місто в історичній області Молдова, тепер належить до Румунії, адміністративний центр повіту Нямц.

<...> Оскільки знаю, Федькович не писав ще під той час поезий по-руськи.

Я все мав надію, що приїду до Черновець, там найду собі роботу і проживу ще якийсь час з моїм приятелем із молодих літ, але надія одурила мене, як се вже не раз було в життї. Ой, коли б я був міг хоч раз ще побачити мого любого Федьковича! Я справді гордий на те, що я перший пізнав духа, талант і характер молодого тоді чоловіка, пізнав уже у той час, коли люди недобачували у Федьковичу нічого більше, як лиш молодого «немилого» молодця. <...>

ЛИСТ ДО СТЕПАНА СМАЛЬ-СТОЦЬКОГО ВІД 18 БЕРЕЗНЯ 1888 РОКУ [фрагмент]

<...> Про Федьковичевого брата (літографа)⁷⁵, що «у той час» проживав в Яссах, я нічого не знаю і не можу собі нагадати, щоб коли чув що про него. Але про якогось приятеля говорив часом Федькович – сей приятель жив тоді в Яссах, коли Федькович пробував у нас в Нямці. З ним і був він, як здавалося, у дуже щирих зносинах. <...>

75 *Про Федьковичевого брата (літографа)...* – Йдеться про Івана Дашкевича (1823–?), старшого брата Ю. Федьковича по матері. У 1832–1835 рр. навчався в Чернівцях у т. зв. головній школі. У час повстання під проводом Л. Кобилиці міг бути його писарем. Після одруження помандрував разом з дружиною у Молдову, певний час писарював при австрійській консулаті в Яссах. Про те, що І. Дашкевич «став літографом в Яссах на Молдаві, забагатів пізніше – відтак зволовився і назвався «Григорій Агапі», Ю. Федькович повідомив у своїй третій автобіографії, записаній Т. Реваковичем (див.: Ревакович Т. Причинки до біографії Осипа Федьковича» // Зоря. – 1888. – Ч. 2. – С. 36).

[ВОЛОДИМИР ЛЕВИЦЬКИЙ]

ЗНАКОМСТВО О. ФЕДЬКОВИЧА З А. КОБИЛЯНСЬКИМ І К. ГОРБАЛЕМ: ЗАПИСКИ ПІСЛЯ ОПОВІДАНЬ К. ГОРБАЛЯ

Уперше надруковано у львівському журналі «Зоря» (1892. – Ч. 77. – С. 332–333), підготовлено до друку Володимиром Левицьким (Василем Лукичем).

Подаємо за першодруком.

Горбаль Кость (1836–1909) – галицький педагог і журналіст. У 1865 р. – редактор народовської газети «Нива», у 1867 р. – редактор напівурядової газети «Русь». Закінчив гімназію в Чернівцях (1861), перед тим познайомився з Ю. Федьковичем, разом з А. Кобилянським вплинув на його становлення як українського письменника. Пізніше прислав Ю. Федьковичеві книги, які істотно збагачували лектуру поета. Листувався з ним у 1861–1867 рр. Ю. Федькович присвятив К. Горбалеві поему «Новобранчик».

<...> Кость Горбаль – нині професор гімназії в Перемишлі – син убогих міщан тисменицьких⁷⁶ – ходив до шкіл нормальних в своїм родиннім місточку; також першу, другу і третю клясу гімназіальну виучився дома приватно. До четвертої і п'ятої кл[яс] гімн[азіальних] ходив в Станіславі. Як був в п'ятій клясі, умер єму батько; він кинув отже школу і по селах давав приватні лекції, а щоб скінчити гімназію, учився притім сам і яко приватний ученик здавав екзамени з кляси до кляси. Саме тоді, коли чувся як-так підготовлений до екзамену, з шостої кляси пробував у одного буковинського священика яко домашній учитель його дітей⁷⁷. Щоб сей екзамен зложити, поїхав він до Черновець. Так начався вивідувати у

76 ...міщан тисменицьких. – Тобто з містечка Тисмениця, що на Станіславщині.

77 ...пробував у одного буковинського священика яко домашній учитель його дітей. – У кого саме вчителював К. Горбаль, з'ясувати не вдалося.

тамошніх школярів-ровесників про відносини шкільні, про професорів і інші такі речі, котрі ему могли придатись до екзамену. Тим чином познакомився з кількома учениками-русинами. Зробивши екзамен, вписався К. Горбаль яко приватист до семої кляси⁷⁸ і знов поїхав на село учити чужі діти. З села приїжджав часами до Черновець, де видався з своїми знакомими товаришами. У Горбалья почуттє руськості було уже розвинене – ще з Галичини его виніс, тож звернув зараз пильну увагу на стан руськості в Чернівцях. Відразу впало ему в очі, що тамошні ученики-русини говорили між собою то по-польськи, то по-волоськи, а руського слова та духа й чути не було: вони уміли справді як-так по-руськи, так встид фальшивий, привичка, вихованне, чуже оточенне віддрулювали їх від рідної мови. Кость Горбаль начав їх вговорювати, що вони повинні говорити по-руськи і якось трохи рущиною заінтересуватись. Вони ему відповідали: «Ет, знаєш ти що, ми до того не звикли, тут таке оточенне, такі обставини, але є тут один такий самий, як ти, загонистий, що згідно з тобою думає, але стоїть особняком. Добре було би , щоби ся з ним познакомив». Тим рідким чоловіком, з котрим Горбаль невдовзі заприязнився, був Лонгін Лукашевич⁷⁹. Він пробував тоді в Чернівцях яко приватний ученик VII гінм[азійної] кл[яси] і учив одного з семої кляси, добре ему за тото плачено. Був се хлопець добрий, здібний і мислячий, особливо занимала его дуже географія і історія, умів також греку і латину, а і в математиці та фізиці орієнтувався. Знав він уже тоді досить добре етнографію слов'ян після «Народопису» Шафарика⁸⁰ (в перекладі польським), мав до географії земель слов'янських усякі мапи і карти і мав свій такий погляд на історію руську, що в тодішніх часах була річ надзвичайно рідка. Знав уже він і Шевченка – злучайно побачив раз на ляді одної черновецької книгарні Гергарда липське виданне:

78 ...вписався К. Горбаль яко приватист до семої кляси... – Ол. Барвінський у статті «Письменська спадщина бл. п. Костя Горбалья» (Руслан. – 1904. – Ч. 234) зазначає, що К. Горбаль «в 1858 переніся яко приватист до VI-ої кляси до Черновець...».

79 Лукашевич Лонгін (1839–1882) – громадсько-культурний діяч, активний член львівської народовської громади 1860–1870 рр., редактор народовського часопису «Правда» (у 1867, 1876 рр.), на сторінках якого друкувалися твори Ю. Федьковича.

80 «Народопис» Шафарика. – Йдеться про працю «Слов'янське народописання» чеського і словацького філолога, історика Павела Йосифа Шафарика (1795–1861).

«Neue Gedichte von Puschkin und Schevschenko»⁸¹ – і зараз купив собі.

Приїжджаючи часто до Черновець, бачився він не раз з Лукашевичем, вони балакали з собою на різні темата, найбільше ж про справи руські. Від него почув Горбаль перший раз ім'я Шевченка, але з поезіями его не міг познайомитись, бо Лукашевичеви на той час липське виданнє Шевченка десь було поділось. Лукашевич декламував ему деякі Тарасові твори і з того вже вносив Горбаль про великі поетичні спосібности Шевченка. Слова «За горами гори, хмарами повиті, засіяні горем, кровію політі»⁸² зробили на Горбалья вельми сильне вражіннє. Одначе про особу і життє великого Кобзаря не знав тоді Лукашевич ще нічогісінько. «Раз тямлю, – оповідав К. Горбаль, – проходжувалисьмося одною з відлюдних вулиць Черновець і балакали про руські річі: він щось знав, я щось докинув, і так піддержувалисьмо розмову і підживлювалисьмо наші чувства. Вкінци зійшла бесіда на Федьковича. – От знаєш, – каже Лукашевич, – жиє тутки в Чернівцях один офіцер, високого росту, русявий, в цвікері⁸³, русин-гуцул родом, пише несогірші вірші німецькі і зветься Федькович. При сих словах показав він мені німецьку баладу Федьковича, надруковану в Чернівцях і присвячену панночці Марошані⁸⁴. Оба ми прочитали вкупі сю баладу і обом нам поема припала дуже до вподоби. Я знав вже тоді німецьких поетів-класиків, тож міг я єї бодай в части добре оцінити. І я, і Лукашевич призналисьмо немалий талант поетичний Федьковича, і обом нам була шкода, що він не пише руських поезий, але німецькі. Незадовго потім показав Лукашевич

81 ...Гергарда липське виданнє: «Neue Gedichte von Puschkin und Schevschenko». – Йдеться про збірку творів, що її 1859 р. видав у Липську (давня назва Лейпцига) видавець В. Гергард у серії «Русская библиотека». Це перше безцензурне видання творів Шевченка і першодрук його творів «Кавказ», «Холодний Яр», «Заповіт» (під назвою «Думка»), «І мертвим, і живим...», «Розрита могила» і «Гоголю» (теж «Думка»). Вірші Шевченка надруковані українською мовою.

82 «За горами гори, хмарами повиті, засіяні горем, кровію політі». – Точніше: «За горами гори, хмарою повиті, / Засіяні горем, кровію політі». Це початкові рядки поеми Т. Шевченка «Кавказ».

83 Цвікер – пенсне.

84 ...німецьку баладу Федьковича, надруковану в Чернівцях і присвячену панночці Марошані. – Йдеться про баладу поета, присвячену коханій, Емілії Марошані (бл. 1842–1875). Жоден примірник цього твору не зберігся. Почуттям до Е. Марошані та величезним смутком сповнена майже вся любовна лірика Ю. Федьковича, написана після розриву з цією дівчиною в 1861 р.

Горбалеві Федьковича на вулиці. Ще таки того самого року від'їхав був Лукашевич до Тернополя і Горбаль вже більше в Чернівцях не бачив, аж у Львові.

А усе того сталося 1859 р., з початком котрого Федькович, зіставши офіциром, замешкав в Чернівцях⁸⁵.

Особисто познакомився К. Горбаль з Федьковичем, коли був в восьмій клясі. А було се так. Коли К. Горбаль здавав екзамени з сьомої кляси, вписався знов яко приватист до восьмої, то вже не їхав на село, а лишився в Чернівцях, аби ся так лекше приготоватись до матури. Удержувався з лекцій і мешкав вкупі в одній хаті з Антоном Кобилянським. Се був его колишній шкільний товариш⁸⁶ з п'ятої кляси (ще з Станіслава), але що К. Горбаль кілька літ стратив на лекціях, тож був доперва в восьмій клясі, коли тимчасом А. Кобилянський був уже на третім році богослова⁸⁷. Для якихсь причин не прийняли его до семінара, тож жив він на екстерні. Оба вони мешкали вкупі, жили з собою в приятні і спомагалися як могли. К. Горбаль привіз був з вакації 100 злр. (значна на той час сума), котрі заробив приватними лекціями на селі, тож спочатку жили на Горбалеві гроші, а коли вони розминулись, ділився з ним Кобилянський своєю працею (бо дістав був тоді дуже добру лекцію).

Кобилянський ще на шкільній лавці був дуже вільнодумний, був рішучим противником тої мертвої мови, що тоді почалась витворювати, і горячим прихильником мови народної. К. Горбаль зазначає, «що мало є людей між галицькими русинами, котрі би так вчасно і так незалежно зрозуміли народну руську ідею, як А. Кобилянський, і хоть нині

85 ... усе того сталося 1859 р., з початком котрого Федькович, зіставши офіциром, замешкав в Чернівцях. – Ю. Федькович служив у Чернівцях із літа (десь із серпня) 1859 р. до лютого 1861 р., перед тим узявши участь в австро-італо-французькій війні.

86 Се був его колишній шкільний товариш... – У своїх «Споминах з молодих літ» (Діло. – 1904. – Ч. 235. – С. 1) К. Горбаль згадує пригоду, коли А. Кобилянський під час навчання у Станіславові захистив його «від прийшовшого з Бережан Герода», який належав до тих, що «на гоцки брали за русину», себто за підтримку руської, української справи: «Від тої пригоди я ще дужше прихилився до Кобилянського і мало-помалу з ним тісніше здруживсь. Здавалось мені, що я знайшов в нім товариша по серцю... До Кобилянського притягали мене: його живость темперамента, багатші спосібности душі і незвичайна прямодушність, котра впливала з його оригінальності. Був се дійсно оригінал в лучшій значенню слова».

87 ...на третім році богослова. – Тобто духовної семінарії в Чернівцях.

про него світ забув, то він з того взгляду мусить его високо цінити, що він сам від себе, без нічийого впливу або приміру відразу одначе інстинктом пізнав, що русинам треба народною мовою писати і на народі опертись – і що ніколи не зміняв пересвідчення і не служив чужим богам». Взагалі був А. Кобилянський ідеаліст, а навіть фантаст, а притім зимний діалектик: писав слабі вірші і вельми їх перецінював, поезії других, одначе, умів добре оцінити. Мав немалий дар слова і був досить оборотний. Мимо того був він в життю в високій степені непрактичний; він усе підготовлювався до життя, і так ему життє сходить.

К. Горбаль був чоловік інакший: він мав більше безпосередного теплого чуття, був усе свіжий, живий, веселий і дивився досить тверезо на світ. Умів багато пісень народних, знав також добре народну мову, знав також досить добре і старослов'янський язик. Любив дуже книжки і скуповував їх собі, хоть се его немало коштувало. Між его книжками знаходилися: «Вїнок» Головацького Івана⁸⁸, «Зоря яко Альбомъ» Дідицького⁸⁹, (котру саме тоді передплачував. Але не подобалася вона ані ему, ані Кобилянському), збірники пісень народних Жеготи Павлі і Вацлава з Олеська⁹⁰ і інші. Крім того, читав він з польських часописей «Dziennik literacki»⁹¹, а з руських «Вїстник», видаваний у Відни Василем Вислобоцьким-Зборівським⁹², однак в тім посліднім мало що було цікавого і розумного, а з «Dziennik-a literack-ого» хіснував троха більше. Коли прочитав в нім бібліографічну оцінку поезий Шевченка, гадав, що вони мусять уже бути у

88 «Вїнок» Головацького Івана. – Йдеться про «Вїнок русинамъ на обжинки» (кн. 1–2, 1846–1847, Відень), альманах, виданий українським поетом, журналістом Іваном Головацьким (1816–1899).

89 ...«Зоря яко Альбомъ» Дідицького... – Йдеться про альманах «Зоря галицкая яко альбум на год 1860» (1860), виданий Богданом Дідицьким.

90 ...збірники пісень народних Жеготи Павлі і Вацлава з Олеська. – Йдеться про збірку «Pieśni ludu ruskiego w Galicji» («Пісні люду руського в Галичині») (т. 1–2, 1838–1840) польського фольклориста, історика та етнографа Жеготи Ігнаци Паулі (1814–1895) та збірку «Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego» («Пісні польські і руські люду галицького») (1833) польського фольклориста Вацлава з Олеська (псевдонім Вацлава Залеського) (1798–1849).

91 «Dziennik literacki» – польськомовний літературно-науковий журнал, виходив у Львові в 1860-х рр.

92 Вислобоцький-Зборівський Василь (справжнє прізвище Вислобоцький Юрій) (1819–1871) – журналіст, редактор віденського напівофіційного часопису «Вісник».

Львові; тож записав собі з книгарні Вільда⁹³ Шевченкового «Кобзаря», а при сій нагоді Кулішеву «Хату», Максимовичеві «Пісні народні», Маркевичеву «Історию Руси», Венгліньського «Поезії»⁹⁴ і інші. Вільд прислав ему усе, крім найважлишого, се є «Кобзаря»; але з піснями Шевченка міг уже був познакомитися з «Хати».

Так вони у той час, Горбаль і Кобилянський, хоть не однакові успособленнем, одначе зближені життем і ідеєю, жили вкупі у великій приязни під одним дахом. Кобилянському першому пощастилося пізнати особисто Федьковича. Бо жила у той час в Чернівцях одна багата вдова по купці-румуні, сама німкин्या родом, і мала дуже гарну доньку-чорнобривку, уже дорослу панночку. Була се дівчина, вихована в дусі польсько-німецькім, говорила обома язиками добре і складно, була прочитана і трохи науково освічена. Тота вдова – по мужу Марошані і тота гарна донька – був се той «поважаний дім» черновецький, в котрий впровадив був Федьковича проф. Ернст Роберт Найбауер⁹⁵, чоловік вельми поважаний і освічений, «Schöngeist»⁹⁶, навіть поет, як про се згадуєся в переднім слові до львівського видання поезій Федьковича. Найбауер був тоді професором німецької мови при черновецькій гімназії і видавав свого часу німецьку часопись

93 ...книгарні Вільда... – Йдеться про одну з найбільш значущих книгарень та випозичальень книжок австрійського Львова, засновану в 1811 р. Каролем Вільдом. Із 1849 р. власником став Кароль Вільд-молодший, відтоді почався період найбільшого процвітання закладу. Книгарня пропонувала європейські видавничі новинки, переплату закордонних і місцевих часописів тощо.

94 ...записав собі... Кулішеву «Хату», Максимовичеві «Пісні народні», Маркевичеву «Історию Руси», Венгліньського «Поезії»... – Йдеться про альманах «Хата» (1860), виданий українським письменником, громадсько-культурним діячем Пантелеймоном Кулішем (1819–1897), збірник «Украинские народные песни» (1834) українського вченого-енциклопедиста Михайла Максимовича (1804–1873), «Історию Малороссии» (т. 1–5, 1842–1843) українського історика, етнографа, поета Миколи Маркевича (1804–1873) та збірку віршів польського письменника в Галичині Лева Венгліньського (XIX ст.) «Nowyі поеzyi małoruskii» (1858), писаних українською мовою, але друкованих латинкою.

95 Найбауер (Найбавер) Ернст Рудольф (1828–1890) – німецький поет, прозаїк, літературознавець, фольклорист, редактор і видавець, педагог. Познайомився з Ю. Федьковичем улітку 1859 р., відтоді перебував з ним у творчих зв'язках, листувався, друкував його твори у редактованих виданнях. Творчість Е. Р. Нойбауера вплинула на розвиток літературного таланту Ю. Федьковича. Ю. Федькович присвятив Е. Р. Нойбауерові збірку поезій «Am Tscherebusch» («Над Черемошем»).

96 «Schöngeist» (нім.) – естет.

«Виковина», в котрій поміщав німецькі поезії Федьковича. Офіцер Федькович і професор Найбауер бували не раз – а навіть часто – в домі панства Марошані, тим більше, що наш буковинський Кобзар мав був залюбитись в панні Марошані.

В той дім вкрутився також невдовзі Антін Кобилянський і бував там на вечерках, де збиралося численніше товариство, в котрім, розумієся, говорилося виключно по-німецьки. Там пізнався він і сходився не раз з Федьковичем і Найбауером і балакали часто на усякі темата, хоть, розумієся, руської справи зовсім не тикано, бо лише оден Кобилянський міг би був тоді щось на той темат говорити. Помимо знайомости з Федьковичем не старався Кобилянський спершу зблизитися до нього, а учинив то доперва за намовою Горбалья, котрий єму радив, щоби він ближче познакомився з Федьковичем і щоб заохочував его писати руські вірші.

Одного вечера вибирався Кобилянський до п. Марошані. Горбаль его дуже наказував, аби не забув на Федьковича. Вже було по одинадцятій, коли вернув Кобилянський додому; Горбаль ще не спав – читав книжку.

– А що, – каже Горбаль, – говорив'єсь що з Федьковичем?

– Ти знаєш, в товаристві якось не було як, доперва як уже-смо вертали, я прилучився до него та й почав вивідуватись, чому він не пише руських поезий. Він мені відказав, що він русин, що того не встидаєся, що по-гуцульськи добре уміє, але руської історії літератури і взагалі про русинів майже нічого не знає, а навіть писати по-руськи не вміє, хоть кирилицю читає. А що дотичить руських поезий, то, на его погляд, нема для кого писати. «Але аби-сте не гадали, що я си свого вже відцурав, то маєте явний доказ», – сказав в кінци Федькович чисто по-гуцульськи і, відходячи до ліхтарні, поклав мені думку «Нічліг», написану в таборі під Касано⁹⁷. Мова у тій думці чиста, народна, гуцульська, а писана правописною чеською.

Від того часу жив Кобилянський з Федьковичем у великій приязни і бував не раз у него. Розмовляючи, згадував часто К[обилянськ]ий Федьковичеви про Горбалья, тож Федькович рад був з ним познакомитись. Щоб догодити бажанню Ф[едькови]ча, вибрався К[обилянськ]ий з Горбалем до него в гостину, але его не застали дома. Другий раз повелося їм ліпше.

97 Касано – місто на північному сході Італії.

Коли отворили двері, представився їх очам такий вид: комната невеличка, убого уладжена, освітлена промінням заходячого сонця, котре вдиралося через вікно; під вікном сидів слуга-жовнір на порожнім куферку⁹⁸ і кутив люльку, а обіч него на кріслі при столі сидів Федькович і співав якусь пісню руську баритонем, приграваючи на цитрі. [Обох їх, К[обілянсько]го і Г[орба]ля, дуже здивувала тота «поуфалість» офіціра з жовніром]. Федькович привитав своїх гостей щиро, а ще щиріше приймав їх. Просив їх сідати і частував тютюном з пушки, котра представляла голову турка в завою⁹⁹. Тоді зачали говорити про пісні народні; Ф[едьков]ич, котрий (перед хвилею) щойно співав якусь народню пісню, не міг нахвалитися народних пісень: він справді ентузіазмовався ними. Показував їм опісля деякі свої поезійки, котрих тоді було ще небагато – а між іншими переложений на руський язик гімн народний¹⁰⁰. Про Шевченка не знав Федькович нічогосінько. Горбаль перший сказав єму про него і виголосив звістний заспів «Думи мої, думи». Поезія вельми подобалася Федьковичеві. Тоді просив Федькович Горбалья, чи би єму не міг яких книжок позичити, і той позичав єму опісля усе, що мав. Характеристичним єсть те, що «Альбом» Дідицького не припав був зовсім Федьковичеві до вподоби.

По сій першій стрічі був ще Горбаль у Федьковича щось два чи три рази; відтак розлучила їх доля на довший час: Федькович взимі 1861 року пішов разом зі своїм дивізіоном на Ардяль до Семиграду, а Горбаль пішов до Львова на університет. Між ними розпочалася сердечна переписка...

98 *Куферок* – чемодан, частіше зроблений з дощок.

99 ...з пушки, котра представляла голову турка в завою... – Тобто табакерка була виготовлена у формі відповідно заповитої голови турка.

100 ...переложений на руський язик гімн народний. – Ю. Федькович переробив написану в 1840-х рр. пісню «Die Wacht am Rhein» («Сторожа на Рейні») маловідомого німецького поета Макса Шнекенбюргера (1819–1849), задуманої як «німецька Марсельеза» і тому поіменованої «народним гімном», однак такою вона не стала. Крім того, Ю. Федькович переклав написаний у 1854 р. «Австрійський народний гімн» австрійського письменника Йоганна Габрієля Зайдля (1804–1875), музика Франца Йозефа Гайдна (у Ю. Федьковича «Пісня за цісаря» («Сохрани нам, мощный Боже...»). Тут мається на увазі другий твір, опублікований у додаткові до брошури А. Кобілянського «Slovo na slovo do redaktora "Slova"» (1861).

АНТІН КОБИЛЯНСЬКИЙ

ЙОСИФ ГОРДИНСЬКИЙ (ФЕДЬКОВИЧ)

Уперше надруковано у виданні: Осип Юрій Федькович. Писання / Перше повн. і крит. вид. – Львів : З друк. НТШ, 1910. – Т. 4 : Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича / З першодр. і автогр. зібрав, упоряд. і пояснив О. Маковей. – С. 355–357. Текстуміщено в розділі «Документи і спомини про Федьковича» й названо: «Антін Кобилянський про походження Федьковича». Він супроводжується преамбулою О. Маковея: «А. Кобилянський списав на просьбу Т. Реваковича деякі свої замітки про Федьковича чесько-латинським правописом, відмінним від того, якого сам уживав у 60-их роках мин[улого] стол[іття]. Тому що деяких знаків, що їх уживає А. К[обилянський], навіть нема у друкарнях, переписуємо спомини його звичайними буквами».

Подаємо за першодруком.

Кобилянський Антін (1837–1910) – літератор, громадсько-культурний діяч, лікар, винахідник. Друг Ю. Федьковича в ранній період творчості, вплинув на його становлення як українського письменника. Вірші Ю. Федьковича, вміщені в додатку до брошури А. Кобилянського «*Slovo na slovo do redactora “Slova”*» (Чернівці, 1861), засвідчили початок українського національного відродження на Буковині.

Патріотична ревність чесного пана Реваковича Титуса¹⁰¹, совітника судового у Львові, побудила мене сконстатувати от що (наступає):

Федькович був істинно родовитим сином Гординського¹⁰², директора¹⁰³ табулярного уряду в Чернівцях.

101 *Ревакович Тит (1846–1919)* – суддя, громадський діяч, член-засновник НТШ, правний дорадник товариства «Просвіта» у Львові. Контактував з Ю. Федьковичем під час його праці у Львові та, найімовірніше, в першій половині 1880-х рр., проживаючи на Буковині.

102 *Гординський Адальберт де Федькович (1809–1876)* – до 1848 р. писар, мандатор, поліційний суддя, згодом – службовець Чернівецького магістрату і крайової табули, тобто служби, створеної при Чернівецькому дистриктному суді в 1791 р. Батько Ю. Федьковича.

103 Ад. Гординський не був директором, лише офіціалом. – *Прим. А. Кобилянського.*

Хто знав старого Гординського, хто 'го видів, хто з ним говорив, бував або був у него хоть би лиш раз один – так, як я або і інші, н[а]пр[иклад], проф. Стоцький¹⁰⁴ в Чернівцях¹⁰⁵, а зрештою, і єго крєвні – того імені, Гординські, жиючи ще нині в Чернівцях і дальше¹⁰⁶ – а котрий-то факт я ствердив также і публічно на недойшлим тамка вічу в вечер 27 новембра 1901¹⁰⁷ – хто, як ще скажу, видів старого Гординського, тому ані через ум не могла перейти гадка, не могла ані навинутися жадна інша мисль, лиш одна:

Що то за вірний образ свого вітця є той Йосиф Гординський, – той Федькович! То викапаний отець!

Ба навіть, лебой, чи не буває то дуже а дуже зрідка, аби так дуже були до себе подібні отець із сином!

Таже то – якби той один із них не був старший і будовою тіла ширший і чорнобривий, чорноволосий, а той знов молодший не був більше блондин, то був би чоловік в немалій колізії сказати, котрий з них Йосиф, а котрий єго отець? Гей тота жертовна¹⁰⁸ приспівка каже: «Микито, чи ти то? Не я то, мій тато». Весела річ!

Але подібність – можна сказати: р і в н і с т ь образу обоїх особистостей іде так далеко, що навіть голос мали майже той самий, та й тоті самі уста – любіжно¹⁰⁹ розширені і повні, видатні, – той самий взрок, тоті очі, той сам вираз меланхолійний, – лише що у Йосифа дивилися тоті очі більше гей би крізь мраку, на світ ся проборююче, а у вітця мали вони більше практичного змислу в собі – були більше земсько огнисті. А

104 *Смаль-Стоцький Степан* (1859–1938) – український мовознавець і літературознавець, педагог, громадсько-політичний та культурний діяч. Будучи з 1885 р. професором Чернівецького університету, активний діячем товариства «Руська Бєсїда», спілкувався з Ю. Федьковичем, консультував його при написанні драматичних творів «Мазєпа» і «Хмельницький».

105 Проф. Стоцький не міг знати А. Г[ординсько]го, котрий 1876 р. уже не жив. – *Прим. А. Кобилянського.*

106 *...єго крєвні – того імені, Гординські, жиючи ще нині в Чернівцях і дальше...* – Один брат Адальберта Гординського Осип Гординський-Федькович (?–1884) був старостою в Самборі і радником намісництва у Львові, інший брат, Андрій Гординський-Федькович (1834–1906), працював лікарем у Бережанах, сестра Текля (в заміжжі Жураковська) на 1876 р. мешкала у Глибокій.

107 *...в вечер 27 новембра 1901.* – Запланове на 27 листопада 1901 р. віче заходом української молоді у справі руського університету у Львові відбулося 1 грудня того ж року (див.: Буковина. – 1901. – 21 падолиста (4 груд.). – С. 1–2).

108 Жерт = жарт. – *Прим. О. Маковєя.*

109 *Lubieżnie* = пристрасно. – *Прим. О. Маковєя.*

очей тих повічки також лиш мало відружнювалися від себе. У обох були трохи набресклі, лише що у сина (Йосифа) береги повічків більше бліді, анемічні були, а у вітця більше червоні, гей би від нічного диму, від курення при картах або і при вині для забиття «червака»...

У обох же ж бо але: у сина і вітця був один вираз, що аж в очі впадав, а то був той образ незвичайне видатний болю умислового, а то так що у сина перемагала фантастичність, неясність чувства – ест., що також відбивалося і на цілій фізіономії, і у всіх мінах і рухах, – а у старого то була більше сконцентрована смута, ховаючися перед світом, але переважно зраджує жаль із-за сина – із-за того, що син его Йосиф так якось гей би по-чужому заходився із вітцем, не зносився із ним так, не сходився так, як би то вітцеві було мило. Виразно ж бо він був і виявив мені річ тоту, той отець бідний, а то навіть майже сими словами – той біль свій із-за річи отсеї. Тай стиснув же він плечима бідацтво і зітхнув, крадки майже, гей би закривав якусь журу тяжку, якусь і ему самому навіть невияснену причину нещастя!

Не удало ж бо мені ся тогди ізглубити тої тайної причини, із котрою але син Гординського Йосиф ніби мав ся був звірити Горбалеви¹¹⁰, котрого то я мимо его (Горбалевого) опору зазнаюмив з Йосифом, а до котрого яко до менше серйозного, а більше на утіпностях¹¹¹ і жартах опираючегося – Йосиф відразу мав більшу відвагу звіритися з тайною его походження ніби «неправого ложа»¹¹²!

Звичайне геній!

Вже ж то преця така гадка від давніх-давен іде по світі, що діти любви так званої – то звикле генії (!), а тоті, що гей би із р е м е с л а с у п р у ж н о г о – то самі осли! Ну, а

110 *Горбаль Кость* (1836–1909) – галицький педагог і журналіст. У 1865 р. – редактор народовської газети «Нива», у 1867 р. – редактор напівурядової газети «Русь». Закінчив гімназію в Чернівцях (1861), перед тим познайомився з Ю. Федьковичем, разом з А. Кобилянським вплинув на його становлення як українського письменника. Пізніше прислав Ю. Федьковичеві книги, які істотно збагачували лектуру поета. Листувався з ним у 1861–1867 рр. Ю. Федькович присвятив К. Горбалеви поему «Новобранчик».

111 ...на утіпностях... – Тобто дотехах.

112... мав більшу відвагу звіритися з тайною его походження ніби «неправого ложа». – Йдеться про написаний приблизно на початку 1863 р. лист Ю. Федьковича до К. Горбаля, в якому адресантові було повідомлено про своє демократичне походження, мовляв, від простого гуцула Івана Коссована.

де ж би то поет мав бути ослом! Ні, він мусить бути «неправого» ложа!..

Але Горбаль таємничо лиш пробомкував щось о тім. А то було уроїння бідного-хорого умом поета, котрого меланхолію переломити, котрого з памороки смислової вікурувати¹¹³ мені ся не удало – мимо всіх забігів моїх і психічних, і гігієнічних (ще навіть раз навесні 1887)¹¹⁴.

Львів, 11.ІІ.1902.

Др. мед. Антін Кобилянський

113 *Вікурувати* – вивести.

114 *...(ще навіть раз навесні 1887)*. – Очевидно, тоді А. Кобилянський, студіюючи медицину за кордоном, приїздив до Чернівців і зустрічався тут із Ю. Федьковичем.

БОГДАН ДІДИЦЬКИЙ

СПОМИНИ ПРО Й. ФЕДЬКОВИЧА
Й ІЗ. ВОРОБКЕВИЧА
[фрагмент]

Уперше надруковано в «Матеріалах до історії зносин галичан з буковинцями», вміщених у львівському часописі «Руслан» (1907. – Ч. 51–52). Підготовку Б. Дідицьким споминів про Ю. Федьковича, а також про Іс. Воробкевича ініціював О. Маковей, отримавши від цього мемуариста два листи, котрі і друкувались у «Матеріалах...».

Подаємо за першодруком зі збереженням особливостей мови автора («язичія») та пропускаючи місця, що не містять мемуарних свідчень.

Дідицький Богдан (1827–1908) – письменник і журналіст, у 1861–1871 рр. – редактор громадсько-політичної та літературної газети москвофільського спрямування «Слово», в якій у 1861–1862 рр. друкувалися твори Ю. Федьковича. Тоді ж листувався з цим автором. У 1862 р. видав у Львові зі своєю передмовою збірку «Поезії Іосифа Федьковича. Часть первая».

<...> Що же до Юрія Федьковича, то съ его поэтичными творениями вийшло у мене совсѣмъ иначе, бо за первымъ же пересмотромъ тѣхъ твореній я и всякий хоть би трохи знатокъ мѡгъ дозрѣти ех ungue leonem¹¹⁵. Менѣ прислалъ ихъ в довольно объемистой тетрадцѣ из Черновець тамошній православный богословъ г. Кобылянскій, которого я отъ по многихъ лѣтахъ позналъ яко американского Доктора медицины¹¹⁶ уже тутъ, во Львовѣ. Поэзии тѣ Федьковича¹¹⁷ были списаны

115 *...ex ungue leonem* (латин). – По кігтю лева.

116 *...г. Кобылянскій, которого я по многих летах познал яко американського Доктора медицини...* – Антін Кобылянскій навчався медицини у Празі, Відні та Кракові, доктором медицини став у Празі. В Америці він працював проповідником старокатолицької громади.

117 *Поэзии тѣ Федьковича...* – Йдеться про твори, опубліковані Б. Дідицьким 1862 р. у збірці «Поезії Іосифа Федьковича».

латинськими буквами, правописю чешскою, и присылающій ихъ просилъ мене, щобы я издалъ ихъ печатно. Читая пьесу за пьесою съ наибольшимъ восторгомъ, я выдѣлъ въ нихъ появленіе оригінального поета, нам наскрѣзь свойского, а великого, якъ бы в родѣ гуцульскаго Тараса Шевченка, та сей-часъ взялся переписувати и печатати ихъ буквально нашою поконвѣчно русскою правописью, а въ цѣлому зборнику тѣхъ поезій не измѣняя нигде ничего, я тѣлько изъ обавы¹¹⁸ передъ строгою тогда для насъ за «ляхѣв» цензурою заступилъ въ чудесной баладе о Довбушѣ однѣсенское слово «ляхи» на «звѣри», такъ що начало той балады вмѣсто крепкаго оригінала «Гей, ци чули, добры люди, перед ким то ляхи стынуть» стоить в моим издании «Гей, ци чули, добры люди, передъ кимъ то з в ѣ р и стынуть». Ужасна та передѣлка, неспасенный грѣхъ, якого Ви, молодшіи, уже днесъ не маєте раціи якъ-нибудь допускатися!

<...> А еще и то могу изъ мого вѣдѣнья сказати про Федьковича, що по моемъ изданьи его поезій в 60-ти рокахъ онъ якійсь часъ перебувалъ во Львовѣ, но николи не познакомлялся со мною и не заходилъ до моеї редакціи «Слова», а поживалъ въ тѣсной дружбѣ съ моимъ головнымъ сотрудникомъ Ксенофонтомъ Климковичемъ¹¹⁹ и съ того жъ друзьями Теодоромъ Заревичемъ¹²⁰ і Владимиромъ Маркіановымъ Шашкевичемъ¹²¹ – саміи то многоталантливи люди, которые всѣ – къ сожалѣнью – давно въ молодихъ лѣтахъ повмерали. Подъ ихъ то – здається мѣни – вліяніемъ Федьковичъ сталъ далѣй писати, во многомъ подражая геніальному Шевченкови, но через то немало теряя – по-моему – изъ той своєї изрядной оригінальности, съ якою он першій виступъ свій здѣлавъ, было въ моемъ изданьи его поезій. А дуже шкода.

118 *Обава* – почуття остраху, побоювання.

119 *Климкович Ксенофонт* (1835–1881) – український поет, перекладач, журналіст і видавець. Листувався з Ю. Федьковичем у 1863 р., друкував його твори в журн. «Мета».

120 *Заревич Теодор* (1835–1879) – український письменник і журналіст. У 1860-х рр. – активний діяч народолюбського руху. У 1862–1863 рр. редагував журнал «Вечерниці», де друкувалися твори Ю. Федьковича.

121 *Шашкевич Володимир* (1839–1885) – український письменник, громадсько-культурний діяч, редактор журналів «Вечерниці» (1862–1863), «Русалка» (1866) та двох читанок для селян «Зоря» (1871–1872), де друкувалися твори Ю. Федьковича. Листувався з буковинським письменником у 1863 р.

Примѣчаю наконецъ и то, що ни съ Воробкевичемъ, ни съ Федьковичемъ я лично не знался, а также и съ моей стороны подробнѣйше – якъ бы ради нихъ належало – не переписывался, а то просто съ той причини, що въ 60-тих годахъ, коли майже вся австро-угорская Русь в якнайбильшой мѣрѣ концентровалась въ моемъ «Словѣ» и я, кромѣ того «Слова» и его додаткѣв¹²², майже щороку выдавалъ еще по 2–3 особнихъ книжечокъ і брошюръ, у мене на такіи переписки абсолютно и часу не ставало.

<...> Мое издание его [Федьковича] поезій (в г. 1862), а также мое те предисловіе къ нимъ зделало въ молодой публицѣ нашій велику сензацию, и не было майже русского студента, ба и молодого суплента¹²³ гимназіального, который бы не зналъ що изъ тихъ поезій, особливо же цѣлого «Довбуша»¹²⁴, задекламовати. Именно былъ тутъ тогда суплентъ г. Костевъ (онъ потомъ сталъ професоромъ, а вконецъ и директором одной гимназіи в Петербурзѣ¹²⁵) – хлопъ дородный, съ лица смаглявый, съ очыма якъ искры, съ густымъ, чорнымъ заростомъ на головѣ и пѣдъ бородою, – по идеалу истий Довбушъ! Мы упросили его, щоби на одинъ музыкально-декламаторскій вечеръ, якіи тогда часто давались въ великій салі Народного Дому и на якихъ участвовала вся львовско-русская публика (розділа партій тогда еще не було), онъ декламовалъ наилучше схожую пѣдъ него баляду Федьковича «Довбушъ». Чуєте, що то было за неслыханне дѣйствіе! Ледве Костевъ началъ ся соответственнымъ выраженіемъ голоса, лица и рукъ «Гей, цы чули, добры люди, передъ кимъ то ляхи стынуть», коли вся численно тутъ собрана публика – не то по яки командѣ, а по власному внушенію яко-то, такъ сказавши, примитивной наивности – все вразъ возстала изъ своихъ мѣсть и, такъ стоячи, якъ бы при співанні «Народного гѣмну», и то

122 ...«Слова» и его додаткѣв... – Видання Б. Дідицького справді виходило з численними додатками («Галичанинъ», «Письмо до Громады» та ін.).

123 Суплент – тут: молодший учитель, який ще не склав кваліфікаційного іспиту на звання повноправного вчителя.

124 «Довбуш» («Добуш») – тут: балада Ю. Федьковича, надрукована у збірці «Поезії Юсифа Федьковича» (Львів, 1862).

125 ...г. Костевъ (онъ потомъ сталъ професоромъ, а вконецъ и директором одной гимназіи в Петербурзѣ)... – Відомо, що у другій половині 1890-х рр. 10-у Санкт-Петербурзьку класичну гимназію очолював директор на прізвище Костьов. Можливо, у час молодості якраз він і був згаданим декламатором балади Ю. Федьковича.

не съ официалнимъ, но съ самымъ истиннымъ восторгомъ слухала всего «Довбуша» до конца. А примічаю, що Костевъ первый же стихъ баляды «Гей, чи чули, добры люди», а въ другомъ стиху вже по моему указанию вмѣсто «звѣри» прямо по оригиналу возгласилъ «ляхи стинуть». <...>

ЮРІЙ ГОРДІЙЧУК

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ У БУДЕННОМУ ЖИТТІ [подано спомини Данила Чернюка]

Уперше надруковано у виданні: «Вільна Буковина: літературно-художній альманах літературного об'єднання при редакції обласної газети «Радянська Буковина». – 1941. – С. 127–128.

Подаємо за першодруком.

Гордійчук Юрій – педагог, громадсько-культурний діяч. Учителював у с. Кисилиці Вижницького повіту. 1903 р. допомагає Ром. Заклинському під час експедиції Буковиною задля збирання матеріалів до біографії Ю. Федьковича.

Чернюк Данило – мешканець с. Кисилиці, приятель Ю. Федьковича по військовій службі.

Федьковича знаємо з його поезій, оповідань, з пісень, які так гарно, складно він писав. Коли читаємо його твори, то наче бачимо перед собою на тлі чарівної краси голубих Карпат палкого, гордого, завзятого і при тому м'якого серцем гуцула. Я хочу згадати дещо про його вдачу, про нього як людину в буденному житті.

Буйне гуцульське життя і краса гір так сильно вплинули на Федьковича, що він, хоч і був офіцером, але віддавав перевагу товаришуванню з рядовими солдатами, ніж із старшиною. В 1863 р. скидає він свій офіцерський одяг, одягається по-гуцульському і ходить так до смерті. Це не була його примха, не хлопоманство; робив він так тому, щоб і в одязі бути ближчим до темного, неписьменного гуцула.

Він оселяється в Сторонці-Путилові, а тамошні жителі обирають його на свого голову¹²⁶. Федькович був суворим громадським начальником, але завжди справедливим.

126 ...обирають його на свого голову. – Війтом (двірником) Сторонця-Путилова Ю. Федькович стає у 1866 р.

Пізніше його призначають інспектором народних шкіл у Вижницькому повіті. Свої обов'язки він виконує сумлінно, вважається одним з найкращих службовців, але сардака з себе не скидає. Не подобалося це панам, бюрократам, які скося на нього поглядали, а між собою диваком називали. Пани хотіли бачити Федьковича у чорному сурдугі, в своєму колі, тим більше, що сам він був людиною показною, мав талант і був високоосвіченим. Федькович був би в них бажаним гостем, але для цього мусив відійти від народу.

Не стерпів він панських забаганок, покинув посаду інспектора, а сардака і червоних гач таки не зняв.

Дуже цікаве відвідання Федьковичем у Заставні свого товариша з походу на Італію – Михайла Дутчака¹²⁷.

Гарний, поставний легінь у закосиченому капелюсі і добірному лудиню (уборі), в сардаці наопашки, з топірцем у руках проходив незнаний тут гуцул містечком. Всі звернули на нього свою увагу. Федькович помітив, що його поява зроби́ла тут неабияку сенсацію. А коли почав з людьми розмовляти, то натовп народу зібрався навкруг нього.

Всі, хто жив у Заставні, зацікавились небувалим у цих сторонах гостем. Федькович зайшов на подвір'я свого побратима Дутчака, а народ за ним. Тут почалася сердечна розмова. Федькович, який рідко коли радів, веселився, почав декламувати свої поезії (а був з нього добрий декламатор).

Незабаром появилася тут і сільська музика, молодь завела танок, але й старші віком не втерпіли сидіти і собі пішли в колесо «аркана» потанцювати, а за ними і Федькович. Таке гуляння, співи і розваги справили, що й на весіллі не побачите чогось подібного.

Кілька днів гостював тут наш поет, веселився з дорогим побратимом.

За це братання з мужиками попав він у неласку влади, під нагляд поліції, яка безупинно стежила за ним, куди б він не пішов.

У 1872 р. Федьковича запросили до Львова на освітню роботу для видання книжок для народу і написання п'єс.

127 *Дутчак (Дучак) Михайло* – приятель Ю. Федьковича, служив разом з ним в австрійській армії. Родом із Заставни. Повернувшись у 1864 р. з військової служби хворим на туберкульоз, незабаром помер. М. Дучакові Ю. Федькович присвятив вірші «До Михайла Дучака у славній Заставні» та «На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні».

У Львові працював він 14 місяців. Бувало, запрошували його на товариські зустрічі, бесіди, але він все від цього відмовлявся.

Зате в неділі, у свята заходив він до казарми на цитадель¹²⁸. У той час чимало служило у Львові при війську буковинських хлопців. Федькович просиджував між солдатами цілими годинами. Розпитував їх, оповідав, декламував, а то й ділився з ними заробленими, часто останніми грішми. От такий то був добряга, щирий і людяний був наш Юрій Федькович.

Про незвичайне товаришування Федьковича з рядовими оповідали мені на полонині старий гірський пастух Данило Чернюк і Дмитро Газюк¹²⁹ – начальний громади в Кисилицях, цікаву подію з часів походу на Італію.

– Тут я від малечу на полонині.

– А скільки вам років? – питаю Данила Чернюка.

– У Петрівку мине вісімдесят шість. Змолоду навидівимся та находивимся світами. Служив дванадцять років цісареві, був і на війні, затемив і панщину, був, як то кажуть, на возі і під возом, зазнав всякого – біди і гаразду.

– А Федьковича знали?

– Питаєте, чи я знаю Федьковича Юрія Городенчука¹³⁰? Та ек не знати, то наш від серця чоловік. Був я з ним на війні¹³¹ в Італії. Він був старшим лейтаном у нашій кумпанії (сотні). Бувало, по бефелі¹³² зайде до наших буковинських жовнірів та ек стане вповідати, а потім розпитує про рідню, у кого дедя, неня, а хто й сирота. Ми з ним, ек малі діти.

Раптом старий гуцул замовк, споважнів, щось пригадував собі, встромивши пальці в сиве волосся; потім наче пробудився та й каже:

128 ... заходив він до казарми на цитадель. – Ідеться про фортифікаційну споруду в теперішньому Галицькому районі Львова, збудовану впродовж 1852–1854 рр. Вона складалася з шести башт і будинку казарм.

129 Дмитро Газюк (Гасюк). – Його спогади в записі Юрія Гордійчука спершу були надруковані у праці Ром. Заклинського «За слідами Федьковича (записки з прогульки по Буковині)» (1905). Отож тут подаємо в її контексті.

130 ...чи я знаю Федьковича Юрія Городенчука... – Поета в його краях називали Городенчуком, Гординчуком.

131 Був я з ним на війні... – Йдеться про участь в австро-італо-французькій війні, важкий похід в Італію в першій половині 1859 р.

132 ...по бефелі... – Дослівно: «по команді» (від нім. der Befehl). Однак за контекстом: по службі.

– Коло Верони страх яка була кривава баталія з таліяном¹³³. По битві дали нас у запілля¹³⁴, бо з нашої сотні лишилось тільки половина. Я та й ще зі мною шість камратів зайшли ввечері крадьки за місто, до коршемки. Спочатку балакали, аж тут Василь Чорней з-над Білої Ріки¹³⁵ витяг з рукава сопілку та ек не заграє-защечебе, а тут вам хіть додає до танцю. Ніч темнісінька, час на спочинок, та де там! Всюди тихо, в місті ніхто не ворухитси. Лиш ми такі веселі розгулялися, аж повпрівали, ще й приспівуємо собі під сопілку та й притупцюємо, що аж коршма дрігнеси.

Така-то вже в нас з віку поведінка, що нема танцю без співанки, а весілля – без музики. При чарці, при сопілці забули за воєнні пригоди. Лиш танець з хіття завели, аж тут нараз двері рип, а на порозі з'євивси лейтан.

Василь увірвав грати, заховав свою сопілку, а ми всі, як були в танці, так задеревіли, руки опустили, роти нам заморозило. А то, бачите, лейтан Федькович переходив місто та й забрів аж сюди. Як зачув сопілку та гуцульську співанку, то зайшов до нас. Глипнув на нас, спізнав крайнів та й угідно заговорив: «Добрий вечір вам, легіники!» Підійшов до нас ближче, ми віддали йому жовнірську честь та й враз, як на команду, відповіли:

– І вам добрий вечір, пане лейтане, бе-сти тривали та зле ніжков не ступали та щасливо д-хаті.

Федькович зійшов по східцях у шинок, відняв шаблю та й каже: «Ти, сестро, відпочинь у кутку, а ми, братчики, погуляємо». Ні вухам нашим, ні очам не віримо, що наш лейтан забаб з нами танцювати.

– А де ти, музико, ну-ко заграй на цілу флюяру!

– Не приказує лейтан, а просить, як брачік. – Наш Василь ніби на світ народивси. Вітег свій струмент та як заграє вперед сумної, а потім дрібної веселої гуцулки. На голос сопілки завели танець, взелиси за барки та пустилися кружелом. Як той вихор грунями¹³⁶, лиш мигає нам, а далі ек тупнемо враз

133 *Коло Верони страх яка була кривава баталія з таліяном.* – Мається на увазі, очевидно, особливо тяжка для Австрії битва під Сольферіно, містом у Північній Італії, розташованим недалеко провінції Верона.

134 *...у запілля...* – Тобто в тил.

135 *Біла Ріка (Біла Річка)* – село, тепер у Верховинському районі Івано-Франківської обл.

136 *Грунь* – пагорб, хребет гори.

підківками до камінної підліжки та ек заспіваємо весільної, то на світку забули за війну, за баталію, за зрадливий ніж таліяннів, за приказ старшини. На той часок здавалося нам, що ми в рідній зеленій Буковині, таки в себе вдома веселимося, лиш не було тут нашої челіди, того цвіту макового, що то нашими горами леліє. А ек погуляли по душі, тоді каже до нас Федькович: «А тепер, хлопці-легіники, гайда тихцем до кватир».

Ми стали в рід, віддали по-військовому честь та й розійшлися, як овечки по плаю.

За це братаннічко Федькович у біду попав. Капітан прискаржив його, що з простими братаєси, та за це відрядили сироту Федьковича¹³⁷ на пенцію¹³⁸, та він хоть цивільний, мав велику повагу, бо народ обрав його на двірника (голову своєї ради), а небаром став він шкільним інспектором. Не було нам кривди від него, а лише порятівля.

За щиру раду, за оборону перед панами-дідичами ще й до сьогодні і довіку будемо згадувати покійного Юру.

137 *...сироту Федьковича...* – Неточність. Матері Ю. Федьковича не стало в січні 1864 р., батька у вересні 1876 р.

138 *... за це відрядили... Федьковича на пенцію...* – На рішення поета звільнитися від військової служби вплинули: хвороба матері, погіршення власного здоров'я, туга за рідним краєм, загалом складний душевно-депресивний стан.

ДМИТРО ГУДИМА

ОС. ФЕДЬКОВИЧ В ПОСЛІДНІ МІСЯЦІ ВОЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Уперше надруковано з подачі українського письменника, громадсько-культурного діяча Теодота Галіпа в газеті «Буковина» (1896. – Ч. 128.). Запис здійснено 2 (14) червня 1896 р. в с. Брідок Заставнівського повіту.

Гудима Дмитро – мешканець с. Брідок Кіцманського повіту, товариш Ю. Федьковича по військовій службі.

Навесні 1862-го року мене відобрали до війська, до 41-го піхотного полку, котрий тогди стояв в Зібенбїргу (Семигороді)¹³⁹. В місяці червни 13-та і 14-та компанія – при 13-ій стояв я, власне – перейшли з Септ.-Санкт. Ѓьоргеї (Szept. St. Györgey) до міста Марош-Вашаргелі¹⁴⁰. Тут властиво стояв цілий 41-ий полк, а при нім в 15-ій компанії був Гординський-Федькович лейтнантом. Отже, як 13-та компанія прийшла до М.-Вашаргелі, Федьковича переведено до нас.

Поручника Федьковича ми, жовніри, зараз сильне полюбили. Бо він був дуже людяний офіцер, з рядовими жовнірами обходився як рідний брат. А хоть був він на муштрі острій, то до кари нікого не приводив, лишень соромив словами. Іноді прикладами навчав. Раз каже до мене: «Працюй, Думитрашку, працюй, синку. Дивися, як німа животина, ота пчілка, працює. Так роби й ти».

Такий-то він був людяний.

А що то вже по муштрі, бувало, до нас добрий був, любо згадати. Ото не раз збере нас наш лейтнант навкруг себе та каже наших народних пісень співати або аркана танцювати.

139 ...в Зібенбїргу (Семигороді). – Німецький варіант (Siebenbürgen) назви Семигород – історичного краю, до 1918 р. переважно у складі Угорщини, пізніше Румунії.

140 ...Септ.-Санкт. Ѓьоргеї (Szept. St. Györgey) до міста Марош-Вашаргелі... – Йдеться про міста Трансильванії, тепер відповідно міста Сфинту-Ґеорґе і Тиргу-Муреш.

Але все при тім нагадував: «Сьогодні, каже, я ваш камрат (товариш), але завтра на зецирці (муштрі) я офіцир».

Отак-то я вже знав, що Гординський-Федькович не гордує нашим чоловіком та що в нім є добре серце. Але ще не знав я того, що він стояв за тим, аби наші селяни стали письменними.

Я тогди був неписьменний. Але дома до мого тата приходив, нім мене взяли до войська, один дяк та вчив мого старшого брата. Я деколи прислухався тій науці та й сам уже пізнавав деякі букви. Але того було мало. З тим я пішов до войська.

Раз якось вніс один з наших унтер-офіцирів якусь книжку в цимбру (світлицю) та лишив її на столі. Я нишком підійшов та дивлюся на букви. Аж тут той унтер-офіцир надходить і уздрів, що я ніби читаю.

– Що то, рекруте? То ти вмієш читати? А не признавався, що вмієш?!..

Побіг унтер-офіцир до лейтнанта. Приходить Федькович, питається, чи я вмію читати. Оповів я, що прислухався, як брата вчив той дяк. Отже, Федькович за якийсь час приносить під пахою кілька книжок, дає мені одну, а решту кільком унтер-офіцирам, що були неписьменні. Моя книжка – се був буквар. З неї я невдовзі таки надобре підучився. Будучи письменним, я опісля став фельдфебелем – а се лишень через Федьковичів буквар.

Того самого 1862-го року довелось мені увидіти лейтнанта Федьковича в гуцульськiм убранню, а саме на Різдво. В день Святого вечера став межі нами Федькович та й каже: «Хлопці, будемо робити Святий вечер, як дома. Складімся!» Склалися ми всі, що під ним служили, а він накупив всего того, що в нас на Святий вечер потрібно, та й сказав кухарям прилагодити осібний обід: галушок, сушениць, пирогів, пшениці і т. д. Увечер він запросив нас до себе.

Коли ми зійшлися, каже наш офіцир: «Уже вечера готова, але насамперед пішлемо хліба-соли до пана майора». Майор наш звався Гарас¹⁴¹. Федькович убрав яличку та й післав двох підофіцирів до майора. Коли ті пішли, бере він та й розмикає свою скриню. Дивимось – а він витягає відти сердак, постолі, крайки – та й убрався по-гуцульськи. Тогди став та й лишень

141 *Майор наш звався Гарас...* – Очевидно, мова йде про майора Вінценза Гарейса фон Дьолітштурма (Vincenz Garreis von Döllitzsturm).

дивиться на нас. А ми, самі буковинські жовніри, дивуємося та згадуємо на чужині рідний край.

Аж тут отворяються двері і входить майор Гарас з жінкою та двома хлоп'ятами. Як узрів майор нашого Федьковича, дивним дивом задивувався. Федькович попросив гостий сісти. Посідали вони, посідали й ми навкруг святочного стола. А на столі була й горівка. Ото ж Федькович бере, наливає чарку та, встаючи, каже: «Встаньте, браття, будемо пити за Небесного волю, а за найяснішого здоров'є!». По вечері ми зачали веселитися. Федькович все нам духа піддавав та жартував з нами. Коли ми випили першу чарку вина за майора, встає Федькович знов: «Тепер, камрати, випийте за здоров'є пана лейтнанта Гординського-Федьковича», – каже він весело.

Опісля заколядували ми. Довго слухав нашого співу майор, потім подякував Федьковичеві, обдарував нас та й пішов. А ми ще допізна сиділи у нашого лейтнанта.

Невдовзі після сего Федькович розболівся і далі вийшов з військового стану. Ще перед тим я довідався від него, що він пише пісні. Федькович оповідав, що знається з Нейбавером, котрий его намовив німецькі пісні писати, але ще теперки він пише по-руськи. Хоть причиною виступлення з війська була его слабість, то Федькович натякав ще й на інші причини. «Ніж має мати хто мені за зле, що я з людьми живу, то виступаю», – казав він до мене.

Федьковича видів я ще лишень раз в життю. А то було, коли ми закладали нашу читальню. Тоді я пішов до него (він був редактором¹⁴²) і просив о пораду. Хорошо навчав він, як братися до просвіти, тої самої зими він умер (1887 року). А я молюся за его душу, бо він мені очі отворив, навчивши мене письма.

142 ...він був редактором. – Ідеться про редагування Ю. Федьковичем газети «Буковина» у 1885–1887 рр.

МИХАЙЛО САВЧИН

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ І БОЙКО З ТУХЛІ

Уперше надруковано у виданні: «Калинова сопілка»: антологія української народної творчості (казки, легенди, перекази, оповідання) / Упоряд., передм. та прим. О. Бріциної, Г. Довженок, С. Мишанича. – К. : Веселка, 1989. – С. 439–440. Запис здійснив у 1978 р. фольклорист Григорій Дем'ян у с. Тухля Сколівського р-ну Львівської обл.

Савчин Михайло Федорович (1912–?) – мешканець с. Тухля Сколівського р-ну Львівської обл.

Від нас із Тухлі один чоловік служив в австрійській армії і був аж десь в Італії. Як він вернувся, то розказував, що знав нашого офіцера з Буковини. Писався Федькович. Той офіцер дуже любив простих жовнірів, а вони його. Він навіть співанки складав для наших хлопців. Їх часто співали потім і в нас, у Тухлі.

Той тухлянський чомусь був у такій компанії, де більше українців не було, і банував дуже. А одного разу на марші чує, а то по-нашому співають. Казав, що йому аж сльози потекли. Як військо стало на відпочинок, він попросив свого начальника, аби дозволив йому піти до тої компанії, що так файно співала. Приходить і оповідає, що йому дуже сподобалося, як вони співали. А якийсь жовнір каже:

– Тоті пісні поскладав і навчив нас усіх співати он той офіцер, – і показав на Федьковича. – Та ти ходи до нього, він любить жовнірів не так, як ті панські синки, що над нами знущаються. А ти звідки?

– Та я з Тухлі.

– Ага, то ти з бойків.

– Так.

– Співаєш?

- Ага.
- І хочеш тої пісні навчитися?
- Хочу.
- То ходім до Федьковича.

Перейняв той чоловік пісню «А хто жовнірові скаже, де навіки спати ляже»¹⁴³ і потім усе любив її співати та оповідав про письменника, що її зложив. Тато казали, як він писався, але я то чув ще малим і забув. То вже потім, як підріс і читав вірші Федьковича, пригадав собі про того тухлянського жовніра, що здібався з ним.

143 «А хто жовнірові скаже, де навіки спати ляже». – Варіація рядків із першої Федьковичевої українськомовної поезії «Нічліг» «Хто тогди нам бідним скаже, / Де котрий з нас нині ляже?».

РОМАН ЗАКЛИНСЬКИЙ

СПОМИНИ ПРО ФЕДЬКОВИЧА

[подано спомини о. Олексі Слюсарчука,
Мелітона Бучинського, Юрія Семанюка,
Тита Реваковича, Павла Кирчіва,
Василя Волянського]

Уперше надруковано в «Літературно-науковому вісникові» (1901. – Т. 13. – С. 10–20, 88–104), тогоріч із доповненнями перевидано окремою книжкою у Львові в друкарні НТШ.

Подаємо за першодруком, пропускаючи фрагменти, що не містять мемуарних свідчень. Разом з тим подаємо коментар упорядника і приміщені Ром. Заклинським у «Споминах...» тексти листів Ю. Федьковича до М. Бучинського, оскільки вони представлені як ілюстрація до спогадуваної цим автором історії видання Федьковичевих букваря і співанника.

Спогади Юрія Семанюка уточнено й доповнено за фотокопією автографа, що зберігається у фондах літературно-меморіального музею Ю. Федьковича в Чернівцях (№ 1244-0-320). На автографі зліва вгорі печатка бібліотеки Наукового Товариства імені Шевченка у Львові, справа – ініціали «Р. З.», що вказує на приналежність документа Ром. Заклинському.

Слюсарчук Олекса (1838–1912) – католицький священник, галицький церковний і громадський діяч, організатор української громади у Станіславові, автор перших у Галичині українських молитовників, проповідей і «Псалтирі розширеної».

Бучинський Мелітон (1847–1903) – український фольклорист і етнограф, адвокат. Листувався з Ю. Федьковичем у 1869–1887 рр., кілька разів зустрічався з ним, зокрема в 1867, 1872, 1873 рр. Сприяв виданню у Відні в 1869 р. «Співанника для господарських діточок», що його підготував Ю. Федькович.

Семанюк Юрій (1846–1920) – дяк с. Кобаки Косівського повіту на Станіславщині, тепер Івано-Франківської обл., батько письменника і громадсько-культурного діяча Марка Черемшини.

Ревакович Тит (1846–1919) – суддя, громадський діяч, член-засновник НТШ, правний дорадник товариства «Просвіта» у Львові. Контактував з Ю. Федьковичем під час його праці у Львові та, найімовірніше, в першій половині 1880-их рр., проживаючи

на Буковині. Автор осібної статті «Причинки до біографії Осипа Федьковича» (Зоря. – 1888. – Ч. 2), що вмістила розповідь письменника про себе.

Кирчів Павло (1862–1916) – український письменник, педагог і громадсько-культурний діяч. У 1888 р. редагував газету «Буковина».

Волянський Василь (бл. 1866–?) – педагогічний діяч, на 1895 р. управитель школи народної імені Тадеуша Чацького у Станіславові. Близький родич Ю. Федьковича по лінії матері, син її двоюрідної сестри Анни; батько В. Волянського Олександр Волянський був писарем у с. Розтоки Буковинські Вижницького повіту. Під час навчання в учительській семінарії Чернівців В. Волянський мешкав на квартирі в батька письменника, Адальберта Гординського.

Переднє слово

Щоби роздобути матеріали до біографії Федьковича, удався я усно та листовно до многих мужів, що бували в особистих зносинах з Юрієм, запрошуючи їх взяти участь в розвітленню ще мало званої життєписи сего найбільшого буковинського поета. Мої заходи віднесли малий успіх, бо лише кілька мужів подало мені свої спомини.

Се нові матеріали до життєписи і до характеристики Юрія. Вони складаються з трьох частий: 1) Дві візити у Федьковича. 2) Історія букваря і співанника Федьковичевого та згадка про фотографії Юрія. 3) Спомини д. Семанюка.

I.

Візита о. Олекси Слюсарчука у Федьковича р. 1866

Ключів Великий¹⁴⁴, 25.V. 97

Високоповажаний Пане!

Я дуже радо вволю Вашу волю, переказану мені достойним письмом з 20 с[его] м[ісяця], але гадаю, що від мене не довідається нічого, чого вже з иньшої сторони не знали би.

Доки Федькович був ще в війську, то переписувався з ним із семінаристів лише мій шкільний товариш Данило Тянячкевич¹⁴⁵, а я хіба деколи дописувався, бо Данило був в

¹⁴⁴ Ключів Великий – село на Коломийщині.

¹⁴⁵ Тянячкевич Данило (1842–1906) – галицький громадсько-політичний і культурний діяч, публіцист, священик, один із найвизначніших діячів

письмі такий продуктивний, що кому другому не було що в тій самій справі писати. Змісту тих листів не пригадую собі нині, хіба лиш тільки, що Юрій дуже тужив за своїми горами та нарікав на стан військовий. Тую переписку Ви, певно, маєте від Танячкевича.

Аж в 1866 році весною, перебуваючи у Ферескули¹⁴⁶ в горах, у тестя, вибрався я верхом на буковинський бік Черемоша, до Сторонця, щоб пізнати з лица Федьковича.

Я застав його в городі коло робітників. Город був досить великий, хата на помості, звичайна, але досить вигідна. Обстава хатна – селянська; попід стіни – лавки і кілька ослонів та скринь «писаних» на «лудинє» (одежу). В більшій комнаті стояв довжезний стіл від порога аж до противної стіни. Стіл застелений звичайною грубою скатертю, котру, запевно, хіба раз на місяць здойmano до прання. На столі лежали три кружки з студеною – може, вчешашною ще «мамалигою», а на лаві в куті дві барилки з горівкою.

Коли господар почув моє прізвище, то, виділося, в радувався, але коли відтак я сказав, що приходжу, щоб особисто пізнати нашого поета, відповів дуже холодно, що його в тій самій цілі багато людей «з панства» навідує, а з голосу і виразу лица пізначно було, що він тому зовсім не рад та що в його гадках і я вже до того «панства» зачислений. Наступила прикра мовчанка, тим прикріша, що ми оба сиділи один напроти другого і дивилися на себе! Зразу я не міг розстатися з тою гадкою, що загостив до чоловіка високоінтелігентного, то й розпочав розговор ба відси ба відти, а все про висші ідеї, але мій господар кліпнув на те хіба оком або докинув одно-два слова, і бесіда все уривалася. Його ціле поведенне неначе говорило: «Я простий гуцул, мене ті справи не обходять, ані я їх не розумію!» Мене бралася розпука: тут вечеріє, а додому чотири милі, і то городами та стежками, про які хіба по днині мож розвідатись, а ночувати у такого непривітливого господаря?!..

На моє щастя, був мій господар під той час «двірником» (начальником громадським) і заявив мені, що завтра сесія

галицького народовського руху, співробітник народовських видань, почесний член львівської «Просвіти». У 1863–1886 рр. листувався з Ю. Федьковичем, був з ним пов'язаний особливо теплими, дружніми стосунками.

146 *Ферескуля* – село у Косівському повіті, тепер Верховинському районі Івано-Франківської обл. Нині це с. Черемошна.

та що окремі двірники вже нині вечером посходяться. І справді, незабавки зачали вони сходитися. Позасідали коло довгого стола; почалося «честованне» горівкою, а за тим і вечеря. Вислужений вояк, єдиний слуга і «кухар» Федьковича спрятав давню «мамалігу», а зготовив кілька кружків свіжої, подав бриндзі і кілька мисчин яєчниці – та й уже.

Дотепер був я чужим – приблудою в товаристві. Тому-то, щоб дати про себе иньше поняттє, я сам запросився до стола і дав себе частувати. Що більше: коли я – перший раз на віку – запримітив, що на Буковині селяни, витаючися або приймаючи, чи подаючи собі «порцію», рівночасно один другого цілує в руку, – чинив так само. За першим разом мій господар ніби супротивився тому, але воно таки йому сподобалося, бо недовго тривало, а він почав мене обнімати та цілувати, називаючи мене «рідним братчиком».

По відході гостей мовчаливий та недовірливий доси Юрій став бесідливим та щирим, як дитина, торкався в розговорі питань філософічних, а мав і малу бібліотечку таких творів в язиці німецькім та французькім. Радився мене, в якім виді має написати «Довбуша»: чи яко епос, чи яко драму, і т. ин., а коли я уложився спати, він сів з гітарою в руках коло мене та співав своїм милим голосом одну пісню за другою.

Другої днини переждав я, доки не скінчилася сесія з двірниками в уряді тодішнього начальника повіту (Bezirksvorsteher) Губріха, а відтак завів він мене до дому того урядника, де ми побули з годину. Федькович уділяв дочкам Губріха науку французького язика, тож бував у него, як у себе дома, а все ж таки коли був тоді зо мною, сів собі на остатне крісло недалеко порога і, звичайно якби мужик – в розговорі обзивався зрідка і дуже скромним тоном.

Я міг аж третьої днини від'їхати домів, тож було досить часу не про одно поговорити. З між иньших пригадую собі деякі його вислови, з котрих одні ціхували його чоловіком справді розумним, а иньші доказували (на мою гадку), що він не почував себе посланником божим для свого народу та рад би був скорше мати лиш користь зі свого таланту. І так: 1) Я питав його, чому він на вступі прийняв мене так холодно? На се відповів мені: «До мене навідуєся отте ваше панство лише з простої цікавості та щоб витрібувати, що я знаю. Тож най знають, що я лиш простий гуцул, котрий їх не потребує і не дасть себе обзирати як якого дивогляда! Один панотець з «ляцького

боку»¹⁴⁷ обзирає мене навіть таки отгуг у хаті. Прийшов так, як ви отсе, і став мене на пробу брати. Я собі, звичайно, з ученими (?!) не міряюся; тож він на відході з досади замуркотів! «Das ist ja ein Narr!»¹⁴⁸ Та й будь же з такими щирій!»¹⁴⁹. Ну, на се і я цілком годжуся. 2) Я в дуже чемний спосіб висловив свій жаль, що він так мало пише. Тоді почув я слова, які мене дуже болюче вразили: «Мені слава байдуже, а хісна¹⁵⁰ з мого писання я не маю. Я не писав би таки зовсім нічого, коби не тота смутча¹⁵¹ моя натура. А то прийде на мене часом така година, що хоч чи не хоч, а мусиш писати!» Ми перечилися довго на сю тему: я вказував на добро загалу, на післанництво поета і т. д., він же в своїх поглядах виявлявся щораз більше материялістом¹⁵². В кілька неділь опісля перенісся я на иньшу посаду та не мав уже нагоди зійтися коли з Федьковичем.

Знаю, що мої дані не дуже збагатять Ваш матеріал до біографії, але написав, що знаю.

Засилаю низький поклін п. др. Бучинському, бажаю найкрасших успіхів у Ваших патріотичних заходах і остаю з правдивим поважанням – Слюсарчук.

147 «Ляцький бік Черемоша – се Галичина, а волоський бік – Буковина. – Прим. Ол. Слюсарчука.

148 «Das ist ja ein Narr!» (нім.) – «Та це ж дурень!».

149 Я довідався опісля, що тим гостем у него був пок. о. Нечай, парох із Завадки. Він під той час приладив був до друку кумедну собі розправу про «трираменний хрест». Не без того, щоби в часі своєї гостини не морочив сею справою і Федьковича. Добре вибрався!.. – Прим. Ол. Слюсарчука.

150 Хосен – користь.

151 «Смутча» значить «проклятуща». – Прим. Ол. Слюсарчука.

152 Др. Бучинський заявляє, знаючи вдачу Федьковича, що Юрій все те без сумніву говорив лише наперекір. Се потверджує також д. В. Волянський. – Прим. Ром. Заклинського.

II. ВІЗИТА Д. БУЧИНЬСЬКОГО Р. 1867¹⁵³

В моїй праці про Федьковича, що вийшла з друку під надписею «Чи можна Федьковича Косованом звати?», дав я примітку, адресовану до д-ра Мелітона Бучинського, в котрій просив його, щоби описав свою гостину у Федьковича. Остаточо стало на тім, що др. М. Б[учинський]. прирік оповісти мені все. Ось його спомини, списані мною з його уст.

Прибувши на 1 рік прав у жовтню 1866 до Львова¹⁵⁴, належав я до тамошньої українсько-руської громади, а тим самим і до редакції «Правди»¹⁵⁵, котру поручила громада наша свому товаришеви Лонгинови Лукашевичови¹⁵⁶ яко перед тим одвічальному редакторови. До тої громади належали тоді: Андрій Січинський¹⁵⁷, Володимир Ганкевич¹⁵⁸, Володимир Навроцький¹⁵⁹, Олександр Барвінський¹⁶⁰,

153 У відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України у ф. 58 (Ю. Федьковича), № 436 зберігається рукопис «Спогади М. Бучинського про гостину у Федьковича в 1867». На окремому аркуші текст, зроблений рукою мемуариста і перекреслений простим олівцем: «При сій нагоді замічаємо, що д. Василь Волянський, управитель школи народної імені Чацкого в Станіславі, має бюро [вгорі олівцем дописано: шляхоцке] Федьковича, котре походить ще від діда Федьковичевого. Се бюро зроблене в стилу давнішим і тому має вартість яко старосвітський мебель.

У даскала (дяка) в Путилові є лавка Федьковича.

А топорець Федьковича має бути доручений для музея «Просвіти». Тепер є він у о. Шкромеди, бувшого путилівського уніатського пароха, і він не хоче его віддати».

154 *Прибувши на 1 рік прав у жовтню 1866 до Львова...* – Йдеться про вступ М. Бучинського на правничий факультет Львівського університету.

155 «Правда» – літературно-науковий і політичний часопис, виходив у Львові з 1867 р. У свій перший період до виходу «Діла» в 1880 р. був провідним органом народовців і одночасно загальноукраїнською трибуною літературного й наукового життя.

156 *Лукашевич Лонгин* (1839–1882) – громадсько-культурний діяч, активний член львівської народовської громади 1860–1870 рр., редактор народовського часопису «Правда» (у 1867, 1876 рр.), на сторінках якого друкувалися твори Ю. Федьковича.

157 *Січинський Андрій* (1840-ві рр.–1893) – адвокат, громадсько-політичний діяч, співзасновник товариства «Просвіта».

158 *Ганкевич Володимир* (1848–1881) – адвокат, літератор, громадський діяч. Один із найвизначніших діячів народовського руху.

159 *Навроцький Володимир* (1847–1882) – економіст, статистик, публіцист. Під час правничих студій (1866–1871) був одним з найактивніших членів громади львівських народовців, товариства «Просвіта», співробітником «Правди».

160 *Барвінський Олександр* (1847–1926) – педагог і громадський діяч. Автор статей про Ю. Федьковича, матеріали про письменника подав у своїй «Історії

Осип Барвінський¹⁶¹, Корнило Сушкевич¹⁶², Олександр Борковський¹⁶³, Адольф Гладилевич¹⁶⁴, Кроподра М.¹⁶⁵, Титко Ревакович, Володимир Ясеницький¹⁶⁶, Максим Михаляк¹⁶⁷, Володимир Шашкевич¹⁶⁸, Касіян Куницький¹⁶⁹, Тит Заячківський¹⁷⁰, Миколай Лепкий¹⁷¹, Олександр Огоновський¹⁷² та інші.

З причини, що межі Федьковичем а редакцією «Правди» настали непорозуміння, бо редакция не квапилася друкувати його творів, а він за те заповів, що зриває всякі зносини з редакцією, то загадав я в часі вакацій р. 1867, вибираючися в гори задля записування тамошньої живої словесности, його відвідати в Сторонци путилівськїм, познайомитися з ним і назад його для редакції «Правди» приєднати.

української літератури» (Ч. 2. – Львів, 1921. – С. 303–322).

- 161 *Барвінський Осип* (1845–1889) – галицький священик, автор історичної драми «Павло Полуботок», у 1880-х рр. популярної в Галичині. Брат Ол. Барвінського.
- 162 *Сушкевич Корнило* (1840–1885) – громадсько-культурний діяч, один з керівників народовців, за фахом правник. Співзасновник товариства «Просвіта», Наукового товариства імені Шевченка, Руського Педагогічного товариства. Видав своїм коштом «Поезії» Т. Шевченка (2 т., 1867).
- 163 *Борковський Олександр* (1841–1921) – публіцист і педагог, редактор часопису «Зоря», співредактор і редактор «Діла», співзасновник «Просвіти».
- 164 *Гладилевич Адольф* – Очевидно, неточність: ішлося про Дем'яна (Даміяна) Гладилевича (1846–1892) – галицького педагога, одного із провідних громадсько-політичних діячів свого часу. Був головою НТШ (1886–1897, 1890–1892), співзасновником «Діла». У 1885 р. листувався з Ю. Федьковичем.
- 165 *Кроподра М.* – Особу встановити не вдалось.
- 166 *Ясеницький (Ясеницький-Корнич) Володимир* (1844–1934) – правник, засновник багатьох українських товариств на Буковині («Руська Бесіда», «Союз»), доволітній голова товариства «Народний Дім» у Чернівцях. Автор статей у галицькій та буковинській пресі.
- 167 *Михаляк Максим (?-?)* – чернівецький суддя, один із засновників та активний діяч товариства «Руська Бесіда» в Чернівцях, прихильник народовства.
- 168 *Шашкевич Володимир* (1839–1885) – письменник, громадсько-культурний діяч, редактор журналів «Вечерниці» (1862–1863), «Русалка» (1866) та двох читанок для селян «Зоря» (1871–1872), де друкувалися твори Ю. Федьковича. Листувався з цим письменником у 1863 р.
- 169 *Куницький Касіян* (1848–1918) – церковний і громадський діяч, військовий протопресвітер.
- 170 *Заячківський Тит* (1846–1926) – суддя у Львові, посол до галицького сойму в 1895–1897 рр.
- 171 *Лепкий Микола* (1842–1924) – священик, професор релігії у польській гімназії Коломиї, просвітянський діяч.
- 172 *Огоновський Олександр* (1848–1891) – правник і громадський діяч, професор Львівського університету (з 1882), член-засновник товариства імені Шевченка, «Просвіти», співзасновник Народної Ради у Львові.

Отже, в липню р. 1867 вибрався я з Станіслава залізницею до Коломиї, звідтам пішки через Яблонів до Лючі, до товариша, покійного вже Антона Слюсарчука¹⁷³ гесте Краснопольського¹⁷⁴, станіславського громадянина, а брата-нича о. Олекси Слюсарчука. З причини, що він аж по кількох днях прибув зі Станіслава до Лючі, то через той час виручав я його батька jako учителя в школі, а вечерами записував при ватрі на церковнім цвинтари гарні, в великій части історичні пісні і перекази про Олексу Довбуша – від майстрів гуцулів, котрі напрямляли дзвіницю. Разом з Антоном Слюсарчуком, без провідників, а тільки з мапою в дзюбенці, пустилися ми в глибину гір, куди краще. Перейшли через гуцульські села Березів і Ослави Чорні, відтак верхом Горгану, стежками до Микуличина, звідтам дальше до Татарова на нічліг до Юрія Дедерчука. Був се ідеальний тип гуцула, і коли ми йому читали «Новобранця» Федьковичевого в рукописи (того поета, до котрого йдемо), то не знав він, як нас угостити. Тут ґазда ухопив на руки свого малого хлопчика і каже: «Будеш, сину, вчитися, абис так само знав переказати цілий біль руського народа!» Відтак показав нам свої «скритки», де перехоував стародавну гуцульську зброю.

Статна загорода Дедерчука, як звичайно в горах, стояла особняком і творила нерозірваний тяг всякого рода ґалерійок та піддашків, а в однім із тих останніх перехоував він старосвітські пістолі і стрільби з кременями, щоби їх не доглянуло око скарбової сторожі і жандармів.

Дальше ішлося гостинцем до Ворохти, а звідтам стежками через полонину Кознеско (де ми шлях змилили, бо йшли без провідника) п'ять годин до вівчарської стаї під Говерлею, найвисшим верхом Черногори. Дальше йшли ми попри самотній гріб Лукіяна Кобилиці¹⁷⁵, красно підмурований тоді і окружений штахетами.

173 *Слюсарчук Антін (?-?)* – член станіславівського народо́вського товариства.

174 Розказував мені пок. о. Ігнатій Цурковський, бувший гр.-к. парох в Лючі, повіту Коломийського, що предки Слюсарчуків писалися Краснопольські. – *Прим. Ром. Заклинського.*

175 В додаткові до видання «Спомини про Федьковича» (Львів, 1901) приміщено замітку «Могила буцімто Кобилиці» – з поясненням, яке записав Ром. Заклинський з уст М. Бучинського: «В перших днях серпня 1867, пускаючися з колиби вівчарської Фавресок, де допізна вночі записували ми рапсодії про панщину і Кошута, сказали нам вівчарі, що на півдороги наперед стаї космацької Кознеско найдемо на розстайній дорозі (плай) могилу депутата Лукенюка,

Як у стаї на Рокиті, над Білими Ославами, так і на Говерли, де ми задля вибуху крові Антона Слюсарчука провели три дні між вівчарями, найшовся у мене спорий здобуток гуцульських рапсодий, і то якраз про угорську революцію і знесення панщини¹⁷⁶. З нашої сторони гостили ми вівчарів тютюном, вони нас кулешем, набілом і ягнятиною до пізньої ночі. З Говерлі розмоченими пляями (стежками) прийшли ми через полонину Кострич (п'ять миль) до Жаб'я долішнього до о. Коржинського, перебули добу в гостиннім його домі і знов пустилися між гори і між нарід стежками впоперек хребтів (грунів) до Криворівні. Там, у гуцула Ткача переночувавши, перейшли ми знов впоперек грунів через Чорний Грунь до Брустур¹⁷⁷ до мого племянника о. Долинського. З Брустур через Шешори, Пістинь, Косів до Кутів, де ночували ми в міщанськім домі вірменина Маркевича. Дальше з нічлігом в Тюдеві у дяка, свояка Слюсарчукового, пішли ми горі Черемошем (п'ять миль) до о. Павликевича в Ферескулі, тестя о. Олекси Слюсарчука. Там провели ми чотири дні, найшовши у освічених його доньок щире одушевленне для гір і для живої, як і писаної словесности. Перебривши Черемош під Конятином яко границю Буковини, дійшли ми впоперек хребтів стежками до Сторонця путилівського¹⁷⁸. З гори показали нам гуцули новий двір коло церкви «двірника Гординчука» (війта Федьковича)¹⁷⁹.

що коли помер у своїй стаї, то приказав, щоби його не провадили до села на цвинтар, але поховали на тім роздорожу в полонині. Дійсно, вийшли ми по яких двох милях до красно обмурованої чотирикутної могили з деревляним хрестом не дуже давним, котру взяли ми за могилу Лукіяна Кобилиці...».

Насправді ж очільник селянського руху на Буковині Лук'ян Кобилиця після свого арешту перебував під поліційним наглядом на території Південної Буковини на околиці містечка Гура-Гумора, де й за загадкових обставин (можливо, отруений австрійцями) спочив. Його могила невідома.

176... *про угорську революцію і знесення панщини*... – Йдеться про революційні події в Угорщині 1848–1849 рр. під проводом Лайоша Кошута і знесення панщини в Галичині, на Буковині й Закарпатті в 1848 р.

177 Брустури – нині село Косівського району Івано-Франківської області.

178 Вздовж річки Путили, що впадає до Черемоша, є місцевість Путилів, котрої центром єсть громада Усте Путили (де відбувалися сесії двірників околичних), а дальше в горах лежать громади: Плоска путилівська, Дихтинці путилівські і Сторонець путилівський, де мешкав Федькович. – *Прим. М. Бучинського*.

179 Перед тим Федькович перебував якийсь час в Розтоках і мешкав у першого брата свого Чернявського. Було се в тім часі, коли він старався о руку Павлині Волянської. Порізницьки з Павлиною, Юрій пішов до легінів, коли вони танцювали, гостив їх та komponував багато коломийок про Павлину і приспівував

– Як представилося Вам його обійсте? – питаю.

– Воно свідчило про лад і достаток. Федькович займав новий великий двір, гуцульський, знаний з фотографії. Урядженне вказувало на заможність господаря. Гостинна комната обставлена була вздовж попід стіни софами, що були накриті волосистими килимами. На полицях видно було книжки і музичні інструменти, в роді гітари. В давній старій хаті (де пару літ перед тим померла його мати) містилася кухня під доглядом бувшого військового слуги (бурша офіцерського), а тоді в одній особі і кухаря, і фірмана, бо Федькович держав до виїзду пару расових гуцульських коників при елегантним угорським візку. В тій же старій хаті містилися також комори нашого господаря, де була посуда столова і кухонна та значні запаси кухонні і господарські. Звідтам являлася на столі вуджена оленина, упольована самим господарем. Була то для нас нова страва, котра явилася на столі до обіду при консервах овочевих. Словом, ціле обійсте вказувало на господаря заможного і запопадливого.

До Федьковича прибули ми надвечером і представилися яко збирачі живої словесности, раді пізнати Буковину і його. Я член львівської громади, Слюсарчук станіславівської.

Федькович прийняв нас чемно та не щадив заходів, щоби нас також гостинно прийняти. Розгостилися ми у него; почалася бесіда на темат літератури. Ми стали розпитувати про нові його поезії, а він у відповідь на се відчитував нові свої твори і нариси драмату «Довбуш», а пісні народні, ним самим уложені в ноти, відспівував ніжно баритоном при гітарі.

Того ж вечера сиділи ми з ним по вечери на приспі перед хатою. Ми розпочали знов розмову на темат літературний, про відносини «Правди», а поет при тім висловив свої жалі против її редакції. На то заявив я, що, власне, з рамени львівської громади прийшов я просити його, щоби праці свої пересилавав до «Правди», котрої комітет редакційний, громадський не допустить до ніякої самоволи редакторів.

ім до танцю. Декотрі з тих співанок ще живуть в устах тамошнього люду. Ось одна з таких:

*Ой кувала зозуленька
Та й сіла на сіно,
Чому ж ти ся не віддаш,
Тюдівська Павліно!*

(Тюдівська = з Тюдева). – Прим. Василя Волянського.

– Як ви його застали? – питаю.

– Федькович носився по-народному; був маломовний і зарівно для всіх похмурий. Зараз першого дня побачили ми через вікно на вулиці місцевого греко-орієнтального священика *antiquae aeducationis*¹⁸⁰ у занедбанім одінню, що вертав з к... до резиденції, обіч положеної. Федькович звернув нашу увагу на него і пояснив нам, що, маючи шкоду від него в сні, на леваді, загрозив єму, що перейде на унію, «бо се одна віра, однаково читають, а людям таких пакостей не роблять». В Сторонци була тоді біденька і маленька уніатська церква. Другого дня були ми свідками суду. В гарнім громадським будинку засів трибунал, зложений з двох присяжних і двірника Федьковича яко презеса¹⁸¹, котрий зайняв місце посередині межі обома. Винуватців привели з арешту два «патрольніки» (поліціанти). Покалічені обваловували¹⁸², винуватці дістали голос і боронилися. Справа (перерубаннє клуба аж до кости) належала перед суд кримінальний, але Федькович, порадившись з обома журатами¹⁸³, оголосив засуд:

«З причини, що оголошено було з уряду громадського, що невільно ходити до корчми на забаву з топірцями і взагалі зі зброєю: легіні не послухали, то покаліченому дадуть маржину¹⁸⁴, десять злр. на церков, а переступники мають 14 день сидіти в громадським арешті межі блощицями». Сей засуд прийняли без всякого протесту переступники і пошкодовані. Так розсудив він сю справу яко автократ чистої крові, а при тім окружений найбільшою в очах народу повагою.

Що волоські назви, як «журати» і т. п., ще р. 1867 серед руських буковинців консервувалися, мусіло з того піти, що праводавець, господар волоський Стефан Великий¹⁸⁵ був цивілізатором Буковини і взагалі Волощини, на основі руської освіти (гл. Епітафії його і всіх господарів по-руськи різьблені), а гомоном його пам'яті служить поема Федьковича п. з. «Лукіян Кобилиця», що зачинаєся словами:

180 *...antiquae aeducationis* (латин.) – старе виховання.

181 Презес – голова громадського суду.

182 Обваловувати – скаржитися.

183 Журат – присяжний.

184 Маржина – худоба.

185 *...господар волоський Стефан Великий...* – Йдеться про господаря Молдавії Стефана III Великого (1457–1504), який підтримував політичні, культурні і економічні зв'язки з Україною, сприяв розвитку української культури.

*У батенька у Степана,
В Волощини-неньки*¹⁸⁶,

і т. д.

<...> У вільних хвилях пішла розмова з Юрієм про наші видання літературні, і ми дуже здивувалися, що Федькович був мало і хибно поінформований про літературний рух в Галичині, а іменно думав він, що редактори наші роблять золоті інтереси, визискуючи геніальних авторів. Очевидно, найшлися якісь такі люди, що дали йому такі хибні інформації. Не знаю, чи дав віру нашому поясненню, що «Правда» основана і піддержувана складками академіків¹⁸⁷, а за праці, печатані в ній, нікому нічого не платить, бо автори пишуть і присилають праці до печати лише з патріотизму. Взагалі, слідно було на Федьковичу відокремленне від світа, лектуру переважно ліричних німецьких поетів і велику охоту відзначитися також яко німецький поет-лірик.

Гості були в його домі безнастанно, найбільше прохожі, як-ось: стражники фінансові, жандарми і т. п. Ті непрошені гості гостилися у него цілими днями, забирали йому весь час, а для нас були вони дуже невігідні, бо не було коли яку-небудь справу основнійше обговорити. Через три дні нашого побуту тривали такі гостини майже безперестанку, а гості того рода не жалували господаря, і тому не було кінця розношенню страв, наливок найострійших – до пізної ночі, бо господар мав формальну амбіцію в тім, щоби гостей славно нагодувати, а ще лучче напоїти, і при тім повеличатися, що хоч приймав кожного гостя з знаменитими примівками прозою і віршами, то по нім не видко було ніколи ні найменшого сліду похмілля. Серед тих гостин не могли ми діждатися продику, щоби супокійно розтолкувати Федьковичеви літературну ситуацію у Львові, але все-таки довели ми до того, що прирік дальше писати до «Правди»¹⁸⁸. По трьох днях насилу

186 ...поема Федьковича п. з. «Лукія Кобилиця», що зачинаєся словами «У батенька у Степана, / В Волощини-неньки...»... – Неточність. Твір починаєся словами «Було колись в Буковині – / Добре було жити, / Не знали ми, що то біда / Та що то тужити. / При кобзині зійшла днина, / При скрипочці – нічка; / А вна собі молоденька, / Як у траві чічка...».

187 ...«Правда» основана і піддержувана складками академіків... – Видання постало за ініціативою львівських та інших галицьких громад і матеріально підтримувалось О. Кониським та П. Кулішем.

188 ...прирік дальше писати до «Правди»... – Редакції цього часопису Ю. Федькович відновив надсилання своїх творів тільки на початку 1869 р. Поезії буковинця,

майже вибрався я від него, хоч товариш мій лишився і поїхав з ним на іменини до о. Кантеміра до сусіднього Путилова. Я вернувся впоперек хребтів через Кути, Коломию і Отинію до Станіслава додому, провівши в горах п'ять неділь».

Як знаємо, д. Бучинський лишив був у Федьковича свого товариша Антона Слюсарчука, котрий сам повернув від него до Ферескулі і звіттам написав такий лист до д. Бучинського: Ферескуля 22/8.1867.

Лишилисте мене самого у горах у тих-то гуцульських, таки наших питомих, а я собі розкошую в них, мов птиця, літаючи свобідно по повітрю. Як сказано було, я з Путилова аж у понеділок разом з нашим співаком п. Федьковичем повернув. Поки що, а я собі таки до Ферескулі зайшов та й сиджу, але чого, то й сам не знаю.

При вході моїм в той дім¹⁸⁹, за котрим ми заглядали ще й з остатного горбка¹⁹⁰, йдучи до Путилова, поспитали зараз таки: «А другий де?». Я відповів коротенько: «Утік, пішов».

Що-м Вам мав прислати, т. є. Федьковича кавалки, то не мож борше аж з Станіслава задля важних причин.

Так скінчилася експедиція д. Бучинського і пок. Антона Слюсарчука. Видно, що Федькович споминав мило сю візиту та представителів літературного руху, коли від того часу остає в ближчих зносинах з д. Бучинським, а про Антона Слюсарчука згадує добрим словом у листі до д. Остапа Терлецького: «Що діє п. Слюсарчук? Поклоніться, аби здоров був!»¹⁹¹

Минуло з того часу кілька літ, аж нараз видимо д. Бучинського знов гостем у Федьковича – сим разом у Львові при дуже змінених обставинах. Про сю другу свою візиту оповідає д. Б[учинський] ось так:

Коли Федьковича покликано до Львова на редактора книжок Просвітних р. 1872, вступив він до мене в Станіславі. Якийсь час потім приїхав я до Львова на нараду

друковані там упродовж 1868–1870 рр., потрапили через Ом. Партицького.

189 Т. є. в резиденцію ферескульську. – Прим. М. Бучинського.

190 З Конятина. – Прим. М. Бучинського.

191 Листи Федьковича див. «Житє і Слово». 1894, стор. 119.

Справді, мож було поважати і цінити того дотепного, щирого і сердечного чоловіка, котрий передчасно пішов у могилу. Звичайна се доля многих молодих русинів, що могли були багато добра для Руси зробити. – Прим. Ром. Заклинського.

із-за засновання товариства імени Шевченка, а, заставши там Михайла Драгоманова, пішли ми вдвійку відвідати Федьковича. Він мешкав тоді на Хорущині під горою при улиці Цитадельній коло Оссолінеум нр. 1¹⁹². Видався мені ще більше апатичним, як 1867 р., і хотя й розпитував про львівські видавництва і товариства, то був скупий на слова і своїх поглядів не виявляв. Був він тоді маломовний, але прото радо відчитував уступи із зачатої епопеї про скандинавсько-руську старину, котра з виїмкою імен руських князів і героїв видалась мені наслідуванням мало звісної тоді в Галичині Тегнерової «Fritjoffsage»¹⁹³. Також читав він нам уступи з новопереробленої драми «Довбуш», а наконєць показав нам перші уступи свого нового астрологічного твору під назвою «Планіта» про віщованне судьби і будущини з рисунками констеляції¹⁹⁴.

Задав я собі багато дармої праці представити Драгоманову все теє як хвилеві збочення чоловіка, обдарованого надто буйною уявою, бо Драгоманів був формально здесперований¹⁹⁵ і не дався збити з осуду, що «сей чоловік стратив уже свідомість свого упадку».

Д. Бучинський кінчить свої спомини ось сими словами:

«Про свою минувшість та сімейні відносини Федькович сам не забирав голосу, а через те мені не дав нагоди щось ближшого в тім згляді від него довідатися, а не уходило його в

192 Тепер уже нема того дому. Була то старосвітська маленька каменичка одноповерхова, дивачно збудована. Перед 12 роками розібрано її і виставлено на тім місци величаву двоповерхову каменицю. – Прим. Ром. Заклинського.

193... відчитував уступи із зачатої епопеї про скандинавсько-руську старину, котра <...> видалась мені наслідуванням мало звісної тоді в Галичині Тегнерової «Fritjoffsage». – Йдеться про поему Ю. Федьковича «Слава Ігоря» та її перегук із поемою «Сага про Фрітьофа» (1825) видатного шведського поета-романтика Есайаса Тегнера (1782–1846). Вперше публікуючи твір Ю. Федьковича в першому повному і критичному виданні творів цього письменника (Т. 2 : Повісті і оповідання. – Львів, 1902), упорядник О. Колесса у примітці зазначив: «Коли зважимо, що «Слава Ігоря» якраз дуже близько споріднена із поемою Тегнера і під оглядом форми і змісту, що уступ п. н. «Ігорь і Добринич» – се свобідний, знаціоналізований переспів першого уступу скандинавської епопеї п. н. «Fritjoff und Ingeborg», котрого конєць розвинув Федькович в епізод п. н. «Ігорь і Добринич», коли запримітимо, що уступ «Fritjoffsage» п. н. «König Bele und Thorten Wikingssohn» – се первовзір уступу Федьковичевої поеми п. н. «Ярослав і Олеш», то прийдемо до переконання, що «Слава Ігоря» – се та сама поема, яку відчитував Федькович М. Бучинському і М. Драгоманову» (с. 495).

194 Констеляція – сузір'я.

195 Здесперований – тобто у відчаї.

тім напрямі випитуватися. Дотично гадки д-ра Колесси¹⁹⁶, що селяни завелися на Федьковичу, вибираючи його пленіпотентом¹⁹⁷ своїм в справі посідання лісів і пасовиськ, д. Бучинський висловлює переконання, що «коли би Федькович в чім-небудь був завів довір'є сільського народу в справах аграрних, то ніколи не був би місцевий люд оточував його в часі побуту мого р. 1867 тою любов'ю і повагою, яку констатував я на місці і в околиці на кождім кроці».

III Історія букваря і співанника

<...> Удався Юрій до д. Бучинського, щоби той же занявся випечатанням його букваря і в тій справі писав до него п'ять листів. Д. Бучинський оповідає про те ось що:

В липню 1869 прислав мені Федькович до Відня до видрукування буквар для шкіл народних буковинських і співанник для господарських діточок. Співанник видрукував я в друкарні Мехітаристів¹⁹⁸ власним своїм коштом¹⁹⁹; та більше його роздавав, ніж продавав, тому наклад не вернувся. Буквар був писаний правописсю фонетичною, лише автор задержував букву «ђ». Переглянувши буквар, зажадав я від Федьковича дозволу на справлення деяких незрозумілих у Галичині буковинських провінціалізмів язикових і заступлення їх словами в Галичині, а також у Буковині уживаними, – почасти ухилення деяких полонізмів, котрі Бог зна яким способом туди попали, як, приміром, «klenčiti» (kníee) місто «клячати». Буквар, первістно лиш для Буковини призначений, через ті поправки міг зарівно там, як і для Галичини служити. Федькович спротивився тим поправкам,

196 *...дотично гадки д-ра Колесси...* – У праці «Юрій Коссован (Осип, Домінік, Ігор Гординський де Федькович): Проба критичного розбору автобіографічних його повістей та його життєпису» (Львів, 1893) О. Колесса наводить неперевірений фактичний матеріал, повний непевних здогадів, кривотлумачень, зокрема, й про участь письменника у сервітутних процесах. Якраз це має на увазі М. Бучинський. Ром. Заклинським спростовані суперечливі положення цієї праці в розвідці «Чи можна Федьковича Коссованом звати?» (1895).

197 *Пленіпотент* – уповноважений від громади.

198 *...в друкарні Мехітаристів...* – Йдеться про вірменський католицький чернечий орден.

199 *...власним своїм коштом...* – На титулі «Співанника...» значиться: «Видали товариші «Просвіти» у Відні. Друком оо. Мехітаристів».

зажадав звороту рукописи і дістав її назад. Незабаром після того післав я йому видрукований його співанник. Здаєся, що був рад із сего, бо в листі до мене заявив, що пристає на мое жаданне дотично поправки букваря. Однак ж я вже тоді не годен був видрукувати його, бо не стало мені гроший. Ось моя переписка з Юрієм дотично букваря і співанника.

Перший лист

[Аркуш білого листового паперу 8°, записані дві сторони цілі і третої часть. Відступи вгорі і вдоліні середні. Лист сей без місця (Сторонець) і без дати. Д. Бучинський одержав його у Відни дня 9 червня 1869 і замічає, що всі сесі листи писав Федькович з Сторонця і туди слав він свої листи до него].

Добродію!

За Ваш ласкавий лист з 27/5 від самого щирого серця спасибіг!

Да буквар не могу вам борше прислати, як хіба за місяць, бо мушу 'го відписувати, а до того часу мало, бо моя служба сего місяця много від мене вимагає.

Маю ще одну присьбу до вас, дорогой та добрий мій Добродію. Тогід післав я до Фр. Шусельки²⁰⁰, редактора «Реформи» у Відни, мої німецькі поезії в манускрипті, ему їх дедукуючи²⁰¹. Потрудітеся, добродію, до того пана (National Hotel) і запитайте в його, чи він мій манускриптъ дістав і чи я 'го в чим не осердив, бо ні письма, ні відповіді від него не маю.

Дожидаячи від вашої милости любого та веселого відвіту вскорі і клонюся вам яко ваш слуга Федькович.

До відписування букваря беруся завтра. За місяць мати 'го мете. За Шусельку ще раз прошу; я того чоловіка шаную за всі німці у Відни. Най на мене не гніваєсь.

А напишіть мені те, прошу вас, де будете через сей місяць, аби я знав, куда до вас адресувати. Прощайте!

200 Шуселька (Шузелька) Франц (1811–1886) – австрійський письменник, автор оповідань, романів, дитячих книг, історичних досліджень, а також політик, депутат австрійського парламенту, юрист.

201 ...ему їх дедукуючи. – Тобто присвячуючи.

Другий лист

[Піваркуш білого звичайного паперу, записаний з одної сторони з великими відступами вгорі і в долині. Лист без місця, а дату має 28 червня 1869]

Добродію!

Миле Ваше письмо, писане 11 с. м., дістав і дякую, да друге, в тім листі у тиждень обіцяне, не дістав. Може, і пропало, бо много листів, до мене писаних, по поштах пропадає.

Тепер же посилаю вам буквар. Гадав, що цілий перепису, да не мав коли. Отже, с кілька передних аркушів переписав, а решту таки старих посилаю. Лиш не подивуйтесь, що такі помазані; уперед їх Партицький²⁰² поправляв, а я їх мусів тепер попереправлявати. Ви ж будете ласкаві уважати, аби через ті поправки у друку колотеча не наробилась.

Если б би але яка перепона була або ви інакь обрадились, т. є: буквар уже не друкувати, то ласкаві будьте мені его назад відослати.

За вісти про Шусельку дякую! Письма від него і доси не маю. Про фотографію як ваша воля.

Клониться до вас ваш щирий
Федькович.

Третій лист

[Піваркуш білого звичайного паперу, записаний з одної сторони з відступом угорі меншим, а внизу більшим. Лист без дати. Д. Бучинський одержав його у Відні дня 12 липня 1869]

Добродію любий!

Буквар я післав ще 29 м. м., і мусилисте 'го уже дістати. Ще посилаю вам і співанник, і можете його або до букваря

202 *Партицький Омелян (1840–1895)* – український мовознавець, етнограф, історик та педагог, один з ідеологів народовського руху. Вчителював у Тернополі та Львові. Листувався з Ю. Федьковичем у 1867–1875 рр. (з перервами), як член виділу товариства «Просвіта» особисто контактував із поетом під час його праці на посаді редактора популярних видань для народу. Допомогав у виданні в Коломиї збірки «Поезії Юрія Городенчука-Федьковича» (1867–1868), як редактор уміщував твори поета в «Газеті школьній» (1875–1879) і журналі «Зоря» (1880–1885). Ю. Федькович присвятив О. Партицькому поезію «Отут я, брате мій, родився...»

долучити, або осібно друкувати, а як не може бути, то прошу мені его назад відослати.

Ще буду вас просити, милий мій добродію, довідатись, у яким склепі²⁰³ по чому там коверці (Terrichzeug) на лікті продають, а то цвітні коверці, да не в квіти, а в арабески у жовту аж до в брунатну фарбу; зрештов – хоть би і в квіти, лиш аби не дуже сорокати.

Не гнівайтесь, що вас турбую, просить вас ваш уклінний слуга

Федькович.

По чому платиться у Відни від аркуша руського друку?

Четвертий лист

[Звичайний аркуш паперу, перша сторона записана ціла, а другої половина, досить значні відступи згори і знизу. На четвертій стороні знаходиться адреса. Понад адресою підписався видавець: «J. Fedkowicz in Putilla». Низше: An Herrn Melition Buczynski! Hörer der Rechte an der Universität in Wien. III. Posthorngasse № 3, I, 4 з допискою recommandirt. Почтою витиснено Recom і дописано число 243, стампіля поштова Putilla 10/7, вкінці віденська стампіля: Wien Landstrasse 14/7. Лист сей без дати. Д. Бучинський одержав його дня 15 липня 1869]

Дорогий Добродію!

Діставше Ваш лист сьогодні, т. є 9/7, зараз вам і відписую.

Проби друку²⁰⁴ не дістав, мали на пошті пропасти, так як і много листів, до мене адресованих, а не рекомендованих, пропадає; дивну то хтось охоту чи забавку має мої листи переймати.

Дивно мені дуже, чому буквар у Відни у Мехітаристів не друкують? вшак там і дешевше, і краще друкують, а в Коломиї тільки вам блудів наробя, то і десята коректура вам не допоможе.

На дальші ваші запитання тільки скажу: **ad 1.** – м'ягчити слова не позволяю, бо то є полонізми. Кінець має бути кінець, а не кінець. Абуза²⁰⁵ українські до нас не мають прилипати.

ad 2. – «Нашего» має бути таки «нашого», а не «нашого». Чули ви, аби руснак, хотя би і з Галичини, казав «нашого»? Що

203 ...у яким склепі... – тут: у крамниці.

204 *Проби друку...* – Очевидно, йдеться про верстку.

205 *Абуз* (від *рум. abuz*) – зловживання.

Партицький чи Осадца²⁰⁶ каже, то не є ще євангеліє. Істина істинов, а відзімісе – відзімісем²⁰⁷.

ad 3. – господарь можна перемінити в господарь.

ad 4. – Є не можна перемінити на і. Се каліцтво би було. Ви не читали, як українці теперъ пишуть? «Єсти» пишуть «йїсти»!²⁰⁸ – се не смішна річ? Без є не можна обійтись.

ad 5. не можна опустити.

Більше концесий²⁰⁹ не можу вам зробити. Сли ласка так – добре, сли ні – пришліт мені буквар, видите, що і я умію німцем бути?

Їдучи з Відня, поклонітсья ще від мене Шусельці.

Ваш щирый слуга
Федькович.

П'ятий лист

[Аркуш листового паперу ясносиної краски 4°, записаний на двох сторонах цілих, а третьої частина. Великі відступи згори і здолини та з лівого боку. Лист писаний письмом дрібним і густим. Усі п'ять сих листів переписав я з оригіналу, одержавши їх від д-ра Бучинського]

Сторонець 18/11 1869

Високогодний Добродію!

Дякую так пану Шусельці, як і краянам нашим любим, до котрих ся низьким поклоном і щирим словом клоню, а найпаче вам, Добродію, за ласкаве повінчованне до нового мого чину²¹⁰. Круг його дуже тісний і не много дастся доброго

206 *Осадца Михайло (1836–1865)* – український мовознавець і педагог. Автор першого підручника української мови для шкіл «Граматика для руського языка» (1860), написаного згідно з ученням Ф. Міклошича та послідовним збереженням етимологічних основ. Підручник тричі перевидавався.

207 *Відзімісе* (від пол. *widzimisie*) – погляд, який не зважає на інші, примха.

208 *Ви не читали, як українці тепер пишуть? «Єсти» пишуть «йїсти»!* – Йдеться про драгоманівку, правопис, поширений в Україні з кінця 1870-х рр. Одним із його головних авторів був М. Драгоманов.

209 *Концесія* – тут: поступка.

210 Тоді Федьковича іменувало міністерство просвіти повітовим (окружним) інспектором шкільним на повіт Вижицький. Про його інспекторську діяльність була коротка згадка в «Зорі» 1896. – *Прим. Ром. Заклинського.*

зробити, найпаче для того, що правительство не є нам при-
ятне, на що много доводів маю чи маємо.

Співанник прехороший Вам удався, і вам цілим сер-
цем дякую, що свого труду і докладу не пожалували. Жаль
мені тільки, що і буквар мій у таким снаряді²¹¹ не вижу, як і
співанник.

Да сли хочете, добродію, то 'го вам пришлю, і під
тими варунками²¹², що ви мені ставили або ставити мете,
манускрипт міг би-м навіть переробити і побільшити або і
зменшити, як би ваша воля.

Отці Мехітаристі аби здорові були, як то гарно друкують!
Вас прошу, добродію, о адресу до їх і по чому беруть від аркуша
звичайного друку прозойов, бо маю гадку дати до їх друку-
вати або маленький календарчикок для дітей, або мою поему
«Волошин», або дещо пожиточного в школи. На більше, як на
два аркуші, не зможесь мій карман, і треба з малого починати.

Сегодне посилаю також кілька співанників до буковин-
ської краєвої ради шкільної з прісьбойов до запровадження
їх у нарідних школах. Президент мені дуже прихильний, але
міністерія зовсім ні. Коби то я знав, котра жавра²¹³ там така
на мене, то є на наше діло, недобра! не знаєте ви, Добродію?
Довідайтесь і пришліт мені його адресу, а я знатиму, що
робити.

Ближуться поволи і роковини смерти нашого бадечка²¹⁴.
Як кожного року, так хочу і тепер вірш поминальний напи-
сати, а Вас прошу, чи не міг би я 'го у Мехітаристів дати
друкувати?

Клонюсь до Вас дуже уклінно і ще раз дякую, і повік
дякуватиму за співанник такий прегарний!

Зоставайте у добрім здоровлю.

Так вам зичит ваш слуга
Федькович.

Поклін до п. Шусельки!

<...>

211 ...у таким снаряді... – Тобто спорядженні.

212 Варунок – умова.

213 Жавра – безпородна паршива собака.

214 ...роковини смерти нашого бадечка. – Йдеться про Т. Шевченка, пам'ять якого Ю. Федькович у 1860-х рр. щорічно відзначав написанням спеціальних поменників.

Про фотографії Федьковича розповідає др. Бучинський ось се:

«Студенти університету шістдесятих років розповсюджували много фотографій наших найзнатніших авторів та діячів політичних. Таким чином розходилися по Галичині фотографії Шевченка, Квітки, Куліша, Костомарова, Кулішевої, Білозерського, Котляревського, Хмельницького, Дорошенка, кн. К. Острожського, Нечуя, Н. Устияновича, Марії Марковички і и. Між тими образами було також кілька різних фотографій Федьковича, між котрих найперше появилася фотографія Юрія в уніформі військовим, а опісля в гуцульським строю.

<...> Д. Бучинський розкажує, що хотів було фотографію Юрія побільшити до формату кабінетового, а навіть ще більше, щоби був образ до украшення комнат. В тій цілі зажадав прислання собі фотографії Федьковича від Антона Слюсарчука, котрий тоді перебував у Товмачі²¹⁵. Слюсарчук відписав йому на те слідуєчий лист:

Товмач, 13 мая 1869.

«Посилаю Тобі Федьковича. Добре діло воно було би збільшити його образ, однак порадься його, бо знаєш, що торік мав Партицький²¹⁶ з ним, коли без призову позволив собі його гуцульську гідність пустити в світ. Зрештов, я би дуже рад, аби воно так сталося» <...>

III. Спомини Семанюка

Бувши в лютім р. 1897 у Відни, довідався я від д. Івана Семанюка, студента прав у Відни, що його батько був знакомий з Федьковичем. Я попросив його, що як буде дома, щоби поробив записки. Він так учинив в часі свят Великодних і доручив мені спомини свого батька у Відни 16 червня 1897.

²¹⁵ *Товмач* – село на Львівщині.

²¹⁶ *...торік мав Партицький...* – У 1867–1868 рр., отримавши не видруковану віденськими студентами збірку творів Ю. Федьковича, О. Партицький сприяв виданню їх трьома випусками в Коломії (1867–1868 рр.), а відтак у 1868–1870 рр. у «Правді». Поет, перебуваючи у важкому моральному стані, болісно реагував на затягування з публікацією творів, що й призвело до різкості у стосунках із О. Партицьким.

«Отець мій (пише д. Сем[анюк]), Юрій Семанюк, дяк теперішній в Кобаках повіт[у] Косівського, ось що розповідає про Федьковича:

Любий та милий був то чоловік; будучи дяком в Путилові²¹⁷, знав я його добре, ба і він мене чогось-то любив. Чого, не знаю; знаю лишень то, що майже в кождий тиждень свята брав мене до своєї хати від пароха. Там (в хаті) скаже, бувало, мені співати народні пісні, а сам возьме гітару або ліру та й собі ту саму пісню грає²¹⁸. Співаю, співаю, аж тут дивлюсь: Федьковичови котяться сльози із очий. Я удавав, що не бачу. Він, обтерши сльози, зачинав сам співати якусь вояцьку пісню. Так не раз сидимо до пізної ночі. Борони Боже, щоб коли сказав ему «ви», тогди сердився дуже. Коли ж я забувся і таки сказав-таки «ви», то він зараз і каже з досадою: «Жди, теску²¹⁹, не забувайся, ми всі рівні»²²⁰.

Одного разу на св. Юрія взяв мене до себе. Він мешкав із двома легіниками, гожими парубками, котрих він красно по-гуцульськи убирав так, як сам ся носив, і ходив з ними разом. Їм також не дозволяв собі «ви» говорити. Найкраще було, як вони втрійку все до церкви ходили. Федькович все посередині йшов. По дорозі не минув нікого, аби не привітався та дещо не заговорив. Отже, на св. Юрія взяв він мене до себе та й став чістувати всякими їдами-стравами та горівкою. Насамперед почістував таки себе, відтак мене, відтак обох легінів, а потому прикликав пса і його залив горівков, відтак зловив когута та й його також залив горівков. «Аби, каже, всі тямилі, коли було мого патрона». У гуцулів іменники кличуть себе «тесками».

Відтак став він грати, а ми, співаючи, гуляли та й з пістолетів стріляли до пізної ночі. Хто тогди навернувся до його хати, всіх чістував їдов і горівков. Вночі ще мене відпровадив сам до пароха, бо, як казав, боявся, щоби я не впав на кладці, через котру мені приходилось переходити.

217 *Як я був дяком в Путилові...* – На батьківщині Ю. Федьковича, так само, як в інших навколишніх селах, Ю. Семанюк здобував науку дяківства.

218 Акомпаніює. – *Прим. Ів. Семанюка.*

219 У гуцулів іменники кличуть себе тесками. – *Прим. Ів. Семанюка.*

Д. Василь Волянський освідчує, що слово «теско» уживане лише в Путилівщині, а в Розтоках уже ні! Зрештою, воно зовсім не спеціально гуцульське і вживається скрізь по галицьким Підгір'ї. – *Прим. Р. Заклинського.*

220 В автографі це речення підкреслене рукою автора, Ів. Семанюка (Марка Черемшини).

Раз перебрався він був за старця-прошака та й каже до мене:

«Йду наших панів пробувати».

«Та куди йдеш, теску?» – питаю.

«Йду аж на Вижницю».

«Верхом чи пішки?» – питаю.

«О, пішки, бо хочу по дорозі ще декуди повернути».

На другий тиждень приходять вже мій теско з мандрівки та й, закликавши мене ід собі, розповідає:

«Знаєш, теску, у тих панів, бігме, нема серця. Де лишень прийду до пана та й стану на ґанку, молитви говорячи, а тут чую, вже в кухні паня кричить на кухарку, чому мене скорше не вигнала ще з подвір'я. А тоті всі пани, що я у них був, то всі мої добрі знакомі. У одних просив'єм хліба, у других гроша, у третих переночуватись: «Хоть у кутику десь, кажу, примістїть мене, бідного чоловіка».

– Нема, нема у нас місця, – кричить паня, – занехарите нам хату.

Беру я та й іду до християнина-гуцула, а той не знає, де мене подіти. Усім чістує та й на постелі мені стелить. Але аби панам показати, які вони, беру я, перебираюсь спанська вже та й їду фіякром до всіх тих, що-м у них був жебраком. Приїжджаю, а вони до мене: «Просимо, просимо до покою».

– Ні! – кажу, – не хотіли-сте мене вчора жебраком приймати, то не приймайте мене і в сурдугі. Я той сам чоловік. Коли вам сурдуг миліший від чоловіка, то ви не люди.

Що вони не перепрошують мене, але я сідаю зараз на фіякер і їду далі. Так до всіх тих їхав я, у котрих був-єм жебраком.

Федькович гроша нікому не жалував. Як лише мав, то кожному позичав та давав даром. Не раз висилав своїх легінів, аби пантрували, хто в біді-нужді знаходиться в селі. А коли сесі зміркували, кого, то він зараз йшов до них та й грішми ратував. Навіть більші суми гроший роздавав він бідним, як видів, що їм дуже треба²²¹».

Дотично сего послідного замічає д. Бучинський ось що: «Оповіданне се робить на мене вражінне легенди з другої або третьої руки; відгомін думи про Ганджу Андибера²²², Гаруна

221 Це речення дописане олівцем. Воно останнє в автографі.

222 *Ганджа Андибер (Ганжа Андибер)* – герой «Думи про Феська Ганжу Андибера».

В одному з епізодів він з'являється в корчмі як обірванець, а в підсумку

аль Рашида²²³ і т. д., котрого не можна брати вже з тої простої причини дослівно, що вигляд Федьковича аж надто був знаний в такій близькій окресности, як Вижниця».

Д. Василь Волянський також не допускає, щоби се могло бути правдою, бо ніколи ані від него самого, ані від свояків його не чув про се діло нічого.

Примітки до сих споминів

Могло би здаватися, що з сих споминів виявляються самі суперечности характеру Федьковича. Ми довідалися з них, що поведенне Юрія було наскрізь демократичне, що він дуже шанував звичаї народні та придержувався їх у щоденнім життю, що був він чоловік гостинний, милосердний, жертволюбний, а до того всего ще й материяліст. Які суперечні риси!

Хотя й між людьми найбільше є таких, що самі себе хвалять, то Юрій належав до тих немногих, що самі за себе зле говорять, тому він виявляв себе гіршим, ніж був дійсно. Се оказувалося особливо тоді, коли був чого огірчений, отже, під впливом злого гумору. Тоді з досади виговорював на себе що міг найгіршого. Така вдача належить між людьми до рідких злучаїв. Що діла Федьковича були інакші, ніж слова дотично своєї особи, се побачимо.

Найбільше замітні ті слова Юрія, котрими він виявляв себе матеріалістом перед о. Слюсарчуком. Хотя й вагу сих слів геть зменшила, ба й знищила гадка дд. Бучинського і Волянського, однако ж не можемо тих слів поминути мовчки задля того, що в подібнім сенсі писав він також до д. Остапа Терлецького²²⁴, відповідаючи йому на лист з дня 18 марта 1868: «На ціли літературні та катзна там на які стипендії я писем своїх не дам! Що я зароблю, то моє має бути, та й годі. З

виявляється, що це – гетьман запорозький.

223 *Гарун аль Рашид (Гарун аль Рашид)* – правитель Багдада з арабських казок «Тисяча і одна ніч». У цих творах він описаний як мудрий, справедливий правитель і покровитель мистецтв. Прагнучи дізнатись потреби найбільшого населення, Гарун аль Рашид, переодягнувшись купцем, бродив вулицями Багдада.

224 *Терлецький Остап (1850–1902)* – громадсько-політичний діяч, публіцист і літературознавець. Був одним із керівників нової радикальної партії народовців, прихильник М. Драгоманова. Сприяв публікації в Коломиї збірки «Поезії Юрія Городенчука-Федьковича» (1867–1868), з цього приводу відвідав автора у Сторонці-Путилові. Листувався з Ю. Федьковичем у 1866–1873 рр. (з перервами), був одним із посередників у його знайомстві з М. Драгомановим.

мене великий песиміст: коли гаразд не може людей навчити, то най біда учить»²²⁵.

Як же інакше, дотично матеріалізму, писав Юрій в тих часах, коли не находився в потребі грошей, се читаємо в його листі до д. Богдана Дідицького з дня 6 липня 1861 р., коли післав тому ж свої поезії до друку: «Що я за мої писання ніяких грошей не буду жадати, розумієся само собою, бо мій стан і з ним получені доходи увільняють мене від тої прозаїчної кінечности»²²⁶.

Загальнознана річ, що редакції журналів платять за статті. У русинів вправді не все автори жадають того, або редакції гірше оплачують письменників, ніж у иньших народів, але досить, що платять. Так за прийманне гонорара ще ніхто не скаже, що ті автори матеріалісти. Тому і Федьковичеви ніхто не міг би дивуватися, наколи би й він, розсердившись, висловив бажанне, що хотів би мати з своїх писем якийсь доходець, хотя й, здаєся, воно навсе лишилося тільки бажаннем.

Федькович не був матеріалістом, се оказуєся з вище наведених споминів Семанюка та з слідуєчих споминів дд. Реваковича і Кирчова. Від д. Семанюка довідалися ми, що Юрій вишукував потрібних і сам ніс їм запомогу. Се високий степень милосердя і жертволюбности. Д. Ревакович пише, що поет, продавши свою реальність у Чернівцях, роззичив майже всі гроші, котрі в значній части пропали, так що поет терпів у останніх літах навіть матеріальний недостаток, жиючи лише з невеличкої пенсії²²⁷.

Д. Кирчів описує яркий случай милосердя, що свідчить про високорозвинене почуттє правди у поета, отже, і відчуванне неволі убогих людей. Як посвячували пам'ятник на його гробі на черновецькім цвинтарі²²⁸ і люди вже розійшлися, надійшла якась старенька жебрачка. Як довідалася, хто під тою плитою у гробі спочиває, кинулася на землю, обіймила холодний камінь і тяжко заридала: «Тут же я тебе, добродію мій ласкавий, найшла; а я так за тобою випитувалася, а я так

225 Листи Федьк[овича] «Житє і Слово» 1894, стор. 119. – Прим. Ром. Заклинського.

226 Листи Федьк[овича] «Житє і Слово» 1896, стор. 20 і 21. – Прим. Ром. Заклинського.

227 Ревакович. Причинки до біографії Федьковича. «Зоря» 1888, стор. 35. – Прим. Ром. Заклинського.

228 Як посвячували пам'ятник на його гробі на черновецькім цвинтарі... – Ця подія відбулася 25 червня 1888 р.

шукала, де ти подів!»... Розказувала, що покійний ніколи не відправив її з порожніми руками; не раз, не маючи під рукою на той час гроша, давав навіть свою булку або хліб і казав прийти за годину або дві, а, вистаравшись гроша, наділяв її щедро. Також був поет щедрим для якогось бідного діда-лірника, котрого запрошував до себе грати на лірі²²⁹.

Що Юрій не був матеріялістом, доказом сего й ся обставина, що він, одержавши красний масток по матери, легко його випустив з своїх рук. З другим маєтком по батьку так само зробив. Матеріаліст був би бодай затримав його, як би не побільшив, а він, умираючи, не лишив майже нічого, як се посвідчує д. Василь Волянський, котрий також попирає наш погляд, що Юрій не був матеріалістом.

На підставі сих доказів не годні ми ніяким світом дати віру словам Федьковича дотично його грошолюбства. Коли би так було, то він був би складав гроші, а тим самим був би міг через ціле своє життя досить ускладати, як роблять грошолюбви. Тимчасом у него того не було. Знаючи, що грошолюбство з жертволюбністю не ходять у парі, скажемо, що Юрій не був ані скнирою, ані навіть скупарем. Ділами показував себе чоловіком великодушним, милосердним, і то тим більше офірливим, що запомагав не лише того, хто витягав руку до него, але вишукував потрібних, щоби їх ратувати, а се вже висший ступінь жертви. З сего виходить, що Федькович був чоловіком незвичайно гуманним, жертволюбним. Се був чоловік взнеслого характеру. З причини, що се важний рис душевної вдачі, тому задержалися ми троха довше над сею психічною чертою нашого поета.

Ще хочемо поговорити про матеріалізм Федьковича, але вже з иньшого погляду.

В тих часах, коли о. Слюсарчук і д. Бучинський відвідували Юрія, міг він бути не раз у фінансових клопотах, бо, крім 24–25 з[ол]л[отих] р[инських] своєї місячної пенсії, мабуть, не мав більших доходів. З господарства не здаєся, щоби мав дохід, бо ми знаємо, як поети газдують і як Юрій міг господарювати при своїх щоденних війтівських заняттях та при многоті гостей; тож із сего виходить, що, мабуть, доскулювала йому не раз недостача грошей, зваживши, що його дім був дуже гостинний. Се була би причина матеріалізму у Юрія,

229 «Різдвянка» (видання тов. «Просвіта» ч. 120) зложив Павло Кирчів. У Львові 1890. – Прим. Ром. Заклинського.

наколи би він був справді матеріалістом. Юрій був чоловік дуже образливий; чого будь легко ображувався і зараз впадав у злий гумор, та й тоді виливав на папір свої матеріалістичні примхи, котрі були лише фразами, а не походили з душевної вдачі. Що він написав у листі до д. Остапа Терлецького, се вийшло з-під його пера з причини гніву. Юрій там пише: «А доки німецькі (поезії) не будуть видруковані, то нічого Вам більше не пришлю. Лиш мені видиться, що ви за німецькими не дуже гинете! – ліпше багато не політикувати, але правду сказати»²³⁰. Після сих слів гнівний Юрій вилив на папір свої матеріалістичні фрази, наведені вище.

Як знаємо, Федьковичеви хтось подав був фальшиву вість про ті золоті інтереси, які роблять редактори на його поезиях. Ми не годні були розслідити, хто се йому наговорив, але факт фактом, що пересвідченне таке мав Юрій після візиту о. Нечая з Завадки, котрий зовсім не був прихильником нашого літературного руху і розвою.

Ніде правди діти, Юрій не раз був лихий на «Правду» за те, що не квапилася друкувати його поезії. Се знаємо вже від д. Бучинського, а також сам Федькович дає про се знати д. Горбалеві в семім листі з дня 18 мая 1867. Піславши свої поезії на руки д-ра Сушкевича, а іменно «Шестий поменник смерти Тараса» і «Перше посланіє»²³¹, дальше так пише: «Може, «Правда» встидаєся моєї негибльованої музи? – Нехай не боїтья моя кришечка, не ме вона їй більше в очи лізти. А гарні кавалочки я для неї прилагодив!.. Да нехай собі здорові на сволоці порошком припадають, коли так»²³².

Не допомгла і та ласа примана; «Правда» таки не друкувала його слабших поезий. Він, остаючи дальше під вражінням нетерплячки і гніву, писав до д. Остапа Терлецького в жовтню (?) 1867 ось так: «Правда» не варта і цибулі печеної ні щодо верха, ні щодо середини, а до таких органів я не пишу.

230 Листи Федьк[овича] «Житє і Слово» 1894, стор. 119. – Прим. Ром. Заклинського.

231 Піславши свої поезії на руки д-ра Сушкевича, а іменно «Шестий поменник смерти Тараса» і «Перше посланіє»... – Йдеться про твори, що так і не були надруковані в журналі «Правда» і вважаються втраченими. Їх було надіслано, скоріш за все, Корнилові Сушкевичу (1840–1885), громадсько-культурному діячеві, одному з керівників народовців, співзасновникові товариства «Просвіта», за фахом правникові. Пізніше, в час перебування у Львові на посаді редактора «Просвіти», Ю. Федькович заприятелює із К. Сушкевичем та його братом Петром Сушкевичем (1844–1913), громадським діячем і меценатом, лікарем.

232 «Зоря» 1892, стор. 338. – Прим. Ром. Заклинського.

Гадаєте, що цілий «Майор»²³³ грейцар варт? Овва!» – воли би Авербаха²³⁴ переводити».

На персвазії²³⁵ д. Терлецького, щоби такі підпомагав «Правду» своїми писаннями, пише Юрій у листі, мабуть, з початку р. 1868:

«До «Правди» не пишу і не буду писати, бо про таку «Правду» ще ся і лишить. Що воно є тота ваша «Правда»?» Хотя й д. Бучинському обіцяв запомагати «Правду», проте дальше був на неї гнівний, висловляючися терпко про неї в відповіді на лист д. Терлецького з дня 18 марта 1869: «Послідні мої пое-зії, що я післав до П-я (Пулюя)²³⁶, а відтак їх казав післати Партицькому, чому не дійшли до своєї адреси, але дісталися до редакції нашої худої «Правди»²³⁷»

Тимчасом зайшов у маю року 1868 несподіваний факт, що страшенно зворушив душу Юрія та побільшив у него неохоту до львів'ян і їх журналів. Се була критика його поезій, що появилася в 17 ч. «Руси»²³⁸. Дарма, що Юрій в наведе-нім листі до д. Терлецького питаєся його ось сими словами: «Чи не вийшла ще критика на мої нові поезії? Я би вас просив ту критику виволати (викликати), бо буде наука для мене»²³⁹.

Та хоч ніби такий він був би рад критиці, проте скоро появилася критика, обидився нею до найвищого степеня, хотя й Богом і правдою сказавши, не було причини до обиди. Що так дійсно було, наводимо ту критику дослівно з 17 числа «Руси» р. 1868 з дня 26 мая, з дописи від Бродів:

«Сам наш Федькович, – нехай нам сего не бере за зле – далеко лучше писав, доки ми не стали величати його в пись-мах наших; послідні ж утвори його, як «Рожеві квіти» і иньші дрібні поезії, суть тільки забавкою без цінности; а преці при його знанню руської народної мови, при його поетичнім

233 «Майор» – повість П. Куліша.

234 Авербах (Ауербах) Бертольд (1812–1882) – німецький письменник.

235 Персвазія (від пол. *perswazja*) – заохочення, переконання.

236 Пулюй Іван (1845–1918) – визначний науковець і громадський діяч. У 1869 р. закінчив теологічний факультет Віденського університету. У Відні разом із Н. Вахнянином, Ом. Калужняцьким, Юл. Целевичем та ін. вихідцями з України належав до громади, котра листувалася з Ю. Федьковичем.

237 «Жите і Слово» 1894, стор. 118 і 119. – Прим. Ром. Заклинського.

238 «Русь» – газета народовського напрямку, створена з метою протистояння москвофільству і проведення народовцями польської проурядової політики. Однак залишилася на українських національних позиціях. Виходила у Львові в 1867 р.

239 «Жите і Слово», стор. 119. – Прим. Ром. Заклинського.

таланти він в силі був би утворити що путнього, розчитавшись в нашій історії й покинувши споминки військові, которі наколи повторяються зачасто, хоть би природно представлені, не роблять уже того ефекту, як його поезія про загибаючого улана²⁴⁰, поміщена в «Слові», його «Шельвах»²⁴¹ і иньші початкові його поезії. Навіть його комедія «Так вам треба» не зробила б на сцені жадного ефекту, окрім того, которий його ім'я, яко ім'я народного писателя, викликує».

Поет уважав тоту критику за велику зневагу та й під вражінням її впав в апатію, про що дає знати д. Горбалеви в осьмім листі, де ось як виявляє свою журу по тій причині. «...Я такий тепер заклопотаний, що мені дивно, як я і на сих пару слів міг ся зважити. Аж тепер вам вірю, що тото є клопіт та жура, і як чоловік може в апатію впасти; не впасти, але пропасти, бо я рахую кожного чоловіка за пропав, що в ню впав»... Дальше звертає свої слова до того, що його гризло, отже, до тої критики і так пише: «Що я тому бродському добродієви такий великий у очех, що він мене у 17 числі «Руси» так гарно звеличав. Недурно то наш нарід приповідає, що с[виня] не з'їсть, поки не обваляє».

«Подякуйте, ласкаві будьте, львівській громаді від мене за «почестне» і скажіть їй, що най ся не боїть, що я єї своїми «безцінностями» ще коли ся надокучу. Держав Бог Андрушка і без того окрушка. Чи як кажете?.. Але почестне бродського пана добродія примусило мене і своїй музі ледащій подякувати за хліб-сіль літерацьку, а самому стати за громадського писаря... Ще вас молю-благаю, братчику, мабуть, уже уостанне, абисте були такі ласкаві самі написали до Вахнянина²⁴², най

240 ...поезія про загибаючого улана... – Мова йде про вірш «Зілє» («Ой ворон коник, та вороненький, / Та молод улан, молоденький. / Та повалився до сидельця, / А кров заграла право з серця, / По улану молодому, / По конику вороному...»), вперше надрукований у львівському часописі «Вечерниці» (1862. – Ч. 8).

241 ...його «Шельвах»... – Цей вірш теж уперше побачив світ у «Вечерничах» (1862. – Ч. 7).

242 Вахнянин Анатоль (1841–1908) – громадський діяч, педагог, журналіст і композитор. Один із лідерів партії народовців у Галичині. Навчаючись у Відні, належав до тамтешньої молоді української громади, яка підтримувала стосунки з Ю. Федьковичем і виявляла навіть готовність видрукувати там збірку його поезій. Але задум не був реалізований. У 1869 р. А. Вахнянин як редактор народовської газети «Правда» залучив Ю. Федьковича до співробітництва у виданні, підтримував добрі стосунки з письменником у час його перебування у Львові в 1872–1873 рр. У своїй публікації «Федькович яко політик і педагог», крім іншого, вперше надрукував статтю Ю. Федьковича «Щоб не було запізно!»

мені відошле усі мої манускрипти, не давши їх у печатню, а ви пришліть мені мій буквар і ті поезії, що, будши в мене, їх до Львова взяли. А нашим редакторам там скажіть, аби моє імено не важилися у своїх газетах споминати, ні друкувати, бо мені нетяжко до Львова поїхати да їх обдрукувати, але не друкарським калилом, а гуцульським топорищем. Мені тепер однаково: пропала честь, пропав хліб, най же пропадає і вік, хоть мій, а хоть чий... Не забувайте сеї прахтики, що хто не слухає здорового розуму, тот мусить опісля слухати бродських дехтярів».

Так пізнали ми причини невдоволення Федьковичевого із «Правди» і гніву його на «Правду» і взагалі на львов'ян. Та у Юрія гнів швидко минався. В червню писав він осьмий лист до д. Горбала, повний обиди і пересердя на львівців, отже, і на «Правду», як усе, а вже 14 серпня того самого року посилає він письмо до тої ж самої редакції «Правди» зовсім спокійно і в тоні поважнім. З сего випливає, що у Юрія була вдача сангвінічна.

Ось на сьому поки що кінець нашим споминам про Федьковича.

(переклад з німецької), спрямовану проти експансіоністської політики російського царизму та галицького москвофільства. Автор пісень і хорів на слова Ю. Федьковича.

РОМАН ЗАКЛИНСЬКИЙ

ЗА СЛІДАМИ ФЕДЬКОВИЧА (ЗАПИСКИ З ПРОГУЛЬКИ ПО БУКОВИНІ)

[подано спогади
Петра Тимковича, Якова Осташика, Гната Кузя,
Василіки Драгінди, Леона Маковєвича,
о. Григорія Кантеміра, Катерини Нікіфорян,
Густава Кудерни, о. Юрія (Георгія) Ганіцького,
Омеляна Поповича, Анни Губріх, Юрія Скраби,
Пантели Чучка, Дмитра Гасюка, Марії Туркевич,
Остапа Левицького]

Уперше надруковано в журналі «Літературно-науковий вісник» (1905. – Т. XXXI. – Кн. 9. – С. 205–234; Кн. 10. – С. 179–190).

Подаємо за цією публікацією, пропускаючи фрагменти, що не містять мемуарних свідчень, і виокремлюючи імена та прізвища мемуаристів.

Тимкович Петро – педагог, на 1902 р. директор школи в с. Вашківці-над-Черемошем Вижницького повіту.

Осташик Яків – мешканець с. Банилів Вижницького, з 1903 р. – Вашківцевого повіту. Приятель Ю. Федьковича по військовій службі. На 1902 р. сільський староста.

Кузь Гнат – мешканець с. Банилів. Приятель Ю. Федьковича по військовій службі.

Драгінда Василіка – мешканець с. Банилів. Приятель Ю. Федьковича по військовій службі.

Маковєвич Леон – учитель, на 1902 р. пенсіонер, мешканець с. Іспас Вижницького повіту.

Кантемір Григорій (1825–1904) – священник. Служив у с. Дихтинець Вижницького повіту, на 1902 р. протоієрей у с. Розтоки того ж повіту. Близький родич Ю. Федьковича, його двоюрідний брат по лінії матері. 17 листопада 1834 р. здійснив обряд хрещення майбутнього письменника за православним звичаєм у с. Дихтинець.

Кудерна Густав – із 1871 р. мешканець с. Сторонець-Путилів, де був начальником сторожі скарбової, пізніше переїхав

до Чернівців. Приятель Ю. Федьковича, автор особних споминів про нього, надрукованих у педагогічному двотижневику «Промінь» (1905. – Ч. 11, 12–13, 14–15).

Ганіцький Юрій (Георгій) (?–1911?) – священик. Служив у с. Сергії Вижницького повіту, із 1899 р. консисторський радник. Близький родич Ю. Федьковича по лінії матері. Допомагав своїми записами про гуцулів німецькому історикові, етнографу Р. Ф. Кайндлеві при підготовці його етнографічної праці «Гуцули» (Відень, 1894). У 1866 р. збирав (але без великого успіху) гроші на друк творів Ю. Федьковича, маючи намір видати їх у Чернівцях.

Попович Омелян (1856–1930) – український громадсько-політичний та педагогічний діяч і письменник. Близький родич Ю. Федьковича по лінії матері. Із 1885 р. був співредактором (із Ю. Федьковичем) «Бібліотеки для молодіжи, селян і міщан» – додатку до газети «Буковина». Автор особних споминів про Ю. Федьковича.

Нікіфорян (Нікифорян, Никифорян) Катерина – близька родичка Ю. Федьковича. З дому Дашкевич, у першому шлюбі Чернявська, дружина Олекси Чернявського, писаря с. Розтоки Вижницького повіту. Після його смерті була одружена з Дмитром Нікіфоряном.

Губріх Анна – одна з доньок начальника повіту Губріха, усіх п'ятьох дітей якого навчав Ю. Федькович, проживаючи у 1863–1872 рр. у с. Сторонець-Путилів.

Скраба Юрій – мешканець с. Сторонець-Путилів. Був даскалом (дяком) у церкві с. Сторонець-Путилів.

Чучко Пантела – мешканець с. Сторонець-Путилів. Допомагав Ю. Федьковичеві, коли той у 1866–1872 рр. був війтом (сільським старостою) с. Сторонець-Путилів. Після переїзду письменника у 1872 р. до Львова очолив громаду села.

Гасюк (Газюк) Дмитро – війт (сільський староста) с. Кисилиці Вижницького повіту.

Туркевич Марія – мешканка с. Тораки Вижницького повіту, згодом с. Сторонець-Путилів. Близька родичка Юзефа (Юзя, Юзька) Огоновського, який служив у Ю. Федьковича у с. Сторонець-Путилів і якому той заповів своє господарство.

Левицький Остап (1839–1903) – український письменник, зокрема автор польськомовної сатиричної поеми «Uciekinierzy» («Біженці») і творів українською мовою, перекладач, педагог, співробітник віденського журналу «Страхопуд» і львівської газети «Русь».

Щоб роздобути нових матеріалів до біографії Федьковича, вибрався я на Буковину д[ня] 8 серпня 1902 р. в товаристві п. Івана Гарасимовича²⁴³ та з синами Данком,

²⁴³ Гарасимович Іван. – Ідеться про Івана Герасимовича (1876–1942), педагога і громадського діяча, у 1904–1907 рр. головного редактора педагогічного

Славком, Корнилом і Зенком²⁴⁴. Ми виїхали до Вашківців²⁴⁵ до п. Гарасимовича і там таки почали робити записки, бо там був директор місцевої школи п. Тимкович, котрий учителював ще за часів Федьковичевого інспекторства²⁴⁶.

З оповідання п. **Тимковича**, інтелігентного і скромного чоловіка, видно подив для нашого поета. П. Тимкович від молодих літ був прихильником фонетичної правописи і тому кладе се в заслугу Федьковичеви, що старався запровадити на власну руку фонетику у всіх школах Вижицького повіту.

П. Тимкович оповідає: «Як Федькович²⁴⁷ приїхав на інспекцію школи до якого села, то в вільній хвилі кликав своїх знайомих, аби з ними побалакати. Він казав закликати Якова Осташика: «Сей був у мене цугсфірером»²⁴⁸, і Гната Кузя, «той був за капраля». Коли вони прийшли, запросив нас усіх на пиво. Опісля прийшов до мене переночувати, а ті пішли додому. Ся наша невинна забава огірчила дуже місцевого пароха, та й він робив мені за се болючі укури.

– Як ви могли йти на пиво з простими мужиками! Таж то стид для вас, а ще більший стид для Федьковича.

Такого аристократизму не мала в собі душа Федьковича. Він визначався щирістю для селян. Много знаю таких випадків, де він запомагав убогих мужиків. Сердечний був чоловік. дуже мило його споминаю.

двоптижневика, органу українського вчительства Буковини і Галичини «Промінь», що виходив у Вашківцях. Був учнем Ром. Заклинського, відгукнувся на його смерть некрологом (див. Діло. – 1931. – Ч. 66. – С. 4).

244 ...з синами Данком Славком, Корнилом і Зенком. – Ідеться про Богдана Заклинського (1886–1946), у майбутньому педагога, учителя народних шкіл в Галичині й на Закарпатті, автора шкільних підручників, праць із педагогіки, дитячого письменника; Ростислава Заклинського (1887–1974), згодом літературознавця і публіциста, автора розвідок про І. Франка та ін., зокрема і Ю. Федьковича, у 1933 р. репресованого; Корнила Заклинського (1889–1966), пізніше педагога, освітнього і пластового діяча на Закарпатті. Стосовно ж Зеновія Заклинського (1891–1979) вдалося хіба з'ясувати, що він спочив у Франції, куди, очевидно, емігрував.

245 *Вашківці* – Тобто Вашківці-над-Черемошем Вижицького повіту, з 1903 р. – повітове містечко.

246 ...за часів Федьковичевого інспекторства. – Тобто в 1869–1872 рр., коли Ю. Федькович був інспектором народних шкіл Вижицького повіту.

247 Тут звертаю увагу читачів, що на Буковині всі селяни і інтелігенція, вимовляючи назву Федькович, не кладуть наголосу на передпоследнім складі, як галичани, а на третім від кінця, отже Федькович. – Прим. Ром. Заклинського.

248 *Цугсфірер* – те саме, що командир взводу.

– Чи був Федькович на госпітації школи вашківської за ваших часів?

– Я прийшов у маю 1872 р. до Вашківців. Федькович був ще тоді інспектором. Моя праця в школі дуже сподобалася йому, і я дістав від нього писемну похвалу²⁴⁹. Він був великий приятель школи, учителів і народу. Поки він став інспектором, була всюди по школах уживана правопись етимологічна. Він має ту велику заслугу, що перший старався завести в школах свого повіту уживаннє правописи фонетичної і при кожній нагоді припоручав учителям сю правопись.

Одного разу, коли Федькович був на госпітації школи в Вашківцях, запросив я його до себе і хотів почастувати чаркою горівки. Він відповів: «Дякую вам, я того тепер не вживаю». Отже бачимо, що були такі часи в життю Федьковича, коли він зовсім здержувався від напнтків.

– А чи є в вашій школі науковий план Федьковича?

– Нема; але в Банилові, може, має надучитель Стефюк²⁵⁰, а як ні, то Щербановський, надучитель²⁵¹ у Лукавці коло Мігова²⁵² буде мати безпечно.

На тім закінчив п. Тимкович своє оповіданнє.

<...>

249 ... дістав від нього писемну похвалу. – В адресованих повітовій шкільній раді у Вишніці пропозиціях Ю. Федьковича від 15 червня 1872 р. ім'я Петра Тимковича значиться серед тих учителів, які «особливо старанні і домоглися відмінних успіхів», за що пропонується нагородити і його грошовою премією в розмірі 50 гульденів (цит. за: Юрій Федькович. Статті та матеріали. – Чернівці, 1959. – С. 240)

250 ...надучитель Стефюк... – У звіті Ю. Федьковича як шкільного інспектора від 10 травня 1872 р. повітовій шкільній раді у Вишніці зазначено: «Втішно є... та обставина, що число досвідчених вчителів переважає над числом слабких, нездатних до своєї професії. До першої категорії вчителів можна зачислити і новоназначеного вчителя в Банилові Штеф'юка. Докладно я ще не можу висловитись про його здібності. Та вже сам спосіб викладання цього вчителя дає право покладати на нього найкращі надії» (цит. за: Юрій Федькович. Статті та матеріали. – С. 233).

251 ... Щербановський, надучитель... – Ім'я Костянтина Щербановського часто фігурує в інспекторських звітах Ю. Федьковича як доброго вчителя; в одному з інспекторських подань повітовій шкільній раді він також згадується серед тих учителів, які «особливо старанні і домоглися відмінних успіхів у своїй роботі» та яких запропоновано нагородити грошовими преміями (цит. за: Юрій Федькович. Статті та матеріали. – С. 240).

252 Банилів, Лукавець, Мігова – села Вишницького повіту.

В Банилові наперед записував я спомини про Федьковича від **Якова Осташика**, у котрого ми таки і ночували дві ночі в стодолі. Се чоловік незвичайно гостинний.

Яків Осташик – се двірник (війт, громадський голова) в Руськім Банилові. Рослий мужчина і вродливий та енергічний, років коло 62. <...>. Осташик – господар добрий, тверезий і ощадний. Отсе вплив нашого поета на буковинських жовнірів, про який ще й доси багато довідуємося зі споминів його приятелів.

Осташик оповідає:

– Я пізнав Федьковича в Симбірках²⁵³, як наш реґемент²⁵⁴ стояв у Марош Васарґелі²⁵⁵. Наш пан лейтман Федькович дуже дбав, аби жовняри знали красно співати. Прийде неділя, то в неділю з полудня не пішли хлопців на спацир на місто, але котрий мав добрий голос, тих усіх збере на подвір'ю в касарни та й учить співати. Як хто знав грати на скрипці, той уже грав, а вони за скрипкою співали. Учив, учив, аж поки не привчилися добре співати. Тоді-то варт було послухати співанок. Любив він дуже руський нарід.

– Чого ви, хлопці, сумні стали? – питає раз.

Хлопці кажуть: «Небавом буде Святий вечір у нас дома, а ми тут бідуємо, гей межі циганами».

– Не журіться, хлопці, ми тут собі справимо Святий вечір. Складайте-ко гроші, і так: фірер нехай дає лева, капраль 50 кр., а фрайтер 25 кр. Скоро зложили, наймив кухаря і казав прилагодити таку вечеру, як перед нашими святами Різдвяними. Позасідають, бувало, до вечері, але не самі, а з нашим паном. Він як прийде на таку вечеру, то каже: «Добрий вечір, панове браття!». Повитаєся з кождим і тогди відпинає свою шаблю, кладе у закуток або вішає на шараґи²⁵⁶ і каже: «Пан офіцир у закутку, а ми собі браття».

А любили хлопці нашого пана, любили; у огонь би за ним скочили, не то що. Повечеряють та й як стануть колядувати – от і минеся вечір, якби й не було.

– Чи ви тямите які співанки від нього?

253 Значить, у Семигороді. – Прим. Ром. Заклинського.

254 Реґемент (реґімент) – військова частина.

255 Марош Васарґелі (Марош-Васарґель, Марош Вашарґель) – місто Трансильванії, тепер місто Тиргу-Муреш – адміністративний центр повіту Муреш.

256 Шараґи – настінна вішалка.

– Я не був співак, то мало тямлю, але Гнат Кузь буде знати. Навчив пан лейтман наших хлопців багато всяких співанок, і сумних, і веселих. От я пригадав одну:

*Мене мамка породила та й коло потока;
Та й казала: рости, синку, тоненька, висока.
А я мамки послухала, виросла тоненька:
Вісім сажінь поясина та ще й коротенька.*

– Коли, бувало, сеї співанки заспівають хлопці, то регочуться наші жомнери, аж касарня ходить.

– Затямив я троха ще одної. Ось так вона йде:

*Наш Франц Йосиф у Відни стоїть,
Він си з нами до війни строїть.
Ану, хлопці, ану враз,
Беріть гвери, патронташ,
Аж то вас споможе.*

– Весело було під таким офіциром у війську служити; хоть як служба, то не було острійшого понад него, а поза службою то не було ліпшого приятеля над него. Наш пан як вивчив жовнірів співанок та й як має цілий баталіон на екзицирку²⁵⁷, на манебри або на фельдібунки²⁵⁸, то пан збере співаків наперед, сам іде перед ними, комендерує до співу, то так і співають цілу дорогу. По екзицирці так само. Вертають до міста, то знов співають аж до касарні.

– Чи удавалися ви з яким ділом до Федьковича вже тоді, як виступив з війська?

– Ні, але як наш пан сидів у Сторонци, а люди на долах мали правуватися з панами за ліси і толоки, то мали гадку передати панови тоту справу, аби їх заступив в процесі²⁵⁹. Пани боялися, аби народови пèред не вів та й не брався до нашого процесу, то зробили його шпехтором над школами, аби мав иньшу роботу. Він знав правуватися та всюди доступ мав. А так ми людий простих поставили до процесу та й пішло всьо марно.

Більше нічого не пригадував собі Осташик.

Потім записували ми спомини від **Гната Кузя**. Він мешкає досить далеко від Осташика. Господарство його бідненьке.

257 *Екзицирка (екзецирка)* – муштра, стройові вправи на плацу.

258 *Фельдібунки* – польові вправи жовнірів.

259 *...аби їх заступив в процесі...* – Йдеться про сервітутний процес.

Ми прийшли до него в неділю по Службі Божій. Дивимосся, сидить на присьбі під хатою чоловік мирний, віком старший. Ми сказали йому по-буковинськи «День добрий», бо там не знають люди казати «Слава Ісусу Христу», та й питаємо:

– Чи пам'ятаєте ви Федьковича?

На таке питання глянув він на нас здивований, ніби попарений.

– Я би не пам'ятав пана!!! І вмирати буду, а ще буду згадувати.

– Розповіжте нам дещо про него!

– А що ж ви хочете знати?

– Скажіть нам, як він поводився у війську з людьми?

– Пан за людьми був би у вогонь скочив! За жовняра дбав, аби не було йому ніякої кривди ані зневаги. Капралі, фірери, крий Боже, як би який ударив жовняра; нещаслива година була би йому! То жовняри його любили, як рідного батька. Як би був казав, то би з ним пішли на край світа. Такого другого не було.

– А коли ви пішли до війська?

– Я був браний 59 року. Мене займили з другими до Італії²⁶⁰, але в огні я не був, бо вже війна скінчилася. Я ще не знався з паном Федьковичем ані не чув за него, але співанки його вже крутилися між вояками. Одні других учили, і мене вчили та й казали: «Навчиси; ті співанки зложив наш крайн, пан лейтман Федькович із Сторонця!» Я вчився їх. Ми пізналися добре з паном аж у Симбірках, як стояли ми в Кіш Васаргелі²⁶¹ і Марош Васаргелі.

– Може, би ви заспівали котру з тих співанок?

– З мене люди сміяли би си, як би я співав: Казали би: «старий дуріє!»

– На се я рада. От, може, би так потихоньки, – каже п. Гарасимович.

– Так, то най буде.

І Гнат починає співати:

*У Вероні та й на брамі кам'янії
Там стояли три вояки молодії,*

260 ... займили з другими до Італії... – Тобто мобілізували для участі в австро-італо-французькій війні (1859).

261 Кіш Васаргелі (можливо, мається на увазі Кезді-Вашаргель, Кезді Вашаргей) – місто Трансильванії, тепер Тиргу-Секуєск повіту Ковасна.

*оден сперси на поруче, задумавси,
і дрібними слізоньками заплакавси.*

Камрат його каже:

*«Гей, стій, брате, милий брате, не журиси,
Красно-мило в Ниталії, подивиси».*

А він каже:

*«Добре тобі, милий брате, говорити,
коли мені в чужім краю горе жити.
Горе мені в чужім краю пробувати,
прийде з жалю великого умирати»²⁶².*

Другу пісню співав Гнат отсю:

*«Гей, у поли, у поли
там літають соколи.
Літають, літають,
сумненько гукають,
аж мене серце болить.*

*Ой, серденько, серденько,
чого ж тобі тяженько?
Канони²⁶³ грають, кулі заспівають,
най ти буде радненько!*

*Буде, буде радненько:
завтра рано раненько,
в шовковій траві,
в зеленій мураві
поклонюся низенько.*

*Поклонюся до пана,
свого капітана: Капітане-пане,
звінчай же ти мене,
козака молодого!*

*Буду, сину, буду...
Гину, пане, гину...
Та й не плач, моя мати!»²⁶⁴*

262 Це варіант поезії Ю. Федьковича «У Вероні» (1861).

263 Тобто гармати.

264 Це варіант поезії Ю. Федьковича «Під Маджентов» (1861).

Ще й третю пісню хотів заспівати, але забув її початок, лиш кінець ще пам'ятав:

*Ой зацвила калина,
та не для твого сина.
Але цвила для твого сина
висока могила²⁶⁵.*

Сі пісні пам'ятав Гнат 40 років, хоча весь той час не співав їх. Голос його ще міцний і дзвінкий, арію пісні «Гей, у поли» так добре пам'ятав, що п. Гарасимович як фаховий співак переймив голос тої пісні на ноти, навчив моїх хлопців, і тепер ту пісню геть співають ученики в Станіславові. Я навів слова пісень, бо вони троха різняться від тексту, друкованого в повнім виданню.

- Чи добрим офіциром був Федькович?

- Пан дуже любив порядок та й рехт. Крий Боже, аби хто жовнерови простому зробив яку кривду. Кожному був рехт. Не було понад него в цілім баталіоні. Його любив цілий регімент. Пан любив рехт і гонор, але не гордував ніким. На своїй квартирі пан тримав завше такого фуришиця²⁶⁶, що знав на скрипку грати. Не раз йому сего потрібно було, коли хоче у своїй квартирі співати. Як зачне співати, а фуришиц йому пригравает. Нас посходиться багато та й слухаємо, не наслухаємося. Деколи як прийдуть до пана такі, що співати знають, то помагають йому.

- Як ішли ми, бувало, на манебри або на фельдібунки, то пан поскликував наперед усіх, що вмiли співати. Я також добре співав. Ідуть та цілу дорогу співають. Дуже дбав за жовнірів, аби їм все весело було.

- А чи чули ви що за него, коли він сидів у Сторонци?

- Чув; пан стояв за людьми в процесі. Горянам добре було, бо в процесі за ліси обставав за ними пан. Нам так не повелося. Його пани боялися та надали на шпехтора, аби у нас не постояв за людьми.

По просвітних викладах вибралися ми до **Драгінди**, бо се третій приятель Федьковича в Банилові.

Два банилівські молоді господарі провадили нас аж до него. Були вони для нас дуже ввічливі і прихильні, бо нас пізнали в школі і тому самі освідчили, що нас проведуть аж

265 Ці слова також із поезії «Під Маджентов».

266 Фуришиц – слуга.

до Драгінди, хоча й часу не мали і вже було пізно. Приходимо, застаємо ґазду, що вештаєся по обійстю. У него людно на подвір'ю, є сини, невістки, внуки. Василіка Драгінда – шляхтич ходачковий. Хата його на горбі, у висшій кінці села; сам він убираєся по-міщанськи. Він чоловік дуже веселий і балакливий. Його оповідання визначаєся незвичайною образовістю і живістю. Драгінда оповідає:

– Як я був у Ниталії, я не видів там пана Гординського²⁶⁷, але співанки його знали вояки з інших реґіментів. Вони казали до мене: «Це Федькович зложив сю співанку, наш крайн». Пан Гординський мав таку натуру, що як кому що обіцяв, то слово його не пропало; аби з-під землі, то видобув. На великі забави, на касин²⁶⁸ з панами не ходив, лише найлюбійше йому було говорити з низшими від себе. Завидія був. Як співанка, то співанка, а як служба, то служба. Другом пана Гординського був лейтман Молдаван з Михальча²⁶⁹ під Чернівцями. Вони оба дуже добре заходилися. Цісар полюбив коменду Молдавана, і він стояв у столиці бургшандаром²⁷⁰.

Пан Гординський дуже любувався в тім, аби жовняри красно співали і в касарни, і на маршах, і в церкві. Все до співу вибирав хлопців таких, що мали добрий голос та при скрипках учив їх співати. Було то в Кіс-Васаргелі в Семигороді. Пан мав багато часу та все учив співу. Раз задумав він навчити хлопців гімн цісарський. Училися ті хлопці, що визначалися найліпшими голосами. Коли вже вивчилися добре, тоді Гординський витягне шаблю, махне на свої співаки, вони виходять, постають у ряд перед престолом. Тоді пан Гординський шаблею уклониться священникови, той поблагословить співаків, а вони зачинають співати «пісню цісареві». А співали по-руськи: «Сохрани нам, моцний Боже»²⁷¹. Коли доспівають,

267 Характеристичне, що інші селяни називали Федьковича «пан» або «пан лейтман», а лише Драгінда постійно називає його пан Гординський. – Прим. Ром. Заклинського.

268 ...на касин... – Тобто в казино, казино.

269 Михайльча (Михайльче) – село Чернівецького повіту.

270 ...стояв у столиці бургшандаром. – Очевидно, належав до міської жандармерії Відня.

271 «Сохрани нам, моцний Боже». – Це перший рядок перекладеного Ю. Федьковичем «Австрійського народного гімну» (1854) австрійського письменника Йоганна Габріеля Зайдля (1804–1875), музика Франца Йозефа Гайдна. Ю. Федькович назвав свій твір «Пісню за цісаря» і вперше опублікував його 1861 р. в додаткові до брошури А. Кобилянського «Slovo na slovo do redaktora "Slova"».

пан наш знов уклониться священникови, той поблагословить, а пан дасть знак шаблею – і кождей іде потихенько до свого ряду.

Як ми були в церкві, у той час люди і панство не могли Богу молитися, лиш на нас дивилися. А коби то ви виділи, яка сила панства йшла на нашу службу Божу! Так сподобали собі спів вояцький. На великій службі ані половини не було. Кажу вам, церква набита. А як почнуть, бувало, наші співаки рівними а красними голосами співати, то в церкві хоч мак сій, а всі дивляться на нашого пана лейтмана. Декотрі на лавки повилізають, не можуть наслухатися та налюбуватися. Що то вже по цілім місті не хвалили нашого пана лейтмана, ні, ні! А йому то байдуже! Найбільше сходилися на нашу Службу Божу пані та панни. Нам, жовнірам, весело було, бо скоро глянеш по церкві, по панству – а то всі, як в образ, дивляться на нашого пана ляйтнанта. Не одна панна тоді очи видивила за нашим паном Гординським. І було на кого дивитися, така особа, як з воску, най ховаються всі.

Пан Гординський любив красний спів; та й для себе і для нас устроював хор. Священик, бувало, каже: «Такої паради в церкві ніколи не бувало, як тепер завів пан лейтман Гординський».

– Ви не доповіли, як жовніри з церкви виходили?

– А що ж, як?! Пан лейтман стане перед військом, зробить «rückwärtsfront»²⁷², хлопці обертаються назад і виходять з церкви. Як уже вийдуть, тут уставить нас у два ряди та й так наші камрати маширують до касарні.

– Чи він переписував для вас свої співанки?

– Ні, його співанки були друковані по шість та по сім листів. Він роздавав ті співанки всім²⁷³, хто вмів читати. Мені дав також, та я читати не вмів. Беріть, каже, може, будете мали діти, будуть читати та нагадувати.

– А чи маєте ще тоту книжку?

272 Той термін уже з коменди викинений, а заступлений словами: kehrt euch [поворот назад]. – Прим. Ром. Заклинського.

273 Він роздавав ті співанки всім... – Додатком до брошури А. Кобилянського вийшла добірка творів Ю. Федьковича, призначена для товаришів по військовій службі. У листі до Б. Дідицького поет зазначив, що задумав тоді ці «співанки» «межи руські молодці-вояки роздати, котрим ... тільки щасливих годин життя винен є» (див. передмову до збірки «Поезія», 1862, с. XIV).

– Так багато років! 40 літ минуло; ужедесь си затратило²⁷⁴.

– Як він забавлявся з вояками?

– Як коли ми мали під липами забавлятися, зараз хлопці винесли йому крісло і столик та лавки співакам, аби посідали. От ідуть тоді і музиканти з кожної компанії²⁷⁵. Як почнуть співати, то серце кожного радується. Співають, співають, а відтак танцюють та приспівують до танцю. Він купує цигара, вино, і так бавляться аж до вечора. А як вечір настане, всі розходяться. Се було на гофу²⁷⁶ коло касарни. Столика йому треба було, аби поставив книжку. Як співаки вже посходяться під липами, то позасідають на лавках, а пан тоді каже: «Хлопці, ану співайте мені цеї!» Він си дивить у книжку, ци не помиляють. Таке було щонеділі. То було у Кіс-Васаргелі року 1862.

– Як, бувало, йдемо на зицирку, зицирують нас пан лейтман Гординський, а так на розум розказують кожному, що і найдурніший буде знати зицирку. Добре вчили, дай їм Боже здоров'є! Не раз по зицирці, по бефели²⁷⁷, а пан лейтман уже кажуть:

– Прийдіть, країни, до мене, будемо шос співати, забавлятися.

Ми прийдемо, застукаємо в двері, він крикне: «herein!»²⁷⁸
Ми приходимо до покою, салітируємо:

– День добрий, пане лейтант!

А він:

– Дай Боже здоров'є. Що робите, країни?

– Добре нам, – відповідаємо, – що пан роблють?

– Здоров, Богу дякувати.

Тогди посідаємо, і він сідає коло стола серед станції²⁷⁹. Пан читає нам книжку, каже принести бринзі в деревляних мисочках та частує нас.

Пан Гординський мав уже тогди для себе мундур гуцульський. Не раз, бувало, скине з себе офіцерський, убересе по-гуцульськи та й каже:

– Най країни видять, як мені пасує гуцульський мундур.

274 Тут треба мати на думці виданне Кобилянського «Slovo na slovo do redaktora "Slova"», де були уміщені декотрі поезії Федьковича і звідси також окремою відбиткою друковані були в Чернівцях 1861 р. – Прим. Ром. Заклинського.

275 Компанія – тут: рота, військовий загін.

276 На гофу – на подвір'ї.

277 Бефеля – військове навчання, муштра.

278 «herein!» (нім.) – Заходьте!

279 Станція – тут: кімната, квартира (наймана).

Мав капелюх чорний, з огальоном²⁸⁰, широкий з павами, сердечок чорний з китицями, сподні (гачі) черлені, постільці з волоками і черлені онучі, через широкий; а як си убере, возьме топорець у руки, ходить собі по станції та й каже:

– Краяни, а ци пасує це мені?

Ми кажемо: «Пасує!» Таки пасувало йому. Сидимо не раз і дві години, а як маємо ерлямес²⁸¹, то сидимо й далі, до десятої часом, а як не маємо, то до цапістраху²⁸². Як нема ерлямесу, то пан Гординський каже:

– Краяни, йдіть, абисте до штрофу²⁸³ не прийшли, аби вас не карали. А другий раз просіть ерлямес, абисте мали більше часу забавитися.

– Які пісні співали жовніри?

– То цес, то тот співає співанки, які з дому знає. А як котра співанка панови вподобалася, то пан бере гітару і приграває. Найбільше співали ми такі пісні, що він сам повигадував. Він самий учив нас ті співанки співати.

Як неділя прийде, а вже по бефели, то не йде пан Гординський з офіцирами на спацир. «Що там, каже, буду гроші з ними тратити, я ліпше тут з вами лишуся». Позасідаємо під липами, що росли на нашім подвір'ю, співаємо, співаємо аж до несхочу, аж люди дивуються. Пан був тоді в 17 компанії.

– Чи виділи ви його потому?

– Раз видів у Вижниці. Він був у цивільнім стані. Я здибався, признався до него, а він нагадав.

– А пан тепер дома? – кажу.

– Я, синку, шпектором над професорами²⁸⁴. А здибався, дай тобі Боже здоровле! Ходи на скляночку вина. – Випили, і він собі пішов, бо казав: «Я їду до Чернівців». Більше я його не бачив.

– А чи не знаєте людий таких, що під ним служили у війську?

– У Вилавчу є оден, Олександр Парфанович, що був таки в 17 компанії, і Колотило Дьордій. У Милієві жиє Янко Швейка, він браний роком борше від мене, т. є. 1858.

280 *Огальон* – оздоба, позументна стрічка на капелюсі.

281 *Ерлямес* – звільнення жовніра на час після військових занять.

282 *Цапістрах* – сигнал до військового збору.

283 *Штроф* – штраф, грошова кара.

284 ...*над професорами*. – Тобто над учителями.

На тім скінчив Драгінда своє оповідання. Ми допитувалися за згаданими особами пізніше, але не могли відпитати. Швейка був тоді у Вижниці.

Се оповідання Драгінди дуже сподобалося тим двом ґаздам банилівським, що нас провадили. Вони дуже раді були, що з нами йшли до Василіки.

Розвідавшись в Банилові про Федьковича, вибралися ми в дальшу подорож горі селами, що лежать здовж понад Черемошем. Прямуючи з Банилова до Вижниці, вступили ми по дорозі до Милієва до тамошнього надучителя п. Василя Завадюка²⁸⁵, котрого питали за план науковий і за Швейку, але ні сего, ні того не було. П. Завадюк поїхав з нами до Іспаса до **п. Маковєвича**, свого тестя, учителя на пенсії. Ми розповіли п. М[аковєвичу] ціль нашої подорожи, а потім я питаю:

– Чи є у вас план науковий Федьковича?

– Нема! Взяв від мене Андрієвич Василь. Він тепер є у Василеві в Кіцманецькім повіті.

– Як Федькович госпітував школи?

– Приїздив на інспекцію як гуцул, обстрижений, в окулярах. Коли ввійшов у будинок шкільний, то в сінех поставив капелюх на свій топорець, а тоді входив до кляси.

– Який з него був інспектор?

– Він був щиро зичливий і для дітий шкільних, і для вчителів, то ніхто на него не скаржився. Був чесний. Доказом його чесного характеру було те, що він не приймав ні від кого доносів, отже, й не робив з них ніякого ужитку. Також підношу се, що Федькович не був секантом²⁸⁶. Жадного вчителя не секував. Ми були би чули один від другого, бо сходилися на конференциях²⁸⁷.

– Як же відбував він конференції?

285 ...до тамошнього надучителя п. Василя Завадюка. – О. Маковей у «Життєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (1911) помилково приписав записані Ром. Заклинським спогади Л. Маковєвича його зятєві, учителєві В. Завадюку (див. с. 421–422). Між іншим, В. Завадюк був учителем Д. Загула, в майбутньому відомого українського письменника: на свої кошти він послав цього свого здібного учня навчатись до Другої німецько-української гімназії в Чернівцях.

286 ...не був секантом. – Тобто тираном, мучителем (від секувати, пол. sekować – мордувати, мучити).

287 ...сходилися на конференциях. – Ідеться про проведену Ю. Федьковичем як інспектором народних шкіл першу на Буковині повітову вчительську конференцію. Вона відбулась 28–30 березня 1871 р.

– Циркуляром скликав учителів до Вижниці, сам сів собі яко предсідатель в гуцульськiм убранню, дарма, що урядова особа. Коли було по всiй урядовiй частин, вiн тодi запросив нас усiх на вино. Погостив вином, потому ми розiйшлися, а вiн забрався до своєї працi.

– Чи шукав вiн своiх знайомих, як приїхав на село?

– Деколи бувало, що приїде на госпiтацию i трафiть в сам ярмарок. Вiн тодi йде подивитися на ярмарок, чи не подибле кого знайомого. Тут зiйшлися люди з усiх сторiн, а мiж ними багато знайомих з часiв вiйськових. Вiн i з тим привiтається, i з тим, i сей, i той тiшитися, що з ним побачився, а вiн усiх запрошує на скляночку вина. То пiде до реставрацiї, складуть стiл такий довгий, як на весiллю, а вiн радiє, а вiн тiшитися, бо i сей добрий, i той добрий, i сей приятель, i той приятель. Так погостить своiх друзiв та й тодi йде на iнспекцiю школи. По нiм не було нiчого слiдно. Не раз було мож догадатися, що вiн бiльше випив, бо був бiльше говiрливий.

– Чи знаний вам який факт прихильности його до народу?

– Так; зараз розповiм. Се дялося за часiв iнспекторства Федьковича. Один газда в Испасi отемнiв на очи, але його сина, проте, взяли до вiйська, навiть рекламацiя²⁸⁸ не помогла. Менi жаль було бiдного мужика, i я хотiв йому допомогти в його бiдi. Говорив, отже, в тiй справi зi знайомим, тодiшнiм старостою черновецьким Цукером²⁸⁹, а вiн казав менi прийти з тим парубком до Чернiвцiв, де буде суперарбiтрацiйна комiсiя пiд його проводом, i вiн буде старатися допомогти нещасному. Однак треба було перед тим постаратися о посвiдченне вiд вижницького старости. Я пiшов по посвiдченне до староства. По дорозi здибає мене iнспектор Федькович. Я йому яко мому зверхникови ту справу розповiв, аби знав, де i в якiй справi вiдiїжджаю та що через пару днiв не буде науки (тодi не було залiзницi). Федькович каже: «Добре робите, йдiть до старости i берiть посвiдченне, а я на вас тут зачекаю, бо хочу знати, чи добре поорудуете, а як нi, то я сам пiду за сим дiлом». Пiшов я до старости. Вiн не хотiв вiрити, щоб я безiнтересовно за чiї-мись справами так побивався, i не мав охоти видати посвiдчення. Але кiнець кiнцем удалося менi переконати його, i вiн

288 *Рекламация* – невдоволення чимось, скарга, протест.

289 *...тодiшнiм старостою черновецьким Цукером...* – Вiдомо, що в 1872 р. п. Цукер був вижницьким повітовим старостою.

видав те посвідчення. Коли я вийшов, питає мене інспектор Федькович:

– А що? Як гостили?

– Нічого, – кажу, – староста зразу не хотів дати посвідчення – та й розповідаю, як було. На те інспектор Федькович:

– Ви не дивіться на старосту! Ідьте до Чернівців та й робіть так, аби було добре. І пам'ятайте, що бідному народови треба все помагати, де і скільки зможете. Се знайте від мене, вашого інспектора.

Так сказав, і ми розійшлися. А того бідного хлопця увільнили з війська.

<...>

З Вижниці виїхали ми до Розтік; дорогу заступила гора Німчиць. Перший раз зазнали ми, як ідеся через Німчиць. Гора Німчиць дуже непривітна і неприступна, а дорога по ній з долини вижницької в долину села Підзахарича і Розтік дуже примітивна, погана і стрімка. Тою горою замкнена від світа вся Путилівщина.

Приходимо до бл. п. о. **Григорія Кантеміра**. Високий ростом, старий священник з сивою бородою, майже 80-літний, вдовець, обличчє симпатичне, поважне. Ми сказали про ціль нашої подорожі. Зараз першого дня почав розповідати про Федьковича, а його оповідання ясне, просторе та гарне, бо се розповідає близький свояк поета, чоловік високоосвічений, а що найважливіше, обдарований незвичайною пам'яттю. Від него записали ми найбільше не лише про Федьковича, але також про Кобилицю²⁹⁰. Лиш не хотів, аби ми записували його оповідання про черновецькі революційні події 1848 року, в котрих брав він сам визначну участь. Коли прийшла відомість до Чернівців про реакційні забаганки шляхти і про облогу Відня, тоді він за складкові гроші провадив через Львів на оборону Відня відділ охотників, зложений з 300 людей; однак ж уже в Винниках²⁹¹ довідався про збомбардировання і здобуттє Відня.

В хвилях, вільних від оповідання, забавляв нас панотець Григорій своїми дотепами і анекдотами, яких знав незміренну силу. Вечерами уряджувано концерти, бо були тут три співаки: перший п. Гарасимович, другий секретар о. Григорія п. Адам Косташик, а третій жандарм з тутешньої

290 ...про Кобилицю. – Тобто про Лук'яна Кобилицю.

291 Винники – містечко поблизу Львова.

станіці п. Купчанко. При звучнім терцеті плила одна українська пісня за другою, а о. Григорій дуже любувався ними.

Оповіданне бл. п. **о. Григорія** про Федьковича ось яке:

Федькович був мій перший брат. Його мама а моя мама були собі рідні. Його мама віддалася за Дашкевича, котрий був у Сторонци-Путилові. Звалася Анна, була вродлива, добра газдиня, тільки науки шкільної не посідала, бо тоді найблизша народна школа була в Вашківцях. Ані в Сторонци, ані у Вижниці не було ніякої школи. В Сторонци настала школа, як мандаторство знесли р. 1849. Адальберт Гординський був за писаря у мандатора в Сторонци. Мандатором був Рутковський²⁹², батько бувшого нотара з Вижниці. Гординський зробив іспит, що називався *Mandatar und Polizei Prüfend*²⁹³. Як завакувала посада мандатора в Сторонци, то він її дістав у дідича Джуржована, що сидів у Вижниці. Адальберт був зайшлий з Галичини²⁹⁴. Тут він не ходив у польськім убранню, ані не грав ролі поляка. Хоч конституція вже була надана, не міг він показатися за польського патріота; тоді міг ролю польську грати студент або дідич.

– Чому він оженився з Дашкевичевою²⁹⁵?

– Оженився з нею, бо вона мала маєток, а полячок не мав нічого.

– Чи то правда, що Адальберт Гординський побивав своїх пасербів²⁹⁶?

– Він був інтелігентний чоловік, то була горда особа, будь із ким не говорив, не то аби запускався з дітьми. Тоді діти сиділи більше в офіцинах²⁹⁷. Я ніколи не чув, щоб Адальберт побивав ті діти, та й мати ніколи не скаржилася передо мною на те.

– Чому родителі Федьковича зле жили?

– Вона була заздрісна о него і з-за того мали сварку. Для приміру наведу таку пригуду. Панський двір був один тут у

292 *Рутковський (Рудковський) Вінкентій* – мандатор у с. Сторонець-Путилів. Один із чотирьох кумів Адальберта Гординського, тримав до хресту його сина Осипа, пізніше відомого як Юрій Федькович.

293 *«Mandatar und Polizei Prüfend» (нім.)* – іспит на мандатора і поліцейського.

294 *Адальберт був зайшлий з Галичини.* – Ад. Гординський народився в с. Селиські на Станіславівщині.

295 *...з Дашкевичевою...* – Йдеться про матір Ю. Федьковича Анну Гординську (з дому Ганицьку) (1800–1864). Її перший чоловік о. Микола Дашкевич помер 1830 р.

296 *...своїх пасербів...* – Тобто Марію та Івана Дашкевичів, дітей Анни Гординської від першого шлюбу.

297 *Офіцини* – прибудова, яка не має виходу на вулицю.

Розтоках, а другий у Довгополи. Сюди приходив Адальберт полагоджувати усякі справи мандаторські. Раз вона перебралася за гуцулку і прийшла сюди (до Розтік) підзирати його, що він тут робить. Зазирала вона, зазирала, а він її пізнав; злий був за то, що його підглядає, та вислав пушкарів²⁹⁸, аби їй дали доброго перцю: «Що за нужда ходить! Ідіть дайте їй!» Дали їй кілька кольбів²⁹⁹; вона втікла і не призналася, що вона мандаторка.

– Який був стрій матери Федьковича?

– Вона вбиралася так, як тоді всі панії, що тільки капелюхів не носили. Селами навіть обивательки не вбирали капелюхів.

– Чому він покинув жінку і коли, і які були відносини між ними?

– Коли 1846 р. покинув Адальберт мандаторство³⁰⁰, пішов до Чернівців і дістав при табулі, званій «*stadtsche Grundbuchführung*»³⁰¹. Він мав посаду в Чернівцях, а до Сторонця приходив³⁰², бо там мешкала його жінка. Раз наймили вони більшу хату і мешкали разом, але її все тягло в гори; там мала велике господарство, котре їй приносило значні доходи, а що господарство без догляду упадає, то вона вертала знов, бо мусіла вертати; там були не лише кури, качки, гуси, але були коні, воли, корови, плуги і вози. Тож вона мусіла їхати пильнувати свого господарства.

– То вони не жили в сепарації³⁰³?

– Жінка приїздила не раз до Гординського до Чернівців. Сиділа тиждень, місяць та й знов їхала додому. Отже, того ніколи не було, щоб він її зовсім покинув.

– Чи приїздив Федькович до Сторонця до матери, будши учеником³⁰⁴?

– Коли він ходив до школи в Чернівцях, то як прийшли свята або вакації, то приїздила його мама до свого чоловіка і

298 Пушкар – озброєний сільський поліцай.

299 Кольба – рушничний приклад.

300 Коли 1846 р. покинув Адальберт мандаторство, пішов до Чернівців... – Точніше, Ад. Гординський переїхав зі Сторонця-Путилова до Чернівців у лютому 1848 р.

301 «*stadtsche Grundbuchführung*» (нім.) – «ведення міських поземельних кадастрів», інакше – «міський відділ кадастрів».

302 «Приходив» значить у Путилівщині також «приїздив». «Пішов конем» значить «поїхав верхи». – Прим. Ром. Заклинського.

303 ...не жили в сепарації... – Тобто окремо.

304 ...будши учеником. – У 1846–1848 рр. юний Осип Гординський навчався в Чернівцях у німецькій нижчій реальній школі.

брала сина до себе в гори. Завважати треба, що се було перед роком 1849³⁰⁵.

– Що тоді було, як військо прийшло до Сторонця?

– Капітан Бенделя заквартирувався в домі Гординської, жовніри були розквартировані по людех. Федькович був тоді дуже пристойний, гарний хлопець.

– Чому Федькович пішов у Молдавію?

– Звичай був, що хлопці втікали на Молдаву.

– Яким способом дістався Федькович до війська?

– Адальберт Гординський просив мене, щоб я намовив Юрія, що найліпше буде, як він піде до війська, а за те тато купить йому кадецтво. Так я його на те наклонив, а він пристав. То подали до відомости старому, і се склонило його, що казав його асентерувати³⁰⁶ в 18 році життя. Тато купив йому кадецтво, 120 зл. коштувало. Я тоді був на другім році теології. Юрій скінчив школу реальну, яка тоді була в Чернівцях, «Unter-Real-schule»³⁰⁷. Його тато дав до реальних шкіл, мав гадку далі давати до Львова або до Відня до вищих реальних і, певно, був би дав на техніку, бо мав звідки посилати.

– Як Юрій поводився в війську?

– Як він поводився у війську, не знаю, а лиш знаю, що дуже виобразувався там. Коли був офіциром, то був такий, як панна: пити не пив, курити не кури, ані в карти не грав, а стидливий був, як дівчина³⁰⁸. Кілька студентів приходило до него, як Кобилянський, иньших не пам'ятаю; образовані люди були. Я знав се, бо він мешкав у мого тестя при вулиці «Kuchingare Strasse»³⁰⁹. Коли не хотів уже більше служити в війську, то дістав 300 злр. пенсії.

– Чи займався він політикою?

– Так. Хотів, аби його вибрали послом. Раз були вибори. Не знаю куди, чи до сейму, чи до ради державної³¹⁰.

305 ...перед роком 1849. – Тобто до початку селянського руху, очоленого Лук'яном Кобилицею.

306 Асентерувати – здійснити рекрутський набір.

307 «Unter-Real-schule» (нім.) – нижча реальна школа.

308 ...стидливий був, як дівчина. – Це враження Г. Кантеміра явно суб'єктивне і не зовсім узгоджується зі статусом Ю. Федьковича як військового та спогадами сучасників. Може, певною мірою особливу поведінку його визначала така, що якраз переживалася, романтична історія взаємного кохання до Е. Марошані.

309 «Kuchingare Strasse» (нім.) – вулиця Кучурівська.

310 ...чи до сейму, чи до ради державної. – Йдеться про вибори до буковинського сейму в лютому 1867 р. Ю. Федькович удруге кандидував на посла до цього

Фошка³¹¹ був уже послом. А гуцули хотіли вибрати лише мужика, бо «німець нас продасть», казали. Може, таку версію пускав між них Фошка, аби тим певніше забезпечити собі вибір. Федьковичеви не довіряли, бо носив «лянки»³¹². Прийшло до вибору, староста Губріх (брат того, у якого поет учив діти³¹³) і Федькович також кандидував. Його вибрали до комісії, мене і кількох мужиків. Фошка передше агітував за вибором його на двірника, а тепер злий був на него, що він кандидує. Так оба кандидували. Фошка (селянин) мав за собою голоси. Я тоді розпочав промову: «Панове ґазди! Фошка багато для вас зробив, пани мають уступити, але не треба забувати і на «поляниці»³¹⁴. Я міркую, що Федор Кушнір з Підзахаря³¹⁵ буде найліпший». Моєї ради селяни послушали, і його вибрали послом. Юрій тоді встав і промовив:

– Федоре Кушніру! Дивися, аби ти не носив брехні в торбі від села до села, як Фошка носив. Будь чесний і ретельний заступник наших громадів.

На се відповів Фошка:

– Юрію! Загнав я тобі відь рибу в сак, а ти мені гей не дуже. Я твій ліс не вирубав, а ти мій ні. Дий, дий, порахуємо ми си напереді.

Його наміром було, аби його вибрали громади послом до сойму і до ради державної, але мужик образованому чоловікови мало довіряв, як і тепер, то не міг він своєї ціли досягнути.

– Задля чого консисторія черновецька відкинула буквар Федьковича³¹⁶?

сейму також у 1870 р.

311 *Фошка Власій* – селянин із с. Сергії Вижницького повіту. Був послом до буковинського сейму в 1861–1866 рр., переміг також на виборах 1867 р. Відомо, що В. Фошка допоміг Ю. Федьковичеві стати в 1866 р. старостою (війтом) рідного Сторонця-Путилова (див.: Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. – Львів, 1911. – С. 364–365).

312 «Лянки» – одяг із домотканого полотна з льону.

313 *...староста Губріх (брат того, у якого поет учив діти)...* – У 1863–1866 рр. Ю. Федькович навчав у начальника суду у Сторонці-Путилові Губріха доньок Анну, Марію, Іду й синів Кароля й Оттона.

314 Значить, мешканці з долів, рівнин, поля. – Прим. Ром. Заклинського.

315 *Підзахаря* – Тобто із с. Підзахаричі Вижницького повіту.

316 *...консисторія черновецька відкинула буквар Федьковича* – Йдеться про «Буквар для господарських діточок», підготовлений Ю. Федьковичем у 1866 р. і представлений православної консисторії в Чернівцях, яка опікувалась народними школами на Буковині. Розповідають, референтом букваря був о. Василь Продан, і він відкинув книжку з причини фонетичного правопису, зауваживши:

– Причиною того був аристократизм крилошан³¹⁷. Вони казали: буквар написав якийсь Федькович, що заледве був офіциром. Коли би то був написав який совітник консисторський, то зараз були би апробували.

– Чи Федькович усе ходив у сардаці?

– Коли був інспектором шкільним, каже йому раз по-доброму староста Цукер: «Чи ви не послухали би мене і, може, би ви до засідання не приходили в тім строю?» Федькович відповів: «Як хочете, то я зовсім не прийду на засідання. Як я раджу що народови, то нарід мені не вірив би, коли би я не був у народній одежі. Жию між народом, люблю той нарід і одежі народної не покину!» Великий народолюбець був.

– Чи мужики в горах боялися мандаторів?

– Мужик як ішов попри хату мандатора, то з пів кілометра перед нею шапку здоймав. Доходи мали мандатори і мандаторки. Від кожної хати люди давали їй повісма³¹⁸, жінки задармо пряли, а арештантки у повіті полотно білили. Коли Юрій, вернувши з війська, хотів іти пішки на храм на Спаса до Сергіїв, а мама його питає: «Чи ви гадаєте іти до Сергіїв на храм? – «Гадаю іти». А вона: «Та піша?» Він відповів: «Мамо, мамо! Коли ви гадаєте мандаторство на клинок повісити?» Їй так жаль було за мандаторством, що пані велика була. Пішла до стодоли і там два дні плакала, нічого не їла. За тим мандаторством варто було і рік плакати!

– Коли він хотів женитися з Павліною?

– Як був інспектором, хотів женитися з Павліною Волянською³¹⁹, але зразу Павліна не хотіла йти за муж за него, а коли пізніше надумалася, то вже Юрій не хотів.

– Який з него був інспектор?

– Юрій був здатний чоловік у шкільних річах, добрий інспектор.

«Я мав би на старі роки вчитися письма від Федьковича?!» (ЛНВ. – 1905. – Т. XXXII. – С. 184). Шкільна комісія в Галичині також не прийняла пропозицію надрукувати Федьковичів підручник, так само не вдалося надрукувати його у Відні. Фактично він так і не був надрукований.

317 *Крилошанин* – те саме, що канонік, капітуляр. Це вищий титул священика в епархії у католицькій, англіканській церквах, найчастіше член єпископської капітули.

318 *Повісма* – тут: пучок оброблених конопель або льону, готовий для прядіння.

319 *Волянська Павліна* – донька о. Михайла Волянського, пароха с. Тюдів (Тюдів) (тепер Косівського району Івано-Франківської обл.). Ю. Федькович зацікавився з нею в 1865 р., гостюючи в Розтоках буковинських в Олександра Волянського, який був одружений із його двоюрідною сестрою Анною.

- Чи його хрестив о. Юрій Кантемір³²⁰?
- То неправда.
- Чи Федькович був подібний до батька?
- Зовсім схожий з лиця і постави на свого батька, і голос мав зовсім такий.
- Як старому поводилося в Чернівцях?
- Адальберт Гординський на старість пішов на пенсію. Купив собі два доми в Чернівцях на Blumengasse³²¹ і в пенсії жив також довгий час, а потому на старість отемнів. Юрій просив мою жону і маму Василя Волянського³²², щоб його погодили. Він був при батьку, аж як Адальберт дуже ослаб, закликав нотаря (також поляк був) і записав йому весь свій маєток.
- Прошу розповісти про сервітутову комісію.
- Перед р. 1848, як відомо, була панщина. Люди робили на поли дідичам безплатно і на своїм вікті³²³. Припис був, що кожний ґазда мав дідичеви робити 12 день на рік. Дідичі зробили собі поволеньки з тих 12 днів 200 днів і 300 і поверх 300. Тому були все скарги від мужиків, що дідичі їх панщиною утискають. Се було в поли³²⁴. В горах же пани не мали ґрунтів, то селяни замість роботизни платили грішми дань. Платили від 4 зр. до 15 зр. після маєтку. За те пани присвоїли собі толоки і ліси, позволяли мужикам у лісах пасти, також позволяли їм дерево брати з ліса для заклажі на будинки і на опал: усе то лиш для власної потреби. За те уживанне пасовиська і ліса платили мужики панам рокове: бідніша кляса одну, середна дві, а багатша три вівці. Щоби забезпечити собі доходи, установили пани всюди ферштерів і побережників³²⁵, і лише тим гуцулам не боронили йти в ліс рубати дрова на свою власну потребу, на заклажу, на будівлю і на опал, що давали вівці титулом чиншу³²⁶. А котрий не давав, того не

320 *Кантемір Юрій (Георгій)* – православний священик у с. Дихтинець Вишньського повіту. Був чоловіком Олени (з Ганіцьких), рідної сестри Федьковичевої матері.

321 *Купив собі два доми в Чернівцях на Blumengasse.* – Ом. Попович у спогадах «Відродження Буковини» згадує про три доми, якими володів Адальберт Гординський на вул. Blumengasse (Цвітній), нині вул. А. Доброго в Чернівцях.

322 *...маму Василя Волянського...* – Тобто Анну Волянську, дружину писаря із с. Розтоки Олександра Волянського.

323 *...на своїм вікті.* – Тобто харчуванні.

324 *Значить, на долах.* – Прим. Ром. Заклинського.

325 *... ферштерів і побережників...* – Тобто лісників та лісових сторожів.

326 *Чинш* – натуральний або грошовий податок, що його платили селяни поміщикам.

пускали в ліс. Хоч котрий виказався квітом³²⁷ від пана, то мусів ще ферштерови дати ягнятко, а побережникови принаймні сороківця. А котрий не хотів оплатитися всім, то прийшли побережники до його хати, розбили йому піч і ще на попелі поклали печатку із свого писаного топірця. Потому ходили на ревізію дивитися, чи печатка стоїть. Як котрий нарушив печатку, поклав вогонь, такого уважали за лісового злодія, брали його до мандатора і мусів кару заплатити грішми і ще сидів у гарешті. Сим способом силували пани, що кожний мужик мусів годитися з паном і давати пану то, що пан хотів. Як узимі студінь або треба їсти зварити, а не було де, чи се не присилувало його до угоди?

По знесенню панщини остало ще з кілька рік, що мужики мусіли дідичам давати вівці за уживанне толок і ліса. З причини, що сей акт належав до підданства, до панщини, то правительство було приневолене і сі данини знести, тому установило сервітутову комісію, котра мала розслідувати, кілько доходу мали дідичі від селян за уживанне ліса і толок. В той час не було торгу деревом. Правительство завізувало громади в горах, аби вибрали до сеї комісії чотирьох своїх пленіпотентів, що мали давати сервітутовій комісії питання і відповіді. Громади путилівського округу вибрали своїми пленіпотентами Григорія Кантеміра, пароха з Дихтенця, Юрія Федьковича, господаря з Путилова, Якова Рубаного, також господаря путилівського, і Власія Фошку, господаря сергіївського. Дідичі вибрали своїми повновласниками: Ігнатія Гушкевича з Лукавця, Чищаковського, бувшого обершіца³²⁸ з Шипота, і Песля (Poesl), бувшого управителя барона Гуденуса, котрий в останніх часах купив був добра від Михайла Ромашкана з Іспаса.

Як та комісія уконституувалася, тоді згадані заступники громад зробили собі нараду, яким способом могли б видобути від панів ліси і толоки для всіх селян, яким без того не було як жити. Кантемір і Федькович радили запроєктувати панським пленіпотентам відшкодованне за ті вівці, а хоч би і за поверхницю – тільки, аби вони відступили селянам ліси і толоки, аби то була власність мужицька, а цілий край має панам сплатити. Пленіпотенти панські пристали на се по довгих короводах.

327 *Виказався квітом...* – Тобто мав перепустку.

328 *Обершіц* – полковник.

Тимчасом прийшло письмо від міністерства, щоб сервітутова комісія оцінила, що була варта вівця від р. 1830–1840. Комісаром, наданим від правительства до комісії сервітутової, був Штокера. Комісія мала багато роботи з вичисленням панських доходів у всіх селах Путилівщини. Так комісія ухвалила індемнізацію³²⁹ панам, якби від них купила для гуцулів ліси і полонини. Тим способом дідичі дістали індемнізації: Ромашкан 150 000 зр., Айвас 140 000, Джурджован 130 000, то значить дістали так, якби були свої добра продали іншим. Пани не були скривджені, а гуцули уважали се за щасте, що в своє посіданне одержали ліси і полонини.

Всі пертрактації угодові з пленіпотентами дідичів вели лише оба інтелігентні заступники народу Кантемір і Федькович, бо з пленіпотентами селянами не можна було до ніякого кінця дійти, бо вони заєдно говорили: «Пощо край має платити дідичам гроші за викупно лісів і толок, коли то всьо було наше з діда-прадіда? Пани тут не мають нічого, всьо люди тримали».

За часів панщини котрий мужик добре заходився з паном, у своїм часі платив дань, то сидів на своїм ґрунті, але як не хотів платити, то пан мав право викинути його з хати і дати там иньшого.

Пленіпотенти гуцульські зробили для селян так много, що ніде в цілій Австрії селяни того не осягнули, що тут гуцули. От, приміром, погляньте на Черемош на галицький бік: там низші збочі гір – село гуцульське, висші камеральщина³³⁰ або власність панська. По сей бік Черемоша в цілій Путилівщині всі ліси і толоки і в низших горах, і в висших – то все власність гуцульська.

Таким чином повновласники народу ущасливили гуцулів і їх потомків, а що нарід навіть не подякував їм за се, то не диво. Вони були в той час темні і невчені.

Громадяни, що дістали толоки і ліси, розпаювали все те між себе, і тому тут громади нічого не мають, бо громаді нічого не лишили. Котрий гуцул продавав ліс жидам, той нічого не має, а котрий не протратив, той має.

Були такі мужики, що по такім кориснім полагодженню справи оказували своє незадоволенне і так говорили: «Що

329 *Індемнізація* – відшкодування.

330 *Камеральщина* – державні маєтки.

пани нам подарували? То, що було наше з дідів-прадівів! Така тото сервітутова комісія!»

– Прошу ще з ласки своєї подати мені інформацію дотично иньшого питання, котре не має ніякої зв'язи ані з Федьковичем, ані з сервітутовою комісією, а власне, де була давно найблизша почта в Путилівщині?

– Давно почта була лише в Чернівцях, ближше не було. В Галичині була почта в Кутах. То мій батько як посилав гроші для мене з Дихтенця, то треба було до Кутів посилати і дати почмайстрови «око» масла, аби приймив гроші; називався Віржба.

<...> Від о. Григорія пішли ми до п. Нікіфоряна, пенсіонованого учителя в Розтоках. Жона господаря дому, своячка Федьковича [**Катерина Нікіфорян**], розповідала про нього, що ми бажали:

– Чи жінка старого Гординського приїздила коли до него до Чернівців?

– Жінка сиділа з ним якийсь час, але їй у Чернівцях скучно було, вона не мала що робити. Вона дуже дивувалася, чого чоловік сидить цілими вечерами в касині. Раз убралася в білий капелюх та й пішла з ним до касина, бо гадала, що там бувають і дами, але переконалася, що не було. Побула трохи та й пішла додому. У неї все на гадці було її ґаздівство, тому вертала назад до свого господарства, бо була запопадлива і дбайлива ґаздиня, а гадкою її було придбати добра для свого Юзя.

– Які вимоги мав він дотично мови?

– Коли старий Гординський жив у Чернівцях, то він рад би був, аби жінка говорила з ним по-польськи або по-німецьки, але вона того не знала.

– Чи бував коли Юрій у Розтоках?

– Він жив тут року 1866 ціле літо. Я йому вікт давала.

– А що він робив цілими днями?

– Читав, писав, учив нашого сінка, співав багато, ходив по горах, бесідував з людьми.

– Чи йому в Розтоках сподобалося?

– Казав, що любується в тім, що тут огороди красші, овочі добрі; подивляв горіхи волоські, що ростуть такі, як величезні дуби. То він любив сидіти під таким горіхом. Тут удаються красні сливки, яблука, виноград, не так як у Сторонци, то він тим тішився. Часто говорив, що Розтоки йому сподобалися, бо тут половина поля а половина огородів.

– Чи мав він милосердне серце?
 – Мав таку натуру, що всьо роздавав бідним, хотя й би собі нічого не лишилося.

До сеї уваги додав опісля **о. Кантемір**:

– Юрій матеріалістом не був. Що було, то йшло. Бідного не облишив ніколи, аби не помилував.

– Який був у него домашній заряд?

– У него дома не було кому ані зварити, ані випрати.

– Чи любив коли яку дівчину?

– Була у Міговій чудово вродлива дівчина циганка, Катерина звалася. Страх як дуже уподобав собі був її Федькович і полюбив. <...>

– Коли то Федькович хотів женитися з Павліною?

– З Павліною Юзьо хотів женитися по р. 1867, а може, як був інспектором.

– Що сталося з нею пізніше?

– Павліна пішла замуж за бідного гуцула та й служила в Михальчу у швагра Томовича, а потому в Дихтенци у Юрія Кантеміра.

– Які були відносини батька Гординського до сина?

– Старий Гординський писав до Чернявського³³¹, аби син прийшов до него, що рад би його видіти і дивується, чому він не приходить. Чернявський договорював, аби йшов. По часови дався Юзьо намовити і пішов до старого. Старий тішився дуже, обіймав його і цілував та й казав: «Сину мій возлюблений». Тато його страшенно любив.

– Як то сталося, що швець посів реальність Федьковича?

– Швець присягнув, що Федькович йому всьо записав, і хоч свояки подали до суду свої претензії, нічого не помогло.

– Яка мова розговірна була в сих сторонах у інтелігенції перед 50 роками?

– Тут говорилося по-німецьки або по-польськи.

– Якою мовою говорила Гординська?

– Вона не знала ані по-німецьки, ані по-польськи. Говорила лиш по-руськи з дітьми і чоловіком. Ще в тих часах, як я була панною, то як дівчина не знала говорити по-німецьки, то говорила по-польськи.

<...>

331 ...писав до Чернявського... – Очевидно, мова йде про Олексу Чернявського, двоюрідного брата Ю. Федьковича. Був писарем у Розтоках буковинських.

II.

В Сторонци допитувалися ми за **п. Кудерною**, бо нам говорено ще на долах, що той пан буде знати найбільше розповіді про Федьковича. Отже, знайшли ми його вечером у тамошнім касині, де, крім нього, не було нікого, і розпочали спокійно інтерв'ю. Найперше задавав я питання п. Кудерні дотично батька Федьковичевого.

– Яка причина була, що Адальберт Гординський посватав удовицю, хоч вона мала шестеро живучих дітей?

П. Кудерна відповів:

– Против него була вона «*cierła wdówka*»³³², бо він був голий, але зате він був против неї кількома роками молодший³³³. Він одержав маєтну жінку, а вона молодого чоловіка.

– Через що старий Гординський зле жив із жінкою?

– Жінка робила Адальбертови сцени за те, що він був любитель красного пола; вона не хотіла того терпіти. Звичайно буває, що старша жінка контролює молодого чоловіка. Скоро він прийшов додому, то вона зараз зачинала робити йому докори: «Я виділа» або «мені казали, що ти з тою або з тою говорив, а за тою заглядав» і т. д., а він відгризався і сварив на неї остро. Се була звичайна причина до сварки. Того всього зразу не було. Аж як він став мандатором, розбагатів та запанів, тоді почав брикати.

– Чому старий Гординський зрікся інтратної ³³⁴служби мандаторської?

– Він був розумний чоловік і знав, що панщина буде скасована, а мандаторство дістане в лоб. Тому задумав іще перед 1846 р. покинути приватну службу та хотів постаратися о становище державного урядника і задля того зрезигнував із мандаторства путилівського³³⁵. Він мусів мати запевнення, що отримає посаду, бо інакше не був би резигнував. Може, й наперед одержав посаду та аж тоді подякував дідичеві на службу.

332 «*cierła wdówka*» (пол.) – «тепла вдовичка».

333 ...був проти неї кількома роками молодший. – Адальберт Гординський був молодшим від своєї дружини на 9 років.

334 *Інтрантний* – високоприбутковий.

335 ...зрезигнував із мандаторства путилівського... – До Чернівців на службу в чернівецький магістрат Ад. Гординський переїхав у лютому 1848 р.

– Чи ви не знаєте, через що Адальберт Гординський покинув жінку?

– Він не покинув жінки, іно сидів у Чернівцях, бо там мав посаду і мусів там мешкати, а вона мала свою реальність і велике господарство в Сторонци і також не хотіла того покинути.

– Яке було життя Адальберта в Чернівцях?

– Він жив так, як борсук.

– Чого Федькович був у Молдавії?

– Юрій пішов у Молдаву, бо там був його брат у Яссах³³⁶ писарем при австрійським уряді (нинішнім конзуляті). Юрій, відай, старався також дістати там місце. В Яссах мав нагоду вчитися і освічуватися.

– Чи згадував про боярину Бранкованіцу³³⁷?

– Ні! Ніколи не було ні найменшої згадки³³⁸.

– Чи оповідав коли Федькович про свій побут у Яссах?

– Любив часто оповідати, але, на жаль, ніхто того не записав.

– Чи був він чоловік освічений?

– Федькович був чоловік високоосвічений. Я поважав його задля його освіти.

– Чи маєте який рукопис Федьковича?

– Тепер не маю нічого. Мав я в манускрипті «Баркаролю»³³⁹ його і дав пану Тимінському.

336 ...там був його брат у Яссах. – На початку 1849 р. брат Ю. Федьковича по матері Іван Дашкевич разом із молодію дружиною помандрував у Молдову, зокрема до міста Ясси, що на північному сході Румунії.

337 ...про боярину Бранкованіцу. – Її згадав Ю. Федькович в автобіографії, продиктованій Т. Реваковичу (див.: Ревакович Т. Причинки до біографії Осипа Федьковича // Зоря. – 1888. – Ч. 2. – С. 35).

338 Від п. Кудерни довідалися ми щось нового про побут Федьковича в Молдавії, а власне, що його брат був писарем при австрійським конзуляті. Коли се правда, то являється видумкою писання Федьковича в його автобіографії про брата Івана, що укривався перед Австрією і тому змінив назвисько на Грігорій Арапі. – Прим. Ром. Заклинського.

339 «Баркароля» – Навіяна перебуванням в Італії лірична поезія Ю. Федьковича. Уперше надрукована 1902 р. в чоловічому томі першого повного і критичного видання творів письменника. У примітці упорядник, І. Франко, зазначив, що автограф твору є власністю товариства «Руська Бесіда» в Чернівцях, «подертий і посклеюваний», підписаний автором і датований 20/12 1874. Очевидно, Ю. Федькович подарував Г. Кудерні цей твір, Г. Кудерна передав І. Тимінському, а той – товариству «Руська Бесіда».

- Чи знаний вам шестий лист його, писаний до Горбалья³⁴⁰?
- Знаю його добре. То був пасквіль. Федькович написав його в екстазі. Тут був др. Колесса, здається, 1892 р., і казав, що опирає свої висновки на тім листі. Я йому на те сказав: «Пане! не давайте віри цьому листові! Нема фундаменту до такої комбінації! Федькович, може, й випив та й написав такий боклук³⁴¹». Але др. Колесса мене таки не послухав.
- Чи старий Гординський побивав своїх пасербів?
- Федькович ніколи про се не згадував. Та знаєте, він тото писав із Семигорода 1863 р. в тім самім листі до свого приятеля. Ми вже знаємо, яку він нам правду переказував.
- Які були його відносини до батька?
- З гіркістю говорив про тата за те, що він зневажав маму.
- Але ж, даруйте, вона сама була причиною тих зневаг, бо сама розпочинала з ним сварку, як ось ви розповіли.
- Вона була дуже заздрісна.
- Чи був Федькович на похороні своєї сестри Марійки?
- Про се не згадував³⁴².
- Чи Федькович шанував свою матір?
- Він мав чуття лише до своєї матери. Дуже її любив і поважав. Ще й по її смерті³⁴³ споминав про неї з безмежною почесною. Як коли я побачив, що він іде в сторону церкви, де був і цвинтар, питав його: «Чи йдете до церкви?» А він відповідав: «Не так до церкви, але до мамки трошка».

340 *...шестий лист його, писаний до Горбалья...* – Йдеться про сьомий лист, недатований, але написаний, мабуть, у січні 1863 р. до галицького педагога й журналіста Костя Горбалья (1836–1909). Занедужавши нервовою хворобою, Ю. Федькович у цьому листі розповів про своє походження, мовляв, від простого гуцула Івана Коссована, намагаючись тим самим ствердити власну кровну спорідненість із простим людом.

341 *Боклук* – сміття.

342 Вп. о. Козак, парох сторонецький, подиктував мені з метрики дату смерті Марійки. Вона померла дня 24 липня 1848 р. в 31 році життя на сухоти. Думаю, що Юрій міг бути на похороні яко 14-літній хлопець, тим більше, що він Марійку дуже любив з часів диточих як свою першу учительку. – *Прим. Ром. Заклинського.*

Разом з тим підстави для іншої версії смерті Марії Дашкевичівни дає лист самого Ром. Заклинського до Ол. Барвінського від 28.08.1899 р., а в ньому повідомлення: «Безталанна Маріка... померла, здається, замучена похотями тілесними жовнярів, котрі в домі Гординських розквартирувалися та нею, мов пилкою, оден до другого перекидали» (Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка. – Ф. 11 (Барвінських). – Спр. 5843/356)

343 *...по її смерті...* – Матері Ю. Федьковича Анни Гординської не стало 14 січня 1864 р.

- Чи він часто писав що?
- Як йому коли прийшло на гадку писати, то не раз замкнувся і сидів 5–6 неділь і працював і не дав собі перебивати. Тоді вже нікуди не виходив.
- Коли Федькович перестав бути офіцером?
- Він зложив гонор ляйтнанта і подякував за рангу офіцера коло р. 1868³⁴⁴, а потому шаблю свою подарував о. Томюкови³⁴⁵.
- Чи приходив коли до Сторонця, як був за інспектора?
- Хоч був інспектором, то мешкав у Сторонци, а в Вижниці наймав собі один покій і там реферував.
- Який то був чоловік?
- Він був чоловік практичний і в ситуації швидко орієнтувався. Ми були дуже добре знайомі. Я взяв собі за ціль пізнати його і був у него щоденним гостем. Ми жили в дружбі. Він був у мене кумом. Я студював його душу, його характер довші літа і пізнав його докладніше, як хто иньший у світі.
- Як ви відносилися до него як до поета?
- З почесстю був я і буду для його творів, бо вони вийшли вповні з уст великого світового поета. Я поважав Федьковича задля його креаций, задля його поезії. «Се геній, се перла людськості». Так думав я про него і таким він був для мене, коли декламував мені свої поезії.
- Чи метрика рідної сестри Федьковича є в уніатській парафії³⁴⁶?
- Нема. Мусить бути у латинського пароха в Вижниці.
- Яке було становище Федьковича в сервітутовій комісії?
- В процесі з дідичами стояв Федькович цілою душею по стороні гуцулів і всякі протекції з боку панів не мали на него ніякого впливу. Федькович був противний усім заходам панським, а його значінне в комісії було велике. Се треба сконстатувати для віддання ему чести, що він громади заступав

344 ...зложив гонор ляйтнанта і подякував за рангу офіцера коло р. 1868. – Ю. Федькович зрікся офіцерського стану 5 листопада 1868 р., офіційно вмотивувавши свій вчинок родинними обставинами, наміром знайти собі цивільну роботу. Насправді ж письменник у такий спосіб реагував на закиди урядовців щодо його близьких стосунків із селянством, котрі, мовляв суперечать військовому станові.

345 ...подарував О. Томюкови. – Йдеться про о. Никона Томюка (1844–?), священника у с. Сторонець-Путилів.

346 Чи метрика рідної сестри Федьковича є в уніатській парафії? – Очевидно, мається на увазі метрика Павліни, народженої 21 червня 1841 р.

добре, а твердо противився всім забаганкам панів. Але пани знайшли спосіб: як виділи, що процес іде для них некорисно, взяли на підступ. Наймили собі кілька фрунташів, гавкунів, що ширили між народом таку гадку, що не треба з панами процесуватися, але нехай цілий край дасть їм сплату. Перебрали на свою сторону Куриша і інших, то й справа панська станула ліпше. Ті гавкуни розпочали велику агітацію між мужиками; обіцювали їм гори-мости, дарунки давали та спонукали їх до того, що ціла громада путилівська пішла до него сказати, що люди не хочуть довше процесуватися з панами. Федькович здивувався зразу і обурився тому, що він має з тим процесом так багато клопоту і так много прикростей, тратить багато часу, а тут самі селяни противні всему. Тож почувши таке гірке слово від гуцулів, устав та, зіритований³⁴⁷, питає:

- Так ви не хочете процесу?!
- Не хочемо, не хочемо; обійдеся без процесу.
- Коли так, то я відступаю.
- Так, так, відступіть.

Тоді наступила угода між спорячими, а тим самим кінець процесу. Пани офірували йому гроші від початку процесу, але він не хотів брати.

Ось кінець мого інтерв'ю з п. Кудерною.

Коли я був у Сторонци, саме тоді переїздив туди крилошанин митрополічої капітули **о. Ганіцький**, вертаючи з прогульки, і задержався в домі пароха о. Козака. Я прийшов туди з п. Гарасимовичем, щоб випитатися про Юрія, бо я не думав, що в часі сеї прогульки буду також у Чернівцях.

- Що вам знане про початкову науку Юрія?
- Першу науку одержав Федькович у Кисилицях. Там були тато Йоан Ганіцький³⁴⁸, протоіерей. Вони тримали учителя домашнього до своїх дітей, і туди доходив Федькович. То його початкова наука³⁴⁹.
- Чому Юрій осів у Сторонци?
- Він мав гадку, осідаючи там, бути депутатом, і в тій ціли убирався по-гуцульськи³⁵⁰.

347 *Зіритований* – злий, рознервований.

348 *Там були тато Йоан Ганіцький...* – Тобто тато самого о. Юрія (Георгія) Ганіцького.

349 Аж тепер знаємо, яка то була початкова наука Юрія. Доси ніхто не вмів про се сказати. Тут він приватно вчився чотири класи нормальні і тому міг перейти опісля до реальної школи. – *Прим. Ром. Заклинського.*

350 Знаючи, що Федькович радо вбирався в стрій народний ще як був офіцером, тяжко повірити, щоб він се робив із вирахування. – *Прим.*

– Яке було його поступованне при сервітутовій комісії?
 – На шкоду гуцулів не робив.
 – Що знаєте про його інспекторство?
 – Як інспектор був дуже добрий, не старався, аби з сільських дітей були філософи, але аби вмiли читати, писати, рахувати.

– Чому консисторія черновецька не надрукувала його букваря?

– Продан був референтом, він був дуже твердий³⁵¹ і відкинув буквар з причини фонетичної правописи. Він казав: «Я мав би на старі роки вчитися письма від Федьковича?!»

Оповіданне **о. Ганицького** дуже коротке тому, що о. Г[аницький] не мав часу більше розповідати.

Федькович не мав щастя в женитьбі. Єму була сподобалася панночка Юлія Дияконович³⁵², сирота по священику, і він забажав з нею оженитися. Було се, може, 1864 р.³⁵³ Мати панни жила в Сергіях, де її муж був парохом і помер р. 1856. Федькович почав бувати гостем у них щораз частіше, а мати панночки була тому дуже рада, бо він сподобався їй на зятя. Тимчасом нещастє хотіло, щоб з панночкою знався і любився вже довший час учитель Крилатий. Тож візити Федьковича наповняли страхом молоду закохану пару задля того, що Федькович був «ліпша партія» і мама воліла віддати доньку за багатого чоловіка, бувшого офіцера, що мав свояків між священством у цілій Путилівщині. Тож у домі вдовиці Дияконовички почалися тепер звичайні сцени дівчини против нелюбого, а маєтнього жениха і скінчилися тим, що мати мусіла вволити волю енергічній доньці та приспішила день вінчання з Крилатим. Відтоді Федькович тяжко зажурився і став щораз частіше шукати веселого товариства.

Юлія була рідна сестра матери о. Омеляна Поповича. Крилатий живе тепер у Боянах. Його перша жінка померла коло 1895 р.

Розповід п. Ом. Попович і Нікіфоряних.

Ром. Заклинського.

351 *Продан був... дуже твердий...* – Йдеться про о. Василя Продана, першого голову товариства «Руська Бесіда» у Чернівцях. Схилився до москвофільства, яке на Буковині мало характер старорусинського, або твердорусинського.

352 *Дияконович Юлія* – родичка Ю. Федьковича по лінії матери.

353 *Було се, може, 1864 р.* – Точніше, навесні 1863 р.

Ось ще уваги панни **Анни Губріх**, доньки давнього начальника суду сторонецького, своячки о. Ганіцького. Панна Губріх студіювала Федьковича з становища психічного, тому її уваги дуже цінні. Я розмовляв хвилику з панною Г[убріх] в домі о. Козака, пароха сторонецького. Вона звернула мою бачність на якесь незадоволенне у вдачі Федьковича, яке він звичаєм народним топив у чарці, щоб позбутися туги. Тому шукав веселої компанії, заливав хробака і забував про свою тугу. Але причина тої туги нікому не була знана. Ся туга припадає на час, коли Федькович був закохався в Юлії Дияконович.

– Чим Федькович виявляв своє образование?

– Федькович учив мене всіх предметів по-німецьки, також учив язика французького.

– Чи було в його вдачі щось особливого?

– В його вдачі можна було завважити незадоволенне, про котре перед хвиликою я розповіла.

– Чи він шанував звичаї народні?

– Як його мати померла, то він по народному звичаю перев'язав голову чорною хусткою і так ходив без шапки аж до погребання, а при похороні голосив, як звичай тут гуцульський. В тім часі ніде не виходив з дому.

– Чи все ходив убраний по-гуцульськи?

– Щоб стати популярним, убирався по-гуцульськи³⁵⁴, а лиш два рази до року убирався по-військовому, і то на іменини і на уродини цісарські. Як прийшов до нас у строю військовим, то поводився зовсім інакше, не так, як усе; тоді був елегантний, салоновий, розмовний, дотепний, а як прийшов у гуцульським строю, то вже як би иньший чоловік.

– Чи він робив що доброго, як двірникував?

– Коли був війтом, уряджував публичні забави з танцями при скрипках для селян і сам вмішувався в забаву. Се робив він у тій ціли, щоб нарід відтягти від п'янства по шинках.

Врешті освідчила панна Губріх, що всі свої замітки розповіла д-ру Колесі.

Про побудову церкви сторонецької розповів **п. Юрій Скраба**, даскал, **п. Чучко** та иньші. Тут подаю зміст їх оповідань.

У Сторонци є прекрасна нова церков – заслуга се Федьковича. Він, будши двірником, дбав, аби вибудувати нову церков,

354 Щоб стати популярним, убирався по-гуцульськи... – Твердження суб'єктивне.

але також запобігав і за те, аби громадян не здирали репартиціями. Він поволи призбирував капітал, потрібний на будову церкви. Найперше, аби було де вибудувати її, подарував гарний кавалок свого огорода під будову. Красний дарунок має руська громада по вічні часи від Федьковича. В той час, коли Федькович двірникував, видів він, як жиди розпіячують нарід, аби загортати маєток легкодушних русинів у свої руки. Він сумував дуже над тим, що так багато темних селян руйнується через горівку, а їх полонини, огороди, луки та ліси переходять у жидівські руки. Він здержував їх від п'янства карами грошовими. Гроші ті склалися на будову церкви, і він вів із того дуже точний рахунок. Також накладав грошові кари на тих, що сиділи на віру. Вони мусіли платити за те по п'ять до десяти левів кожного року. Все йшло на церкву. За часів Федьковича висилано людей на коляду з тою заявою, що йдуть колядувати на будову нової церкви. Як до заможности і офірливости давали люди кілька хто міг, і треба признати, що люди се розуміли, що ліпше добровільно складати, бо примусово мусіли би давати великі гроші, тому з коляди приходило і по 200 левів. Федькович належав до старшини церковної. Старшина орудувала тими грішми в той спосіб, що їх розпозичувала на процент між громадян, що потребували позичок. І селянам було з тим добре, і церкві. Тут оказався Федькович знаменитим господарем і економістом, орудував грішми церковними знаменито. З того і люди мали велику вигоду, бо не платили жидам страшної лихви, а моральна користь позичок була та, що люди не попадали в жидівські руки і в лихварські сильця, а церков мала ту користь, що її капітали не лежали дармо, але процентувалися і через се збільшувалися. Коли призбиралося тих грошей досить, тоді старшина церковна постягала позички і показалося, що грошей було кільканадцять тисяч і на будову церкви не розписувано репартиції, бо тих грошей виставало.

Пан Юрій Гордийчук, учитель у Кисилицях, щиро помагав мені в призбируванні матеріалів до біографії Федьковича; а що я, переходячи через Кисилиці, свого часу не застав двірника дома, тому я просив п. Гордийчука, аби записав від него спомини. П. Гордийчук, хоч хорий, зараз потрудився до него і пише мені ось що:

У двірника в Кисилицях був я 15 лютого 1903. Про Федьковича небагато він розповів. Його попередник знав багато, але дарма, він уже не жиє.

Дмитро Гасюк от що розповів мені:

Юрій Федькович, званий також Городенчук, був чоловік крепкий, здоровий, з лица добродушний, а з серця дуже милостивий. Бувало, коли кому яке лихо скоїться, зараз іде до Юрія на пораду. Він не лиш мудро поговорив, порадив, але й часто й грошем споміг. Носився все по-гуцульськи, в окулярах. При війську любив перебувати поміж простими жовнярами, розмовляти й жартувати, найрадіше з руськими вояками. Бувши вже оберляйтнантом, зайшов раз до гостинниці, де жовняри-гуцули танцювали. На голос сопівки відіпняв шаблю, а, кладучи її в кут, сказав ніби до неї: «Най оберляйтнант тут зачекає», а до жовнірів додав: «А ми, браття, погуляєм собі враз». Гульня завелася охоча та така голосна, що про неї донеслося аж до генерала. Федьковича мали здеградувати за сей учинок, але що він був дуже люблений у висших кругах офіцерських, проте пораджено йому, щоб завчасу просив о спенсіонованне, складаючи причину головню на щораз більше недомоганне очий. З війська вернув до Путилова, де отримав від своєї мами великий маєток. Однак, займаючися виключно гуцулами, їх приватними та урядовими справами, занедбував своє господарство, і воно звільна упадало.

Яко двірник залагоджував дуже часто такі справи, які тепер лише суд переводить як справи спадкові, розділ маєтку між дітй по померших родичах.

Народови свому всюди був проводирем. Одного разу, а було се в тих часах, коли давний митрополит Гакман³⁵⁵ об'їздив свою дієцезію³⁵⁶, прибув він і до Кисилиць. Тут згромадилося сила гуцулів з цілої Путилівщини, а на чолі стояв Юрій, щоб вітати достойного гостя. Митрополит, вийшовши з парафіяльного мешкання до людей, звернув увагу на Юрія і запитав: «А се що за філософ в окулярах?» Федькович, склонившись чемно, представився мирополитови, той розговорював

355 *Гакман Євген (1793-1873)* – буковинський церковний і політичний діяч, православний єпископ і перший митрополит, перший крайовий маршалок буковинського сейму. Ініціатор заснування першої української організації на Буковині «Руська Бесіда».

356 *Дієцезія* – територіально-адміністративний округ на чолі з єпископом.

дуже ласкаво, питаючи про відносини гірського народу. Потім забрав Юрія з собою на парафію.

В неділю або свята любив Федькович приходити до церкви не лише в Сторонци, але йшов також до сусідних сіл, як до Сергіїв, Тораків, Дихтинця. Свому слuzі Юзькови даром лишив дім з цілим забудованням і полонину в путилівських верхах, а решту продав вчаснійше, коли забрався до Чернівців з наміром закладати друкарню³⁵⁷. По тім виїзді вже не показувався в горах.

Д. Гордийчук записав іще ось таке оповідання **Марії Туркевички** з Тораків під Сторонцем.

«Я перва сестра Юзька Огоновського³⁵⁸, його тато і моя мама – то були собі рідні. Дівчиною ходила я не раз до старої мандаторки³⁵⁹. Вона, бувало, згадує за сина свого Юзя; його не було дома, десь був у школах. Та й не знаю, що з ним потім сталося, лиш то пригадую собі, що Федькович відкись прийшов та й осів на своїй дідівщині, що дістав по мамі. Він мав вірного наймита Юзька і нікого більше при собі не тримав, а потім порадив Юзькови женитися з Марією Пилипко. Се була дівчина 15-ти літ, а Юзько був уже собі старий парубок. Він сплатив по Маріїному татови довги.

По векселю вони обоє були у Федьковича. Але що ж, Марія любила иньших, тож Юзько бив Марію, але то не помагало нічого. Він з грижі слабував. Коли Федькович забрався з гір, то весь маєток припав даром Юзькови. Заки Юзько помер, то одні ґрунти пороздаровував, а другі попродав за півдурно. У нього мантив, хто не хотів. У коморі в скрині мав письма від Федьковича і метрики, але як комора згоріла, то з нею все погоріло. Мама Маріїна називалася Василина Пилипко. Вона не служила у мами Федьковича, лиш доходила на роботу та послугувала. Її прозивали також Довжинючка. Юзько по смерти дарував для уніатської церкви сім фалеч (14 моргів) ліса. Решта з тої парцелі, також 7 фалеч, припала на Марію,

357 ...забрався до Чернівців з наміром закладати друкарню. – Переїзд Ю. Федьковича до Чернівців 24 серпня 1876 р. був спричинений хворобою і смертю батька, Ад. Гординського, який мешкав у цьому місті.

358 Огоновський Юзеф (Юзько) – наймит Ю. Федьковича з весни 1863 р., після переїзду до Чернівців його економ у Сторонці-Путилові. 6 лютого 1878 р. письменник подарував Ю. Огоновському свою хату і понад 10 моргів поля.

359 ...до старої мандаторки. – Тобто до дружини мандатора Ад. Гординського Анни Гординської.

але нині все забрали на фонд церковний тутешньої уніатської церкви.

Подаю нарешті спомини про Федьковича пок. проф. **Остапа Левицького**, диктовані мені.

Коли Шашкевич (Володимир)³⁶⁰ був редактором «Вечерниць», тоді прислав був Федькович вірш на роковини смерті Шевченка³⁶¹. Се було 1863 р. Я переглянув та добачив, що в кількох місцях ритм не був цілком правильний, хоч цілий вірш був дуже гарний; а що той ритм легко можна було поправити, не псуючи ні найменше вартости і змісту поезії, то я позволив собі поправити його, всуваючи або опускаючи якесь слівце, або попросту перекинувши два-три слова в порядку. І так пішло до друку. Коли б був знав про се Шашкевич, то був би на се ніколи не дозволив.

Коли Федькович прочитав свою поезію з моїми поправками, загнувся дуже і під впливом того гніву написав лист до одного з семінаристів, бачу, до Данила³⁶², де між иньшим так пише: «Що то за оден якийсь там писака, що посмів мені вірші на свій дурний лад поправляти?.. Хіба ж він не знає, що я гуцул, а в гуцула пістолі є! Я там незабаром приїду, то вже розмовимось».

По часі, однак ж, Федькович, очевидно, з першого гніву свого значно мусів охолонути, бо якось з «пістолями» у Львові довгий час не являвся. Тим більше схаменувся він, коли довідався, що тим «писакою», що посмів поправляти його вірші, був Остап Левицький (себто я), знаний уже тоді автор «Уцекінерів». Аж кілька літ пізніше, коли Климкович³⁶³ розійшовся був уже з Лівчаком³⁶⁴ і осів був стало у Львові, де

360 *Шашкевич Володимир (1839–1885)* – український письменник, громадсько-культурний діяч, редактор журналів «Вечерниця» (1862–1863), «Русалка» (1866) та двох читанок для селян «Зоря» (1871–1872), де друкувалися твори Ю. Федьковича. Листувався з буковинським письменником у 1863 р.

361 *...прислав був Федькович вірш на роковини смерті Шевченка.* – Як справедливо зазначив О. Маковей, коментуючи цей спогад О. Левицького, «У «Вечорницях» взагалі не було Федьковичевої поезії на роковини смерті Шевченка, отже, се помилка Остапа Левицького. Се, мабуть, говориться про пізніші «поменники» Федьковича» (Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. – Львів, 1911. – С. 450).

362 *...до Данила.* – Тобто до Данила Тяничкевича.

363 *Климкович Ксенофонт (1835–1881)* – поет, перекладач, журналіст і видавець. Був особисто знайомий з Ю. Федьковичем, листувався з ним у 1863 р., друкував його твори у журналі «Мета».

364 *Лівчак (Ливчак) Йосип (1840–1914)* – громадсько-культурний діяч, видавець і винахідник. Один з ідеологів москвофільства і панславизму. У 1863–1868 рр.

через Лавровського³⁶⁵ одержав місце в звіснім рустикальнім банку, приїхав і Федькович до Львова – однак ж не задля дуелів, а властиво з причини, що саме тоді загадав він через Климковича і Лавровського дістатися також до того банку³⁶⁶. Зараз таки другого дня по своїм приїзді зійшовся він зі мною у Климковича. По короткім і щирім познайомленню заявив він мені, що від дуелю відступати зовсім не гадає, що я, отже, доконче з ним мушу поєдинкуватися. Секунданти були вже під рукою: господар Климкович і небіжчик Заревич³⁶⁷, котрий також був тоді у Климковича. Оружжем до дуелю мали бути чарки. Хто більше вихилить таких чарок «народних кляси-ків» (так називав Федькович звичайно всякі роди горівок), того проголосять побідником, а суперник має зараз перепросити його. Місцем поєдинку мала бути реставрація знаного в своїм часі Фердинанда (Квятковського), над якою саме мешкав Климкович (при Бернардинській площі).

Сяк чи так, що було робити? Я мусів пристати на поєдинок і на його умови – тим більше, що й панове секунданти рішучо напірали на мене. Отже, зійшли ми на долину, і поєдинок розпочався. Якийсь час, правда, я досить крепко держався, та проте досить скоро мусів піддатися і признати його побідителем. Вслід за тим, очевидно, я й перепросив його. Розцілувалися ми сердечно і в якнайліпшій згоді розійшлися. Однак ж я мусів йому обіцяти, що другого дня в полудне знов у тім самім локалю³⁶⁸ появлюся, щоб, як казав Федькович, докінчити те, чого я зразу не потрафив додержати. Очевидно, я ставився на терміні і мусів ще познайомитися з «народними класиками». Від того часу не мав я більше нагоди зійтися з Федьковичем особисто.

видавав і редагував у Відні сатиричний журнал «Страхопуд».

365 *Лавровський (Лаврівський) Юліан (1821–1873)* – суддя, культурний і політичний діяч-народовець, засновник і довголітній голова товариства «Руська Бесіда» у Львові (1861), голова товариства «Просвіта» (1870–1873), посол до галицького сейму (з 1861 р.). Був особисто знайомий з Ю. Федьковичем, контактував з ним у 1872–1873 рр. у час перебування письменника на посаді редактора товариства «Просвіта» у Львові.

366 *...дістатися також до того банку.* – Інформація хибна.

367 *Заревич Федір (1835–1879)* – письменник і журналіст. У 1860-х рр. – активний діяч народо-вільного руху. У 1862–1863 рр. редагував журнал «Вечерниці», де друкувалися твори Ю. Федьковича.

368 *...у тім самім локалю...* – Тобто у помешканні, квартири.

ОЛЕКСАНДР КОЛЕССА

**ЮРІЙ КОССОВАН (ОСИП, ДОМІНІК, ІГОР
ГОРДИНСЬКИЙ ДЕ ФЕДЬКОВИЧ):
ПРОБА КРИТИЧНОГО РОЗБОРУ
АВТОБІОГРАФІЧНИХ ЙОГО ПОВІСТЕЙ
ТА ЙОГО ЖИТТЄПИСИ**
[вибрані фрагменти стосуються спогадів
о. Юрія (Георгія) Ганицького, Анни Губріх,
о. Григорія Кантеміра, Густава Кудерни,
Юзефа Огоновського, Костя Маковійчука
(Хороцована), Олекси Пентюка, Пантели Чучка]

Праця О. Колесси вперше друкувалась на сторінках львівського часопису «Зоря» (1893), того ж року вона вийшла у Львові накладом Товариства імені Шевченка як видання Василя Лукича. У біографічній її частині вміщено великий, сумлінно зібраний, але суперечливий, критично не перевірений, а то й суб'єктивно потрактований автором фактичний матеріал. В основі його була хибна, нічим не обґрунтована версія про нібито «мужицьке» походження Ю. Федьковича (про так звану «косованщину»).

Подаємо за окремим виданням записані О. Колессою спогади о. Юрія Ганицького (зі с. 91, 94), Анни Губріх (зі с. 90–91), о. Григорія Кантеміра (зі с. 56, 87, 89), Густава Кудерни (зі с. 88, 94), Юзефа (Юзя, Юзька) Огоновського (зі с. 86, 87, 91, 93, 97), Костя Маковійчука (Хороцована) (зі с. 94, 97, 98), Олекси Пентюка (зі с. 97), Пантели Чучка (зі с. 97).

Ганицький Юрій (Георгій) (?–1911?) – священик у с. Сергії Вижницького повіту, пізніше консисторський радник. Близький родич Ю. Федьковича по лінії матері. Допомогавав німецькому історикові, етнографу Р. Ф. Кайндлеві при підготовці його етнографічної праці «Гуцули» (Відень, 1894). У 1866 р. збирав (але без великого успіху) гроші на друк творів Ю. Федьковича, маючи намір видати їх у Чернівцях.

Губріх Анна – одна з доньок начальника Вижницького повіту п. Губріха, усіх п'ятьох дітей якого навчав Ю. Федькович, проживаючи у 1863–1872 рр. у с. Сторонець-Путилів.

Кантемір Григорій (1825–1904) – священик у с. Дихтинець, потім декан у с. Розтоки Вишницького повіту. Двоюридний брат Ю. Федьковича по лінії матері.

Кудерна Густав – із 1871 р. мешканець с. Сторонець-Путилів, де був начальником сторожі скарбової, пізніше переїхав до Чернівців. Приятель Ю. Федьковича, автор особних спомінів про нього, надрукованих у педагогічному двотижневнику «Промінь» (1905. – Ч. 11, 12-13, 14-15).

Маковійчук Кость – мешканець с. Сторонець-Путилів.

Огоновський Юзеф (Юзьо, Юзько) – спочатку наймит Ю. Федьковича у с. Сторонець-Путилів, потім його економ. Ю. Огоновському Ю. Федькович подарував своє господарство.

Пентюк Олекса – мешканець с. Сторонець-Путилів.

Чучко Пантела – мешканець с. Сторонець-Путилів. Допомігав Ю. Федьковичеві, коли той у 1866–1872 рр. був війтом (сільським старою) с. Сторонець-Путилів. Після переїзду письменника у 1872 р. до Львова очолив громаду села.

<...> Григ. Кантемір, потропопа з Розтік, впевняв мене, що поет наш скінчив школи нормальні та ще два класи школи, подібної до нинішніх шкіл виділових³⁶⁹. В прочому у д-ра Ст. Смаля-Стоцького³⁷⁰ суть певні докази, що Юрій був у школі від 8-го до 14-того року життя. Міг, отже, поет ще пару місяців перед еміграцією³⁷¹ бути дома. Надто, крім вакацій, пробував він не раз цілими місяцями дома, бо, як розказував мені о. Гр. Кантемір³⁷², мати його пестила та часто забирала з собою в гори. Поет наш пробував, отже, в рідному селі велику частину року.

369 ...скінчив школи нормальні та ще два класи школи, подібної до нинішніх шкіл виділових... – Майбутній письменник початкову освіту здобув у с. Киселиці в домашнього учителя родини Івана Ганіцького, дядька по матері, у 1846–1848 рр. навчався в німецькій нижчій реальній школі в Чернівцях.

370 *Смаль-Стоцький Степан* (1859–1938) – український мовознавець і літературознавець, педагог, громадсько-політичний і культурний діяч. Будучи з 1885 р. професором Чернівецького університету, активним діячем товариства «Руська Бесіда», спілкувався з Ю. Федьковичем, консультував його при написанні драматичних творів «Мазепа» і «Хмельницький». Імовірно, що після смерті письменника частина його архіву потрапила до С. Смаля-Стоцького або жучений ретельно збирав матеріали, пов'язані з життям і творчістю Ю. Федьковича (див.: Лист І. Я. Франка до О. С. Маковоя від 29. X. 1901 р. // Збір. творів: У 50т. – Т. 50. – К., 1986. – С. 171).

371 ...перед еміграцією... – Йдеться про виїзд у 1849 р. до Молдавії, де майбутній поет відбував землемірську та аптекарську практику.

372 Протоєрей Гр. Кантемір єсть тіточним братом нашого поета. Їх мами були рідні сестри. – *Прим. О. Колесси.*

<...> Поет не раз був дуже терпкий супроти матери. Вибрався раз Юрій на храм³⁷³ до Сергіїв, а Сергії від Сторонця півмильки. «А як же ти, синку, підеш на храм пішки?» – каже мати. – Та бо я бо, мамо, казав, аби ви вже раз забули на тото панство та на мандаторство!» Так уразив тими словами матір, що вона щось добу лежала в stodолі на солomé та плакала»³⁷⁴.

<...> «Гуляють, бувало, мій пан, – розповідав мені Юзько³⁷⁵, – аж піт із них ллєся (а самі в киптари), попивають то горівку, то рум, платять легіням що хто злюбить: тому вино, тому пиво, тому гарбату; любили раз робити баль! Але ж бо й легіні за ними в огонь би пішли. А були й такі, що мого пана недолюблєвали. Збиралися їх раз бити – але дістали! Наших було більше... Оттак бувало раз-у-раз. А пані-мати Юрія гризуться: «Не пий, синку!» – кажуть, бувало, до нього. – Сиди дома! Покинь тих лайдаків, диви, наша праця пропадає. Таже я вже недовго буду на сей світ дивитися!..» Але де там!

От вертали ми раз із забави. Вже було пізно. Подивилися пан: вже ся дома не світить. «А ходіть-но, хлопці, – кажуть, – ще до мене» Прийшли ми, ввійшли до старої хати, там була мала світличка. Пан витягнули бербеничку³⁷⁶ горівки, ба хліба, ба сира. «Братчики, будем жити!» Аж ту в двері пані – в одній сорочці: «А ви, п'яниці, а ви такі, а ви сякі, вволочилисте ми сина!..» А пан у плач, по руках по ногах маму цілують, а самі ані слова. От устаткують, бувало, пан, засядуть у своїй світлиці, та нікого й на очі аби не виділи: тільки лише, що води внесемо або якої страви. Все пишуть, та пишуть, та переписують; одні папери в піч кидають, а другі на почту несуть. Так буває з тиждень, не раз зо два – а потому як підуть!.. Знов як перше.

<...> Дивна річ, що Юрій так велику вагу прив'язував до своєї одежі, що навіть коли мав, будучи на пенсії, представлятися військовим властям, прийшов не в офіцерському

373 *Вибрався раз Юрій на храм...* – Йдеться про випадок, датований 1863 р.

374 Розповідь о. Григ. Кантемір. – *Прим. О. Колесси.*

375 З Осипом Огоновським, зрученим поляком (звідси назва «Юзько»), що служив за гайдука при місцевому уряді податковому, познайомився поет, зараз вийшовши з війська, та прийняв його по смерті своєї матери до себе за годованця. Стосуюнок Коссована до Юзька не надаєся ще нині до прилюдної відомости. Виїжджаючи до Сторонця, лишив поет Юзька на своєму господарстві з обов'язком достарчувати йому відповідну грошову лепту. При своїй смерті зробив Коссован Юзька спадкоємцем свого маєтку в Сторонці. Юзько живе донині в хаті буковинського поета. У своїх листах до Й. Ганіцького не називає поет Осипа Огоновського інакше, як Juzko (листи ті писані німецькою мовою). – *Прим. О. Колесси.*

376 *Бербеничка* – діжечка.

мундирі, а в мужицькому сердаці. На теє сказано йому: «Таких офіцерів ми не знаємо; і на коли ви не застосуєтеся на будуче до припасів, стратите рангу³⁷⁷ і пенсію»³⁷⁸.

<...> Під той час наміряв також поет подружитись. В Ростоках жила перва сестра Юрія, віддана за писарем Волянським. А жила у неї сестра Волянського Павліна, панна не дуже вже молода, високого росту, товста, але доволі ще гарна з лиця. Колись була вона, живучи в Чернівцях, першою красавицею, і так старалося о ню чимало женихів: але вона доти перебирала, доки не лишилась «на леду». Поет наш, відвідуючи сестру, познакомився з панною Павліною, досить єї собі сподобав (не мож сказати, що би в ню влюбився) та задумав із нею женитись. Одного вечера сидів він із сестрою та, гуторячи свобідно, сказав: «Знаєш, сестричко, я мав сон, що до мене причепилася стара, та велика, та товста дівка». А зачула се панна Павліна: «Вайльо! – скрикнула вона, коли Юрій вийшов, – таже то він із мене насміхався!» Скинула вона із себе панську одєжу, порубала та спалила: «Оттуди най іде панство!». Від того часу не хотіла вже Юрія видіти на очи. Небавом сподобала собі бідного молодого гуцула та й вийшла за нього за муж. А як ходила коло нього! Вимивала 'го, вичісувала, парфумами 'го напущкала. Але наш поет не дуже тим і зажурився. Небавом забув³⁷⁹.

<...> Маючи немале знаннє, орудуючи добре німецькою мовою та знаючи незле мову французьку³⁸⁰, займався поет тим часом домовою наукою в кількох родинях. Між іншими вчив він доньку начальника місцевого суду Августака, а також діти старости Губріха.

Учити других – се була для нашого поета правдива приємність. А й незвиклий мав він дар навчати. Говорив ясно і плавно. Між іншими предметами знав він також і стенографію та й музику розумів остілько, що читав ноти, умів записати кожду мельодію, а й сам грав на флейті, на цитрі та на лірі.

Науку домашню вважав поет значно кориснішою, як прилюдну в школах. Раз зайшов в численнішому товаристві, де був і Юрій, спір на сю тему. «Зараз переконаєтеся, що значить

377 Ранга – те саме, що ранг – спеціальне звання, чин.

378 Розповів д. Густав Кудерна. Подібні закиди мали спіткати нашого поета, коли він прийшов пізніше, як інспектор шкільний, до старости Цукера. – Прим. О. Колесси.

379 Розповів о. Гр. Кантемір. – Прим. О. Колесси.

380 З французької мови мав його навчити капітан Аппель. <...> Що поставив французьку мову та вчив других, про се довідався від бувшої учениці поета Анни Губріх та від д. Г. Кудерни. – Прим. О. Колесси.

наука домашня», – сказав Юрій та, звертаючись до молоденької своєї учениці Анни Губріх, завдав їй питання з історії Греції про битву під Маратоном³⁸¹. Але учениця, збентежена, що так несподівано звернули всі на ню увагу, замнялася та, завстидавшись, втікла до другої кімнати, на велике невдоволення Юрія, а на втіху других гостей.

В тих родинях, де Коссован учив дітей, бував він часто на забавах. Тоді-то бував він душею товариства. Розмовний, веселий, жартував поет із панночками, деклямував, співав прегарним баритоном, гуляв, а навіть сам аранжував танці та забави. Взагалі не виступала тоді ще й нього така неохота до жінок, як се бачимо в пізнішій добі його життя.

Між тим у січні р. 1864 умерла його мати. Поет прийшов до п. Губріхів на лекцію. «Діти! – сказав він, – я не маю вже неньки!.. Клякніть та помоліться за неї!» При тому сам упав на коліна та горячо молився, заливаючись сльозами.

На похороні об'язав собі поет [по гуцульському звичаю] чоло чорним платком та, ступаючи за труною, голосив жалібно³⁸².

По смерті матери поет устаткував був троха, перестав ходити по коршмах та занявся господаркою. Особливо любив він ходити коло квітів, котрих багато понасаджував собі в городі. Вліті ходив у полонини, збирав усіяке зілля, сушив, понаповнював ними пuzдерка та давав людям на ліки. А пізнавати зілля навчився він від ворожок³⁸³.

Гуцульських форм та звичаїв придержувався в тому часі Юрій дуже точно також у справах релігійних.

Він упросив о. Юр. Ганіцького, щоби той посвятив йому хату, причому відбулись усі практиковані гуцулами в таких випадках обряди. В церкві бував трохи не кожної неділі. Вступивши до церкви, бив він поклони і давав «на службу» колачі або хліби, кілька крейцерів та воскову свічку. Виходячи з церкви, чекав він з капелюхом в руці на панотця, цілував його в руку, відпроваджував його аж до дзвіниці, попри котру

381 ...з історії Греції про битву під Маратоном... – Ідеться про битву греків з персами 490 р. до н. е біля м. Маратон (Марафон). Згідно з давньогрецьким переказом, воїн Фідіппід пробіг відстань від Маратона до Афінів (34,5 км), щоб сповістити про перемогу.

382 Розповіла п[анн]а Анна Губріх. Поет учив єї та єї сестри (Марію й Іду) і братів (Кароля й Оттона) від р. 1863 до 1866. Вони жили тоді в Сторонці. Юрій мешкав у своєму домі, а у п. Губріхів страдувався. П[анн]а А. Г[убріх] знала, отже, нашого поета дуже добре. Відомости єї потвердив та доповнив почасти усно, почасти в листі о. Юр. Ганіцький. – Прим. О. Колесси.

383 Розповів Юзько (Осип) Огоновський. – Прим. О. Колесси.

виходилось на дорогу, а сам вертав між гуцулів, зібраних коло церкви, та провадив із ними гутірку³⁸⁴.

<...> Пани, видячи, що Коссован так завзято веде справу мужиків³⁸⁵, зробили були навіть заговор на єго життє. Коли Юрій виїхав був раз до Вижниці, пани підплатили п'янюг, щоби засіли під мостом та, як він буде вечером вертати, щоби сполохали коні, а Юрія вбили. Провідав се, на щастє, оден жид та остеріг Юрія. Поет вернувся з дороги назад до Вижниці³⁸⁶.

<...> Овочі... довголітного процесу, що зруйнував мужиків цілого Кімполунгського округу, були майже змарновані.

Цікавим епілогом тої справи було се, що буковинський поет дістав від дідичів за свої труди поле³⁸⁷, положене в Дихтинци, знане «Семакова»³⁸⁸, а також чималий дарунок готовими грішми...³⁸⁹ Се факт потверджений не лишень многими мужиками, котрих свідоцтво міг би хто назвати партийним, але також і другими віродостойними а безсторонними особами. Які б і не навести оправдуючі мотиви³⁹⁰, все-таки поганій поступок остався поганим, кидає тінь на характер Юрія Коссована і єсть наглядчим доказом, що етичні його основи були тоді вже сильно захитані.

384 Розповідь о. Юр. Ганіцький. – *Прим. О. Колесси*.

385 *...веде справу мужиків...* – Ідеться про заступництво Ю. Федьковичем 16-ти громад Довгопільського околу у сервітутному процесі (починаючи з 1864 р.) проти кількох сильних, економічно впливових поміщицьких родів (Гуденоса, Джурджована, Айвасів, Флондорів, Яношів, Логотетті). Ю. Федькович належав до сервітутної комісії разом із панотцями І. Ганіцьким, Г. Кантеміром, селянами В. Фошкою та Я. Рубаним, але з часом залишився у ній фактично сам (див.: Федькович О. Ю. Писання / Перше повне і крит. вид. – Львів : З друк. НТШ, 1910. – Т. 4 : Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича / З першодр. і автогр. зібрав, упоряд. і пояснив О. Маковей. – С. 400).

386 Розповідь Юзько Огоновський. – *Прим. О. Колесси*.

387 *...дістав від дідичів за свої труди поле...* – Ці суб'єктивні закиди документально спростовані (див.: Д. Лукіянович. Спірні і сумнівні питання в житті Осипа Юрія Федьковича // Записки НТШ. – 1911. – Т. 104. – С. 123-173). Свідченням довіри до письменника з боку громади рідного села є хоч би обрання його ще в 1866 р. (до закінчення клопітного процесу) вйтом (двірником).

388 Між іншим потверджує се п. Юр. Ганіцький, що жив із Юр. Коссованом в найкращих відносинах [лист, писаний до мене д. 20. X. 1892]. – *Прим. О. Колесси*.

389 Про се впевнив мене рішуче д. Густав Кудерна, начальник сторожі скарбової в Сторонци-Путилові; стосунок його з Юрієм Коссованом був дуже близький. – *Прим. О. Колесси*.

390 На оправданнє поета дасться хіба се сказати, що, приймаючи «дарунка», він знає, що пани позатикали вже роти членам комісії Вл. Фошці та Як. Рубаному [Розповіді Г. Кудерна і К. Хороцован]. – *Прим. О. Колесси*.

<...> Виїжджаючи із Сторонця-Путилова³⁹¹, не полишив поет по собі у гуцулів доброї пам'яті³⁹². Мужики його недолюблювали і, незважаючи на його одіж та мужицькі звичаї, дивились на нього як на пана. «Ні пан, ні мужик; а все більше пан – бо з панами раз-у-раз вдаєся». Вони не могли того зрозуміти, чому він вбрався по-мужицькому: «Перебирався, не знав нащо, на гуцула та пиячив із простими легінями»³⁹³. «Він яку видів на світі ношу, в таку перебирався: то в нашу гуцульську, то в поляницьку, то в волоську, навіть сиві портяниці носив. От кумедиянт був та й годі!»³⁹⁴. Щоби мужики се порозуміли, що він був співаком-поетом, що свого часу стояв за мужицтво та бажав йому кращої долі – про се нема й бесіди. «Він, бувало, співанки з людей збирає, за зіллям ходить, ворожить»³⁹⁵. «А ворожив із «Зодії»³⁹⁶ – се таке мудре, написане на папери чи коли дзиґарок; а й книжка була до того. Мудро ворожив – ще ліпше, як Лелітка»³⁹⁷.

– А чи добрий був із нього двірник? – питаю я старого поважного ґазду.

– Такий, як кожний двірник: собі добрий!..

– Але за те добре правувався з панами за наші ліси та пасовиська?

– Чому ні? Правувався. Все нас, бувало, дразнить тими словами: «А ви дате собі кривду робити? Не даруйте свого! Таже на світі ще десь мусить бути правда!» Може, де й є, але у нього не було. Поставили 'го за нашого заступника до комісії: най буде! Зразу добре нас боронив, нема що казати. А потому взяв від панів поле, взяв гроші та зробив згоду з панами... От світ мудрував!..³⁹⁸.

391 *Виїжджаючи із Сторонця-Путилова...* – Йдеться, очевидно, про виїзд письменника влітку 1872 р. до Львова у зв'язку з ухвалою тамтешнього товариства «Просвіта» прийняти його на роботу редактором видавництва популярних книжок для народу.

392 *...не полишив... доброї пам'яті...* – Твердження занадто категоричне і хибне.

393 Розповів Пантела Чучко. – *Прим. О. Колесси.*

394 Розповів Кость Маковійчук (Хороцован). – *Прим. О. Колесси.*

395 Розповів Олекса Пентюк. – *Прим. О. Колесси.*

396 Тут мова про таблицю астрологічну. Таку таблицю, рисовану рукою Коссована, при помочи котрої він ворожив, бачив я в кількох домах на Буковині. – *Прим. О. Колесси.*

397 Так називаєся ворожбит сторонецький. Наведені слова сказав Юзько Огоновський. – *Прим. О. Колесси.*

398 Розповів Кость Маковійчук. – *Прим. О. Колесси.*

РОМАН ЗАКЛИНСЬКИЙ

ЧИ МОЖНА ФЕДЬКОВИЧА КОСОВАНОМ ЗВАТИ? (СЛОВО В ОБОРОНІ ПРАВДИ)

[подано спогади Гната Хмелівського,
Василя Волянського, Дмитра Нікіфоряна,
аноніма, підписаного П. Я.]

Уперше розвідку як відповідь на працю О. Колесси «Юрій Коссован (Осип, Домінік, Ігор Гординський де Федькович): Проба критичного розбору автобіографічних його повістей та його життєписи» (в її основі – версія про нібито «мужицьке» походження Ю. Федьковича) надруковано у львівському журналі «Зоря», 1895, того ж року вона з доповненнями вийшла у Львові з друкарні НТШ окремою книжкою. Вибрані фрагменти подаємо за цим виданням. Фрагменти зі спогадами Г. Хмелівського взяті зі с. 22; В. Волянського зі с. 27–29, 43; Ром. Заклинського зі с. 42; Д. Нікіфоряна зі с. 43–44; аноніма, підписаного П. Я., зі с. 44–45.

Мемуарні свідчення В. Волянського присутні також у праці Ром. Заклинського «Спомини про Федьковича» (Літературно-науковий вісник, 1901. – Т. 13. – С. 10–20, 88–104; тогоріч у Львові в друкарні НТШ здійснено її передрук окремим виданням). У нашому збірнику ці «Спомини...» вміщуємо з деяким скороченням, згадки В. Волянського подавши повністю.

Спогад Д. Нікіфоряна подано з покликанням на його лист від 18. XII. 1893 р.

Свідчення аноніма, підписаного «П. Я.», переказані Ром. Заклинському усно.

Волянський Василь (бл. 1866–?) – педагогічний діяч, на 1894 р. управитель школи народної імені Тадеуша Чацького у Станіславові. Близький родич Ю. Федьковича по лінії матері, син її двоюрідної сестри Анни; батько В. Волянського Олександр Волянський був писарем у с. Розтоки Вижиницького повіту. Під час навчання в учительській семінарії Чернівців В. Волянський мешкав на квартирі в батька письменника, Адальберта Гординського.

Хмелівський Гнат (?–?) – мандатор у Вижиницькому повіті, на 1894 р. урядник табулярний у Львові.

Нікіфорян Дмитро – учитель у с. Розтоки, близький родич Ю. Федьковича по лінії дружини Катерини (з Дашкевичів).

П. Я. – особу аноніма встановити не вдалось.

[Спогади Гната Хмелівського]

<...> Мандатор Адольф Гординський – то був славний чоловік із своєї строгости в обходженню з хлопами. Боялися его більше, як Господа Бога³⁹⁹. Гординський був чоловік дуже пробіглий. Для хлопів був тираном. Перед ним всьо тряслось. А такий був себе певний, що, бувало, як приїде до Коломиї, то каже: «Хоть я тут, а знаю, що в Путилові дієся». Як хлоп ішов попри него, то як здоймив капелюх 100 кроків перед ним, так заложив на голову аж в 100 кроків за ним».

Тепер почав я задавати питання п. Хмелівському в мисль здогадів п. Колесси: «Чи можлива річ була, щоби жінка его мала які зносини з Косованом через 14 літ, а він щоби о тім був не знав?» П. Хм[елівський] відповів: «Він би був не знав! Гординський, та ще такий Гординський би не знав?! Се не могло бути!» Но, а коли би був довідався про щось такого? – «Дав би був хлопови 50 буків і віддав его до війська на 20 літ. «То п'ане іна́чей бі́ло, ніж те́раз». А, махнувши рукою, додав: «Та хлоп бояв би ся був навіть коло его хати іти, а як би ішов, то би капелюх здоймив». Так позвольте ще одно питання: «П. Колесса догадуєся, що Гординська могла мати зносини з Косованом ще за життя першого чоловіка. Чи з такою вдовицею був би схотів женитися Гординський, котра то вдовиця, крім такого пороку, мала ще четверо діттих?» «То не могло бути, – сказав п. Хмелівський, – певно, не був би був женився з такою Гординський».

399 Тут перестав п. Хмелівський розказувати про Гординського, а говорив про мандаторів загално та про себе: «Власть мав мандатор багато більшу, ніж тепер має староста. Міг дати хлопови 50 буків і віддати его до війська на 20 років. Я як настав за мандатора, то віддав до війська такого хлопа, що уже, нім я прийшов до того села, вісімнадцять разів ставлявся до асентерунку і все непридатний був, бо не мав передних зубів, а що тогди жовняри при стрілянню зубами відгризали кінець патронів, тому жовняр мусів мати передні зуби. Але що той хлоп неспокійний був і бунтував других, то я его таки насилу віддав до війська і мусіли взяти, вправді не взяли до лінії, а до обслуги в шпитали військовім».

Сей епізод вправді не має ніякої зв'язи з Федьковичом, однако ж навели ми его задля характеристики великої влади мандаторів. – *Прим. Ром. Заклинського.*

[Спогади Василя Волянського]

<...> Адольф Гординський⁴⁰⁰ все журився сином Юрієм, і коли бачив, що син блукаєся по службах в Румунії⁴⁰¹, постарався у властий військових, щоби єго в 18 році житя взяли до служби військової. А що найборше віддавали того до війська, котрий заколочував спокій або загально був не на руку мандаторови, тому і Юрій був того пересвідчення, що батько і єго тим самим способом дав до жовнярів, уважаючи єго за непослушного. Ціле своє життє не міг Юрій забути батькови того, що дав єго до війська. Батько знав про той синівський гнів і оправдувався з свого поступку перед Василем Волянським, кажучи, що зробив се для добра сина, бо що з него було би.

Причина психічна того довгого гніву була та, що досить батько був чоловік завзятий, але син був ще завзятіший і, крім того, дивак.

Увесь час служби військової Юрія інтересувався ним батько. Відносився, отже, до старшини військової в справах сина, стараючись о протекцію і о аванс для него, а коли Юрій став поручником, то се батька дуже тішило.

Щоби мати свого одинака коло себе, постарався о перенесеннє єго з Відня⁴⁰² до Черновець. Таким чином був Федькович в Чернівцях р. 1859.

Коли спенсionувався Юрій, бачимо єго в Путилові⁴⁰³. І в тім часі не переставав ним інтересуватися Адольф Гординський. Хотів вистаратися для него яке місце урядника в Чернівцях, але Юрій того не приймався.

Фамілія Гординської при побуті в Чернівцях відвиджува-ла Адольфа і не цуралася єго. Тому бував у него батько

400 *Адольф Гординський* – Це друге ім'я батька Ю. Федьковича Адальберта Гординського.

401 *...син блукаєся по службах в Румунії...* – Йдеться про перебування майбутнього письменника в 1849–1852 рр. у Молдові, в містах Ясси і Нямц, на землемірській та аптекарській практиках.

402 *...о перенесеннє єго з Відня...* – Під час австро-італо-французької війни полк, у якому служив Ю. Федькович, перебував, зокрема, в лютому – до початку квітня 1859 р. у Відні. Повернення його після закінчення війни в Чернівці у серпні того року не пов'язувалося зі стараннями Ад. Гординського.

403 *Коли спенсionувався Юрій, бачимо єго в Путилові...* – Із військової служби Ю. Федькович повернувся до Сторонця-Путилова у другій половині березня 1863 р., тоді як остаточно звільняється з неї і виходить на пенсію 1 жовтня 1864 р.

Василя Волянського Олександр Волянський, писар і господар з Розтік буковинських; матір Василя В[олянського] Анниця Волянська; о. Григорій Кантемір, парох з Дихтенця (тепер декан в Розтоках бук[овинських]), пані Кантемірова також; Катерина Чернявська (тепер Нікіфорянова, з дому Дашкевичівна), єї муж Олекса Чернявський (писар в Розтоках бук[овинських]). [Він був рідним братом Анниці Волянської, а перший брат Федьковича]. Адольф Гординський уважав їх за свояків. Коли би косованщина п. Колесси була фактом дійсним, то Гординський не хотів би був знати і фамілії жінчиної.

Перед тими-то свояками нарікав Адольф на сина і на его поступованне, що син пив і масток тратив, батька уникав і его рад не слухав. Кілько рази побачив путилівських гуцулів, котрі приходили до него за всякими радами правними⁴⁰⁴, питався зараз про сина, а що не міг почути нічо доброго, тож і журився сином.

Коли Адольф Гординський став ослабати, а знав, що Анниця Волянська на цілі гори славна лікарка, вибирався до неї, бо сподівався, що вона его вилічить і він відзискає здоровле. Тому-то казав Василеви Волянському повідомити матір, що він приїде. Було то 3–4 тижні перед его смертю. Тимчасом ослабав щораз більше і не годен був уже поїхати. Својки Адольфа Гординського⁴⁰⁵ старалися тоді вмовити в него, що син его помер, щоби тим способом спонукати его, аби їм записав свій масток. Однако ж Юрій довідався також, що батько хорий, і приїхав до Черновець та й пішов відвідати хорого батька. Тут застав він повну хату свояків батькових, понайбільше женщин. Коли его побачив Адольф Гординський, утішився, підніс руки та й промовив: «Сину муй дрóгі! сину муй єдини! муй Юзю кохани! ти жуєш! Цебе юж умарлим зробілі!» На то відповів Юрій: «Ви, татку, хорі?!

404 *...побачив путилівських гуцулів, котрі приходили до него за всякими радами правними...* – Адальберт Гординський до 1848 р. був писарем, мандатором, поліційним суддею в Галичині і на Буковині. Ставши відтак службовцем Чернівецького магістрату і крайової табулі, де займався веденням ґрунтових книг, Ад. Гординський справді не поривав стосунків із селянами, своїм демократичним ставленням до них навіть викликав підозри в начальника магістрату та командира розташованого у Сторонці-Путилові загону стрільців (див.: Державний архів Чернівецької області. – Ф. 1. – Оп. 1. – № 894).

405 *Својки Адольфа Гординського...* – Йдеться, очевидно, про рідних по лінії Теклі Гординської, в заміжжі Жураковської, єдиної сестри Ад. Гординського. Відомо, що в 1876 р. вона мешкала у Глибокій на Буковині.

Чей Бог дасть, що поздоровієте!» А, звертаючи бесіду до слів батькових, затиснув кулаки і, вимахуючи кулаками в ту сторону, де стояли свояки Адольфа Гординського, сказав: «Мене вороги умерлим зробили! Але я такий здоров, як медвідь, ще не одному би-м голову розтріскав!»

По тих словах зашуміли сукні, а ті, що жадали від Адольфа Гординського запису, повиносилися з хати.

В тім часі, коли батько Федьковича лежав тяжко хорий, їхала Анниця Волянська на відпуст до Сочави⁴⁰⁶; переїздила через Чернівці і вступила відвідати хорого Адольфа. Юрій затримав її в Чернівцях, щоби була єму помічна в недузї батька.

Хотячи синові забезпечити увесь свій маєток, освідчив Адольф Гординський при свідках, що ніякого тестаменту не робив. Видно, сподівався, що міг би був хто підробити тестамент, а єму дуже ішло о то, щоби увесь єго маєток в силу наслідства законного перейшов на єго єдиного сина Юрія. Адольф Федькович помер в місяцю жовтню⁴⁰⁷ року 1876.

В спадщину по батьку одержав Юрій красну реальність вартости кільканадцять тисяч і гроші в паперах. Однак ж був до тої степені чоловік непрактичний, що доки Василь Волянський заряджував єго маєтком, доти все ішло добре, але коли покинув Юрія, котрий зовсім не хотів знати про клопоти з адміністрацією реальности, тоді надуживали чужі люди єго довір'я⁴⁰⁸, циганили єго і таким способом розійшовся маєток.

Дотично косованщини п. Колесси заявляє Василь Волянський, що має тепер 35 років і хоть виріс в Путилівщині, ніколи не чув, щоби гуцули називали Юрія Косованом, а звуть єго Гординчук. <...>

406 ...на відпуст до Сочави – Йдеться про поїздку на храмове свято, пов'язане з вірою у відпущення гріхів, до Сучави – міста у південно-східній Буковині, адміністративного центру Сучавського повіту Румунії. Сучава відома з прощ (до мощів св. Івана Сучавського), у яких брали участь і українці.

407 ...помер в місяцю жовтню... – Адальберта Гординського не стало 9 вересня 1876 р.

408 ...надуживали чужі люди єго довір'я... – Відомо, що частину грошей (100 левів) Ю. Федькович позичив судді Омелянові Левіцькому, 400 флоринів – своєму слuzі М. Плетні і тим самим створив собі самому проблеми з їх поверненням. Зрештою, як пише В. Сімович, «в його хаті бувало все багато міщан, то слуг, то пожежників, то поліцаїв, то ремісників, що на його кошт забавлялися та скубли його, як могли» (Сімович В. Юрій Федькович. Життя й діяльність (Із нагоди 100-ліття народин). З додатком: Брик І. Федькович у «Просвіті». – Львів : 3 друк. Вид. спілки «Діло», 1934. – С. 42).

<...> П. В. Волянський доповняє <...>: «Гординський зле жив з жінкою⁴⁰⁹, а причиною того був він сам яко чоловік без характеру, тиран, сатрапа, понижав жінку і знижав її, уважаючи себе як щось більшого, висшого».

<...> З побуту Ф[едькови]ча в Чернівцях р. 1859-ого розповідає п. В. Волянський таке: «Коли Федькович приїхав до Чернівців, приділений до тамошнього гарнізону, то не заїхав до батька, тільки до готелю «Під Чорним орлом»⁴¹⁰. Батько его був тоді директором табулі міської⁴¹¹. Він довідався о приїзді сина, післав поліціянта до готелю з приказом, щоби той переніс синові річи до него. Так і сталося – але без відомости Юрія. Коли ж син про се довідався, післав жовніра, щоби той відобрав его річи. Чи батько видав річи свого Юзя, уже п. Волянський не пам'ятає. Опісля почав Адольф Гординський безнастанно допоминатися, щоби Юзьо прийшов до него на обід. Тож він остаточно рішився прийти до батька. Прийшовши, привітався холодно, відопняв шаблю, повісив на шарагах⁴¹², почім обидва зараз сіли до обіду, але Юзьо ані слова не промовив до батька. Тоді батько дорікав ему такими словами: «Przedstaw sobie, kochany Józiu, że ty jesteś ojcem, a ja twoim synem: przychodzę do ciebie, słowem do ciebie się nie odzywam»⁴¹³. По тих словах Юзьо встає, припинає шаблю, бере шапку та й виходить з хати. Так гнівався Федькович на свого батька за те, що він віддав его до війська та й за те, що з мамою зле обходився. «Нехай ему Бог простить за кривду мамину», – повторяв не раз Федькович до п. Волянського. Про послідну візиту Юрія у його батька розповідав той сам очевидець ось що: П. Василь В[олянсь]кий перебував довший час у Адольфа Гординського, а, видячи, що він смертельно хорий, зателеграфував до своєї матери в Розтоках, щоби вона наклонила Юрія, аби приїхав до батька, бо цілий маєток піде

409 *Гординський зле жив з жінкою...* – Твердження занадто категоричне, суб'єктивне, воно стосується радше часів молодості Ад. Гординського.

410 *...до готелю «Під Чорним орлом».* – Йдеться про готель «Zum Schwarzen Adler», розташований на розі майдану Ринок та вул. Темпля, нині Центральна пл., ч. 7. Тепер там приміщення Київського торгово-економічного інституту.

411 *...був тоді директором табулі міської.* – Неточність. Ад. Гординський у Чернівцях був службовцем магістрату і крайової табулі.

412 *Шараги* – настінна вішалка.

413 «Przedstaw sobie, kochany Józiu, że ty jesteś ojcem, a ja twoim synem: przychodzę do ciebie, słowem do ciebie się nie odzywam» (пол.) – «Уяви собі, коханий Юзю, що ти батько, а я твій син; приходжу до тебе, словом до тебе не озиваюся».

в інші руки. В кілька днів після того з'явився Федькович зі своїм Юзьком. Обидва в постолах, з бесагами на плечех, стали на ганку і запитали п. Василя Волянського гуцульським звичаєм: «Чи приймете до хати?» На його запрошення увійшли в хату; Юзько затримався в першій покою, а Федькович поступив до дальшої кімнати до ложа смертельно хорого батька.

[Спогади Дмитра Нікіфоряна]

<...> Перед роком 1830 з'явився Адольф Гординський де Федькович в Сторонці-Путилові. Тут був мандатором і оженився з вдовою Дашкевичевою. З того подружжя уродився Юрій. Отецьке подружжя не було щасливе. Мама його Анна, попівська донька, удовиця, отець – фудульний [гордий] лях – непорозумінне попестило Юрія уже з коліски.

<...> Яко інспектор впровадив Ф[едьков]ич у всіх школах свого повіту [Вижницького] план науковий віденський. Той план позичив був від одного учителя віденського, з котрим служив у війську⁴¹⁴. Він скликував учителів на приватні конференції⁴¹⁵, познакомив їх з тим планом і наказав остро, щоби його ввели в життє. Краєва власть або міністерство не знали о тім нічого.

[Спогади аноніма, підписаного «П. Я.»]

Федькович, проживаючи в Чернівцях, любив посидіти не раз на «Бесіді» до 10-тої години вечером, а опісля ішов на пиво. Там сидів так довго, аж поки знакомі [наколи які були] не порозходилися, бо він хотів вертати сам оден додому десь так коло 12 години. Се мало свою ціль. По дорозі зустрів не раз якого лямпара⁴¹⁶ або иньшого такого чоловіка, поздоровкався з ним, став, поговорив по-людськи та й як додачив, що се чоловік розсудливий, то запросив його на чарочку.

414 ...план позичив був від одного учителя віденського, з котрим служив у війську. – Факт нез'ясований.

415 ...на приватні конференції... – Очевидно, йшлося про повітові конференції. Перша така учительська конференція відбулась 30 березня 1871 р. у м. Вижниці. Ю. Федькович виступив на ній із промовою, в якій, зокрема, закликав реалізувати затверджений навчальний план.

416 Лямпар – тут: особа, яка щовечора зі своєю драбиною обходила центральну вулицю міста і засвічувала ліхтарі.

Тому чоловікови при чарці, як-то кажуть, «розв'язався язик», він почав бавити поета міськими новинами, а далі співав єму пісні [які в єго селі співаються, бо люди черновецькі часто походять родом з сіл], потому розповів єму свою біду [а чи ж може бути бідний чоловік, щоби не мав якоїсь гризи та жури]. Тим способом знав поет не раз, що сталося замітнішого в місті, і тими відомостями бавив деколи своїх знайомих, котрі дивувалися, звідки Юрій те все знає, а вони хоч також живуть в Чернівцях, а того не знають. Деколи служили ті вісти поетови за темат до оповідань. Юрій укладав також пісні на основі таких народних співанок.

ІВАН ЛЕВІЦЬКИЙ

**ЛИСТИ ДО РОМ. ЗАКЛИНСЬКОГО
ВІД 18 ТРАВНЯ І 15 ЧЕРВНЯ 1895 РОКУ
[із залученням спогаду Романа Заклинського]**

Листи уперше надруковані в додаткові до праці Ром. Заклинського «Чи можна Федьковича Косованом звати? (Слово в обороні правди)» (Львів, 1895. – С. 37–42) і є до певної міри відгуком на неї та студію О. Колесси «Юрій Коссован...» (Львів, 1893).

Подаємо за цим виданням.

Левіцький Іван (?–?) – греко-католицький священник. У 1864–1875 рр. служив у с. Сторонець-Путилів, згодом с. Гущанки та с. Добромірки Збарзького повіту Тернопільщини.

Заклинський Роман (1852–1931) – літературознавець, історик і етнограф. Автор праць «Чи можна Федьковича Косованом звати? (Слово в обороні правди)» (Львів, 1895), «За слідами Федьковича» (Львів, 1905). Зібрав і видрукував «Спомини про Федьковича» (Львів, 1901).

I.

Гущанки, дня 18 мая 1895
Почта Максимівка коло Тернополя

Благородний Пане!

Най Вам Бог стократно надгородить за оборону чести покійного Федьковича, котрого неслухне описують по смерті яко Косована неправого ложа. Я був священником гр[еко-]к[атолицьким] в Путилові Сторонци від р. 1864 до 1875. Федьковича покійного дуже добре знаю. Року 1875 восени прийшов-єм до Галичини до Гущанок, де я тепер зістаю, а покійний Федькович мав намір до мене приїхати, але тоє не наступило. Через згаданих майже 12 літ був-єм в

одній місцевості з покійним Федьковичем, а о Косовані ані Федькович, ані люди путилівські нічого ніколи не згадували. Що Федькович в листі, писанім до Горбала⁴¹⁷ мовить, що він неправого ложа, то, однак хотя й то Федькович писав, єсть неправдою. Міг тоє писати для того, що Федькович довгий час з своїм татом гнівався і аж доперва 1874 року з татом поєдналися⁴¹⁸.

Подібно як в поезії Федьковича, виданій 1862 р. «Думи мої», де він пише:

*Ні родини, ні дружини, бо сестричка вмерла,
Що тій бідній сиротині сльози часом втерла.
Так пішов я в світ широкий за кавалком хліба,
Ах, не раз я чути мусів: ціба, хлопче, ціба!
І ци можна дивувати тому тулачеві,
Же продався до жовнярства за три срібні леви?*

Єсть то фактом незапереченим, що згадана поезія єсть Федьковича, однак она єсть лише поезією, а правди в ній нема, бо з тої поезії випливає, якости Федькович, ще будучи хлопцем, не мав ні тата, ні мами, лиш сестра опікувалася ним, котра также померла, а він зістав без хліба і мусів продатися до жовнярства, тимчасом він із війська вернув, тата і маму ще мав, – подібно і до війська він не продався, але тато єго купив єму кадетство⁴¹⁹. Кілько кадетство коштувало, того не знаю. Також неправдою єсть в загальній поезії «і під буком під капральським плечі ся кроїли»⁴²⁰, бо єму в війську нічого злого не діялося.

Він був пенсіонований Oberlieutenant der Infanterie⁴²¹, брав пенсії 24–25 зр. І хотя й він мав себе за православного, однак ж квити⁴²² все у мене підписував <...>, хотя й священник православний завсігди був в Путилові, а Федькович також

417 ...в листі, писанім до Горбала... – Йдеться про лист, у якому йшлося про походження поета нібито від простого гуцула Івана Коссована.

418 ...доперва 1874 року з татом поєдналися. – Поєднання важкохворого Ад. Гординського з сином відбулось у серпні 1876 р.

419 Кадетство – можливість проходити військову службу на правах кадета, тобто кандидата в офіцери, дозвіл на таке проходження військової служби.

420 ...«і під буком під капральським плечі ся кроїли»... – Рядок із вірша «Думи мої» («Думи ж мої, думи руські, відки ви ся взєли?»).

421 Oberlieutenant der Infanterie (нім.) – обер-лейтенант піхоти, молодше офіцерське звання в австрійській армії.

422 Квит – те саме, що квитанція, розписка.

з ним добре жив, бо, скільки мені відомо, Федькович не мав жадного ворога.

Федькович підписувався на квитках Joseph Nordyński, ба навіть в 1 томі поезій з р. 1862, jeśli ся не милю, підписаний Іосиф Федьк[ович], а Юрієм він пізніше назвався. Поет єсть хрещений в Вижниці у лат[инського] священника⁴²³, бо Путилів належав до Вижниці. Я сам читав акти хрещення у лат[инського] пароха. Говорили, що як їхала акушерка і, може, хто ще більше від хресту з Вижниці через Дихтенець, де був православний священник старий Кантемір, котрий був свояком матери Федьковича, затримав їх з дитиною, казав їм прийти до свого помешкання і охрестив дитину другий раз і записав до своєї метрики. Чи то єсть правда, о тім не знаю, хотя я о тім міг би був дізнатися, як я був в Путилові, але я того не учинив, бо я не гадав, що Федьковича переживу, бо я від него старший.

Люди путилівські називали Федьковича Гординчук, а за Косована ніхто ніколи не згадував, а если би мати Федьковича була коли легкодух, то були би люди десь коли мені сказали, так як, наприклад, говорили за тата Федьковича, що мав любаски, а за маму єго ніколи злого не було чути.

Також здаєся, що і тато Федьковича *не мусів бути дуже* лихим чоловіком, а то для того, що люди о нім нічого злого не говорили, а на стороні «лецькій» (як они називають сторону галицьку) був мандатором Герлічка і мав бути для людей тиран, бо ще і донині трафляєся, если оден другому хоче закласти, то каже: «А щоби тебе Герлічкова неволя втєла», а за Гординського нич подібного не було чути.

Також була видумка Федьковича, писана в листі, що урядники бециркові⁴²⁴ єму докучають чи єго переслідують. Урядники Федьковича любили, поважали, хіба єму то за зле брали, що він дуже рідко кому уділявся, але жадної секатури⁴²⁵ не було.

Покійний Федькович мав свої слабї сторони, що, хотячи зробитися хлопоманом, пішов *часом* на весілє або на празник до простого гуцула і так вже, як то кажуть, мірку перебрав,

423 ...хрещений в Вижниці у лат[инського] священника... – Обряд хрещення в латинському костелі Вижниці було здійснено священником Емериком Збораєм 17 листопада 1834 р.

424 *Бецирковий* – повітовий.

425 *Секатура* – мучення, мордування (від пол. *sekować* – мордувати, мучити).

і то не в їдженню, але в питтю. То було дуже а дуже рідко, але фактом єсть, що так бувало, отже ж урядники єму то за зле брали і мовили, що «най би то десь на забаві межі нами було (т. є. аби межі нами впився), то би не було нич злого, але межі простими гуцулами то є соблазнь».

Отже, п'яницею (принаймій за моїх часів, т. є. до кінця р. 1875) єго назвати не можна, бо він лиш читав і писав, а від товариства ухилився, а навіть заручив би-м, що він сам ніколи а *ніколи* не упився, а може, навіть жадного трунку сам не пив. Що сталося по році 1875, того вже не знаю. Яко доказ мого твердження, покликуюся на теперішнього совітника апеляційного у Львові п. Бернгарда Мілера, котрий за моїх часів був актуаром⁴²⁶ бецирковим і мешкав через пару рік у Федьковича, ба навіть у него мав вікт, о тім і п. Мілер посвідчить.

Покійний Федькович був дуже уважаючий, ніколи нікого нічим не образив, був дуже доброго серця. До касина належав, часто приходив, любив грати тарока⁴²⁷, але дуже низько, і любив грати в круглі⁴²⁸. Був веселий і приносив часто свої злучайні поезії, котрі, оскільки мені звісно, не давав до друку, бо, як він сам казав, «такі нісенітниці не варто друкувати».

З тих пару поезій, котрі запам'ятав-єм, посилаю Вам, Пане. Єсли они Вам знаємі або не мають вартости, то киньте їх в піч та даруйте, що я Вас моєю писаниною нуджу.

З тих злучайних поезій кожда має причину, для чого Федькович єї уложив. Так, напр[иклад], пісня «Там, де Чорногора сумно» по-німецьки з тої причини була уложена, що давніше «сендзіна»⁴²⁹ дуже радо слухала руську пісню згадану, але понеже була німкою і по-руськи не розуміла, для того Федькович переложив єї (пісню) на німецьке і то дуже трафно⁴³⁰. «Стрілець»⁴³¹ по-руськи і по-німецьки з тої причини, що Федьковича часто на полюванні вербували і

426 *Актуар* (від латин. *actuarius*) – секретар.

427 *...грати тарока...* – Тобто грати в карти.

428 *...грати в круглі.* – Тобто грати у боулінг.

429 *Сендзіна* (від пол. *seǳina*) – дружина судді.

430 *Трафно* – влучно.

431 «*Стрілець*» по-руськи і по-німецьки... – За мотивом балади Ф. Шиллера Ю. Федькович написав українською мовою два твори («Стрілець» («Не волів би-сь, милий синку...») і «Стрілець» (Збирається козаченько...)) та німецькою «*Der Huzulen-Bergschütz*».

робили єму вимівку, для чого він яко військовий полювання не любить. І так кожда поезия має свою причину.

Уже би-м Вас не нудив моїм письмом, але ще іно одну увагу зроблю зглядом згаданого п. Василем Волянським, що втогди так на буковинській, як і на нашій стороні священники були на низькім степені образования⁴³², а яко довід, що п. Волянського тета, а священника з Тюдева дочка⁴³³ пішла за простого гуцула. То єсть правда, що як вже була старшою, то нічого їй лучшого не трафлялося і пішла за гуцула, але і то єсть правдою, що як була молодшою, то мала дуже багато відповідних конкурентів, але всі їй були не в лад. Вона була наймолодшою дитиною покійного Михайла Волянського, пароха з Тюдева, котрий був дуже інтелігентний чоловік. Дочку одну віддав р. 1832 за питомця, котрий богослов'є в Відни укінчив, Сильвестра Витошинського, що був пізніше парохом в Красноїлі⁴³⁴, другу р. 1843 за Йосафата Кобринського⁴³⁵, котрий дотепер єсть парохом в Мишині⁴³⁶; але наймолодша, будучи вже сиротою, віддалася за гуцула. Я від р. 1859 був яко священник в горах і вже тогди жадного з тих необразованих священників не було ані на буковинській, ані на галицькій стороні⁴³⁷.

Цілую Вас сердечно.
І. Левіцький

432 П. В. Волянський того не казав. Просимо ще раз прочитати дотичний уступ із сеї нашої розправи. – Прим. Ром. Заклинського.

433 ...священника з Тюдева дочка... – Мова йде про наймолодшу дочку о. Михайла Волянського Павліну, з якою пов'язана друга спроба Ю. Федьковича одружитись.

434 Красноіль (Красноїлів) – село, тепер Верховинського району Івано-Франківської обл.

435 Кобринський Йосафат (1818–1901) – громадський діяч, священник, засновник «Народного Дому» в Коломиї, на який дав значну суму грошей.

436 Мишин – село, тепер Коломийського району Івано-Франківської обл.

437 П. В. Волянський оповідає лише про патріархальні стосунки між священниками а парохіанами. Сю квестию пояснив автор сего листу Вп. О. Іван Левіцький у статті «Про священників на Буковині і про залюдненне Путилівщини» в ч. 10 «Зорі» з р. 1896, стор. 109. – Прим. Ром. Заклинського.

II.

Гушанки, дня 15 червня 1895

Благородний Пане!

Федькович, бувши війтом, був дуже акуратний у всім і справедливий. Ніколи у него не було рестанцій⁴³⁸ ані жадних Strafbboth-ів⁴³⁹, людей, однако ж, ніколи не карав (як то по иньших громадах лучалося), проте люди мусіли і в своїм часі так податок платити, як і коло доріг робити. По нім зістав війтом Онисим Горган, давніший заступень війта, котрий був тверезий, бо, крім десь-колись келішок вина, жадного трунку і не кушав. Жидам найбільше давався взнаки, так що жиди мусіли шарварок⁴⁴⁰ робити або грішми дорого за той же платити, мусіли фасіонувати⁴⁴¹ акуратно зі свого майна, а Федьковича то дуже тішило⁴⁴², і уложив на згаданого війта і на жидів поезию гумористичну, котра співаєся на арию⁴⁴³ польської пісні «*Nasz rabin przyjechał, przyniósł te nowiny*»⁴⁴⁴, котру тут залучаю⁴⁴⁵.

Яким Федькович був яко інспектор, того вже ближче не знаю, гадаю, що був не злий. О тім будуть знати учителі, як Кейван, котрий був в Путилові, Крилаті і иньші. Для дітй шкільних написав пісні⁴⁴⁶, заохочуючі їх до науки, котрі казав на краснім білім папери з золотими берегами друкувати, о котрих, Ви, пане, може, знаєте, а если ні, то межі учителями такі мусять бути⁴⁴⁷.

До революції р. 1848⁴⁴⁸, гадаю, що не було ніякого приготування в горах, бо хотя я й не був в згаданім році в горах,

438 *Рестанция* – недоплата; незалагоджена справа.

439 *Strafbboth* (нім.) – штрафбат.

440 *Шарварок* – додаткова повинність із ремонту мостів, шляхів і т. д.

441 *Фасіонувати* – тут: видавати.

442 В тих ділах Горгана, здаєся, був вплив Федьковича. – *Прим. Ром. Заклинського.*

443 ...на арию... – тобто на музику.

444 «*Nasz rabin przyjechał, przyniósł te nowiny*» (пол.) – «Наш рабин приїхав, приніс такі новини».

445 Передано Шан[овній] редакції «Зорі» до ужитку. – *Прим. Ром. Заклинського.*

446 *Для дітй шкільних написав пісні...* – Йдеться про твори, що увійшли до збірки «Співанник для господарських діточок» (Відень, 1869).

447 Сей співанник знаний у нас ще з того часу, скоро вийшов з друку р. 1869. Наголовок его ось такий: «Співанник для господарських діточок. Зладив Ю. Г. Федькович. І рік. Видали товариші «Просвіти» у Відни. Друком оо. Мехитаристів. 1869. – *Прим. Ром. Заклинського.*

448 *До революції р. 1848...* – Мається на увазі «весну народів», революційні події 1848–1849 рр. у Європі.

однако ж були би люди о тій революції мені оповідали, як, н[а]пр[иклад], оповідали о опришках, котрих лапали. До того були вибрані розумніші (?) господарі, котрі називалися пушкарі, а старший над ними був чоловік інтелігентний <...>.

О році 1848 тільки знаю напевно, що були такі гуцули, а може, і хто з інтелігенції, котрі тих охотників, жадаючих дістатися до Угор⁴⁴⁹, перепроводжували – як також були і такі, що охотників брали і до уряду австрійського віддавали.

Федькович писав багато, але, здається, що мало що давав друкувати. Так відомо мені, що писав драму о Добоші, котру-то драму мені читав і знову єї перероблював. Також написав після німецького «Die Wacht am Rhein»⁴⁵⁰ «Страж на Руси»⁴⁵¹, з котрої-то пісні тільки пару строфів пам'ятаю і ті Вам залучаю. Також посилаю Вам пісню «Жемчуг маєш»⁴⁵².

Всі пісні Федьковича, а особливо злучайні без арії менше суть цінні, проте если до всіх пісень, що я Вам післав, не знаєте арії, я дуже радо Вас научив би. Не знаю, чи Ви Федьковича особисто знали?⁴⁵³

Цілую Вас сердечно, дякуючи Вам стократне в імени неслухне обвиненої матери Федьковича.

Іван Левіцький.

449 ...дістатися до Угор... – Мається на увазі до Угорщини.

450 «Die Wacht am Rhein» (нім.) – політична пісня, яка виконувала функції неофіційного гімну в Німеччині, дуже популярна в час Першої світової війни та в часи нацизму. Написана в 1840 р. швейцарцем М. Шнекенбургером і покладена на музику Й. Менделем.

451 «Страж на Руси». – Подаючи у першому томі «Поезії» першого повного і критичного видання творів Ю. Федьковича ранню (із трьох відомих) редакцію твору, І. Франко зазначив, що автор «переробляв скільки разів, бажаючи зробити з неї щось в роді нашого національного гімну». Редакції датовані 1874, 1875, третя – приблизно 1886–1887 рр.

452 «Жемчуг маєш»... – Ідеться про твір «Жемчуг маєш, злато маєш...», що є вільною переробкою пісні Г. Гайне «Du hast Diamanten und Perlen».

453 Я Федьковича не знав особисто, лиш видів его на «Бесіді», будучи у Львові р. 1872. Він тоді читав газети.

В тих кількох днях, що я тоді перебував у Львові, видів я его також кілька разів на улиці. Оригінальністю строю звертав він на себе загальну увагу переходячих, скоро побачили задумане і високоінтелігентне лице поета, убраного в гуцульським сердаці коротенькім та в чорнім капелюсі з широкими крисами, який носять гуцули. При тім панталони не гуцульські, а такі, які носять всі сурдутовці. Під сердаком камізелька з годинником. В руці мав завсіди писаний топорець гуцульський. Ніколи не був без окулярів. Будова тіла кріпка, був плечистий, широкогрудий і загально робив вражінне чоловіка дуже сильного. – Прим. Ром. Заклинського.

ОСИП МАКОВЕЙ

**ПРИЧИНКИ ДО ЖИТТЄПИСИ
ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
[подано фрагмент,
що містить спогади Івана Кирстюка]**

Уперше надруковано в педагогічному двотижневику, органі українського вчителства Буковини і Галичини «Промінь» (1908. – Ч. 9. – С. 138–139).

Подаємо за першодруком.

***Кирстюк Іван** (бл. 1836–?) – на 1907 р. пенсіонер, мешканець м. Радівці, повітового центру округу Буковина Габсбурзької монархії. У 1869–1871 рр. працював у с. Сторонець-Путилів.*

<...> Дня 10 квітня 1907 р. я мав нагоду познакомитися з п. Іваном Кирстюком, пенсіонованим ресціпієнтом скарбової сторожі, котрий живе у Радівцях. Єму тепер 72 роки, але дідусь ще енергійний і при добрій пам'яті. В роках 1869 до 1871 був він скарбовим надстражником у Путилові і жив у приязні з Юрієм Федьковичем, сходився з ним, як сам каже, трохи не щодня, отже й знає дещо про него розповісти. Я списав собі зараз спомини п. Івана Кирстюка про Федьковича і подаю їх як матеріал до життєписи поета. Поруч споминів о. Івана Левіцького, котрий жив у Путилові Сторонци від р. 1864 до 1875, і записок д. Густава Кудерни, що знав Федьковича від 1871 р.⁴⁵⁴, треба покласти і спомини д. І. Кирстюка. <...>

Коли Федькович вернувся з Молдови в Чернівці⁴⁵⁵, батько єго був тут уже урядником при табулі. До того часу

454 Спомини о. Левіцького у брошурі Р. Заклинського «Чи можна Федьковича Косованом звати», ст. 37–42, а Кудерни у «Проміні» 1905 р. ч. 11–14. – Прим. О. Маковей.

455 Коли Федькович вернувся з Молдови в Чернівці... – Це відбулось у серпні–вересні 1852 р.

<...> відноситься перше оповідання п. Кирстюка, яке він чув і оповідає досить докладно.

«Федькович не любив тата за те, що той зле обходився з мамою. Тато жив окремо в Чернівцях, а мати господарила у Путилові. Тоді, як Федькович вернувся з Молдови і жив у Чернівцях, склалося, що мати мала приїхати сюди з гір. Хтось доніс наперед Адальбертови Гординському, що єго жінка їде зі своїм любасом, надстражником Воронкою. Вона справді їхала з сим чоловіком, але він зовсім не був єї любасом. Гординський вийшов назустріч жінці на дорогу, що веде до Сторожинця, і справді побачив їх обоє, як їхали возом. За те дома він страшенно збив жінку. Бачив се син Осип, побіг до бурмістра (Петровича?)⁴⁵⁶ за помочию, бурмістр вислав якогось урядника, і той спам'ятав загонистого мандатора. Зі злости на сина за такий скандал батько казав єго асентерувати⁴⁵⁷ – а в ті часи батько міг таке з сином зробити. Звідси ненависть сина до батька – і за маму, і за войсько. Тому він пізніше вирікався батька і не хотів єго знати».

Я оповів д. Кирстюкови суперечку істориків літератури про походженне Федьковича від Косована⁴⁵⁸. Д. Кирстюк про се не чував доси, але й він, так як Кудерна⁴⁵⁹, заперечив тому. Про матір Федьковича він не раз говорив із людьми і не чував нічого злого про неї. Відомий лист Федьковича

456 *...до бурмістра (Петровича?)...* – Мемуарист помиляється: випадок, про який розповідає, міг відбутися в 1846–1848 рр., тоді як Якоб фон Петрович (1815–1869), громадський діяч, землевласник, був першим бургомістром самоврядних Чернівців у 1864–1868 рр. Посаду бургомістра Чернівців обіймали: у 1832–1848 рр. Франц Лігоцький, у 1848–1854 рр. – Адальберт Суханек.

457 *Батько казав єго асентерувати...* – Тобто віддати в рекрути. Твердження не зовсім відповідає дійсності. Перемовини з сином Ад. Гординський вів через посередництво двоюрідного брата по лінії матері – о. Г. Кантеміра, людини авторитетної, думка якої цінувалась. Отож майбутній письменник сам офіційно зголосився до війська, заручившись письмовою згодою батька, оскільки не досягнув 19-ти років.

458 *...суперечку істориків літератури про походженне Федьковича від Косована.* – Йдеться про висунуту у праці О. Колесси «Юрій Коссован (Осип, Домінік, Ігор Гординський де Федькович)» (Львів, 1893) версію про «мужицьке» походження Ю. Федьковича та її спростування Ром. Заклинським у спеціальній розвідці «Чи можна Федьковича Коссованом звати? (Слово в обороні правди)» (Львів, 1895). Пізніше до Ром. Заклинського приєдналися О. Маковей та Д. Лукіянович.

459 *...так як Кудерна...* – Йдеться про заперечення «мужицького» походження Ю. Федьковича, висловлене начальником сторожі скарбової у с. Сторонець-Путилів Густавом Кудерною у статті «Мій приятель Федькович» (Промінь. – 1905. – Ч. 11, 12–13, 14–15).

до Танячкевича про Косована⁴⁶⁰ поясняє лише злостію до батька і чудацтвом Федьковича, которий скривдив лихою видумкою і маму, хоч єї дуже любив. Мамі писав він потім з війська не раз, що поверне в гори, перебереся по-гуцульськи і буде з нею господарювати. Він не мав охоти до війська, не пішов служити добровільно, і тому гнівався на батька.

Коли він з війська прийшов в гори⁴⁶¹, здобув собі зараз довір'є гуцулів, через що і вибрали єго двірником⁴⁶². Він мав великий вплив, що сказав мужикам, то було святе, радив розумно і багато доброго зробив громадам. Одну лиш мав тяжку хибу, що запивався. Не так сам, бо він мав дуже міцну голову, як людий просто силував пити. Так розумів він гостинність. В єго хаті все було повно людий. На столі горівка, бриндзя, вурда⁴⁶³. А він припрошує: «Братчику, братчику, пийте! Та ви мене не любите, що не хочете пити?!» Поважні газди спали п'яні у Федьковича попід хату. Жиди єму як двірникови давали міцну горівку, а він гостив усіх, хто лиш до него прийшов. Отсе єму зашкодило і самому, і в людий.

Через то й не міг оженитися⁴⁶⁴. Напр[иклад], у начальника повіту Губріха він учив доньки і був, як казали, з котроюсь донькою уже по слові⁴⁶⁵, але вона вийшла за кого иньшого, а не за него. Тогди він втратив охоту оженитися.

– А що на тім правди, що оповідають за Юзька Огоновського, що служив у Федьковича?

– Се неправда. Звідки то могли люди знати? Коли Федькович дарував Огоновському ґрунт, той був уже жонатий і не служив у Федьковича. Якби був той слуга таку чутку на Федьковича пустив, був би єму ґрунту не дав. Се люди пустили таку поголоску на него. Було багато дівчат, що були

460 ...лист Федьковича до Танячкевича про Косована... – Йдеться про недатований (але написаний приблизно 1863 р.) лист Ю. Федьковича до Данила Танячкевича, галицького громадсько-політичного і культурного діяча, публіциста, священика, одного з найвизначніших діячів галицького народовського руху. У цьому листі є тільки натяк на «косованщину». Тоді як значно розлогіше письменник мовив про неї в написаному десь у січні 1863 р. листі до К. Горбала, галицького педагога і журналіста.

461 ...з війська прийшов в гори... – Це сталось у другій половині березня 1863 р.

462 ...виграли єго двірником... – Громада с. Сторонець-Путилів вибрала Ю. Федьковича своїм двірником (війтом) у 1866 р.

463 Вурда – тут: сир, виварений із сироватки овечого молока.

464 Через то й не міг оженитися. – Твердження суб'єктивне.

465 ...був, як казали, з котроюсь донькою уже по слові... – Факт нез'ясований.

би за него віддалися, але він розчарувався і не хотів. Був ворог жінок, але чому, не оповідав.

Він був моральний чоловік. Давав на Служби Божі і ходив дуже пильно до церкви. Все казав: «Ich bin ein gutter Christ!»⁴⁶⁶ Зі всіми панотцями «політикував»⁴⁶⁷.

Стільки знає д. Кирстюк оповісти про самого Федьковича і его батька. Важніше те, що він оповідав мені про ролю Федьковича у сервітутовій справі гуцулів.

Як відомо, против постанов «Хризова» Дуки⁴⁶⁸ гірські пани накладали свої данини на гуцулів. З того були процеси і розрухи, найбільший за часів Кобилиці⁴⁶⁹. Підступними угодами з панами зобов'язано гуцулів умовлятися з панами щодо данин за випас овець і платити щораз висші данини (вівці, бриндзю або гроші). По знесенню панщини положення гуцулів стало ще тяжче, а з того вийшли нові спори і процеси. В році 1864 став Федькович заступником Кимполунзького округу⁴⁷⁰, до котрого належали і руські села в горах, в сервітутовім процесі, що тривав три четвертини століття. Тоді правительство завізвало гірських дідичів, щоби вибрали своїх заступників до полагодження сего спору. Коли пани не могли погодитися, іменувало правительство у маю 1864 р. відпоручниками дідичів Г. Джурджована та Г. Айваса, а для 16 гірських громад Федьковича. <...>

Д. Кирстюк так оповідає сю справу:

«Ще як Буковина належала до Молдови⁴⁷¹, не було в горах ладу, головництво⁴⁷² було там щось звичайне. Отже, тоді гуцули загадали вибрати собі старшину, щоби їм порядок давала. Кого ж вибрати? Гуцули знали тільки багатих купців-вірмен, що з ними торгували, а що в ті давні часи дуже багато ґрунтів у горах лежало без ужитку, отже давали їх тим

466 ...«Ich bin ein gutter Christ!»... (нім.) – «Я добрий християнин!»

467 Політикувати – вести бесіди на політичні теми.

468 ...против постанов «Хризова» Дуки... – Йдеться про золоту грамоту воеводи Костянтина Дуки 1693 р., у якій було визначено повинності селян – підданих Довгопільського околу.

469 ...за часів Кобилиці... – Йдеться про селянський рух на Буковинській Гуцульщині під проводом Лук'яна Кобилиці.

470 ...заступником Кимполунзького округу... – У листопаді 1863 р. десять громад Довгопільського (Кимполунзького) околу вибрали Ю. Федьковича своїм заступником у сервітутовому процесі; заступником інших шести громад він був призначений спеціальною урядовою комісією.

471 Ще як Буковина належала до Молдови... – Тобто до 1774 р.

472 Головництво – убивство, кримінальщина.

купцям. То були попередники тих Джурджованів, Айвасів та Ромашканів, що потім провадили довгі процеси з гуцулами, загарбуючи чимраз більше їх добро у свої руки. По знесенню панщини прийшло міністерське розпорядження, що люди мають собі затримати всі ті ґрунта, які уживали до 1848 р., ніхто не сміє їм відобрати. Пани почали процеси. Коли Федькович став (1864 р.) заступником гуцульських громад у тих процесах, а потім ще й двірником у Сторонци-Путилові (1867), він провадив ті процеси сумлінно. Люди ходили до него як бжолки, а він їм казав: «Ґрунта, ліси, полонини, що ви мали до 1848 р., ваші! Ви бороніться, тримайтеся, а я буду провадити процеси. Але аби ви не гадали, що я зиску хочу, – може, ви гадаєте, що я фальшивий – то ви у нотаря гроші на процес зложите – та громада тільки, а ся тільки – як виграю, то будете платити кошта, що на кого припаде, а як ні, то собі відберете гроші із «шпаркаси».

І справді, процеси поодиноких громад дуже корисно кінчилися для них, бо панам було трудно доказати свідками свої претензії, а у громадах все находилися старші люди, що знали, як давно було, і обстали за громадою. Напр[иклад], з Тораків післали людий до бергомітського нотаря⁴⁷³, а ті посвідчили, що на тих ніби панських ґрунтах люди і пасли, і хати клали, і ліси рубали та ставки наймали. «Можете на се присягнути?» «Можемо». Отже Федькович не один процес виграв і довів до того, що пани мали вертати кошта людям і ті фанти, що для постраху в гуцулів брали⁴⁷⁴. Ще за моїх часів лишилося у Сторонци-Путилові тих пофантованих сердаків, рушниць і всякого товару на яких два або три вагони. Сам я бачив, як се не раз перевітрювали. Отже, з Відня з міністерства справедливости прийшло, що пани все мали звернути. Приїхала комісія, і всі зафантовані річи повіддавала людям. То було ще перед моїм приїздом до Путилова.

А за моїх часів, котрі я добре пам'ятаю, було таке: пани Джурджован, Айвас, Ромашкан, котрі в горах мали свої маєтки, разом з Федьковичем радилися при адвокатах, як би то зробити, щоби пани за ті ліси і полонини, що мужики їх нібито забрали від панів, могли дістати відшкодованне. Вони

473 ...до бергомітського нотаря... – Очевидно, йдеться про нотаря с. Берегомет-над-Серетом Вижницького повіту.

474 ...фанти, що для постраху в гуцулів брали... – Йдеться про забирання речей через несплату боргу.

казали: «Пане Федьковичу! Наші тати діставали від гуцулів по кілька овець і річи, а за то гуцули могли пасти свої вівці на полонинах і брати дрова з ліса (се не була правда). Отже, як би ви так зробили, щоби до того гуцули призналися, що так було, – а є ще старі люди, що то пам'ятають, – то ми би дістали відшкодованне за все. То була т. зв. овеча дачка (Schafabgabe), коли, напр[иклад], який господар давав панови дві вівци на рік, то відшкодованне мало виносити 2×18 років (ціну на 36 овець) від одного господаря. Така була основа обрахунку.

Мені оповідали другі люди, що Федькович мав панам відповісти: «Я не допущу до того, бо гуцули не були би годні скласти такі великі гроші». На то єму адвокати: «Правду кажете, бо цілі гори не були би годні звернути панам їх гроші, але то виплатять цісарські каси так, що гуцули о тім і знати не будуть. Пане Федькович, будьте певні, що нарід не буде терпіти, се ціла Австрія заплатить». Гуцули справді і сьогодні не знають, чи поплатили то, чи ні».

«Що ж вимагали панські заступники від Федьковича?» – спитався я д. Кирсюка, а він відповів:

– Були села, котрі казали: «Се правда, що ми часом давали панам вівці, але не щороку і не за то, що пасли та дрова рубали в лісі, а тільки в дарунку при весіллях або иньших okazиях». Оті села не платили потім відшкодовання. А пани вимагали від Федьковича як від заступника громад, аби він перемовляв людей, що ті давали панам вівці щороку як данину. Він мав, напр[иклад], питатися гуцула: «Кілько ваш батько давав овець?» Гуцул, скажім, не знав. «Кажіть, що три вівци». Мав намовляти, щоби гуцули не боялися. Він того зробив. Се було 1870 року.

– Як же міг Федькович думати, що з того не буде людям шкоди? – спитався я.

– Бо так єму казали висші урядники, що були в комісії: «Das ganze Reich wird zahlen»⁴⁷⁵. Пане Федьковичу, будьте певні, що нарід не буде терпіти». «Ну, як так, то най буде». – Імили пани чоловіка напідпитку і такого, що не розумів добре діла, та й перемовили єго. Се не лиш єго так перемовили, але й панотців і иньших; кождому дали потім то млин, то ґрунт, то трачку⁴⁷⁶ або гроші: «Мовчіть!» Аби лише не освідомлювати людей. Так, напр[иклад], поборець податковий Заведінський

475 «Das ganze Reich wird zahlen» (нім.) – «Вся держава буде платити».

476 Трачка – лісопильня.

дістав 600 зр., а ресціпієнт Терлецький ґрунт. Брали дарунки, хто в Бога вірував.

– А Федькович що дістав?

– Дістав дві полонини і готові гроші⁴⁷⁷ від панів Джурджована, Ромашкана, Айваса... Сі полонини несли давніше по 200 або 250 зр., а сьогодні з них є доходу 700–1000 зр. Отсе він зле зробив, що перемовляв людей і прийняв дарунок, хоч зараз треба тут і те сказати, що він з тих ґрунтів не мав зиску, а все дарував людям. Я сам оглядав его господарство в Сергіях, яке хотів мені дарувати за то лише, щоби я приймав его і гостий, коли приїде з Черновець (бо він потім пересиджував довше у Чернівцях). Я не згодився на се, бо не хотів сидіти у Путилові, мав діти посилати до школи. Федькович хотів уже сам мої діти вчити. Казав: «Приятелю, я знаю різні мови⁴⁷⁸, всего навчу твої діти». Але я не хотів, тоді дав він сей ґрунт цареві Бемови. То було 1871 р. Федькович приїздив не раз на довший час з Чернівців у гори⁴⁷⁹. Бем приймав і Ф[едькович]а, і его численних гостий. Сам усе платив. Его жінка цілими ночами варила гербату⁴⁸⁰ і чорну каву гуцулам. Тяглося се так з 3 або 4 місяці. Вкінці і Бем не витримав, зрікся дарованого ґрунту, але казав собі заплатити. Ф[едьков]ич прикликав мене і Кудерну, щоби ми сказали, кілько має звернути Бемови. Ми осудили, що має дати 400 зр., і Ф[едькович] дав усе, бо він завсігди платив дуже ретельно. А потім дав Ф[едькович] своїм слугам маєток. Він зиску не шукав і ціни землі не знав.

Потім різні люди, що також брали дарунки і поінтабульовувалися⁴⁸¹ на дарованих ґрунтах, давай підкопувати вплив

477 *Дістав дві половини і готові гроші...* – Д. Лукіянович, досліджуючи сервітутовий процес, у статті «Спірні і сумнівні питання в життю Осипа Юрія Федьковича» (Записки НТШ. – 1911. – Т. СІV. – С. 123–173) навів спеціальне документальне спростування претензій на адресу письменника, зокрема подавши урядові покажчики ґрунтів, де на Федьковичеве ім'я ніякої землі не записано. Тому, на переконання автора, «закиди проти Федьковича із-за сервітутового процесу з 1864 р., в котрім він грав видну і почесну роллю, і закиди Кирстюка, що відносяться до ліквідації овечої дачки, де Федькович не грав визначної ролі, супроти певних і незбитих фактів показуються без підстави» (с. 173).

478 *...різні мови...* – Ю. Федькович знав, крім німецької, польську, французьку, румунську, угорську мови.

479 *...з Чернівців у гори...* – Ю. Федькович у 1863–1872 рр. мешкав у Сторонці-Путилові, в 1869–1872 час від часу в інспекторських справах буваючи у Вижиці.

480 *Гербата (гарбата)* – чай.

481 *Поінтабульовувати* – закріплювати свої права на маєток.

Ф[едькович]а на нарід. Вони казали: «Він вас продав!». А люди до Ф[едькович]а: «Варе⁴⁸², то правда, що панотці кажуть? Ми не давали овець щороку, але ви нам радили инакше казати, і ми вас послухали». Бо гуцули, треба знати, дуже добродушні. Отже, втратив Ф[едьков]ич у них довір'є, і то єго мусіло дуже гризти. Якби не отся пригода, єго були би, певно, послом вибрали⁴⁸³, а так пропало. З того часу він уже і в горах нерадо сидів⁴⁸⁴, тільки десь колись приїжджав, був у Львові, а по смерті батька⁴⁸⁵ осів у Чернівцях».

Хто прочитав се оповідання зовсім безсторонного і поважного чоловіка, той застановиться ось над яким питанням: Чи розумів Федькович діло, яке провадив? Відома річ, що сервітутові процеси були страшенно помотані, а наш поет зовсім не був правником. Чи не обдурили єго, буває, пани? Се повинен би розібрати якийсь правник – і маймо надію, що сею справою займає хтось з наших буковинських правників. Чи та угода, якою закінчився процес, мала які законні основи? В чім провиня Федьковича? Чи з актів процесу видко, що він розумів справу? О скільки міг він повести діло инакше?..

Характеристичне для Федьковича, що він не лише хотів дарувати декому свої значні маєтки в горах, але і справді дарував, не тільки те, що сам дістав, але і що мав у спадщині. Що се за об'яв? Чи не наложив тим Федькович на себе добровільну покуту за свою можливу провину? Чому він не хотів далі в горах сидіти, хоч їх так величав і любив?.. Чи не в тих поступках Ф[едькович]а по сервітутовім процесі треба шукати причини тої духової катастрофи, яка змальована в «Диких думках»⁴⁸⁶?

482 *Варе* (діал.) – мабуть, либонь.

483 ... *єго були би, певно, послом вибрали...* – Ю. Федькович кандидував на посла до буковинського сойму в лютому 1867 р., але, як небажаний для уряду, не був обраний.

484 *З того часу він уже і в горах нерадо сидів...* – Не зовсім так. Письменник менше перебував у Сторонці-Путилові тому, що в 1869–1872 рр. (до переїзду у Львів, де працював редактором товариства «Просвіта») інспектував народні школи Вижицького повіту.

485 *...по смерті батька...* – Ад. Гординський помер 9 вересня 1876 р.

486 «*Дикі думки*». – Так називалась підготовлена до листопада 1876 р. рукописна збірка поета, пройнята сумом, зневірою і розчаруваннями. Однією з причин таких настроїв міг якраз бути несправедливий погolos серед селянства, який стосувався сервітутового процесу і зачіпав його, Ю. Федьковича, честь та гідність.

В кождім випадку по всім тім, що ми знаємо про Федьковича, ми не маємо причини приймати без контролю тяжкий закид против него, що запропастив народну справу для своєї користи. Хто знав его, свідчить, що був дуже ретельний чоловік, не хотів нікого скривдити, а про свій зиск не дбав. Тому-то і треба би сей сервітутовий процес ще раз переглянути, щоби правди дійти. Спомини д. Кирстюка кидають на поступованне Федьковича троха иньше сьвітло, як студия д. Колесси⁴⁸⁷.

487 ...студія д. Колесси... – Йдеться про працю О. Колесси «Юрій Коссован...» (1893).

ОСИП МАКОВЕЙ

ЖИТТЄПИСЬ ОСИПА ЮРІЯ ГОРДИНСЬКОГО-ФЕДЬКОВИЧА [подано спогади Івана Каспшицького, п. Адамка, Теодора Марківа, Володимира Лаврівського, п. Білінкевич, п. Коритовської]

Уперше надруковано у Львові в друкарні Наукового товариства імені Шевченка 1911 р., передрук: Маковей Осип. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича / За ред. Б. І. Мельничука, Л. М. Ковалець, О. В. Добржанського, К. М. Лук'янюка. – Чернівці : КП вид-во «Золоті литаври», 2005.

Подано за першодруком в інтерпретації О. Маковей. Спогад І. Каспшицького О. Маковей записав з його уст у Чернівцях 25 вересня 1909 р. (у «Життєписі...» – с. 102–103). Спогад господаря із с. Заставна п. Адамка переказав О. Маковееві учитель цього ж села Микола Яців (у «Життєписі...» – с. 215). Про спогад Теодора Марківа, свого тестя, написав О. Маковееві проф. В. Винар (у «Життєписі...» – с. 452). Володимир Лаврівський повідомив О. Маковееві свої згадки особисто (у «Життєписі...» – с. 467–468), як і п. Білінкевич (у «Життєписі...» – с. 491). Спогад п. Коритовської О. Маковей подав під рубрикою «З недрукованих записок Ром. Заклинського» (у «Життєписі...» – с. 491).

Каспшицький Іван (1835–1910) – майор 41-го піхотного полку, в якому служив Ю. Федькович, приятель письменника. У битві під Кастенедоло втратив руку, за що був удостоєний лицарства Ritter fon Castenedolo.

Адамко, пан – на початок 1900-х рр. мешканець с. Заставна. Приятель Ю. Федьковича по військовій службі, упродовж 2-х років служив з ним у 41-му піхотному полку.

Марків Теодор (1848–1919) – суддя, начальник Бучацького повітового суду ЗУНР. Відзначався великою справедливістю під час розгляду селянських справ. Діяч Української національно-демократичної партії та інших українських товариств. Заприятелював із Ю. Федьковичем під час його перебування у Львові в 1872–1873 рр., листувався з письменником у 1873–1874 рр.

Лаврівський Володимир (1850–1934) – громадський діяч, один із засновників і перших діячів українського сокільства 1892–

1898 рр. Син Юліана Лаврівського (1821–1873) – судді, культурного і політичного діяча, засновника і довголітнього голови «Руської Бесіди» у Львові (1861) та її театру, голови товариства «Просвіта» (1870–1873), посла до галицького союму.

Білінкевич, пані – мешканка с. Сторонець-Путилів, на початок 1900-х рр. вдова по місцевому священикові.

Коритовська (з дому Августак), пані – мешканка с. Коросне Перемишлянського повіту на Львівщині, дружина тамтешнього сільського старости. Походила із с. Сторонець-Путилів, була донькою начальника місцевого суду п. Августака. Ю. Федькович упродовж одного року (десь у середині 1860-х рр.) навчав її, восьмилітню, німецької мови.

[Спогад Івана Каспшицького]

<...> Федькович з товаришами-кадетами не жив, у них не бував, до розмови і забави з ними не був охочий, а ті його й не шукали, бо Федькович хоч був добрим чоловіком, але не знав товариських форм, «*fein war er nicht*»⁴⁸⁸, а до того був занадто поважним, замкненим і маломовним з ними. Про те, що бував колись у Молдові, товаришам ніколи і не згадував. Було щось дивачного у його поступках, так як і у його тата. Однак уже й тоді він складав німецькі принагідні вірші то на честь властителя полку, то свого полковника, на іменини або на пам'ятку якоїсь битви і т. п. Сі вірші автографовано, і вони були загально знані в полку.

Як Федькович нерадо приставав з рівними собі, так знову він любив товариство «менших», чи то шарж⁴⁸⁹ чи й «протистих» вояків. Скликував їх до себе, гостив, частував горівкою – вояки оповідали йому всяку всячину, співали, а він се списував собі. Так пізнавав свій нарід.

[Спогад п. Адамка]

<...> Федькович давав жовнярам книжки читати⁴⁹⁰, сам їм читав та оповідав різні дотепні приповідки. Він любив чесних жовнярів, не піяків, давав їм гроший, як котрий з них був у біді, та справляв забаву. Не карав, тільки напминав.

488 ...«*fein war er nicht*»... (нім.) – не був дрібним.

489 Шаржа – офіцери.

490 ...давав жовнярам книжки читати... – Йдеться про час військової служби Ю. Федьковича (1852–1863).

Часто запрошував вояків до себе, читав книжки та вчив, як і що у нас колись було. Жовняри всі любили його, як батька, і кожний з них казав, що з таким чоловіком не жаль і вмерти і коби ще до того в одній ямі з ним лежати».

[Спогад Теодора Марківа]

<...> Ф[едьков]ич, бувало, цілими днями ані не виходив з хати⁴⁹¹, ані не впускав нікого до себе. За се від часу до часу і цілу ніч просидів у реставрації⁴⁹² зі знайомими. Тоді по кількох чарках ставав дуже балакучий і веселий. Взагалі жив дуже скромно і не упивався ніколи.

[Спогад Володимира Лаврівського]

<...> Раз пополудни прийшов до хати⁴⁹³ ... батька [тобто Юліана Лаврівського] Федькович і, нарікаючи на «просвітних» цензорів, сказав, що мусить з жалем покинути редакцію⁴⁹⁴, бо йому вже терпцю не стає, а свою остатню людову повість⁴⁹⁵, приладжену до друку, яку звернув йому рецензент, проф. Ом. Огоновський⁴⁹⁶, з жаданнем цілковитого перероблення, вкинув з жалю і пересердя до печі.

491 *...не виходив з хати...* – Йдеться про львівський відтинок життя письменника (1872–1873).

492 *Реставрація* – тут: ресторан.

493 *...прийшов до хати...* – Випадок, думається, міг мати місце на межі 1872–1873 рр. (до 5 травня 1873 р., коли помер Ю. Лаврівський).

494 *...покинути редакцію...* – Тобто редагування популярних книжок для народу, яке здійснював Ю. Федькович у львівському товаристві «Просвіта». З огляду на офіційно-бюрократичне, аристократично-панське ставлення до своєї праці з боку керівництва «Просвіти» бажання покинути цю роботу з'являється у письменника вже наприкінці 1872 р. (див. лист Остапа Терлецького до Ю. Федьковича від 26.XII.1872 // Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича / З першодр. і автогр. зібрав, упоряд. і пояснив О. Маковей. – Львів, 1910. – С. 200–203).

495 *...людову повість...* – Тобто повість з народного життя.

496 *Огоновський Омелян* (1833–1894) – український учений-філолог, громадський діяч. Професор кафедри руської мови та літератури Львівського університету. Один із засновників «Просвіти» (з 1877 р. і до своєї смерті – її голова), НТШ. Свою працю «Осип Федькович» подав окремим розділом у шеститомній «Історії руської літератури», яка упродовж 1887–1894 рр. друкувалась у львівському часописі «Зоря». Це перший докладний, «старанно зложений» (І. Франко) нарис життя і творчості Ю. Федьковича. Очевидно, Ом. Огоновський готувався прибути у червні 1886 р. до Чернівців на відзначення 25-ліття творчої діяльності

[Спогад п. Білінкевич]

<...> [Федькович] устроював собі іділлю: сідав собі на стрімкім березі Путилівки між ялицями – перед себе клав столик, на нім ліру і думав свої думи. Часом приймав і в себе гостий колачем і сметаною – і при добрих знайомих не був маломовний, умів і «елегантсько» знайтися.

[Спогад п. Коритовської]

<...> Учив добре. Заховувався поважно і з тактом. Всі любили його, тільки [я] боялася його, бо чула від людей, що він має в собі опира...

ТИТ РЕВАКОВИЧ

ПРО НОШУ ФЕДЬКОВИЧА [із залученням спогаду Петра Йозифовича]

Уперше надруковано у виданні: Осип Юрій Федькович. Писання / Перше повн. і крит. вид. – Львів : З друк. НТШ, 1910. – Т. 4 : Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича / З першодр. і автогр. зібрав, упоряд. і пояснив О. Маковей. – С. 81–82. Належить до коментаря, зробленого О. Маковеем стосовно листа Ю. Федьковича, адресованого Д. Тянячкевичу, від травня 1863 р. Ю. Федькович, незадовго перед тим вийшовши на пенсію із військової служби і перебравшись у рідний Сторонець-Путилів, писав Д. Тянячкевичу: «німці [тобто чиновники німецької національності] ідять чоловіка, приступаючи: я відколи дома, то хожу у цивільні одежи...»(с. 77). Очевидно, цю думку коментував Т. Ревакович, якщо О. Маковей зазначив після вказаного листа: «До слів про ношу Ф[едькович]а (ст. 77) додав д. Ревакович таку замітку...».

Цю замітку (без назви) подаємо за першодруком, озаглавивши її так, як висловився О. Маковей.

Ревакович Тит (1846–1919) – суддя, громадський діяч, член-засновник НТШ, правний дорадник товариства «Просвіта» у Львові. Контактував з Ю. Федьковичем під час його праці у Львові та, найімовірніше, в першій половині 1880-их рр., проживаючи на Буковині. Автор осібної статті «Причинки до біографії Осипа Федьковича» (Зоря. – 1888. – Ч. 2), що вмістила розповідь письменника про себе.

Йозифович Петро – у середині 1860-х рр. практикант при старостві у Вижниці, згодом – староста у повітовому містечку Серет, що в Південній Буковині.

Ф[едькович] ходив все в сердаку гуцульським, в кресани гуцульській, з топірцем лиш; так ходив до самої смерті і в Чернівцях. З тої причини мав великі неприємности. Я знаю два случаи такої неприємности.

Про один розказував мені д. Петро Йозифович, бувший ц[ісарсько-]к[оролівський] староста в Сереті так: «Ще яко ц[ісарсько-]к[оролівський] практикант при старостві в Вижниці дістав я був наказ їздити яко комісар рядовий з бувшим єпископом (православним) Євгенієм Гакманом під час его візитації канонічної по Вижницькім повіті. Коли ми приїхали до Путилова-Сторонця, представилися урядники ц[ісарсько-]к[оролівського] уряду повітового й другі гонораціори⁴⁹⁷, а mezi ними також офіцир Осип Федькович в гуцульськім убранню яко начальник громади путилівської. Єпископ Гакман (як, звісно, син руського селянина з Васлівців⁴⁹⁸ і щирий русин) офукнувся на Федьковича за се убрання гуцульське, й коли 'го пізніше враз з другими гонораціорами просив на обід до себе, додав до него слова: «Тільки прошу прийти у офіцирськім убранню». На се відповів Федькович: «Коли Вашому Преосвященству миліше є моє офіцирське убранне, як моя особа, то даруйте, я не прийду!» І не прийшов, що було дуже неприємно єпископови, що щиро симпатизував з руським народом»⁴⁹⁹.

Другий случай. Ф[едькович] пішов в 70-х роках до президента краевого Піна⁵⁰⁰, мабуть, в справах громадських в авдієнції – також в гуцульськім убранню. Піно розгнівався й діткнув Ф[едькович]а дуже за се, що не прийшов в офіцирськім убранню. Загально розповідають, що Ф[едькович] зложив зараз свій характер офіцирський (задержавши пенсію), щоби не був більше нагадуваний за гуцульське убранне. Похоронено его в гуцульськім убранню, а помимо того брала уділ в похороні військова музика того полку, з котрим Ф[едькович] був 1859 в італійській війні, і его давні товариші-військові, штабові офіцири.

497 Гонораціор – представник влади, шанована людина.

498 ...з Васлівців... – Точніше, Васловівців.

499 Порівн.: розповіді Ілька Кліма «Федькович і владика» та Дмитра Гасюка, вміщену у праці Ром. Заклинського «За слідами Федьковича».

500 ...до президента краевого Піна... – Йдеться про Фелікса Піно фон Фріденталя (1825–1906) – австрійського державного і політичного діяча. У 1870–1874 рр. був президентом герцогства Буковина. На прямих виборах 1873 р. пройшов до австрійського парламенту у виборчому окрузі Вижниця-Путила.

ІЛЬКО КЛИМ

РОЗМОВА З ПАНАМИ

Уперше надруковано з подачі Олекси Романця в газ. «Радянська Буковина» (1968, 12 січ.) як переказ записаної ним улітку 1953 р. в с. Виженка Вижицького району Чернівецької обл. розповіді селянина, мисливця Ілька Кліма, 1876 р. н.

Тут подаємо за публікацією, звіривши її з автографом, що зберігається у фондах Чернівецького літературно-меморіального музею Ю. Федьковича (№ 0-817-2678).

Федькович був правдешній гуцул. Ніколи не водився з сурдутовцями⁵⁰¹, захоронєв мову, ношу і звичаї гуцульські. Завсігди був з бідними, заступавси за них перед панами.

Се було дуже не до серця панам, і вони хтіли приборати йго до своїх рук. Але Федькович ніколи не загортав слів у папірки і рубав правду в очі панам. Раз сам цісар забефелював⁵⁰², щоб Федькович прийшов до него⁵⁰³, і сказав, шо зробіт йго капітаном, а то й регіментаром⁵⁰⁴, аби лиш він зрікси водитиси з голотою, одегати народну ношу. Та й перед цісарем Федькович мов у дзвін ударив: «Я ж бо тебе не звержуси, руський мій сардаче, ніколи, ніколи!»⁵⁰⁵. Траснув дверима цісарської світлиці і пішов.

Прийшов на двірец у Відни, купив карту і свіси у другу колійову клясу. А там уже сиділи тонкий, ек ворине⁵⁰⁶, пан і товста, ек берівка⁵⁰⁷, пані. Вони не сподобали собі, шо коло них сидит простий гуцул, і захтіли взети йго на кпини:

– А шо, газдо, аж у Відень на ермарок їздив?

501 *Сурдутовець* – чиновник (від слова «сурдук» – сюртук).

502 *Забефелювати* – наказати.

503 *...щоб Федькович прийшов до него...* – Факт вигаданий.

504 *Регіментар* – полковник в австро-угорській армії.

505 *«Я ж бо тебе не звержуси, руський мій сардаче, ніколи, ніколи!»*. – Рядки з вірша Ю. Федьковича «Мій сардак».

506 *Ворине* – жердина від загорожі.

507 *Берівка* – невелика бочка.

– Та був-єм і на єрмарку, – відказав Федькович.
– А єк там платяться безроги? – уколола 'го пані.
– Єк до безроги. Коли така, єк ви, пані, то грубі гроші тра платити, а коли така хирлява, єк цес пан, то й даром ніхто не хоче брати, – у відповідь Федькович і ані вусом не повів.
А розлючені пан і пані пересіли до иньшого виділу⁵⁰⁸.

ФЕДЬКОВИЧ І ВЛАДИКА⁵⁰⁹

А то приїхав, було, в гори до Сторонця буковинський митрополит Гакман. Щоб зустріти свого владика з парадом, з Петрашів, Маренич, Киселиці, Тораків, Сергіїв прибули панотці і діакони. Понаїжджало попів і з Черновець.

З гір посходило багато гуцулів у своїх строях, а серед них виділявся закосиченою кресанею і добірним лудінем⁵¹⁰, поставою і гордим видом Юрій Федькович. Митрополит тоді вже знав його як шкільного інспектора і видатну особу. Після служби в церкві він запросив на бучний банкет сторонецке панство. Сказав завітати і Федьковичеви, але не в гуцульському, а в офіцірському вбранні.

Ото вже всі пани посходилися на той банкет, тільки Федьковича все нема та й нема. Аж ось заходить до салі оден сторонецкий гуцул, вносит Федьковичів офіцірський сурдут з еполетами та медалями. Поклав його на середину, а сам подає уклінно владіці Гакманові цидулку⁵¹¹. А в ній руков Федьковича написано було:

«Превелебний отче владико! Ви жадали мати на банкеті цісарський сурдут – то й маєте, я свято виконав волю вашу».

Отакий був наш Федькович.

508 Тобто купе.

509 Історія зустрічі Ю. Федьковича з митрополитом Є. Гакманом, яку повідав Д. Гасюк (див. : Заклинський Роман «За слідами Федьковича (записки з прогульки по Буковині)» (ЛНВ, 1905, т. XXXI, кн. 10, с. 187), в устах І. Кліма здобула цілком іншу інтерпретацію.

510 *Лудиня* – одяг.

511 *Цидулка* – записка.

ЯК ФЕДЬКОВИЧ ПАНІВ ПЕРЕВІРЯВ⁵¹²

Федьковича пани дуже боялися. При ньому вдавали з себе добрих до людей. Так-от Федькович, щоб перевірити їх справжню добрість, бувало, переодягнеться на жебручого діда, озьме ліру та йде до панського двору. А пан ще здалека побачит діда і наказує слугам прогнати його, а то й котюг натравит на нього.

Отак і ходит Федькович... від маєтку до маєтку.

А під вечір переодягнесь назад у свій стрій, озьме фірмана і їде тією ж дорогою, що дниною ходив. От пан ще здалека зачує, як котить гостинцем фіакр, то сам аж до брами виходит. Пізнає Федьковича і кланяєся йому улєсливо:

– Завітайте, пане лейтнанте, до мене! Зробіт честь мому дому! Гостем будьте!

А Федькович згорда відказує панові:

– Не прийняв ти мене в днину, коли я жебручим дідом з лірою до тебе приходив, не ступить моя нога і тепер до тебе, і ніколи наперед.

І їхав собі далі.

Так Федькович панів і багатіїв перевіряв.

⁵¹² Схожу історію переказав Юрій Семанюк (див.: Спомини про Федьковича / Зібрав Ром. Заклинський // ЛНВ. – 1901. – Т. XIII. – С. 96–98).

ВАЛЕРІЯ ЧУЧКО

ПОДОРОЖ ФЕДЬКОВИЧА ДО ВІДНЯ

Публікуються вперше за автографом, який зберігається у фондах Чернівецького літературно-меморіального музею Юрія Федьковича (№ 2018). Переказ записано 9 травня 1972 р. в смт. Путила Чернівецької обл. Авксентієм Яківчуком від Чучко Валерії Микитівни, 1903 р.н., пенсіонерки, мешканки смт. Путила, освіта середня (гімназійна). Цей текст, як і розповідь Ілька Кліма «Розмова з панами», – варіанти однієї історії, що має фольклорне походження.

Раз Федькович їхав з Черновець до Відня⁵¹³, бо він був депутатом від Буковини⁵¹⁴. Тото був учений чоловік. Знав по-німецьки, по-французьки, по-англійськи...⁵¹⁵ Щось шість чи сім мов знав. Він був інспектором від шкіл, але ходив убраний по-гуцульськи. Носив сардак, капелюх з павою, топірець і ззувався в постоли. І тут він їде до Відні, а в Чернівцех пересідає на потяг у першу клясу. У такий вагон не дуже мужики сідали. Там їхали великі пани, а щоби гуцул зайшов туди, то було щось страшного.

- 513 *...Їхав з Черновець до Відня...* – У столиці монархії Федькович у чині фельдфебеля австрійської армії перебував із початку лютого до перших днів квітня 1859 р. в рамках участі в австро-італо-французькій війні. Інших документальних свідчень про поїздку письменника до Відня не збереглося, та її вочевидь і не було.
- 514 *...був депутатом до австрійського сойму.* – Федькович у 1867 р. кандидував на посла до буковинського сойму, але не був обраний. Думка про депутатство письменника в австрійському парламенті склалася в оповіданні як асоціація з членством у ньому Л. Кобилиці. Інакше кажучи, навіть не будучи формально депутатом, письменник уявлявся народові як його заступник і на такому високому офіційному рівні.
- 515 *...по-англійськи.* – Федькович був знавцем німецької, французької, румунської, польської мов, до того ж є свідчення, що він розумів російську та угорську, частково – італійську та іспанську мови, наприкінці життя узявся опанувати латину.

Федькович взяв білета, зайшов собі у вагон, повісив свій червоний сардак, капелюх з павами і їде. А на другій лавці сиділи собі пані з паном. Збоку студент читав книжку.

Федькович сидить, дивиться у вікно, а пані не може собі ради дати, її так гризло то, чо' той гуцул заліз до першої кляси. Її це з чуда не сходило. От і каже вона своєму чоловікови: «Frag diese Huzulische Schwein, was suchte hieren [!] diese erste Klass!»

Це вона йому так по-німецьки каже:

– Запитай цю гуцульську свиню, чого він заліз у першу клясу.

Федькович чує, що вона каже, але нічого з того не робить. Вдає, що не розуміє. Але пані так доїдала свого чоловіка, що він став та й каже:

– Слухайте, газдо. А по чому у вас свині?

– Та так, як до свиней, – каже Федькович. – Така свиня, як ви, то по середній ціні, а така, як ваша пані, то дуже дешево, бо таких дуже много.

Панови так як заткало. Подивився він на свою паню, а вона на него і не знають, що більше казати, а Федькович дивиться далі у вікно.

Аж тут ходить по вагоні кельнер⁵¹⁶ і покрикує:

– Кому води, кому торта! Ходіть всі до мене!

Федькович пішов купити собі тої водички чи ще чогось там, а коли прийшов на своє місце, панів уже не було.

– А де тоті пани подівалися? – питає у студента.

– Та ви лиш пішли, а вони питаються мене, хто ви є. Я сказав, що письменник, ще й до того посол до парламенту. Вони знітилися і кажуть:

– Ого. То це такий чоловік, що як розмалює, то всі люди будуть сміятися. Ходім звідси, поки він нас не знає.

Сказали, зібралися і пішли.

А Федькович засміявся і каже:

– То видиш, вони вбранне на мені шіцують⁵¹⁷, а не людину.

516 Кельнер – офіціант.

517 Шіцувати (нім. schätzen, пол. szacować) – оцінювати, визначати приблизну матеріальну вартість чогось.

ІВАН ПОВШЕК

[СПОМИНИ ПРО ФЕДЬКОВИЧА]

Уперше надруковано у виданні: Осип Юрій Федькович. Писання / Перше повн. і крит. вид. – Львів: ЗДрук. НТШ, 1910. – Т. 4: Матеріали до життєпису Осипа Юрія Гординського-Федьковича / З першодр. і автогр. зібрав, упоряд. і пояснив О. Маковей. – С. 358–360. Текст уміщено в розділі «Документи і спомини про Федьковича» й названо: «Спомини Івана Повшека про Федьковича». Він супроводжується преамбулою О. Маковея, в якій, зокрема, повідомлено, що ці спогади стосуються зв'язків із Ю. Федьковичем його приятеля з часів військової служби Семена Нарівняка із с. Новосілка Костюкова біля Заліщик. «Щоби децю більше розвідати про сю приязнь поета із селянином, – пише О. Маковей, – просив я о. Омеляна Боярського, священика з Новосілки Костюкової, щоби розпитав про те людей у своїм селі. В листі з 18 лютого 1909 написав він мені таке: «Покійний Семен Нарівняк має ту ще живучого сестрінка Івана Повшека, 67-літнього, котрий всьо, що знав о Федьковичу, те й мені розказав». Зазначимо, що о. Омелян Боярський (1865–1941), чоловік письменниці й педагога Климентини Попович, цікавився літературою, очолював «Просвіту» села, був розстріляний підрозділом Червоної армії на порозі храму.

Подаємо за першодруком.

Повшек Іван (1842–?) – на 1909 р. мешканець с. Новосілка Костюкова (нині с. Новосілка) Заліщицького р-ну, близький родич Семена Нарівняка, Федьковичевого приятеля з часів військової служби.

Він мав два імена: Йосиф Гординський і Федькович. Я його дуже добре пам'ятаю, бо-м був уже парубком, а він у нашій хаті перебував через цілий тиждень, коли приїхав на весілля до вуйка Семена⁵¹⁸. Був то собі гарний хлоп, як «вужєвка».

518 ...до вуйка Семена. – Йдеться про Семена Нарівняка. Поет присвятив йому свою поему «Пуга».

В Новосілці Костюковій був два рази⁵¹⁹. Перший раз прибув лейтнант до Новосілки, як вуйко Семен вернули з війська, де служили 12 років. Заїхав у коршму і каже: «Дайте мені Семена Нарівняка!». Коли Семен явився, вони оба поцілувалися в писки і балакали собі по-німецьки, по-волоськи, по-венгерськи. З коршми пішли до Федора, брата Семенового, і каже до Семена: «Поскликуй сюда цілу фамілію! Ти казав, що маєш сестру уродливу – нехай подивлюся, чи то є правда». Прийшли моя мама (сестра Семенова⁵²⁰) і решта, а він каже: «Сядьте собі коло мене, нехай я надивлюся на фамілію Семенову». Вони оба з вуйком Семеном мали велике закохання, так що собі не викали. Балакали собі, що як ішли до трахтиєрні або театру на забаву, то Федькович без Семена не пішов.

Перший раз був п'ять день. Відтак другий раз приїхав на весілля вуйка Семена і був у мене на станції⁵²¹ цілий тиждень. Я був дружба, а він за батька. На весіллі було балакання дуже гарне, Федькович був радий. То був гуцул – правдивий був! Як вернемся з весілля д'хаті, то жартує зі мною: «Ану, борімося!» Був маєтний, мав у куферку червінці і гітару і грав у мене на гітарі і співав. Казав до мене: «Озьми си раз у пригорщ червінців – не будеш бідити!» «Дайте самі, – кажу я, – то возьму, а сам не возьму». «Як я тобі позволяю, то возьми, а як сам не береш, то не дам тобі...»

На весілля навезли пан лейтнант всілячину – цілі голови цукру⁵²². А було так, що вуйкови не прийшов був «абшид»⁵²³, то й не можна було їм слюбу дати. Федькович поїхав зі мною до старости до Заліщик за позволінством. «Абшид» був прийшов, але післали до Новосілки Язловецької, а звідти до Черноколинської. Телеграфували – і відтак приніс післанець із Заліщик «абшид» – і слюб був уже о 12 годині вночі проти самого Пилипа.

Вуйко Семен ходили з братом своїм Федором туди до Путилова до Федьковича. Федькович, розповідали вуйко, був

519 В Новосілці Костюковій був два рази. – З погляду О. Маковея, Ю. Федькович побував там у 1859-му або 1860 рр. (див. Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. – Львів, 1911. – С. 148-149).

520 Палагна. – Прим. О. Маковея.

521 ...на станції... – Тобто на проживанні.

522 ...цілі голови цукру... – Вислів «голова цукру» належить до групи слів-вимірювачів, що асоціюються з назвами предметів невизначеної кількості.

523 Абшид (абшит) – звільнення з військової служби в запас.

дуже маєтний, мав три турми⁵²⁴ овець, багато пасовиська, поля орного, ліса⁵²⁵. Всього давав вуйкови Семенови, аби лишився там. Але вуйко там захорували і не хотіли лишитися, казали, що «мені там не плявдує⁵²⁶». Були цілий тиждень у Путилові і вернули в убранню гуцульським – мали червоні гачі – все то дарував їм Федькович. Відтак ще Федькович писав до вуйка Семена: «Будеш жалувати, що не хочеш той маєток приймати, бо я нежонатий, дітий не маю – і не буду женитися». Федькович мав брата в Яссах, але маєток то був лиш на него.

524 Турма – отара.

525 ...був дуже маєтний, мав три турми овець, багато пасовиська, поля орного, ліса.
– С. Нарівнякови, що був бідний, маєток Федьковича здавався великим, але сам собою він не був такий значний. (Прим. О. Маковея).

526 Плявдувати – йти на користь.

МАРКО ЧЕРЕМШИНА

АВТОБІОГРАФІЯ

[фрагменти, що стосуються спогадів про зв'язки Юрія Семанюка з Юрієм Федьковичем]

Частина тексту з покликанням на неопубліковану «Автобіографію», написану Марком Черемшиною на прохання літературознавця А. Музички, уперше використано Н. Семанюк у статті «Марко Черемшина і Юрій Федькович» (див.: Юрій Федькович: статті та матеріали. – Чернівці. – 1959. – С. 172–178). Повністю «Автобіографію» Марка Черемшини видруковано у книзі «Марко Черемшина: новели, посвяти Василеві Стефанику, ранні твори, переклади, літературно-критичні виступи, спогади, автобіографія, листи / вст. стаття, упоряд. і прим. О. В. Мишанича. – (К. : Наук. думка, 1987. – С. 344–355) (Серія «Бібліотека української літератури»)».

Тут подаємо фрагменти за повною публікацією.

***Марко Черемшина** (справжнє ім'я та прізвище Іван Семанюк, 1874–1927) – український письменник і громадський діяч. Його батько Юрій Семанюк (1846–1920), дяк у с. Кобаки Косівського повіту на Станіславщині, був приятелем Ю. Федьковича.*

<...> Дяківства училися мої дедя⁵²⁷ у кожного дяка у кождім селі у горах від Путилова до Жаб'я⁵²⁸. При науці дяківства у Путилові мої дедя звернули були своїм голосом на себе увагу проживаючого тоді в Путилові письменника Юрія Федьковича, що полюбив був дуже металічний голос мого деді і сам любив дуже співати.

Федькович майже щодня кликав до себе мого дедю і учив їх співати світських та церковних пісень, давав їм із своєї бібліотеки книжок до читання і взагалі опікувався моїм дедем як своїм молодшим братом. Дедя віддячувались великим приятельством і прив'язанням до Федьковича, за яким – як опісля казали – штрикали б були у вогонь і з яким варт було жити та й умирати. <...>

527 ...мої дедя... – Тобто батько.

528 Жаб'є – село, розташоване на березі р. Чорний Черемош, із 1962 р. – селище Верховина Івано-Франківської обл.

Деда мали дома дві шафи, повні книжок, і, піддаючи мені по книжці, казали вечорами читати ті книжки голосно при вуйках і дедєвих знакомих. Читалося «Дністрову Русалку»⁵²⁹, «Правду» за рік 1869, Федьковича, Нечуя, «Марусю» Квітки, Вовчка, видання «Просвіти», переповідалося і якісь російські та німецькі книжки, від місцевого пароха визичені. При тому читанню вуйки пригадували собі дещо цікавого із свого життя і оповідали годинами, чим рівно ж і я переймався. Коли читано книжки Юрія Федьковича, деда мої не могли нахвалитися того свого «тезка» і розповідали про него: як-то він не раз співав у церкві в Путилові так сильно, що усі гудзики у його кабаті були потріскали і попадали на землю, начеб їх ножицями обтято, як Федькович на Святвечір все своє окруженне частував усіма стравами і горівкою та медом, а навіть худобу і кури заливав горівкою, як всі свої гроші роздавав вбогим мужикам або брав дедю і дяка Никифора Розбіцького⁵³⁰ до Вижниці і тут купував книжки та гердани, та порошниці, та коні вороні. Не раз сходив з Путилова дяк Розбіцький і приносив дедеві листи від Федьковича, і я бачив, як деда тими листами захоплювався і, читаючи їх, не раз плакали із радості та з великої зичливости.

– Ото в мене раз чоловік, то золота душа, – казали деда. – З ним не нажився би, ні наговорився би, – то нема понад того чоловіка на гори й долини.

Того року, в якому Федькович помер, зійшов був Розбіцький до мого деді і розповідав дедеві про послідні дні життя поета. Оба плакали, як діти, над тою втратою, а деда нарікали на Розбіцького, що не дав їм знати про недугу і смерть Федьковича.

Мої деда були на свій час і селянський стан досить очитані, любили все, що гарне і добре, любили багато читати, а навіть самі брались принагідні вірші писати, були дуже вразливі на чуже нещастя і на чужу кривду. <...>

529 «Дністрова Русалка». – Точніше – «Русалка Дністровая», альманах, виданий 1837 р. діячами гуртка «Руська трійця».

530 ...Розбіцького... – У відповідній примітці до «Автобіографії» зазначено: «Цю реальну особу Марко Черемшина зробив одним із персонажів своєї драми «Несамовити», де у 6-й яві 5-ої дії на сцену виходить «гайдук із дяком Розбіцьким» (див.: Марко Черемшина: новели, посвяти Василеві Стефанику, ранні твори, переклади, літературно-критичні виступи, спогади, автобіографія, листи / Вст. стаття, упорядкування і примітки О. В. Мишанича. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 417).

ІВАН ФРАНКО

НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО 1890 РОКУ [фрагмент, що стосується спогадів Остапа Терлецького]

Уперше надруковано окремим виданням 1910 р. у Львові накладом Українсько-руської видавничої спілки.

Подаємо за виданням: Франко Іван. Зібрання творів : у 50 т. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 33 : Літературно-критичні праці (1900–1902) / Ред. колегія М. Д. Бернштейн та ін. / Упоряд. та комент. Н. О. Вишневської та Н. І. Черної. – С. 314–315.

Франко Іван (1856–1916) – видатний український письменник, літературознавець і публіцист, громадсько-культурний діяч. Був поєднаний із О. Терлецьким міцною дружбою, спільністю ідейно-творчих інтересів. Після смерті О. Терлецького багато зробив для збирання та публікації матеріалів з рукописної спадщини небіжчика.

Терлецький Остап (1850–1902) – український громадсько-політичний діяч, публіцист і літературознавець. Один із керівників нової радикальної партії народоців, яка пізніше дала почин до створення Української Радикальної партії, прихильник М. Драгоманова. Сприяв публікації в Коломиї збірки «Поезії Юрія Городенчука-Федьковича» (1867–1868), з цього приводу відвідав автора у Сторонці-Путилові. Листувався з Ю. Федьковичем у 1866–1873 рр. (з перервами), був одним із посередників у його знайомстві з М. Драгомановим.

<...> Факт із його [Остапа Терлецького] гімназійних часів⁵³¹, про який він часто згадував і оповідав, се його відвідини у Федьковича літом 1867. Терлецький, хорий на епілептичні напади, проводив літо в Ферескулі над Черемошем,

531 ...гімназійних часів... – О. Терлецький навчався у Станіславівській гімназії в 1859–1868 рр.

і відси через ріку та через Конятинський верх ходив до Сторонця, де Федькович був тоді «двірником» (громадським начальником). Буковинський поет прийняв молодого гімназиста досить чемно, але «по-мужицьки»: він силував його пити горілку, а коли хорий хлопець не хотів, Федькович допик його якимсь добродушним докором вроді «А, ви панич! – і Терлецький розплакався. Федькович зараз захопився і був весь дальший час дуже делікатний з Остапом. Сей з подивом і радістю переглядав його рукописні твори; перекладене гекзаметром «Слово о полку Ігоревім» імпонувало йому дуже. Але видобути якийсь руський рукопис до друку, який думала видати своїм коштом станіславівська ученицька громада⁵³², Терлецький не міг; щонайбільше Федькович готов був дати станіславівцям свої німецькі поезії. Остап обіцяв йому, що постарасться надрукувати їх, і Федькович розстався з ним дуже ласкаво, написав йому віршик на пам'ятку та обіцяв дати свою фотографію (див. «Житє і слово», I, 117). Але неfortunні німецькі вірші були причиною швидкого розриву Федьковича зі станіславівцями. Громада радо згодилася дати наклад на руські поезії й справді видала своїм коштом два випуски коломийського видання, але німецьких друкувати не захотіла. Бідний Терлецький, бажаючи додержати слова, обернувся до кількох німецьких книгарень з проханням узяти на себе наклад Федьковичевих німецьких поезій. Котта в Штутгарті⁵³³ відмовив, а Кампе з Гамбурга⁵³⁴ та Брокгауз із Липська⁵³⁵ відписали, що мусили б уперед мати рукопис, заким би могли сказати, чи беруть на себе наклад, чи ні. Остап, що взимі часто хорував, обернувся до Федьковича з тим, щоб сей указав йому нумери тих німецьких часописів, де були похвальні згадки про його німецькі поезії (м[а] б[уть], про той пробний їх аркушик, що 1865 р. був виданий

532 ...*станіславівська ученицька громада*. – Йдеться про молодіжне товариство у Станіславській гімназії, одним з організатором якого був О. Терлецький. Якраз воно видало в Коломиї своїм коштом два випуски збірки «Поезії Юрія Городенчука-Федьковича» (1867–1868).

533 ...*Котта в Штутгарті...* – Йдеться про знаменитого німецького видавця та книгопродавця Б. А. Котта (1808–1879).

534 ...*Кампе з Гамбурга...* – Йдеться про Юліуса Кампе, власника книготоргової фірми «Гофман і Кампе».

535 ...*Брокгауз із Липська...* – Йдеться про Фрідріха Арнольда Брокгауза, німецького видавця, засновника видавничої фірми «Брокгауз» і видавця енциклопедії «Брокгауз».

у Чернівцях п[ід] н[азвою] «Gedichte») і брався разом з тими рецензіями вислати Ф[едькови]чів рукопис до Німеччини, надіючись таким способом довести діло до ладу. Федькович розсердився. «Такої ласки я найду і в Параски, – писав він Остапові. – Ви мені писали, що вже маєте гроші складені печатати мої німецькі поезії, а тим часом ви пустилися на жебри. Се би кожний дурень потрафив. Тепер я вам так кажу: у сей час маєте мені мій манускрипт вернути! А еслі хочете кого за дурня мати, то шукайте собі такого, як ви сами, бо я уже застарий дурень. Більше не важтеся до мене писати, бо листи ваші не прийму».

Так скінчилися короткі зносини Остапа з Федьковичем⁵³⁶.

<...>

536 Так скінчилися короткі зносини Остапа з Федьковичем. – Не зовсім так. Листовні контакти мали місце ще в 1872–1873 рр. у час перебування Ю. Федьковича у Львові.

ОМЕЛЯН ПОПОВИЧ

ОСИП ФЕДЬКОВИЧ ШКІЛЬНИМ ІНСПЕКТОРОМ

Уперше надруковано в газеті «Буковина» (1904. – Ч. 70, 71, 72), тогоріч же передрук статті здійснено у виданні «Bukowiener Schule» («Буковинська школа») (1904. – С. 75–84).

Подаємо за українськомовним виданням.

Попович Омелян (1856–1930) – громадсько-політичний та педагогічний діяч і письменник. Голова «Руської Бесіди» (з 1878), «Руської Школи» та ряду інших товариств на Буковині. Повітовий інспектор народних шкіл у Сереті й Кіцмані (1892–1895), референт народних шкіл при Крайовій Шкільній раді Буковини (1895–1906), перший крайовий інспектор українських народних шкіл (1906–1912) У 1885–1887 рр. був співредактором (із Ю. Федьковичем) газети «Буковина» і додатку до неї «Бібліотека для молодіжи, селян і міщан». Близький родич Ю. Федьковича по лінії матері. Крім того, автор «Моїх споминів про Федьковича» (Рідний край. – 1928. – № 3) та мемуарних згадок про цього письменника у праці «Відродження Буковини» (1933).

В спілці з інспектором Григорієм Никоровичем⁵³⁷ у Вижниці роздобув я з актів повітової шкільної ради у Вижниці і краєвої шкільної ради в Чернівцях багатий матеріал про діяльність Осипа Федьковича з часів, коли він був шкільним інспектором в повіті Вижницькім⁵³⁸. За дозволом президії краю хочу з добутого матеріалу, який товариство імени Шевченка у Львові наміряє подати в посліднім томі творів Федьковича⁵³⁹ в повній основі, начеркнути

537 *Никорович Григорій (1859–1916)* – громадський і педагогічний діяч, із 1910 р. шкільний інспектор, співробітник буковинських педагогічних журналів.

538 *...коли він був шкільним інспектором в повіті Вижницькім.* – Інспекторська діяльність Ю. Федьковича тривала майже три роки – з 22 вересня 1869 р. до червня 1872 р.

539 *...в посліднім томі творів Федьковича...* – В останньому (четвертому) томі «Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (1910)

ось тут в загальних рисах образ інспекторської діяльності Федьковича, котра виставляє нашому славному землякови і на сім поли якнайкраще свідоцтво.

Року 1869 відбулося дня 10 липня перше засідання буковинської краєвої ради шкільної під проводом тодішнього президента краю Франца рицаря Мірбаха фон Райнфельда. Присутні були правительственный радник Юрій Вацьл, краєвий шкільний інспектор др. Осип Марек, відпоручники краєвого виділу послі Вільгельм Альт і Евген Стирча, православний архимандрит Теофіль Бендела і почесний радник консисторський Константин Попович, римо-кат[олицький] парох др. Ігнатій Корніцький, еванг[ельський] пастор Іван Ёнкнер, заступник міста Чернівців адвокат Осип Фехнер та представителі учительства; гімназійний директор Стефан Вольф і гімназіяльний проф. Дмитро Ісопескул. Всі вони нині вже покійні, крім Вацьля, що, власне, обходив свої 80 уродини. Він був тоді шкільним референтом і якраз на сім першій засіданню предложив кандидатів на повітових інспекторів шкільних для всіх повітів. Але в дотичній табелі, писаній і підписаній ним самим, не находимо імени Федьковича, бо на інспектора вижницького предкладав иньших трьох кандидатів. Та, як видно з протоколу, змінено єго предложенне на самім засіданню, і сю зміну зазначив він сам на табелі, дописавши олівцем ім'я: Josef Fedkowicz Horodynski. Отже ухвалено на чийсь внесок взяти в терно I-мо Іосо Осипа Федьковича на інспектора у Вижницькім повіті. Тому що тоді не засідав у краєвій раді шкільній ні один русин, а й нема актів, з котрих би виходило, що Вацьл робив свої внески на підставі предложень старостів, треба припустити, що хтось із членів ради звернув увагу на Федьковича. Ледве чи зробив се інспектор Марек, бо хоч як чехо-слов'янин був прихильний до русинів, то невже ж Вацьл ставив внески, не порозумівшиися вперед з Мареком, котрий красше всіх міг знати учительство. Остає, проте, здогад, що хтось иньший із членів ради, знаючи голосне вже

першого повного і критичного видання творів письменника, що виходило у Львові в Науковому товаристві імені Шевченка, в розділі IV «З педагогічної діяльності Федьковича» (с. 496–548) вміщено: ряд матеріалів під назвою «Справа шкільних книжок», документ «Іменованне Федьковича шкільним інспектором», стаття Федьковича для газети «Czernowitzer Zeitung» про шкільні книжки, Федьковичеві «Співанник для господарських діточок» та «Календар для шкільної молодежи», його ж чотири звіти про інспекцію шкіл (з 30 липня 1870 р., 20 лютого 1871 р., 18 липня 1871 р., 10 травня і 18 червня 1872 р.), текст промови Ю. Федьковича на учительській конференції 30 березня 1871 р. та підготовлений ним документ «Справа плати учителів».

тоді ім'я Федьковича, поставив его кандидатом як одного з виднійших інтелігентів у Вижницькім повіті, де Федькович, власне, був громадським начальником в Путилові.

В справозданню до міністерства сказано про него дословно: «Daß der für den Schulbezirk Wîznitz an erster Stelle vorgeschlagene Johann (!) Fedkowicz von Horodynski ein intelligenter strebsamer Mann ist, der bei den Gemeinden des Wîznitzer Bezirkes ein großes Ansehen genießt, und auch den guten Willen haben wird Ersprießliches für das Volksschulwesen hat er dadurch betätigt, daß er wie auch bei Ew. Exc. aus einem anderen Anlasse zur Sprache gebracht worden ist, sich anheischig machte Lehrbücher in die hierlands gebräuchliche ruthenische Sprache zu übertragen»⁵⁴⁰.

На підставі внесків краєвої ради шкільної тодішній міністер віросповідань і просвіти Газнер заіменував розпорядком з дня 31 серпня 1869 під ч. 6534 громадського начальника в Сторонци-Путилові Осипа Федьковича шкільним інспектором на Вижницький повіт. Заразом іменовано шкільними інспекторами на повіті: Чернівці-місто консисторського радника Василя Ілясієвича; в Кіцмани гімн[азіального] проф. Івана Лімбергера; в Сторожинци проф. теології Евзевія Поповича; в Радівцях директора школи Серетської Івана Зибачинського; в Сучаві директора тамошної школи Івана Миткевича; в Кимполунзі управителя гути (!) в Айзенаві⁵⁴¹ Альберта Раквича; в Сереті проф. школи реальної Черновецької Генрика Клявзера, а на Черновецький замиський повіт директора православної препарандії Івана Дроглі.

Отже, Федькович був, попри Раквича, одинокий нефатовий інспектор шкільний. (На дієти⁵⁴² призначено для него павшальну річну суму⁵⁴³ 2000 зр., а підводи мали давати всім інспекторам дотичні громади, аж розпорядком міністерства з дня 9 лютого 1870 ч. 658 назначено Федьковичеві подорожне річних 70 зр., котре відтак розпорядком з дня 28 серпня

540 «Йоганн Федькович фон Гординський – інтелігентний, старанний чоловік рекомендований на посаду [інспектора] для Вижницького шкільного повіту на першім місці. Серед громад Вижницького повіту користується великою повагою і так само з доброї волі буде старатися про [поліпшення] народного шкільництва. Його інтерес до народного шкільництва підтверджений готовністю взятися за переклад підручників на вживану тут рутенську мову, про що також відомо [Вашій] вел[ичній] екс[еленції] з іншої нагоди».

541 ...в Айзенаві... – Нині це село Прісака в Чимішлійському районі Молдови.

542 На дієти... – Тобто на прожиття.

543 ...павшальну річну суму... – Тобто загальну, без поділу на частини.

1871 ч. 9713 підвищена на 120 зр. Всі інспектори провадили сей уряд попри свої прочі обов'язки. Декрети виставлено всім новоіменованим інспекторам розпорядком краєвої ради шкільної з дня 8 вересня 1869⁵⁴⁴р., котрого то вже дня він вніс письмо до повітової ради шкільної у Вижниці, в яким пише, що зрікаєся посади інспектора тому, що «ся посада не дає безпечної екзистенції і він приневолений шукати собі иньшої». Але властивою причиною резигнації⁵⁴⁵ був донос про его приватне життє, на підставі котрого спонукав его новий вижницький староста Цукер уступити. В своїм справозданню про резигнацію Федьковича пише староста, що Федькович «не має доброї слави, бо сторониться все від ліпшого товариства, а має хоробливий наліг⁵⁴⁶ до тісних зносин з найпростішою голотою». На місце Федьковича повірило міністерство розпорядком дня 16 жовтня 1872 ч. 12737 тимчасово інспекцію шкіл Вижницького повіту православному парохви в Розтоках Теодозієви Айвелінгови.

Помимо того, що Федькович був інспектором всего несповна три роки, то его діяльність на тім поли під той час представляєся нам і нині дуже визначною, бо він не тільки доглянув бистрим оком всілякі недостатки тодішнього шкільництва і вказував на них зі всею отвертостію, але і старався енергічно не тільки о їх усуненне в підчиненім ему повіті, а й о те, щоби положити нові підвалини до кращої будови руського шкільництва в цілім краю, як се побачимо із слідуячого.

Як Федькович обняв інспекторат, то в Вижницькім повіті було тоді всего-на-всього сім народних шкіл, а то в Путилові, Дихтинци, Розтоках, Іспасі, Бергометі, Лукавци і Мігові. Під час его інспекторства отворено школу в Вижниці, а внаслідок нового поділу шкільних повітів прибули до Вижницького ще народні школи в Руськім Банилові, дві в Вашківцях, відтак Карапчівська, Заміска і Вилавецька.

Федьковичевих інспекційних справоздань маємо три⁵⁴⁷, одно з дня 30 липня 1870, друге з дня 4 липня 1871⁵⁴⁸, а третє з дня 18 липня 1871 року. В першім справозданню Федькович

544 *Справоздання* – звіт.

545 *Резигнація* – відмова, зречення.

546 *...має хоробливий наліг...* – Тобто погану звичку.

547 *...інспекційних справоздань маємо три...* – Відомий і четвертий звіт Ю. Федьковича від 10 травня і 18 червня 1872 р.

548 *...друге з дня 4 липня 1871...* – Неточність. Другий звіт датований 20 лютого 1871 р.

каже, що вражінне, яке школи роблять, дуже сумне, хоч успіхи учителів понайбільше вдоволяючі, але діти ходять до школи неправильно, а тому вина, що не виконують примусу шкільного, а «Wenn der Baner nicht muß, so rührt er weder Hand noch Fuß»⁵⁴⁹. Далі нарікає на місцеві ради шкільні і місцевих інспекторів, що несвідомі законів і своїх обов'язків та й недбалі. Федькович жадає задля браку місця, щоби записувано до школи лише 7–11 літніх дітей, щоби некваліфіковані учителі здавали іспит і щоби недбалих учителів нагнати. Далі пише про конечну потребу поліпшення мізерної учительської плати, на котру надто мусять ждати не раз місяцями. Відтак жадає злучення обох конфесійних шкіл у Вашківцях⁵⁵⁰ в одну, бо непорядно, аби існували такі школи «із сепаратистичними тенденціями». Про наукові прибори заповідає Федькович особні внески на учительській конференції, для котрої предкладає такий дневний порядок:

1. Чи учебники, приписані для руських шкіл, відповідні, чи були би пожадані иньші, які і чому?
2. Чи й оскільки повинен народний учитель впливати на релігійне чувство народу і шкільної молодіжи?
3. Чи народну школу належить уважати приготованем до середних шкіл чи лише до господарства?
4. Чи як і оскільки сміє і може учитель впливати на поведенне шкільної молодіжи поза школою?
5. Чи і як треба навчити шкільну молодіж уживати календар та чи пожадане і відповідне уложенне особного календаря для шкільної молодіжи?

В другім справозданню про інспекцію шкіл, яку Федькович відбував від 30 січня аж до 17 лютого 1871, нарікає він знов на слабе посіщенне шкіл, що внаслідок розпорядків пов[ітової] шкільної ради лише дуже мало поліпшилося. І знов приписує Федькович вину місцевим радам шкільним, що не дбають про книжки і и[ньші] запомоги для бідних дітей і про піднесенне фреквенції⁵⁵¹ та й не наглядають учителів.

549 «Wenn der Baner nicht muß, so rührt er weder Hand noch Fuß» (нім.) – «Коли селянин не мусить, він не ворухне ні ногою, ні рукою».

550 ...обох конфесійних шкіл у Вашківцях... – Йдеться про греко-православну народну школу і римо-католицьку, так звану тривіальну школу у Вашківцях.

551 Фреквенція – тут: відвідуваність шкіл.

Далі підносить Федькович, що священники не уділяють науки релігії, і догадуєся, що се дієся з висшого наказу. Про місцевих інспекторів каже, що ними є 6 священників, 3 писарі, 1 дяк і 1 господар⁵⁵². Про перших споминає за якесь письмо, яким один із них відкинув тричі іменованне на інспектора⁵⁵³, чим «найкраще здемаскував себе і своїх товаришів». Тому Федькович радить вибирати місцевих інспекторів з-поза місцевої ради шкільної, або що ще ліпше, «здати учителів на їх власну чесність чи амбіцію».

Про записи і увільнення дітей каже Федькович, що місцеві ради шкільні не роблять списів або записують і увільняють, кого хотять; хвалить заходи учителів, щоби направити се лихо, а про селян каже, що вони не то що не справляють дітям «одежі, а стягнули б з них навіть шкіру, аби тільки бідну дитину «німці не мучили»⁵⁵⁴.

Про учителів каже, що лише два відповідають вимогам⁵⁵⁵, прочим треба конче дальшого образования в осібних курсах і доброї бібліотеки. Найголовнішу причину слабких успіхів учителів бачить Федькович в їх нужденній платні, задля чого вони мусять займатися всім, що могло би поліпшити їх незавидну долю, якої «навіть зарібник не знає». Успіхи не воляють Федьковича, а за причину признає брак наукових приборів.

Про економічний стан шкільництва заповідає Федькович осібне справозданне⁵⁵⁶ і кінчить свою реляцію 12-ма внесками, а то, щоби наглядати якнайточніше діяльність місцевих рад шкільних зглядом записування і увільнювання дітей, придбання наукових приборів, надзорования учителів і шкільних будинків; донести краєвій раді, що не уділяєся науки релігії: назначити нових місцевих інспекторів шкільних; завізвати учителів до совісного виконування обов'язків під загрозою вкорочування платні: просити краєву раду

552 *Господар* – тут: селянин.

553 *...відкинув тричі іменоване на інспектора.* – Як свідчить текст другого звіту Ю. Федьковича повітовій шкільній раді у Вижниці від 20 лютого 1871 р., мова йде про пароха с. Розтоки Т. Айвелінга.

554 *...аби тільки бідну дитину «німці не мучили».* – Натяк на німецькомовність освіти в умовах залежності Буковини від Австро-Угорської монархії.

555 *...лише два відповідають вимогам...* – Йдеться про вчителя с. Лукавці Костянтина Щербановського та вчителя с. Сторонець-Путилів, прізвище якого невідоме.

556 *...осібне справоздане...* – Йдеться про звіт у рамках другого інспекторського звіту Ю. Федьковича.

о підвищенні платні учительської; наказати учителям, щоби точно провадили урядову канцелярію, і видати їм потрібні до того формуляри; скликати двічі на рік повітові учительські конференції; подбати о шкільні будинки; заборонити уживання неапробованих шкільних книжок; дати одному учителеви нагану за побиття дітей⁵⁵⁷.

В третім інспекторськiм справозданнi Фeдькович здає подрiбно справу про стан 10 шкiл. Iз них видно, що посiщеннє школи дуже слабе, бо з 1300 обов'язаних було записаних лише 294, а з тих було в школi ледво 100 дiтей, з того найбiльше в Лукавцi (25), а найменше в Вашкiвськiй православної школi, бо всього-на-всього було двоє! В 3 школах були успiхи вдоволяючi, а в прочих дуже слабi або й нiякi. I знов Фeдькович ставляє на засiданнi повiтової ради шкiльної, на котрiм були, крiм него, староста Цукер, дiдич Айвас, протоєрей Иван Ганiцький i учитель Кость Щербановський, 7 внескiв, а межi них найважнiшi, щоби учителi предкладали щотижня викази⁵⁵⁸ про посiщеннє школи i щоби 3 нездiбних учителiв усунути. Внесок, щоби всi члени пов[iтової] ради шкiльної заходили принагiдно до шкiл i тим чином збiльшився догляд над школами, не прийнято.

Iз сих справоздань видно, що Фeдькович добачив добре хиби й ворогiв шкiльництва, котрi й нинi – по 30 роках – все ще спинають его розвiй. Средства, поданi ним тодi, треба й нинi признати рацiональними. Тодiшня краєва рада шкiльна годилася на них вповнi й заряджувала їх виконуваннє, але вiд зарядженнє до виконання усе далека дорога...

Цiкавий i стиль, яким Фeдькович написав свої справозданнє i взагалi всi реферати, се не був сухий бюрократичний, а дотепний, не раз саркастичний, котрим висказував без обинякiв⁵⁵⁹ свої думки. Найзнаменитiшим доказом того промова, яку Фeдькович виголосив 30 марта 1871 на закiнченнє повiтової учительської конференцiї. Ся власною рукою Фeдьковича написана промова знайшлася в повнiй основi i свiдчить якнайкраще про велику вагу, яку Фeдькович приписує народнiй освiтi, а тим-то й народнiй школi, про его одушевленнє для сеї справи, про його вiдразу до гасителiв

557 ...дати одному учителеви нагану за побиття дiтей. – Йдеться про вчителя Валентина Гарбесгаймера iз с. Александрдорф.

558 Виказ (вiд пол. wуказ) – перелiк.

559 ...висказував без обинякiв... – Тобто прямо, без недомовок.

світла і до недбалих учителів, котрим висказує в терпких словах всю гірку правду, завзиваючи їх до совісної невтомної праці.

Виходячи із засади, що яка праця, така й плата, Федькович каже в своїм справозданню, в котрім промовляє за підвищенням учительської платні, виразно: «Я можу висказатися лише за підвищенням плати для тих учителів, що в учительському заводі⁵⁶⁰ дійсно успішно працюють; наколи учителі, що збувають час по храмах, ярмарках і т. п., подорожах, по моїй думці, негідні узгляднення навіть тоді, коли б їх матеріальний стан був справді нужденний».

А про ворожих школі священиків Федькович виражаєся в згаданій промові, що вони по утраті надзору над шкільництвом працюють над его упадком, щоби показати світови, що без них школа неможлива. Про ту борбу свідчить, крім иньшого, внесок Федьковича, щоб зажадати від протоєрєєвства протоколу соборчика, на яким мали запасти «вельми ворожі школі ухвали».

Крім інспекційних справоздань Федьковича, цікава ще й повітова учительська конференція, що відбулася під его провідом 28–30 марта 1871 р. у Вижници в громадській канцелярії, на котрій-то конференції Федькович порушив кілька важних для шкільництва справ, як се видно з дотичного протоколу. В конференції взяло участь 12 учителів⁵⁶¹, з них в службі нині ще лише один д. Кость Щербановський, надучитель в Лукавці, що був тоді заступником председателя, писарем визначено учителя Юрія Віцеґу.

На тій конференції ухвалено, щоби шкільних дітей ділити на 8 відділів, себто після уроків шкільних, котрих було тоді й на Буковині ще 8.

Другою справою було уложенне наукового плану для однокласових шкіл. Начерк сего плану находиться в актах і цікавий з не одного боку. Передусім ставляє він далеко більші вимоги, як теперішній, хоч зазначає, що се є найвищі вимоги, до яких учитель яко «чесний чоловік» повинен стриміти, а хто би не мав кваліфікації до якого з предметів, мусить просити

560 ...в учительському заводі... – Тобто у професії вчителя.

561 В конференції взяло участь 12 учителів... – Йдеться про Костя Щербановського, Петра Тимковича, Олександра Влада, Георгія Кадещука, Олександра Цуркановича, Юрія (Георгія) Віцеґа, Миколу Білінкевича, Онуфрія Зарембу, Івана Крилатого, Леона Маковєвича, Миколу Лукевича, Валентина Гарбесгаймера.

о увільнення від обов'язку викладати дотичний предмет. Для всіх предметів план приписує методика синтетичну (індуктивну), крім писання, якого належить учити після методи аналітично-синтетичної писання і читання. Годі тут подавати всі вельми цікаві подробиці сего плану, котрий у всім зраджує докладне знання новочасних раціональних дидактичних засад і практичні погляди у Федьковича. Згадаємо тільки, що Федькович жадає також «історії русинів» і науки церковно-слав'янської мови, котра починається читанням і зрозумінням молитов, які є в буквари, відтак жадає читати всіх скорочень, читання і перекладу з молитвеника і псалтирі, вибраних євангелій, апостолів, акафистів і міней», ся мова, каже Федькович, «мусить мати місце в народній школі вже тому, що вона літургічна, поминувши її класичність і багатство форм; але в народній школі належить її трактувати лише христоматично».

Дальшою точкою дневного порядку повітової конференції була нарада над статутами товариства повітової учительської бібліотеки, яку Федькович задумав заложити як конечне средство до дальшого образования учительства. Сі статуту краєва рада шкільна завернула повітовій, вказуючи на приписи закона о товариствах, котрим треба відповісти, і поручає «піддержати по змозі се пожиточне діло; але зараз потім появився міністеріальний розпорядок про повітові учительські бібліотеки, внаслідок чого відпала потреба сего статуту. Мимо того Федькович остав при тім, щоби учитель уплатив на повітову бібліотеку по 5 зр.; які субскрибував⁵⁶², бо податок 1/2 % від платні, який приписував розпорядок, Федькович уважав зовсім слушно замалий, щоби справу довести скоро до пожаданого кінця, чого Федькович бажав, бо вже на пов[ітовій] конференції мав готовий спис книжок для бібліотеки.

І шкільні бібліотеки займали Федьковича, як се бачимо із його справоздання, на засіданню пов[ітової] ради шкільної з дня 31 січня 1872 р., в котрім він на вступі цитує статтю газети «Freie pädagogische Blätter»⁵⁶³ про сю справу. Федькович хвалить трафні⁵⁶⁴ виводи статті, ганить⁵⁶⁵ тільки «безперестанні

562 *Субскрибувати* – передплачувати.

563 ...«Freie pädagogische Blätter»... (нім.) – «Вільний педагогічний листок».

564 *Трафний* – тут: слушний.

565 *Ганити* – критикувати.

напади на духовенство» і каже далі: «Тим більше треба жалувати, що заложенне бібліотек при народних школах неможливе, бо руських творів, які були б на то придатні, майже зовсім нема». Тому Федькович пропонує просити краєву раду шкільну, щоби подбала наперед о відповідні твори у руській народній мові, а місцеві ради шкільні завізувати, щоби заперенумерували⁵⁶⁶ хоч руський тижневик «Русская рада»⁵⁶⁷ (очевидно, з Коломиї), що «дуже придатний для бібліотек народних шкіл, а особливо цікавий для селян».

Повітова конференція ухвалила дальше виготовити до нового шкільного року методичні праці, відтак виробила поділи годин. Далі запали ухвали, що управиляють записи дітей до школи, придбанне наукових приборів, а застановленне «надмірних вимог місцевих священників взглядом т. зв. релігійних вправ» і петицію о підвищенне платні учителів.

Наостаток розбирала конференція питанне, яке Федькович поставив, а то: «Чи т. зв. етимологічна правопись шкільна має яке управненне⁵⁶⁸ і о скільки можна її вживати в народній школі, а на випадок заперечення: вибір комісії, що би виробила пропам'ятне письмо до краєвої ради шкільної». Про сю справу стоїть в протоколі конференції: «Виготовлений п. ц[ісарсько]-к[оролівським] повітовим інспектором шкільним Федьковичом проєкт справлення руських шкільних книжок зглядом писовні⁵⁶⁹ конференція приняла радо і, провіривши докладно проєкт, вибрала однодушно п. Федьковича, щоби в ім'я конференції віднісся, куди треба».

Сей проєкт відослала пов[ітова] рада шкільна зараз дня 31 марта 1871 під ч. 69 до краєвої ради, котра віддала тодішньому учителеви руської мови при Черновецькій гімназії Іванови Глібовицькому⁵⁷⁰, у котрого він і пропав по нинішній день. Відпис сего проєкту має находится у унів[ерситетського] проф. Колесси у Львові.

566 *Пренумерувати* – передплачувати.

567 «Русская рада» – популярний політичний двотижневик москвофільського напрямку. Виходив у Коломиї 1871–1912 рр. у видавництві М. Білоуса.

568 *Управненне* – тобто повноваження..

569 *Писовня* – правопись, орфографія.

570 *Глібовицький (Глібовецький) Іван (?–1890)* – буковинський педагогічний і громадський діяч-москвофіл. Викладав у Чернівецькій гімназії й учительській семінарії, видавець першої української газети Буковини «Буковинська зоря» (1870–1871).

І в другій не менше важній справі Федькович подав начерк, котрий, коли б був прийнятий, справив би був на руське шкільництво вже 35 літ тому на праву і добру дорогу. Ото ще в маю 1869 р. одержав Федькович від староства з вищого наказу завізанне предложити проєкт зглядом язикової і правописної перерібки тодішних руських книжок шкільних. На те відповідає Федькович письмом з дня 5 червня, що «завізанне до перекладу взглядно перерібки руських читанок наповнило не лиш мене, але й цілу руську партію народну, котрій я доніс про се високе порученне як про радісну появу, сердешною і щирою вдячністю дляправительства і для особи Є[го] Е[кселенції]⁵⁷¹ п. міністра освіти». Але тому, що послідний уступ розпорядку треба розуміти так, що єго виріб буде прийнятий тільки услівно, себто залежно від прийаття з боку видавництва книжок шкільних, а Федькович «переконаний тільки о благосклонности міністерства освіти», але ніяк о прихильности і здібности цензора», тому перекладає на пробу один оригінальний уступ зі свого букваря і один переклад з надісланої читанки. Федькович кінчить своє письмо так: «Коли я і руська народна партія будуть мати щастє, що мою пробну роботу признають відповідною, то виконаю безпроволочно приказ, а коли поручать мені написати всі учебники, то міністерство не пожалує, що повірило мені сю справу».

Предложені уступи були «Школа» (з наглядної науки) і повісточка «Будь господарний!». Мова в них чиста народна з деякими гуцульськими виразами, правопись фонетична, хоч задержано знак ъ і самостійне ђ.

Крім сего проєкту Федьковича, були ще два, а то тодішного кандидата учительського Льва Кириловича⁵⁷² і третій православної консисторії в Чернівцях. Міністерство переслало сі три проєкти перерібки руських читанок краєвій раді шкільній розпорядком з дня 15 липня 1869 ч. 3708, в котрім каже, що консистория жадає, аби «задержати по можности згідність з формами церковно-слав'янськими», Кирилович піднявся «зблизити мову читанок до буковинського наріччя, а Федькович хоче, як видно з проб, «запровадити народний діалект не тільки щодо форм і вибору слів, але й у правопись».

571 ...Є[го] Е[кселенції]... – Його Високості.

572 Кирилович Лев – громадсько-політичний і культурний діяч Буковини, прихильник москвофільства.

Міністерство жадає, щоби краєва рада шкільна висказалася на підставі фахового осуду за одним із сих трьох начерків.

Справу віддано Глібовицькому, і той поручив, розуміється, «язичіє» Кириловича, жадаючи, щоби воно в дечім було ще твердше. На тій підставі й поручено перерібку читанок Кириловичеви, а які вони вийшли, звісно всім, хто вчився після «Букваря, Первої і Второї Читанки», що були в уживанню перед теперішніми читанками. Так-то погребано на чверть столітя спасенне для нашого шкільництва і для загальної освіти народу діло, яке наміряв Федькович, а яке сповнилося ледво 10 літ тому...

Невдача з читанками не знеохотила Федьковича, бо він прекладає зараз по одержанню відмовної відповіді письмом з дня 18 падолиста 1869 свій «Співанник для господарских діточок»⁵⁷³, надрукований, як каже, Віденським товариством для освіти руського народу, з просьбою, щоби его допущено до шкільного ужитку.

Професор Сидір Воробкевич поручає в своїм справозданню з дня 20 грудня 1869⁵⁷⁴ сей співанник як відповідний, причім зазначає, що дві пісні є народні, а прочі 6, «мабуть, оригінальні». Глібовицькому поручено тепер тільки переложити слова пісень на німецьку мову, з чого вийшло, що вони релігійно-морального змісту. Цікаве, що інсп[ектор] Марек написав був у своїм рефераті письма до Глібовицького, щоби зробив переклад «без ніякої оцінки язикової», котрі слова апробант таки скреслив. Таким чином вийшло, що «Співанник» апробовано для народних шкіл. Один примірник сеї книжки має д. Никорович.

Чотири дні по предложенню «Співанника» вислав Федькович иньшу книжечку до апробати, а то «календарик». В своїм письмі каже Федькович, що мужик противний школі, а тому винна школа, бо доси не зближено мужика до школи,

573 «Співанник дія господарских діточок» – єдина опублікована шкільна книга Ю. Федьковича. «Співанник...» вийшов у Відні в 1870 р. зусиллями керованого М. Бучинським гуртка «Товаришів просвіти», що належав до товариства тамтешньої української молоді «Січ», у співпраці з орденом мехітаристів (вірменський католицький чернечий орден).

574 ...в своїм справозданню з дня 20 грудня 1869... – Звіт професора музики Іс. Воробкевича був здійснений на прохання Буковинської краєвої ради шкільної від 5 грудня 1869 р. Цей звіт уперше надруковано німецькою мовою у виданні «Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (Львів. – 1910. – С. 506–507).

а властиво школу до мужика. Се конче зробити, а то в такий спосіб, щоби школа подавала дітям, а через дітей народови те, чого він жадає і що єго цікавить. Такій потребі мав відповісти єго календар. Краєва рада шкільна відкинула апробату сего нового «учебника», вказуючи на те, що учитель має й так доста нагоди познакомити дітий із календарем. Рукопись звернено Федьковичови і не знати, чи вона де ⁵⁷⁵. Про неї пише Федькович в своїм поданню, що в тім календари були й історичні дані з всемірної і спеціальної історії, щоби заставити мужика до думання, а вчителя до науки історії, конечної задля вияснення тих дат».

Найцікавіший, однак, кінцевий уступ Федьковичевого письма в сій справі, який звучить дословно: «Dass ich mich nicht der etymologisch sein wollender sondern der ukrainischen, als der logischsten aller slavischen Schreibarten, bedient habe, wird gewiss keinem Anstand unterliegen, da besagte Schreibart immer mehr Raum gewinnt, und es die höchste Zeit wäre, mit den mittelalterlichen Scholasterien gründlich aufzuräumen»⁵⁷⁶. Із сего речення можна собі уявити, як звучав єго проект управління руської правописи й чому він загинув по нинішній день у того самого рецензента, що разом із своїми спільниками ще 25 літ пізніше боровся проти упорядкування руської правописи...

Другу конференцію, яку Федькович скликав був на 8, 9 і 10 жовтня 1872, відрочено⁵⁷⁷ задля єго резигнації, яка наступила між тим. Дневний порядок сеї конференції свідчить також про єго хосенні для шкільництва заміри. Конференція мала радити про бібліотеки, повітову і місцеві, особливо як би можна запобічи бракови відповідних для них книжок «руських», про поділи годин для південної науки в школах

575 ...не знати, чи вона де є... – Рукопис Федьковичевого «Календаря для шкільної молодіжи», очевидно, втрачений, його не виявлено в жодному з архівів письменника.

576 «Dass ich mich nicht der etymologisch sein wollender sondern der ukrainischen, als der logischsten aller slavischen Schreibarten, bedient habe, wird gewiss keinem Anstand unterliegen, da besagte Schreibart immer mehr Raum gewinnt, und es die höchste Zeit wäre, mit den mittelalterlichen Scholasterien gründlich aufzuräumen» (нім.) – «Те, що я користувався не етимологічним, а українським правописом як найлогічнішим з усіх слов'янських мов, точно не є поразкою, зазначений правопис завойовує все більше простору, і вже давно пора ґрунтовно ліквідувати середньовічні схоластерії».

577 Відрочувати – відтерміновувати, відкладати на потім.

з руською і німецькою мовою викладовою, про те, чи учебники і читанки відповідно уряджені та як би їх поліпшити або новими заступити; про перепони, які стоять на заваді розвоєви шкільництва в повіті, далі як би погодити домашнє і шкільнє вихованнє, про засади шкільної карности, відтак практичнї лекції з географії, з читання і писання за помочию рухомої азбуки, уживаннє машини рахункової, а на остаток вільнї виклади.

Під кінець згадати б ще дещо. Ото львівська «Просвіта» іменувала в той час Федьковича своїм почесним іменом⁵⁷⁸, він являється таким скрупулянтним, що посилає диплом до краєвої ради шкільної із запитаннєм, чи сміє его прийняти. Краєва рада запитує галицьке намісництво, що то за товариство і чи має право іменувати почесних членів, а, одержавши притакуючу відповідь, відсилає Федьковичови диплом з дозволом прийняти его.

Один із живих ще учителів, що служили під Федьковичом, д. К. оповідав мені, що Федькович носився вже тоді по-гуцульськи і їздив все із своїм «льокаєм». Федькович був у службі строгим з учителями, а дуже приязним із дітьми. Найшовши раз в школі гикавого хлопця, сказав до уч. К., чи годен він усунути гикавку, а коли се уч[ителеви] К. дійсно вдалося, Федькович не міг его нахвалитися.

Учитель С. в Б. перестрашився інс[пектора]. Федьковича так, що яко бувший вояк став перед ним «habt Acht»⁵⁷⁹ і не міг за весь час добути з себе слова. Федьковичови не осталося нічого, як від'їхати з постановою усунути страхополоха зі служби. Товаришови К. удалося випросити у Федьковича відрочення постанови до слідуєчої інспекції, котра й випала вдоволяючо завдяки заходам уч[ителя] К., що тимчасом навчив свого товариша вчити і не страхатися. Відтоді уч[итель] К. стояв у Федьковича у великих ласках, якою тишилося ще кілька учителів, що й опісля все уходили за ревних робітників; видно, що, звичайно, який хто зранку, такий і до останку...

578 ...львівська «Просвіта» іменувала в той час Федьковича своїм почесним іменом...

– Почесним членом товариства «Просвіта» у Львові Ю. Федьковича було обрано 8 червня 1871 р.

579 ...«habt Acht»... (нім.) – струнко.

Отсе був би наборзі⁵⁸⁰ начертаний образ Федьковича як шкільного інспектора, він доста блідий, бо не має тла, не достає тут найважлишого, себто не подано задля недостатку місця самого багатого матеріалу, що конечний на те, аби мати повний і докладний образ сего і на сім поли незвичайного чоловіка, що на самім початку нової доби нашого шкільництва взявся за трудне діло з великим розуміннем справи і в повній свідомости високої ціли народної школи, себто народної освіти, поспішаючи до неї сміло доброю дорогою. Оскільки ближе тої далекої ще мети були б ми нині, коли б руське шкільництво було йшло невпинно шляхом, на який его старався справити 35 літ тому інспектор Федькович!

Сим і кінчимо нашу коротеньку розвідку, котру списали на те, аби показати загалови, а передусім руському учительству, що славний наш поет-писатель працював неабияк і на поли руського шкільництва.

Чернівці, під Великдень 1904 р.

ІВАН ФРАНКО

ФЕДЬКОВИЧ КОНЦЕРТАНТ І ПРЕЛЕГЕНТ⁵⁸¹

Уперше надруковано у львівському журналі «Літературно-науковий вісник» (1901. – Кн. 12. – С. 175–177).

Подаємо за першодруком. Републіковану статтю варто розглядати у зв'язку з поміщенням у нашій книжці фрагментом праці Івана Верхратського «Злобні видумки д-ра Івана Франка» (Львів, 1907), окремі примітки до якої стосуються також роботи І. Франка.

Франко Іван (1856–1916) – український письменник, учений, громадсько-політичний і культурний діяч. Присвятив значну увагу творчості Ю. Федьковича: взяв участь у підготовці першого повного і критичного видання творів письменника, зокрема з першодруків і автографів зібрав, упорядкував і дав пояснення, написав передмови до тому першого «Поезії» та тому третього, частини другої «Драматичні переклади Осипа Юрія Федьковича» (обидва – Львів, 1902). Крім того, І. Франко – автор кількох спеціальних праць, у т. ч. рецензій, присвячених життю і творчості Ю. Федьковича, які друкував, зокрема, й у польськомовній пресі.

Подаю тут один такий причинок, уділений мені ласкаво устно проф. Ів. Верхратським⁵⁸². Проф. Верхратський познайомився з Федьковичем особисто в часі побуту поетового у Львові (від 22 липня 1872 до січня 1874 р.⁵⁸³). Федькович, переважно мовчазний, нетовариський, чувся мов сам не свій у товаристві тодішніх львівських русинів. Та проте зразу

581 *Прелегент* – доповідач.

582 *Верхратський Іван (1846–1919)* – український філолог, природознавець, письменник, педагог, громадсько-культурний діяч. Учителював І. Франка в Дрогобицькій гімназії. Видавець літературно-наукового журналу «Денница» народовського напрямку. Був особисто знайомий з Ю. Федьковичем.

583 *...в часі побуту поетового у Львові (від 22 липня 1872 до січня 1874 р.).* – Неточність. У Львові на посаді редактора популярних видань товариства «Просвіта» Ю. Федькович пробув до кінця вересня 1873 р.

всі вітали його дуже радо, горнулися до нього, бачучи в нім нового кобзаря, славу і гордощі рідного краю. В товариських розмовах Федькович часто захвалював гру на лірі і заявляв, що сам він уміє гарно грати на тім інструменті та бажав би, щоб його вживання розповсюдилося скрізь по наших селах. (Сю думку висловив Федькович також у посліслов'ю до своєї книжечки, виданої «Просвітою» п. д. «Дванацять пїсней во честь и славу святого отця нашого Николая». У Львові 1873, перше видання, стор. 29–30, у дальших виданнях се послісловіє пропущено⁵⁸⁴). Бажаючи зробити поетови приємність, львівські громадяне зложилися і купили йому гарну ліру за 25 гульд. Федькович прийняв її з подякою. Але молодим ентузіастам сего було мало. Вони бажали похвалитися своїм поетом-лірником і перед ширшим світом і подали думку – устроїти в сали «Народного Дому» великий прилюдний концерт і запросити Федьковича, щоб виступив на тім концерті і відіграв дещо на лірі. Та проф. Верхратський остеріг їх, що не можна так відразу запрошувати на концертну естраду чоловіка, якого гри не чув ніхто. Він порадив устроїти вечірницькі в тіснішій кружку, в кімнатах «Руської Бесіди» і просити Федьковича, щоб тут виступив зі своєю грою. На се згодився також тодішній голова «Руської Бесіди» радник Лаврівський, та й Федькович прийняв запросини. Настав визначений вечір. Зібралася молодіж, дехто з дам, прийшов і Федькович з лірою і сів собі в боковій кімнатці, ждучи своєї черги. Вечірницькі розпочалися промовою, потім ішла якась хорова пісня, а тоді прийшла черга на Федьковича. Комітетові просять його, щоб ішов до сали – він не хоче. Що? як? для чого? – мовчить і не хоче йти. Замішанне, просьби, серед публіки шепти, ледве-на-ледво по яких 10 мінутах упрощено Федьковича показати в сали. Вийшов на естраду, перевісив ліру через плече, сів та й почав грати – властиво не грати, а тільки попросту крутити корбою⁵⁸⁵ і під монотонний бренькіт струн заспівав

584 ...у дальших виданнях се послісловіє пропущено. – Упорядковуючи том перший першого повного видання творів Ю. Федьковича «Поезії» (вийшов у 1902 р.), І. Франко залишив цю післямову, примістивши її на чолі всієї збірки (с. 562–564).

585 ...не грати, а тільки попросту крутити корбою... – Йдеться про один із видів ліри – колісну. До валка з дерев'яним коліщатком, що виконував роль нескінченного смичка, справді прикріплюється «корба» з «тронином» – пристосуванням, за допомогою якого крутять корбу, а з нею і коліща. Отож принцип звукодобування та спосіб гри на ній унікальні, специфічні, з художнього боку на перший погляд виглядають малоцікавими та спрощеними.

якоїсь лірницької – святої Варвари чи святого Олексія. Голос у него був сильний, але грубий, зовсім не вироблений; гра і спів зробили дуже прикре вражіння⁵⁸⁶; громадяне і пані сиділи мовчки, тільки крадькома позираючи по собі і ждучи, коли скінчиться та зовсім неартистична продукція. Відспівавши пісню, Федькович устав. Молодіж почала плескати. Поет поклонився і буркнув: «Дякувать, що слухали!» і пішов знов у свій куток.

– Ну, то би було гарно, якби були устроїли прилюдний концерт і запросили його на естраду з такою продукцією, – говорили між собою громадяне, охолонувши з ентузіазму до лірницьких здібностей Федьковича.

Ще раз удалось молодій громаді витягти Федьковича на естраду, також перед тіснішою громадою «Руської Бесіди», сим разом в ролі прелегента. І сим разом Федькович не виправдав надій. Він узявся випрацювати відчит, мабуть, про новіше руське письменство. Змісту сего відчиту проф. Верхратський не міг подати докладно, але те тільки пригадав, що Федькович у тім відчиті назвав тодішнє москвофільське «Слово» і його редакцію «політичною проституткою»⁵⁸⁷. Треба знати ті «естетичні» погляди, ту фарисейську «делікатність», що були тоді обов'язковими серед львівської руської громади, щоб зрозуміти, до якої міри всі були скандалізовані таким висловом Федьковича. Розуміється, що більше вже на прелегента його не просили, а його відчит не то що не надрукували, але запропастили безслідно.

586 *...гра і спів зробили дуже прикре вражіння...* – Твердження суб'єктивне, воно суперечить твердженням абсолютно всіх інших мемуаристів, котрі писали про гру і спів Ю. Федьковича (Пор.: враження, приміром, о. Є. Цурковського («голос его був тихий, але дуже чутливий, милий, тонкий...»), супровід був «дуже милозвучний...»), о. О. Шлюсарчука («співав своїм милим голосом»); М. Бучинського («пісні народні, ним самим уложені в ноти, відспівував ніжно баритоном при гітарі»); П. Кирчіва («грав дуже гарно») та ін.

587 *...назвав тодішнє москвофільське «Слово» і його редакцію «політичною проституткою».* – Йдеться про громадсько-політичну і літературну газету, орган москвофілів. Виходила у Львові 1861–1887 рр. Спочатку друкувала твори українських письменників мовою, близькою до народної, але незабаром перейшла на позиції москвофільства, ворожі до української справи, виявляла чимраз більше симпатій до Росії, до того ж отримувала субвенції російського уряду. Ю. Федьковичем друкувався на сторінках «Слова» у 1861–1862 рр., тоді ж листувався з редактором цього часопису Б. Дідицьким.

ІВАН ВЕРХРАТСЬКИЙ

ЗЛОБНІ ВИДУМКИ Д-РА ІВАНА ФРАНКА [фрагмент]

Уперше надруковано окремою книжкою у Львові в друкарні В. А. Шийковського в 1907 р.

Поданий за цим виданням фрагмент (зі с. 15–20) стосується спогадів про Ю. Федьковича та інтерпретації деяких із них І. Франком. Мемуарист явно упереджено ставиться до цих авторів, він не приховує своїх негативних емоцій, не застановляється перед образливими випадками в бік Ю. Федьковича, його особистих якостей. Пояснення окремих місць останньої примітки, зробленої І. Верхратським, подаємо в її кінці.

Верхратський Іван (1846–1919) – український філолог, природознавець, письменник, педагог, громадсько-культурний діяч. Учитель І. Франка в Дрогобицькій гімназії. Видавець літературно-наукового журналу «Денница» народовського напрямку. Один з активних діячів «Просвіти» й Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. У 1872–1873 рр. в час перебування у Львові Ю. Федьковича працював тут учителем реальної школи. Проаналізував (доволі критично) твори Ю. Федьковича у праці «Замітки про взаємини руського язика і народної літератури» (1880).

<...> Я відвідував... покійного Драгоманова⁵⁸⁸ в готелю (в котрім то саме було, вже тепер не пригадаю, мабуть, у Жоржа⁵⁸⁹). Остатний раз, коли прийшов я до Драгоманова,

588 *Я відвідував ... покійного Драгоманова...* – Йдеться про зустріч із М. Драгомановим у серпні 1873 р., коли той приїхав до Львова задля заснування Літературного товариства імені Шевченка, при цьому спеціально розшукавши Ю. Федьковича задля особистого знайомства.

589 *...у Жоржа...* – Тобто в готелі «Жорж» – найстаровиннішому з діючих готелів України. Розташовувався на площі Маріїнській (нині А. Міцкевича) у Львові. Його історія бере початок із 1793 р. Називався так із середини XIX ст. за іменем свого першого власника – вихідця з Баварії Георга (Жоржа) Гоффмана. Тут

був у него увеличений «поет» народівців Федькович. Драгоманів для прийняття гостя поставив тарілку з тістами і цукровиннем⁵⁹⁰ перед ним; та Федькович відсунув тарілку, щось незрозуміло пробовкуючи, відтак витягнув з штанів (Федькович все убирався по-гуцульськи) капшук, скрутив собі «дзігарку» і яв з найбільшою флегмою курити⁵⁹¹. Те поведення Федьковича видалося мені незвичайно чудним, та аж тепер воно мені зрозуміле: по-гуцульськи приймаєся гостя горівкою, а не цукровиннем, чого у гуцулів зовсім не буває; хто знає, може, Федькович ще бажав, щоби не лише припитати, але по-гуцульськи цілюватися по руках.

Мені видався Федькович мимо те, що був то чоловік собою оказний⁵⁹², дуже несимпатичний. Говорив спроквола, цідячи кожде слово крізь зуби і поморгуючи при тім від часу до часу коротко стриженним усом. Я взагалі оціняв Федьковича инакше, ніж переважна часть народівців. Я високо ставлю кілька его поезій, написаних справді з поетичним жаром (в збірнику, вид. Богданом Дідицьким) і живі образки люду в его оповіданнях – та на тім кінець. Всі его переспіви з Шевченка в роді «Кохайтеся, чорноброві, да не з умерлими»⁵⁹³, его «п'юрця»⁵⁹⁴, его «драми» в оригіналі і в перерібі мені зовсім не по нутру.

Федькович говорив вельми важно про мітологію слав'ян, яку задумав написати. Тою своєю «ученою» бесідою він мене не збудовав нітрохи, а і Драгоманів при его словах неспокійно вертівся. Жалую, що не записав собі зараз опісля дещо з тої розмови. А навмання писати мені ніяк не хочеся. Може бути, я не одно би – по тільки роках – тепер представив невірню, тож лучше поперестати на самій згадці⁵⁹⁵.

зупинялись О. де Бальзак, Ф. Ліст, Е. Л. Войнич, М. Равель, Ж. П. Сартр, імператор Австрії Франц Йосиф I та ін.

590 ...з тістами і цукровиннем... – Тобто тістечками й іншими солодощами.

591 ...яв з найбільшою флегмою курити... – Факт, видається, домислений, позаяк жоден з інших мемуарних текстів не подає свідчень про таку пристрась Ю. Федьковича.

592 Оказний – тобто показний, помітний, який має гарну статуру.

593 ...переспіви з Шевченка в роді «Кохайтеся, чорноброві, да не з умерлими»... – Йдеться про Федьковичеву поему «Мертвець», хіба зачином та ритмічно суголосну з поемою Т. Шевченка «Катерина».

594 ...его «п'юрця»... – Йдеться про вірш «Сині п'юрця», в якому відчуваєся перегук з поезією Т. Шевченка «Думи мої, думи мої, / Лихо мені з вами...»

595 Коли Федькович, запрошений «Просвітою», прибув до Львова, народівці вельми тішилися, що він став урядником того товариства. Для повитання купили

ему ліру. В виданню Б. Дідицького своїх поезій він сам писав, що з великим залюбованнєм грав на лірі¹. Тож народовці задумали его просити, щоби заграв на лірі на концерті в Народнім домі. Я тому був противний: не знаєм, як там він грає, ліпше наперед переконатися. Уладім в касині вечер довірочний, мужчинський, може бути відчит і грайба на різних інструментах, також і на лірі. Як покажеться, що добре грає на лірі, попросимо его і на концерт. На те і згодженося. Пішли Федьковича просити на вечер. Федькович прийняв запрошенне. В означений день Федькович не прийшов о годині 7 вечером, коли то мав зачатися вечер; чекано на него до $\frac{3}{4}$ на 8, потім зачали самі грати, відбувся також відчит («Воздух атмосферний» – відчит мав я), а доперва по відчиті по 9 надійшов Федькович – з лірою! Всі зацікавилися дуже. Просять его по одвітній перегодці заграти на лірі. Аж ту Федькович – хоть і прийшов з лірою – відмовляє. Просять его, просять, аж в кінці з тяжкою бідою дав ся умолити. І сів з лірою. Став співати піснь, ним самим зложеноу, про св. отця Николая², причім на лірі грав так, що крутив корбою... О співанню і гранню якімсь артистичнім і не говорити. Гості вислухали его співання і грання, поплескали і подякували. На тоє Федькович: «дякую панцтво, що слухали». Зовсім не вміти грати на лірі, писати, що ся грає з залюбованнєм, і виступити перед гістьми з граннем – се справді чудно, вельми чудно, як і багато инших динарних³ річей того дивогляда... Розумієся, вже більше Федьковича не прошено на виступ ні на вечер, ні на концерт. Федькович убирався, як згадано, зовсім по-гуцульськи і споминав з великим запалом про «волю». Так горячого «волелюба» вибрали були гуцули в Сторожинці на вїйта⁴. Федькович яко вїйт так страшно кривдив гуцулів⁵ (розказують, що мав їх страшенно бити, хоть того не дозволяє право), що, перебравшись, зачались на него вночі, коли вертав з коршми, і так его збили, що відлежав добрий тиждень. Так-то показуєся, що то легше про «волю» говорити і ходити в гуцульській ноші, ніж справді для люду зробити що доброго.

(В «Літературно-науковому вістнику» 1901 р., книж. 12, ст. 175–177 находим: «Федькович, концертант і прелегент». Статтю сю написав п. Іван Франко, опираючись на тім, що чув від мене про Федьковича виступ на довірочнім вечері. Той виступ так відбувся, як я тут прописав; п. Іван Франко дещо додав з фантазії, тому я згадав тут про виступ Федьковича і дещо справив. Дам на той вечер зовсім не прошено, одвітно рішенню народовців; був то виключно мужчинський вечер.

Щодо другої точки «Федькович яко прелегент», то се п. Іван Франко вдумав. Я вправді коротко згадав, що Федькович дуже неприлично виразився про Богдана Дідицького і про «Слово», але ані слова не сказав про якусь прелекцію Федьковича. Ніхто з нас не чув Федьковича прелегуючого. Було лишень так, що Федькович написав до виділу «Бесіди» лист довгий про наші відношення літературні⁶, де дуже мало було гадок, а дуже багато лайки на партію тверду. Богдана Дідицького, котрого він під час першого видавання своїх поезій так високо почитав, тепер назвав дуже по-простачому, а також тим меном звеличав і «Слово». Всі народовці, учувши такі красні слова, голошені «поетом», так, як і голова «Бесіди» Лавровський, були обурені⁷, тим більше, що в самім листі, кромі пустого говіркання, не було нічого).

I. V.

¹ В виданню Б. Дідицького своїх поезій він сам писав, що з великим залюбованнєм грав на лірі. – У виданій Б. Дідицьким збірці «Поезії Іосифа Федьковича. Часть первая» (Львів, 1862) подібних зізнань немає ні в автобіографічних заувагах

ГРИГОРІЙ ГРИГОРІЄВИЧ

ОСИП ФЕДЬКОВИЧ [фрагмент]

Уперше праця друкувалась у львівському журналі «Зоря» (1888. – Ч. 2. – С. 33–35) і була відгуком на смерть Ю. Федьковича. Подаємо за першодруком.

Григорієвич (справжнє прізвище Цеглинський) **Григорій** (1855–1912) – громадсько-культурний діяч, педагог і письменник. У 1887–1888 р. – редактор журналу «Зоря» й організатор театру «Руська Бесіда».

Ю. Федьковича, які використовує у передмові видавець, ні в самих поетичних текстах. Ліричний герой часто називає себе співаком, окремі поезії – співанками; у чоловічому вірші «Думи мої» згадується «кобзина» (від «кобза»): герой, крім того, що співак, ще й жовнір, «з гвера не стрілевся, / Лиш узяв кобзину в руки та й зачав співати, / А, вкоївши своє серце, ляг з кобинов спати» (с. 4).

²... піснь, ним самим зложену, про св. отця Николая. – Йдеться про якийсь із творів циклу «Дванацять пісень про святого Николая», написаних Ю. Федьковичем у Львові. Заодно під назвою «Руський лірник» була створена низка інших набожних поезій на зразок лірницьких пісень, призначених для співу в супроводі ліри. Однак окремою книжкою «Руський лірник» не вийшов.

³Динарний – тобто пересічний, позбавлений оригінальності.

⁴...вибрали були гуцули в Сторожинци на війта. – Неточність. Війтом (начальником громади) Ю. Федькович був у своєму рідному селі Сторонець-Пугилів.

⁵...так страшно кривдив гуцулів... – Твердження хибне, надумане, явно сфальсифіковане мемуаристом. Жодне інше мемуарне джерело не фіксує подібного.

⁶...Федькович написав до виділу «Бесіди» лист довгий про наші відношення літературні... – Очевидно, йдеться про лист Ю. Федьковича, зачитаний на засіданні виділу «Просвіти» 28 лютого 1874 р. як відповідь на пропозицію товариства присилати матеріали для видання популярних книжок для народу. Письменник, зокрема, зазначав: «Я писати не думаю на того, аби мали літературні монополісти що критикувати» (Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича / З першодр. і автогр. зібрав, упоряд. і пояснив О. Маковей. – Львів, 1910. – С. 366).

⁸Всі народовці <...>, як і голова «Бесіди» Лавровський, були обурені... – Ю. Лаврівський спочив 5 травня 1873 р., тоді як напруження в обговорюваних епістолярних контактах офіційно-бюрократичного Львова з Ю. Федьковичем виникло на початку 1874 р.

<...> Оповідують, що, як раз поет [Ю. Федькович] написав стих, оден з тодішніх учителів читав его прилюдно⁵⁹⁶ і, як то у нас буває, закидав присутному поетови острим тоном: «се, – бачите, – зле, се не має мисли, се поправте і т. п.» Поет вислухав лекції супокійно, поважно – наслідок піднявся, приступив до учителя і смирно, смирно поцілував его в руку. Учитель змішався вельми, він зрозумів поцілуй, бо поетови опісля і в думці не було его послухати. Так сталося ще і з одним теперішнім професором університета, що уважав за добре давати поетови-самоукови прилюдно науку. Беручи річ загальнійше, чи не такі ж самісінькі відносини нашої інтелігенції і до люду? Промовляючий тоном панським, верховодним до люду може бути певний, що він смиряться єму, поклонить низенько, поцілує в руку, але – не послухає. А Федькович – то справдішній геній людової вдачі <...>.

596 ...читав его прилюдно. – Автор переповідає, очевидно, випадок із львівського відтинку життя поета.

МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ

ЛИСТ ДО СТЕПАНА СМАЛЬ-СТОЦЬКОГО ВІД 5 СІЧНЯ 1888 РОКУ [фрагмент]

Автограф листа (а він написаний спеціальним правописом, якого дотримувався адресант, – драгоманівкою) зберігається в Центральному Державному історичному архіві України у м. Львові (Ф. 663. – Оп. 2. – Спр. 63. – С. 19–19-зв.).

Тут подаємо фрагмент, зберігши фонетичні особливості авторського тексту.

***Драгоманов Михайло** (1841–1895) – громадсько-політичний діяч, учений і публіцист. Мав особливий вплив на народовський рух у Галичині, написав «Австро-руські спомини (1867–1877)» про початки своїх стосунків з Галичиною, де згадав, зокрема, про зустрічі із Ю. Федьковичем у Львові в 1873 р. та відвідини поета 31 серпня – 2 вересня 1875 р. у Сторонці-Путилові. Пробивав залучити Ю. Федьковича до роботи над етнографічним нарисом про Гуцульщину. У 1873 р. сприяв обранню письменника членом Південно-Західного відділення Російського географічного товариства, яке діяло в Києві. Видав у Києві «Повісті Осипа Федьковича» (1876) з передмовою «Галицько-руське письменство». На смерть Ю. Федьковича відгукнувся із Женеви телеграмою, в якій назвав небіжчика «славним поетом і своїм давнім приятелем» (Буковина. – 1888. – Ч. 1–2. – С. 3)*

<...> Ніяких рукописів покійника, окрім двох віршечків⁵⁹⁷, котрі він мені дав, як ја був у нього в 1875 р., в мене нема. Моје виданьнѣя «Повістеј»⁵⁹⁸ зробилось доволі кумедно: автор стојав тоді на тому, шчо јого повісти «нічого не варті»; не хотів не тільки дати мені яких рукописів, але навіть сказати, чи ја зібрав усі јого повісти, котрі були напечатані в

597 ...двох віршечків... – Ці слова підкреслені рукою С. Смаль-Стоцького.

598 Моје виданьнѣя «Повістеј»... – Ідеться про збірку «Повісті Осипа Федьковича».

галицьких альманахах. «Е, то не варто! Робіть, шчо знаєте», – з цих двох фраз ја нічим не міг його збити. Персональних стосунків з Ф[едькови]чем ја мав небагато, хоч вони були досить приязні. Перший раз ја з ним бачився у 1873 р. у Львові⁵⁹⁹, а потім у 1875 в Путилові, де ја прожив три дні, після чого Федькович провів мене до Жаб'юго. В цей раз ми говорили багато, але вражін'ньє на мене зробив Федькович дуже сумне, котре зводиться до такої думки: як наша громада не вміє ні виховати, ні навіть піддержати таланту, ні послужитись ним. Коли ілюстрация такої думки не вдасться Вам за велику ј навіть шкодливу јересь, то ја напишу Вам мої спомини про Ф[едькови]ча⁶⁰⁰.<...>

599 ...бачився у 1873 р. у Львові... – У серпні ц. р. М. Драгоманов під час поїздки з Австрії до Києва справді зупинявся у Львові, де мав, зокрема, зустрічі з Ю. Федьковичем.

600 ...ја напишу Вам мої спомини про Ф[едькови]ча. – Доля споминів М. Драгоманова невідома. О. Маковей, студіюючи життєпис Ю. Федьковича, запитував про них у С. Смаль-Стоцького, але той заявив, що ніяких спогадів М. Драгоманова він не отримував («Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича». – Львів, 1910. – С. X). Може, ті загубились при пересиланні.

МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ
АВСТРО-РУСЬКІ СПОМИНИ (1867–1877)
[фрагмент]

*Уперше надруковано «Літературно-науковою бібліотекою»
(Львів, 1889–1892).*

Фрагмент подаємо за виданням: Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2 т. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 201.

<...> Варто було б спом'янути про знайомство з Федьковичем, та про це я написав особний мемуар для пр[офесора] Смаль-Стоцького, то й не хочу тут розказувати те ж саме вдруге. Скажу тільки про загальне вражіння, яке зробив на мене тоді австро-руський Шевченко.

Федькович видався мені капіталом, котрий і сам себе не вміє вжити як слід, і ті, що навколо нього, не вміють, і котрий через те просто щодня пропадає і навіть деморалізує громаду приміром свого пропадання⁶⁰¹. З глибоким жалем зоставались ми з жінкою всякий раз, коли виходив од нас Федькович⁶⁰² – а заходив він до нас частенько, хоч усі говорили про нього як про дивака та відлюдка. Та що порадити, ми не знали...

601 ...деморалізує громаду приміром свого пропадання. – Очевидно, маються на увазі окремі вияви протонародної поведінки письменника, помічені М. Драгомановим під час свого перебування у Сторонці-Путилові.

602 ...коли виходив од нас Федькович... – Ідеться про львівські зустрічі Драгоманових із поетом.

ЄВСТАХІЙ ЦУРКОВСЬКИЙ

ПРИЧИНОК ДО БІОГРАФІЇ ОСИПА ФЕДЬКОВИЧА

Уперше надруковано у львівському журналі «Зоря» (1888. – Ч. 8. – С. 143–144).

Подаємо за цим виданням.

Цурковський Євстахій (1847–1925) – галицький громадсько-політичний та освітній діяч, греко-католицький священник, довголітній парох с. Настасова Тернопільського повіту.

На зазив хв. редакції, щоби подавати, хто б які не знав, вісти з життя нашого бояна Осипа Федьковича, не залишаю і я з своєї сторони докинути дробинку, котра придатися може до цілоти і з цілоти набрати свого характеристичного знамени.

Як пізнався я з Федьковичом, того пригадати собі тепер уже не можу; знаю тільки, що товчком до познакомлення нашого було те, що я рад був пізнати Федьковича і тому скористав з годившоїся спосібности. Пізнався я з Федьковичом тогди, коли він був ві Львові при «Просвіті»⁶⁰³, а я під той час був завідателем капеланії Дмитрович⁶⁰⁴ (староства Львівського), через що мав я часто зносини зі Львовом. Було се р. 1873. Не від річи, гадаю, буде ту згадати, яке враженне зробив поет при першій стрічи на мене, позаяк кине се світло на єго вдачу природну і на сучасний час, з котрим в'язався Федькович. Щодо поверховности, так Федькович був чоловік заживний і досить рослий, в поставі єго було дійсно щось імпонуючого; однак лице єго, повне і грубе, представляло

603 ...був ві Львові при «Просвіті»... – 3 липня 1872-го і майже до кінця вересня 1873 р. Федькович працював редактором видавництва популярних книжок товариства «Просвіта» у Львові.

604 Дмитровичі – тут: село теперішнього Пустомитівського району Львівської області.

тип звичайного, поважнішого гуцула нашого, задумчивого, мовчаливого, но притім лагідного, привітного, котрому і до голови не приходило надавати собі: «ось то я!» Привикши до бундюжних поваг інших низовців⁶⁰⁵, признаюся, що поверховність его вдарила мене ще більше. Додати ту хочу еще про стрій, в яким я пізнав его і в яким він звичайно носився у Львові. Федькович носився у Львові, здаєсь, смирности ради, щоб не звертали на него очей, більше-менше так, як носились всі, себто по-німецьки. Більше-менше кажу для того, що сурдута не носив поростинаного ззаду, а жакет з стоячим ковніром, котрий виглядав на «кабат» жовнярській, а притім носив сорочку народню, про що не носив ні ковнірчиків ніяких, ні рукавів осібних. Однак Федьковича не мірив я звичайним поглядом, а дививсь на него під тим враженнем, яке зробив він в душі моїй лірою своєю; я видів перед собою бояна-поета, котрого піснь животворна гула, немов первоцвіт, по нашій спросоння прокинувшійся країні, перед котрим в надмірі пошанови моєї для него дрожала душа і неначе говорила: «не гідний я розв'язати Тобі ремінчика у сапога твого». Щоби се зрозуміти, так не завадит сказати, що був я оден з тих, що то виростали в час відродження нашого по р. 1860, в час повного ентузіазму, где то немов на голос труби Архангела Руси, здавалось, воскресло давне козацтво⁶⁰⁶, повне благородного завзяття, козацтво-товариство, що перекликувалось по усім закуткам одним всім зрозумілим окликом: «пугу», одну мисль, одну душу мало, де здавалось, що наче справдились слова нашого старшого бояна Тараса Шевченка, що недолітки поросли в гетьмани. Під такий-то час явився між нами Юрій Федькович, що для козацтва сего молодого мав таку приману, як невідступний колись-то від козацтва-лицарства кобзар-лірник, котрий, оспівуючи тодішні пригоди, славу козацьку, одушевляв до нових посвящень і являвся в їх очах як чоловік Божий. І справді, ліра Федьковича була тим теорбаном⁶⁰⁷, при звуці котрого набирали молоді борці і того-то святого

605 ...інших низовців... – Очевидно, ідеться про народовців.

606 ...воскресло давне козацтво... – Йдеться про раннє галицьке українофільство початку 1860-х рр., що виявлялося, зокрема, в романтичному захопленні козацьким одягом.

607 Теорбан – народний струнний щипковий музичний інструмент з родини лютневих, близький до бандури.

патріотичного огню, котрий, – не в догану кажучи, чогось-то потах у теперішньої молоді.

При одній нагоді запросив я поета до себе на свята Великодні, на що він д великій моїй радості радо пристав. Коли прибув, на самім вступі не міг надякуватися мені, бо се значило для него тільки – говорив – «немовби я єго з пекла визволив, що не видить тих професорів львівських⁶⁰⁸, що зможе собі свята опровадити, як слід, поміж людьми і, призабувши за Львів, відітхнути свобідно сільським воздухом». Задовolenня єго з приїздом до мене не в силі я описати, скажу тільки, тішився, немов той школярик, що то вирвався з бурси, що то, по словам Свидницького, в очах матери був не ученик, а мученик, а єго учителі не учителі, а мучителі⁶⁰⁹. Мушу ту згадати, що ві Львові на той час, як покійний совітник Лавровський⁶¹⁰ був головою «Просвіти» і «Руської Бесіди», почало в тих інституціях наших повітати духом бюрократичним, щось то на лад інституцій старших, званих «твердих», а взглядно «руських», де вже не находили ми того прежнього духа братнього, а втискався дух мертвоти, котрий справді пригноблюючо на поодиноких впливав, а над чим дух такий, як Федькович, певно, скорбіти мусів. Вечер провели ми на короткій гутірці. Над політикою не розводилися, позаяк поет, здавалось, не прив'язував до політики великої ваги, бодай чи не про похоронене тогді свіже внесенне угодове Лавровського⁶¹¹, так поет немов в одповідь на почату бесіду мою з всею рішучостию сказав: «Панотче! Нарід – се наша вся сила і оперте, єго стараймося просвітити і піддвигнути, пригорнути до себе, а тогди не журімося, відповідна повага нам все найдєсь». Відтак сказав, звернувшись до мене: «Жатва ваша многа, ви, жиючи між народом, можете зробити много». І став мене питати, що я роблю для піддвигнення

608 ...не видить тих професорів львівських... – Натяк на складні взаємини з деякими представниками львівської інтелігенції, яка виявляла до Федьковича офіційно-бюрократичне, аристократично-панське ставлення, що пригнічувало його.

609 ...по словам Свидницького, в очах матери був не ученик, а мученик, а єго учителі не учителі, а мучителі. – Цю фразу часто повторювала одна з героїнь роману українського письменника А. Свидницького «Люборацькі».

610 ...совітник Лавровський... – Йдеться про Юліана Лаврівського.

611 ...про похоронене тогді свіже внесенне угодове Лавровського... – Йдеться про намагання Ю. Лаврівського як посла до галицького сейму проводити там угодовську політику з польською стороною задля рівноправності українців і крайової адміністрації в усіх сферах державного життя.

народа. На тоє відповів я єму, що яко душпастир проповідую тверезість, а яко радний громадський подаю їм добрі ради. Над тими справами почав поет уже розводитися і сказав: «Добре, але що ж ви робите, щоби тверезість підтримати, сама присяга не вистарчить, а треба дати їм щось в заміну, чим би могли час вільний запрягати і що могло би їх ублагороднити і від п'янства само відвернути». Яко средство таке спасительне уважав поет пісню, а то не спів хоральний, але спів звичайний, народній, який кожний завести у себе міг дома при помочи ліри. Федькович обов'язався лір таких доставити по 4 з. р. і безплатно учити грати. Ліру уважав Федькович за найвідповідніший інструмент для того, що з-помежи всіх інструментів до супроводу був найдешевший і найлегший до вивчення: на цілковите вивчення мало виставити 3–4 години, взглядно 3–4 лекцій. Ліри тоті не були звичайні, які видимо у сліпців, але конструкції поправної, які виготовляв якийсь чоловік в горах.

Погуторивши троха з поетою більше-менше на сю тему, попрощався я з поетою, позаяк наступила воскресна неділя, а по звичаю сільському треба було мені досвіта вставати, а тим більше, що мав я ще другу, і то до $\frac{3}{4}$ милі віддалену церкву. І справді, дуже рано, як то повідають, ще на зазір встав я і пішов до церкви. Як же здивувався я дуже, коли при обході наоколо церкви побачив я перед собою Федьковича, перебраного по-святочному в народнім строю. Під час служби Божої читав апостол, а при входах обох ішов з свічкою в руках враз з братчиком церковним наперед мене; на церкві же займав місце, на яке яко найпочетніше братчики єго запросили, с. є. наперед престола. Позаяк Федькович в своїм народнім строю виглядав імпонуючо, тож все звертало на него очи.

По полудню мав я у себе гості. В товаристві був Федькович вправді маломовний, але знов не з тих маломов несмачних, з котрими чуєся товариство немов в клопоті; з словом виходив, коли уважав се за потрібне, розговор набирив лиш поважного настрою. При бесіді зійшов він на наші народні пісні і став деякі співати. Голос єго був тихий, але дуже чутливий, милий, тонкий, який більше-менше у всіх гуцулів наших подибуємо. Відтак просив мою сестру, щоби що заспівала, і не міг налюбуватися, почувши єї пісні. При сій нагоді виразився, що пісні подільські о много красші, як гуцульські, котрі більше монотонні, – і для доказу переспівував одні і другі. Враженне

на всіх зробив Федькович якнайліпше яко чоловік з товариською ввічливістю, в котрім не було нічо рубашного⁶¹². Щодо напиктів оказався дуже повдержливим. З причини, що мав я іти на вечірню, а відтак ще їхати до прилученої церкви, гості роз'їхались. Коли я поїхав, Федькович з цілим домом вибрався приглядати тамошній гаївці. Коли я повернув і стали ми з Федьковичом сам на сам в саду, сказав він мені, пізнавши судженого моєї сестри, молодого урядника: «Панотче, губите свою сестру». І справді так сталось. Додати мушу, що Федькович по раз перший пізнав его у мене і що на око був се чоловік дуже укладний. Тим дав довід Федькович, що був глибоким знатоком людей.

На другий день по утрени у себе мав я все богослуженне в прилученій церкві. Коли я повернув, не застав я Федьковича; сказано мені, що вийшов на село. З обідом чекали ми на него, але опісля дали нам знати, що Федькович єсть запрошений до вїта. Вїт тодішній Михайло Машталір був вправді латинником⁶¹³, але опроваджував свята руські. По обіді ляг я спочивати. Втім, дають мені знати, що прийшов окоман⁶¹⁴ (він був разом і заступником обшару двірського⁶¹⁵), і що в великім якімсь затривоженню хоче конче зі мною видітись. Вийшов я, а сей зі страхом великим починає мені доносити, що Федькович з хлопами п'є та що плете хлопам щось дуже небезпечного, що конче треба его звідтам взяти. Разом вживає мене, щоби я з ним удався до него. На се відповів я ему, що сему не могу віри няти, щоби Федькович міг щось і то дуже небезпечного хлопам говорити, позаяк се бувший ц. к. офіцер, побираючий і тепер пенсію, поет, чоловік, котрого «Просвіта» спровадила до Львова до укладання книжок для народа, чоловік, котрого і я сам пізнав з найкращої сторони, і т. і. Се помогло, і панок відійшов. Але по хвили надбігає знов задиханий і як перше затривожений і просить мене уже на милість Бога, щоб я з ним пішов, бо Федькович дуже за «панбрат» собі з людьми, що мов диво якесь з народом починаєсь і що назбігалось повно до него людей... Хотячи пересвідчити панка, я забрався з ним і пішов. Ввійшовши до хати і поздоровивши всіх як слід, господар дому і всі притомні гості віддали

612 *Рубашний* (від пол. *rubaszny*) – розв'язний, панібратський.

613 *Латинник* – католик.

614 *Окоман* – економ.

615 *Обшар двірський* – селяни, які обслуговували панський двір і жили при ньому.

мені звичайну по честь і між іншими і Федькович, сказавши до мене тихцем: «Панотче! Не дивуйтеся, з народом треба, як нарід!» Просили мене усісти, і сів я собі, а відтак поділився я свяченим яйцем з прихожанами. І який же ту вид представився мені, яка небезпечність? Ото, коли чарка пішла в круг, видів я, як Федькович, віддаючи чарку господині, поцілував її в руку, а з другими справді як брат з братом, і то ще найменший обходився, позаяк старших цілував тоже в руку. Серед загальної охоти завів поет якусь історичну, народови знану пісню, котру зачали за ними потягати другі. По пісні став їм поет значенне її вияснити. Літинській, – бо так звався панок – почав тоді поета тягти додому. Поет старався, однак, усмирити его, просячи, щоби і він собі сів і враз з другими погостився, поговорив з людьми добре слово сам і послухав їх. Люде справді такій насилу не пустили поета, вкінци, однак, мій товариш доконав свого. Сего вечора я вже Федьковича не бачив, ходив собі самотно по саду.

Будучи опісля ві Львові, відвідав я Федьковича і застав я его, як співав собі при гітарі. Коли я прийшов, відложив гітару набік і показав мені ліру, про яку говорив зі мною, і познакомляв мене з нею. Відтак заспівав в супроводі тої ліри кілька пісень. Супровід був дуже милозвучний, так що до хатного, звичайного ужитку всякий інструмент заступити може. При сій нагоді згадав мені, що було кілька селян моїх у него, і просив мене ще, щоби я всіх співолюбних селян зібрав і з ними до него на науку приїхав. Прирік я ему вправді се, але нелегко то було дотримати.

То єсть все, що знаю з життя Федьковича і що уважав я за свій обов'язок хв. редакції уділити.

Тая дрібка, однак, уповажняє мене висказати всяке признание Григорію Григорієвичеві⁶¹⁶, що характеристику Юрія Федьковича подав як не можна вірніше.

В 15-тилітні роковини угощення его подав

Євстахій Цурковський,
руський парох в Настасові.

616 *Григорієвич Григорій* (псевдонім Григорія Цеглинського) (1853–1912) – громадський діяч, педагог і письменник, у 1887–1888 рр. редактор часопису «Зоря». На смерть буковинця відгукнувся статтею «Осип Федькович» (Зоря. – 1888. – Ч. 2), яку й відзначає мемуарист.

ОЛЕКСАНДР КОНИСЬКИЙ

ОСИП ФЕДЬКОВИЧ
(Лист до редакції)
[фрагменти]

Уперше надруковано в Санкт-Петербурзькому журналі «Вестник Европы» (1888. – Т. 1. – С. 888–892) як посмертну згадку про Ю. Федьковича. У перекладі українською мовою лист друкувався також у виданні: Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. – К.: ДВХЛ, 1958. – С. 121–125.

Фрагменти, що містять мемуарні свідчення, подаємо за українським виданням, уточнено за першодруком.

Кониський Олександр (1836–1900) – український письменник, педагог, громадсько-культурний діяч. Один з організаторів співробітництва між східноукраїнськими та західноукраїнськими культурно-освітніми організаціями. Брав активну участь у заснуванні журналів «Правда» і «Зоря», Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. Листувався з Ю. Федьковичем у 1865–1876 рр. (з перервами), зустрівся з ним улітку 1884 р. в Чернівцях.

<...> Живучи в Молдавії, Федькович близько зійшовся з одним німецьким художником⁶¹⁷. <...> В родині цього художника Федькович з головою поринув у самоосвіту і вивчення поезії. Це були, за визнанням самого Федьковича, найпрекрасніші, найщасливіші часи в його житті. Я добре пам'ятаю, як при особистій зустрічі зі мною в 1884 р. поет із захопленням і з якимсь благоговінням згадував цей час!.. На нещастя, тривало це недовго; в 1852 р. він повинен був піти на військову службу, пізнати непривабливе казармене життя, витерпіти всі знегоди, бідування, душевні муки походу в Італію під час війни Австрії з Францією та Італією. Поборник народної свободи і національного відродження, співець загальнолюдської любові мусив воювати за деспотизм, пригноблення німцями

617 ...з одним німецьким художником. – Ідеться про Р. Роткеля.

чужих їм народностей, мусив проливати кров поневолених німецьким⁶¹⁸ деспотизмом італійців⁶¹⁹, які боролись за свободу, за право жити і розвиватись самостійно! Легко зрозуміти, які почуття і думки повинен був тоді таїти в собі і переживати Федькович!

<...> Через якийсь час з'явилися у друку перші вірші Федьковича, а в 1862 р. були видані у Львові окремою книжкою. На цей час припадає перше моє знайомство з Федьковичем, поки що тільки листовне, але, на жаль, незалежні обставини надовго перервали потім наше задушевне листування. На великий мій жаль, ряд листів Федьковича до мене, сповнених поетичних описів гірської природи Карпат і її мешканців, загинули 1869 року безповоротно⁶²⁰.

Під впливом Кобилянського Федькович став пристрасним послідовником народної партії⁶²¹ і її національно-демократичних ідеалів. Його повісті стали кращими прикрасами всіх періодичних видань народної партії, починаючи з «Вечерниць»⁶²² 1862 р. і кінчаючи «Зорею»⁶²³ й «Буковиною»⁶²⁴ 1887 р. Але літературною працею, та ще й українсько-руською мовою в Галичині, а тим більше в Буковині, – жити надзвичайно тяжко, майже неможливо; літературна

618 У виданні «Юрій Федькович в розвідках і матеріалах...» помилково: «італійським».

619 *...мусив проливати кров поневолених німецьким деспотизмом італійців...* – 41-й піхотний полк, у якому служив Ю. Федькович, під час австро-італо-французької війни в першій половині 1859 р. безпосередньої участі в бойових діях не брав, був резервним, охороняючи залізниці, телеграфні лінії, забезпечуючи спокій і порядок у тилу. Отож твердження О. Кониського не зовсім точно, узагальнене.

620 *...загинули 1869 року безповоротно.* – У листі І. Белея до Ол. Кониського (Львів, 28 мая 1884 р.) (Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 77. – № 126. – Арк. 14–16) адресат в кінці реєстру своїх адресантів зазначив, зокрема, таке: «3 листів Федьковича усі забрано у мене при ревізії 1869». О. Маковей, у «Матеріалах до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (Львів, 1910) подаючи один з листів О. Кониського до буковинського автора, у примітці зазначив: «забрала їх [Федьковичеві листи до О. Кониського] російська поліція при ревізії у К[ониськ]ого у 60-их рр. мин[улого] стол[іття], отже лежать вони, мабуть, у Петербурзі» (с. 114).

621 *...послідовником народної партії...* – Мається на увазі «народовців».

622 «Вечерниця» – літературно-громадський журнал. Виходив у 1862–1863 рр. у Львові, був першим органом народовців.

623 «Зоря» – літературно-науковий і громадсько-культурний журнал. Виходив у 1880–1897 рр. у Львові, з 1885 р. – орган НТШ. Дотримувався програмних поглядів народовців.

624 «Буковина» – українська газета. Виходила в Чернівцях із 1885 р. У 1885–1887 рр. її редагував Ю. Федькович.

праця ледь оплачується і сповнена ще таких труднощів, переборювати які не кожен здатний; а натури такі, як Федькович, прості й глибоко щирі, зовсім нездатні...

Після остаточного звільнення з військової служби Федьковичеві довелося пережити нове горе: старенька його мати жила в жахливих злиднях⁶²⁵. На щастя, гуцули обрали поета своїм уповноваженим у сервітутну комісію, а в 1866 р. ті ж гуцульські товариства обрали «війтом» (щось подібне до нашого волосного голови); нарешті в наступному році він був призначений окружним інспектором народних шкіл. Поетична натура з трудом зносила бюрократичний формалізм <...>. Відстоюючи народні інтереси школи, Федькович наживав собі все більше і більше ворогів серед місцевих німецьких та румунських асиміляторів, які зрештою довели його до того, що він покинув посаду інспектора і переїхав до Львова. Сюди вабило його бажання все більше і самостійніше працювати для національного розвитку і освіти народної маси русинів. Очевидно, обставини сприяли його намірам: незадовго перед тим народна партія русинів організувала у Львові товариство для поширення серед народу освіти – «Просвіту»⁶²⁶.

Новому товариству потрібна була людина більш-менш освічена, яка б добре знала народну мову, вимоги і поняття народу, і коли Федькович запропонував свої послуги товариству, воно прийняло його пропозицію і, в свою чергу, поставило вимогу, щоб Федькович для видань товариства давав щороку не менше 12 друкованих аркушів своїх оригінальних творів для народу за 250 гульденів річної плати! Федькович погодився на цю важку умову, але на 250 гульденів прожити у Львові неможливо... Руський народний клуб «Бесіда»

625 ...мати жила в жахливих злиднях. – Твердження хибне, взяте, мабуть, із автобіографічного листа письменника до М. Драгоманова, процитованого цим адресатом у передньому слові до «Повістей» Осипа Федьковича «Галицько-руське письменство» («З війська додому вийшов я 1863 року... і застав ще стареньку свою неньку живу, але в великій нужді та бідності») (цит. за: М. Драгоманов. Літературно-публіцистичні праці. – К., 1970. – Т. 1. – С. 312). Насправді ж господарство на той час «складалося з великого дому, кількох моргів орного поля, з левади, пасовиська і лісу – разом займало звиш 35 моргів землі» (Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. – Львів, 1911. – С. 320).

626 ...незадовго перед тим народна партія русинів організувала у Львові товариство для поширення серед народу освіти – «Просвіту». – Заходами народовців «Просвіта» у Львові була створена 8 грудня 1868 р.

запропонував йому ще 250 гульденів за переклад українсько-руською мовою п'яти класичних драматичних творів з іноземних мов.

Пізніше, однак, виплату останніх 250 гульденів взяла на себе «Просвіта», зобов'язавши Федьковича дати ще 12 аркушів.

«Ледве-ледве, – говорить поет, – я був спроможний витягнути 14 місяців цієї чорної роботи...» «Найтяжчим у цей період було для мене те, – скаржився мені в 1884 р. покійний поет, – що «Просвіта» не тільки вказувала мені теми і *план* для народних творів, а й правління товариства цензурувало й поправляло мій стиль і мову...»

Переселившись знову до Чернівців⁶²⁷ і оселившись на приміській вулиці Єгерштрассе⁶²⁸, Федькович уже не покидав цього міста. Тут він буквально бідував, переживаючи всілякі злигодні, але не переставав писати і працювати для русинської літератури!.. Цілком природно, що бідність, нужда, самотність деколи гнітюче відображались на поеті, і не дивно, що в такі хвилини він намагався «залити своє горе» вином!..

<...> Як людина, покійник відзначався незвичайною скромністю, привабливою добротою і самовідданою любов'ю та відданістю до русинів, особливо до своїх гуцулів. І гуцули знали й любили «свого батька Федьковича!» В їхніх серцях він ніколи не вмере...

Київ, 5 січня 1888.

627 *Переселившись знову до Чернівців...* – Це сталося в серпні 1876 р.

628 *...оселившись на приміській вулиці Єгерштрассе...* – Неточність. У Чернівцях Ю. Федькович спочатку замешкав у батьковому будинку на вул. Цвітній (тепер А. Доброго), а на вул. Стрілецькій (Jägergasse) із 1878 р.

ІСИДОР ВОРОБКЕВИЧ

ЛИСТ ДО ОЛЕКСАНДРА БАРВІНСЬКОГО
ВІД 25 СЕРПНЯ 1876 РОКУ
[фрагмент]

Уперше надруковано в «Матеріалах до історії зносин галичан з буковинцями», вміщених у львівському часописі «Руслан» (1909. – Ч. 1), пізніше – у виданні «Юрій Федькович в розвідках і матеріалах» (К., 1958. – С. 174).

Подаємо за першопублікацією.

Воробкевич Ісидор (Ізидор) (1836–1903) – український письменник, композитор, педагог, громадсько-культурний діяч, священник. Починаючи з 1876 р. і до кінця життя, підтримував творчі зв'язки з Ю. Федьковичем. Листувався з ним, надрукував його вірші і трагедію «Довбуш» в альманасі «Руська хата» (1877), взяв участь у відзначенні 25-річчя літературної діяльності Ю. Федьковича, виступив на святковому вечорі з промовою. Проводжав Ю. Федьковича в його останню дорогу, відслужив панахиду й виступив із прощальним словом. Автор кількох вокальних творів на слова Ю. Федьковича. Ю. Федькович належав до очолюваного Іс. Воробкевичем «Руського літературно-драматичного товариства», присвятив цьому письменникові свою поезію «До Данила Млаки» (1866).

<...> Нині посітив мене в первий раз Юрій Федькович, по-гуцульськи одітий, в окулярах і солом'янім крисаку. Здоровий, плечистий і гарний чоловік, лиш тихий і задумчивий, здається, що велика тяж йому серце давить. Єго, так мені здається, не тішить ні сонце, ні луна, ні днина і ніч, ему все однаково, і слова тяжко з него почути. Дивувався я, ци то сей Федькович, котрий не раз так гаряче писав, котрий щирим руським словом нас кормив і оґрівав. Він містичний чоловік, в єго близькості якось одному unheimlich⁶²⁹ стає. Питався

629 ...unheimlich (нім.) – моторошно.

він мене, як далеко поступила печать нашого альманаху⁶³⁰ і як мені «Довбуш» подобався. Казав я єму, що альманах ледве печататися почав, а «Довбуш» гарно писаний. Просив я его, щоб нас спомагав, щоб сильно ще забринів у свою ліру, на що він мені відповів, що нема для кого писати, нема читателів і таких партій, що, хорони Боже, і що воліє по-німецьки писати. Ще раз я его просив своїми новими гарними творами [нас] потішити – і так і розійшлися ми. <...>

630 *...нашого альманаху...* – Йдеться про «Руську хату: буковинський альманах на рік 1877», виданий громадським коштом у Львові того ж року заходами Данила Млаки (Іс. Воробкевича) і його переднім словом та Ол. Барвінського. Альманах презентував, зокрема, поетичні твори Ю. Федьковича «Явір», «Де доля», «О чом Дунай!..», «Волошин», а також його драму «Довбуш».

КЛИМ ГАНКЕВИЧ

ЛИСТ ДО ВАСИЛЯ ЩУРАТА
ВІД 9. ІІ. 1898 РОКУ

Автограф листа зберігається у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника (Ф. 206. – Од. зб. 447). Це відповідь В. Щурату, який звернувся до К. Ганкевича з проханням поділитися спогадами про Ю. Федьковича. Уперше надруковано Євгеном Пшеничним у його статті «Клим Ганкевич про Юрія Федьковича (аналіз одного епістолярного джерела 1898 р.)» (Національна книжкова та рукописна культура: історія, методологія, джерельна база: Матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 29–30 квітня 2009 р.) / Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника; ред.-упоряд. Л. Головата, Л. Льницька, М. Пономаренко. – Львів, 2009. – С. 111–113).

Подаємо текст і примітки до нього за першодруком, зберігаючи особливості мови оригіналу.

Ганкевич Клим (1842–1925) – філолог, історик філософії, педагог, громадсько-політичний діяч. Із 1875 р. працював у Чернівецькому університеті. Зустрічався з Ю. Федьковичем після переїзду його до Чернівців у 1876 р.

Всесвѣтлѣйшій и Высокопов[ажний] П[ане] Докторъ⁶³¹!
Пѣдчасъ мого 15-лѣтнього⁶³² побыту в Чернѣвцяхъ я дуже часто сходивъ ся съ пок[ійним] Юр[ієм] Федьк[овичем]. Якъ буду въ Львовѣ, то поговоримо устно. На-теперь доношу: Федьк[ович] въ самѣй рѣчи зачавъ бувъ писати «Посланія»⁶³³ и разъ малый уступъ зъ того бувъ менѣ перечитав. По роцѣ сказавъ, що знищивъ, бо треба тое цѣлком инакше обробити. Чи знайшовъ я перекладъ (цѣлком вѣльний) стихами

631 Василь Щурат (1871–1948) ступінь доктора філософії здобув у липні 1896 р.

632 Клим Ганкевич зустрічався з Юрієм Федьковичем після переїзду поета з Путили до Чернівців у 1876 р.

633 Про яке знищене Ю. Федьковичем «Посланіє» йдеться, встановити не вдалося.

Слова о полку Иг[оревім]⁶³⁴? До біографіи Федьк[овича] треба ся ознакчити съ філософією Шопенгауера⁶³⁵ (Schopenhauer), бо на его містицизмъ и ворожбицтво⁶³⁶ повліявъ системъ Шопенгауера (Nirwana). В исторіи літерат[ури] Огоновського⁶³⁷ той момент побѣжно оброблений. Я буду за 2 нед[ілі] въ Львовѣ.

Поздравляю сердечно. Д-ръ Кл. Ганкевич.

634 У 1860 р. Ю. Федькович переклав «Слово о полку Ігоревім» українською мовою, яке у 1902 р., вже по смерті письменника, видав Іван Франко. На думку Кліма Ганкевича, цей переклад був «цѣлком вольний», оскільки Юрій Федькович намагався наблизити мову «Слова о полку Ігоревім» до гуцульського діалекту, мало зрозумілого ширшому колу читачів. Віршовий розмір, яким Ю. Федькович переклав твір (книжна силабіка), не властивий східнослов'янському фольклору (Пинчук С. Федькович Осип Юрій Адальбертович // Енциклопедія «Слова о полку Ігореве». – Санкт-Петербург: Изд-во «Дмитрий Буланин», 1995. – С. 163).

635 Висновки етики німецького філософа Артура Шопенгауера (1788–1860) суголосні одному з основних понять буддійської і джайнської релігії – нірвані (із санскриту – «згасання»). Нірвана – це вічність, безсмертя, спокій, припинення страждань, це притулок, порятунк. Нірвана – трансцендентна, логікою її осягнути неможливо.

636 Один із перших біографів Юрія Федьковича, письменник Осип Маковей (1867–1925), у надзвичайно цінній монографії «Життєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (Львів, 1911. – 591 с. – Перевидання з примітками та індексами. – Чернівці : Золоті литаври, 2005. – 432 с.) присвятив «ворожбитству» письменника цілий розділ «Федькович астрологом», де досить детально, хоча й не без легкого скептицизму, змалював інтерес його до цього вчення. Гадаю, сучасні дослідники творчості Юрія Федьковича мали б виважено, об'єктивно, на основі нових методологічних підходів розглянути цю драматичну сторінку біографії великого письменника.

637 Український філолог Омелян Огоновський (1833–1894) у другій частині (відділі) другого тому своєї «Історії літератури руської» (Львів, 1889) зауважив, що Юрій Федькович, повернувшись на Буковину, багато читає, зокрема «Івана Левицького «Світогляд українського народу» д-ра Кліма Ганкевича «Grundzüge der slawischen Philosophie». Однак, – пише далі О. Огоновський, – він забажав занятись студіями філософічними. І от став він читати твори німецького філософа Артура Шопенгауера, котрий, будучи песимістом, любувався в містичному світогляді. Позаяк філософічні письма Шопенгауера визначаються мовою цвітистою і поетичною, то Федькович полюбив їх вельми і переймився зовсім песимізмом сего німецького філософа. Сей новий світогляд буковинського поета проявляється в деяких стихотворах, особливо ж в трагедії «Довбуш», котру надруковано 1877 р. в буковинському альманаху «Руська хата». І справді, містичний світогляд Шопенгауера був Федьковичеві дуже по нутру, тому що він вже з природи виявляв наклон до самоти й задуми. Проте займався він іноді астрологією та ворожбитством, однак кілька років перед смертю освободився від всякого містицизму».

СТЕПАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ

РИТМІКА ШЕВЧЕНКОВОЇ ПОЕЗІЇ

[фрагмент]

Уперше працю надруковано у 1925 р. як видання Українського історико-філологічного товариства в Празі.

Подаємо за першодруком.

Смаль-Стоцький Степан (1859–1938) – український мовознавець і літературознавець, педагог, громадсько-політичний та культурний діяч. Будучи з 1885 р. професором Чернівецького університету, активним діячем товариства «Руська Бесіда», спілкувався з Ю. Федьковичем, консультував його при написанні драматичних творів «Мазепа» і «Хмельницький».

<...> Одного разу був я в Федьковича , і він показав мені деякі свої нові вірші. Я почав їх уголос читати й, виходячи тоді ще зі старосвітської метрики, не міг якось попасти на метр, і не раз спіткнувся на фальшивім наголосі. Федькович, дуже чутливий на хиби наголосу, зараз поправляв мене, і слово по слові в нашій розмові виявилось, що Федькович свої вірші складав, маючи на умі «нуту» якоїсь народної пісні. Це пізніше навело мене на думку, що й у Шевченка, який так тісно зрісся з народною піснею, що, як знаємо з його біографії, завсіди співав, чи рисуючи, чи малюючи в академії, чи при всякій нагоді, може, так же завсіди моталася на умі якась нута, коли він складав свої поезії. Відси-то, – думав я, – й велика мелодійність Шевченкової поезії.

ТИТ РЕВАКОВИЧ

ПРИЧИНКИ ДО БІОГРАФІЇ ОСИПА ФЕДЬКОВИЧА

Уперше надруковано у львівському часописі «Зоря» (1888. – Ч. 2. – С. 35–36). Подаємо за першодруком, свій коментар до приміток Т. Реваковича приміщуючи у квадратних дужках.

Ревакович Тит (1846–1919) – суддя, громадський діяч, член-засновник НТШ, правний дорадник товариства «Просвіта» у Львові. Контактував з Ю. Федьковичем під час його праці у Львові та, найімовірніше, всередині 1880-х рр., проживаючи на Буковині.

Жиючи під самими Чернівцями⁶³⁸ більше як літ 12 аж до весни 1886 року, мав я нагоду не раз з покійним поетом Осипом Федьковичем сходитися.

Хоть вже багато дечого з його життя оголошено печатно, думаю однак, що не буде зайвим подати до публічної відомості отсі, хоть би і в цілості не зовсім нові дати, котрі я з власних его уст в листопаді 1885 в домі вп. Тимінських⁶³⁹ в Чернівцях і в їх присутности записав.

Хто знав особисто покійного Федьковича, той знає, як тяжко було з него видобути дещо з его минушого життя.

Поет був звичайно замкнений в собі, недовірчивий і сумний. І в тім стані душі слухав – слухав других, сам майже не говорив нічого.

Він не любив сурдутовців і не довіряв їм; мабуть, переходив в тім вигляді якісь важкі досвідчення; ніколи, однако ж, на нікого не жаловався і нікого не обвиняв. Тому ж сторонився він від товариства так званого інтелігентного, а коли часом лучилося бути в такім товаристві, то усувався «з превеликої чемности» в куток, начеб справді під его гуцульським

638 *Жиючи під самими Чернівцями...* – Т. Ревакович мешкав у передмісті Чернівців Садагурі (Садгорі).

639 *...вп. Тимінських.* – Тобто родини Івана Тимінського.

сердаком⁶⁴⁰ сидів якій духово й матеріально збіднілий, лихварями придавлений гуцул. Оживав лиш поет і ставав говіркіший в товаристві сільських господарів і в товаристві вп. буковинсько-руського патріота Івана Тимінського, дуже щирої і отвертої душі й патріота без скази. Лиш оден Іван Тимінський мав безмежний вплив на Федьковича. І що Тимінській захотів, те все він зробив. Тимінський втягнув Федьковича до редакції «Буковини», що так кріпко бореся за розвій буковинсько-руського народа, втягав его не раз на збори «Буковинської Руської Ради»⁶⁴¹, де пильно сходилися селяни із кількох буковинсько-руських повітів. Тямлю, коли перший раз прийшов Тимінський з Федьковичем на збори «Руської Ради»: лиш поет увійшов, привітала его інтелігенція в першій кімнаті окликами «слава!»; він відклонився мовчки і пішов до другої комнати, але коли побачив єї битком заповнену селянами, вернув скоро назад і аж по якімсь часі прийшов назад з Тимінським. Питаю Тимінського, чого Федькович виходив. Тимінський каже, що поет, побачивши ненадійно так багато селян на зборах, де о добрі їх мало ся радити, втішився так дуже, що ему сльози пустились з очей і, виплакавшись вперід надворі, доперва тоді увійшов назад у комнату радну. Тямлю, з яким огнем промовляв тоді Федькович тричі до селян, як розказував селянам їх бувальщину, підносив, як колись русини – «предки ваші», як, мовляв, були могучі і славні.

Отже, падолиста 1885 приїхав я до Черновець і зайшов перед вечером до п. Івана Тимінського. Небаром прийшов Федькович, маючий, власне, тоді якусь журбу, і прийшов, щоб перед другом пожалуватися. Ми всі розговорилися. А коли поет розтаяв, зачав я его просити оповісти нам про своє минувше життє. Поет зачав говорити, а я незамітно ему писав. Коли поет скінчив оповіданне й зміркував, що я роблю записки, каже до мене: «Ану-ко прочитайте, що ви там

640 Поет ходив все в короткім гуцульськім сердаку, в широкім гуцульськім брилі, а дома сидів все в короткім гуцульськім кожкуху. – Прим. Т. Реваковича.

641 «Буковинської Руської Ради». – Тобто «Руської Ради» – політичного товариства на Буковині (1870–1923), заснованого в Чернівцях членами «Руської Бесіди» з метою ознайомлення населення з політичними справами та з підготовкою до соймових і парламентських виборів. До 1885 р. було під впливом москвофілів, потім – народовців.

написали, бо, може, що не так, як я говорив». Я прочитав. Тоді каже поет: «Добре!»

Тодішні мої записки подаю без зміни:

«Мати моя Ганіцька⁶⁴² з дому.

Перший єї чоловік був Николай Дашкевич, православний священник на Буковині; по двох роках пожиття помер⁶⁴³.

Моя мама віддалася другий раз за мого тата.

Мама й тато говорили по-руськи⁶⁴⁴.

Мама була православна, тато – уніят, вважав себе за латинника⁶⁴⁵.

Мене хрестив православний піп, но тато записав мене у метрику латинського ксендза⁶⁴⁶.

З моїм татом мали нас мати п'ятеро дітей⁶⁴⁷.

Я мав брата старшого і три сестри⁶⁴⁸.

Тато кинув нас всіх⁶⁴⁹.

642 Рід буковинсько-руський православний. Нині жиє православний священник того імени в Сергієві, недалеко Путилова, родинного місця нашого поета. – Прим. Т. Реваковича.

643 ...по двох роках пожиття помер. – Насправді М. Дашкевич прожив зі своєю дружиною 16 років.

644 Дуже часто трапляєся на Буковині, що інтелігентні русини православні не уміють говорити по-польськи, а тяжко стрігити поляка на Буковині, щоби не говорив добре по-руськи. – Прим. Т. Реваковича.

645 ...тато – уніят, вважав себе за латинника. – Батько Ю. Федьковича був римокатоликом.

646 Мене хрестив православний піп, но тато записав мене у метрику латинського ксендза. – Існують три версії хрещення Ю. Федьковича. За однією – все відбулося в латинському костелі Вижниці за участю священника Емерика Зборая. За іншою, після Вижниці у Дихтинці православний священник Г. Кантемір, свояк Федьковичевої матері, «затримав їх з дитиною, казав їм прийти до свого помешкання і охрестив дитину другий раз і записав до своєї метрики» (див.: Лист Івана Левіцького до Романа Заклинського // Зоря. – 1895. – С. 317). Згідно з третьою версією, «хрещенне ... відбулося після твердження ... лат[инського] пароха Клеменса Енцінгера, напевно, в Путилові, бо ж трудно припустити, аби дитину возили аж до Вижниці» (див.: Заклинський Ром. За слідами Федьковича: записки з прогульки по Буковині // ЛНВ. – 1905. – Т. XXXI. – Кн. 9. – С. 222).

647 ...п'ятеро дітей... – Насправді від другого шлюбу у матері поета було троє дітей: Осип Домінік, відомий як Юрій Федькович (1834 р. н.), Панкратій Ізидор Любин (1836 р. н., помер до двох місяців), Павліна (1841 р. н., померла дванадцятирічною).

648 ...мав брата старшого і три сестри. – Очевидно, Ю. Федькович мав на увазі брата по матері Івана Дашкевича (1823 р. н.), сестер Марію Дашкевич (1817 р. н.), Олександру Дашкевич (1824 р. н.), у заміжжі Теодорович, та Павліну Гординську.

649 З достовірних жерел знаю, що отець нашого поета був мандатором в путилівських горах; він був наскрізь шляхоцька, горда натура; він залюбився в дуже красній матері поета, жив з нею кілька літ, і хоть мали п'ятеро дітей, кинув

Мати лиш сама опікувалася нами і провадила господарку.

Мати раз в раз нам казала: «Діти, учіться!»⁶⁵⁰

Початки науки побирав я у дяка⁶⁵¹ в Путилові⁶⁵².

І дяк Лукаш учив нас на церковних книгах: «Блажен муж» і прч.

Дяк не раз п'яний збитковав нас; але й ми раз его попобили – і 16–18 хлопців утекли ми зі школи.

Три мої сестри вмерли.

Мій старший брат став літографом в Яссах на Молдаві, забагатів пізніше – відтак зволошився і назвався «Грігорій Аґапі»⁶⁵³.

їх всіх в горах, не турбуючись їх дальшою долею. Отець поета умер в Чернівцях в 70-тих роках як пенсіонований директор буковинської табулі красвої, і хоть дожив слави сина свого Іосифа, то прецінь не любив его і не жив з ним; тільки добра з него було, що лишив красну реальність в Чернівцях для нашого поета. Однак і з того признаки ему не було. Поет продав-бо реальність і всю майже ціну купна 4000 зр. розжичив. Гроші тоті в значній часті пропали, так що поет терпів в останніх літах навіть матеріальний недостаток, живучи лишень з невеликої пенсії підпоручника. – *Прим. Т. Реваковича.*

[Автор примітки не в усьому має рацію. Виїхавши в 1848 р. з Путилова до Чернівців і влаштувавшись там на роботу службовцем Чернівецького магістрату і крайової табулі, А. Гординський не покинув родину, особливо опікуючись долею єдиного сина, Ю. Федьковича].

Сим і збиваєсь чорна лож «Червоної Руси», ч. 3, буцімто поет гроші розтратив з товаришами. Звісно-бо, що поет товариств таких і не любив, і не мав. – *Прим. Ред. часопису «Зоря».*

[Ідеться про громадсько-політичну москвофільську газету «Червона Русь», яка виходила у Львові в 1888–1891 рр. як продовження газети «Новый Пролом». На сторінках іде «Нового Пролому» друкувались статті, спрямовані проти народовського курсу редактованої Ю. Федьковичем газети «Буковина», внаслідок чого редакція останньої навіть подала скаргу в суд «за оскорблення чести» (див. «Новый Пролом», 1887, 7 (19) січ.). Зневажливе ставлення до часопису, виходить, перенеслось на зневажливе ставлення до редактора навіть по його кончині].

650 Сей уступ, що мати дітей до науки завзивала, повторяв поет кілька разів з притиском і виражався о своїй матері з великим любованнем, о отці же своїм ледви згадав кілька словами. – *Прим. Т. Реваковича.*

651 *Початки науки побирав я у дяка в Путилові.* – Як зазначив О. Маковей у «Життєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (1911), «се взяв він [Федькович] із Шевченкового життя і приложив до себе» (с. 28). Насправді ж «початки науки побирав» майбутній письменник у сусідньому селі Киселиці у приватній домашній школі вуйка, протоієрея Івана Ганіцького, а відтак у двокласній нижчій реальній школі Чернівців.

652 Путилів-Сторонець (офіційно: Putilla-Stoponetz) належить до найкрасших сіл буковинських, де гуцули живуть. Єсть там тепер і суд повітовий, комісаріат скарбовий, почта й телеграф. – *Прим. Т. Реваковича.*

653 Покійний поет мав ще родину, котру я особисто знав. Був се іменно рідний брат его тата, б. п. Іосиф Гординський, ц. к. совітник Намісництва і староста в Самборі, в котрого домі я в роках 1869–1873 дуже часто бував. Староста Гординський був

Коли я мав 14 літ, пішов до Ясс, де заслугував за прості роботи одного гальбена (т. є. дуката) на місяць, бо хотів у брата учитися літографії, але се була для мене зтяжка робота, бо не мав тільки сили.

Відтак служив я у багатій боярки в Яссах «Бранкованица»⁶⁵⁴, великої добродійки бідних.

У неї було мені дуже добре, і тут пережив я до 18-го мого року⁶⁵⁵.

В августі 1852 року взято мене до війська⁶⁵⁶.

Тут учився я по-німецьки читати в *Kompanieschule*⁶⁵⁷. Фельдвებель Баранецький учив мене.

В війську научився по-німецьки говорити.

Капітан Аппель (Appel, теперішній *Feldzeugmeister*) давав мені книжки читати і учив мене щодень по-французьки⁶⁵⁸.

19 цвітня 1859 став я офіциром⁶⁵⁹.

Був я в битві під Кастенедоло⁶⁶⁰.

уже віри латинської і в народнім вигляді ні русин, ні поляк; виконував стисло накази спершу «von oben» [з нім.: згори], а відтак «z göry» [з пол.: згори], лишив дві доньки, одна (Марія) єсть за старостою Голинським в Жидачеві, а (Тереза) за надпоручником при обороні краєвій Маріянком в Львові. Тая послідна казала мені, що наш поет їх близькій родич. Коли я за них нашому кобзареві згадав, притакнув, але мовчав. – Прим. Т. Реваковича.

654 *...багатій боярки в Яссах «Бранкованица»*. – Факт нез'ясований, присутній тільки в записях Т. Реваковича.

655 *...тут пережив я до 18-го мого року*. – Ю. Федькович не згадав про практикування в аптекаря Бредемеєра в м. Нямц та свою велику дружбу з художником та письменником Р. Роткелем.

656 *В августі 1852 року взято мене до війська*. – Неточність. Ю. Федькович вступив на військову службу 1 листопада 1852 р.

657 *Тут учився я по-німецьки читати в Kompanieschule...* – Насправді Ю. Федькович вивчив німецьку мову ще до військової служби.

658 *Капітан Аппель <...> давав мені книжки читати і учив мене щодень по-французьки*. – Йдеться про Осипа Аппеля; зберігся його лист до Ю. Федьковича від 26. VII.1858 р. (див.: Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича. – Львів, 1910. – С. 3–4). Разом з тим О. Маковей так відгукнувся на Федьковичеве твердження в записях Т. Реваковича: «Вістка зовсім непевна, бо доки Ф[едькович] був підофіциром, ледве чи капітан учив би щодень французької мови (!) навіть фельдвებля; коли ж Ф[едькович] став офіциром, тим більше ні, бо міг сам учитися і справди вчився, бо знав французьку мову. Що книжки діставав від капітана, се може бути» (Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. – Львів, 1911. – С. 20).

659 *19 цвітня 1859 став я офіциром*. – Неточність. Ю. Федькович став офіциром – підпоручником (лейтенантом) другого класу 11 квітня 1859 р.

660 Як відомо, провадили тоді війну з Австрією Сардинія й Франція, щоби одібрати Ломбардію (Мілянське і Венеціанське). Оповідав нам ще поет, що по битві під Кастенедоло відкомендеровано відділ війська під его командою до гребання

По-руськи навчився писати 1859 року в Чернівцях⁶⁶¹ від Антона Кобилянського⁶⁶² і Костя Горбала⁶⁶³.

По-російськи і по-польськи навчився я також⁶⁶⁴.

В війську служив я до 1863 року.

На середопістя пішов я в пенсію.

Від 1863 до 1876 жив я в Путилові; з того був 14 місяців ві Львові⁶⁶⁵.

20 серпня 1876 прийшов до Черновець⁶⁶⁶ й живу тут дотепер.

Словами «Ich gehöre zu denen, die am Wege sterben» (належу до тих, що на дорозі вмирають) закінчив поет свою біографію і повторяв з гіркістю ці слова з «Урієля Акости»⁶⁶⁷.

упавших. Коли жовніри збирають мерців, надбігла, може, 16-літня дівчина-італіянка і впала на груди померлому італіянцеві й яла дуже голосити: "Caro mio fratello!" [італ.: «Мій дорогий брате!»]. – Прим. Т. Реваковича.

[41-й полк, у якому служив Ю. Федькович, під час австро-франко-італійської війни був у статусі резервного і безпосередньої участі у бойових діях на брав. Однак біля містечка Кастенедоло дві роти полку Кельнера зазнали атаки корпусу волонтерів на чолі із Дж. Гарібальді і відступили. Чи брала участь Федьковичева рота у цих подіях, невідомо, але вона справді могла бути задіяна у похованні загиблих].

661 Мабуть, було се по війні італіянській, но напевно сего не знаю. – Прим. Т. Реваковича.

662 Автора діл «Slovo na slovo do redaktora Slova» і «Holos na holos dlia Halucny» – глянь Володимира Коцовського «Огляд національної праці галицьких русинів» (Зоря з р. 1887, с. 379). – Прим. Т. Реваковича.

663 Теперішного професора гімназійного в Стрию. – Прим. Т. Реваковича. [Знайомство Ю. Федьковича з А. Кобилянським та К. Горбалем відбулось 22 листопада 1860 р. Ці молоді галичани, будучи щирими прихильниками народної мови та літератури, привітали перші українськомовні віршовані спроби молодого поета, виконані чеським правописом, яким навіть певний час послуговувались у листуванні між собою. Першим підручником руської (української) мови стала для Ю. Федьковича та художня література, яку почав присилати йому К. Горбаль від середини 1862 р.]

664 По-російськи і по-польськи навчився я також... – Коментуючи це зізнання поета, О. Маковей зауважив: «Польську мову Федькович знав, се певне, російську мову, мабуть, лише розумів» (див.: Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. – Львів, 1911. – С. 33).

665 ...був 14 місяців ві Львові. – З 22 липня 1872-го до кінця вересня 1873 рр. Ю. Федькович перебував у Львові на посаді редактора популярних книжок для народу товариства «Просвіта».

666 20 серпня 1876 прийшов до Черновець... – Як з'ясував О. Маковей, Ю. Федькович прибув до Чернівців 22 серпня ввечері або 23-го вранці (див.: Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича. – Львів, 1910. – С. 272).

667 ...слова з «Урієля Акости». – Тобто звернутої до постаті голландського мислителя XVII ст. віршованої драми німецького письменника Карла Гуцкова (1811–1878).

ОМЕЛЯН ПОПОВИЧ

ВІДРОДЖЕННЯ БУКОВИНИ (СПОМИНИ) [фрагменти]

Уперше надруковано 1933 р. у Львові видавничою кооперативною «Червона калина». Передрук здійснено 1992 р. в «Буковинському журналі» (Ч. 1, 2–3).

Подаємо за першопублікацією.

Попович Омелян (1856–1930) – громадсько-політичний та педагогічний діяч і письменник. Близький родич Ю. Федьковича по лінії матері. У 1885–1887 рр. був співредактором (із Ю. Федьковичем) газети «Буковина» і додатку до неї «Бібліотека для молодіжи, селян і міщан». Автор кількох праць, присвячених поетові, зокрема статті «Осип Федькович шкільним інспектором» (Буковина. – 1904. – Ч. 70–72) і «Моїх споминів про Федьковича» (Рідний край. – 1928. – № 3).

<...> В нашому селі (Сергіях-Путилові) не було ще школи, тільки на другому, в Сторонці-Путилові⁶⁶⁸, відтак ще в Дихтинці й в Розтоках, от і всі тодішні народні школи на цілу Гуцульщину по «волоському» (себто буковинському) боці Черемоша.

<...> В Путилові ходив я до першої і до другої кляси. Пригадую собі, що тоді осів там Юрій Федькович, бо над образом цісаря, що був у нас на стіні, висіла широка шовкова лента з двома великими китицями чорно-жовтого коліру, т. зв. *Feldbinde*⁶⁶⁹, яку носили тоді офіцери. Цю ленту подарував Юрій Федькович моему батькови⁶⁷⁰, як одягся

668 ...в Сторонці-Путилові... – Двокласна народна школа була заснована тут у 1863 р.

669 *Feldbinde* – польова стрічка.

670 ...моєму батькови... – Йдеться про Олександра Поповича (1828–1870), буковинського громадського діяча, священника, співробітника німецьких

по-гуцульськи. Моя бабка, по матері Марія Дияконовичка, з роду Ганицьких, була сестрою Федьковичевої мами. Не пригадую собі, щоби Федькович бував у нас. Він уже тоді сторони від «інтелігенції»⁶⁷¹, а товаришував тільки з гуцулами, головно при чарці, що згодом запропастила його талант. Ніхто не міг врятувати його від цього неминучого упадку, про що свідчить спроба львівської «Просвіти», а пізніше чернівецької «Бесіди»⁶⁷²...

І вся майже тодішня «інтелігенція», попи й учителі буковинської Гуцульщини, не знала іншої забави, крім шклянки та хіба ще тютюну й карт. В їхніх домах не було ні книжки, ні газети, хіба що в декого урядовий денник, а в мого батька німецькі белетристичні часописи...

<...> Моя мати займалася, як і другі попаді, хатним господарством. Були вони настільки освічені, що покінчили німецьку дівочу школу в Чернівцях. Говорити говорили по-німецьки й по-українськи, а писати писали все по-німецьки. По попівських домах говорили старі між собою по-німецьки, а діти смішно мішаниною, н. пр. «Мамочко, er hat meine мисочка genotmen»⁶⁷³ і т. п.

Мамина мати була попадею-вдовою, жила в нашому домі й не займалася нічим, бо не бачила на обоє очей. Вона говорила тільки по-українськи, по-німецьки ж розуміла тільки дещо. Її чоловік був перед моїм батьком парохом в Сергіях, де і вмер нагло, коли косив траву, як мені оповідали, бо я його не зазнав. Моя бабка була побожна й, коли я вже вмів читати, платила мені по «шістці»⁶⁷⁴ за акафист.

часописів, у яких вміщував поезії, новели, романи та етнографічні розвідки німецькою мовою переважно з українського життя під псевдонімом Rudolf Oskar Waldburg. Близький родич Ю. Федьковича по лінії дружини Вікторії, з дому Ганицької. Ю. Федькович підтримував стосунки з Ол. Поповичем у час його перебування (до 1866 р.) священиком у с. Сергії.

671 *...сторонив від «інтелігенції»...* – Твердження занадто категоричне, позаяк Ю. Федькович контактував з окремими представниками інтелігенції, передусім тими, хто був близьким йому психологічно.

672 *Ніхто не міг врятувати його від ... неминучого упадку, про що свідчить спроба львівської «Просвіти», а пізніше чернівецької «Бесіди»...* – Твердження хибне. Львівське товариство «Просвіта» і чернівецьке товариство «Руська Бесіда», самі запросивши письменника до співпраці, зважали на його інтелектуально-творчий потенціал та авторитет.

673 *«Мамочко, er hat meine мисочка genotmen» (з нім.)* – «Мамочко, він взяв мою мисочку».

674 *...платила мені по «шістці»...* – Йдеться про дрібну монету вартістю 6, згодом 10 крейцарів.

<...> Провідником народовецького напрямку серед буковинських українців був спершу скарбовий урядовець Іван Тимінський. <...> Він відкрив наче заново Осипа Федьковича, що жив тоді в домику поза містом⁶⁷⁵, дихаючи останками майна батька, який залишив серед міста аж три дома⁶⁷⁶. Свою реальність в Путилові подарував Федькович гуцулові «Юзькові».

Тимінський віднайшов тоді поета в товаристві поліціантів та слуг, з якими запивав він своє горе. Спонукав його також до співробітництва в «Бібліотеці для молодіжи», яку став я рівночасно (1885 р.) видавати накладом «Руської Бесіди».

<...> Услід за тим Федькович перенісся до кімнати, яку відпустила йому «Бесіда» на мешкання⁶⁷⁷. <...> Я заходив часом до нього по матеріали для «Бібліотеки». Все, що він подавав, було друковане, головню переклади з інших мов. Видно було, що його талант вже був змарнувався⁶⁷⁸. В його кімнаті була гарна обстановка. Багато начиння і невеличка бібліотека, головню німецька, між іншими німецька книжечка «Чума горілчана», яку Федькович збирався переложити на українську мову, що зробив відтак я⁶⁷⁹.

По смерті Федьковича продали урядження й начиння, а гроші ужили земляки на скромний пам'ятник, що стоїть в Чернівцях на його могилі з написами його творів. Помер він

675 *...жив тоді в домику поза містом...* – Мається на увазі проживання письменника на вул. Єгергассе (тепер вул. Буковинська).

676 *...залишив серед міста аж три дома.* – Йдеться про реальність на вулиці Цвітній (тепер вул. А. Доброго).

677 *...перенісся до кімнати, яку відпустила йому «Бесіда» на мешкання.* – В одну з кімнат «Руської Бесіди» й редакції газети «Буковина» на вул. Лілійній, 20 (нині вул. І. Франка) Ю. Федькович переселився восени 1886 р.

678 *...його талант вже був змарнувався.* – Твердження суб'єктивне і явно упереджене. Навіть наприкінці творчого шляху з-під пера Ю. Федьковича вийшли речі вартісні, як-от трагедія «Хмельницький».

679 *...німецька книжечка «Чума горілчана», яку Федькович збирався переложити на українську мову, що зробив відтак я.* – Йдеться про одне з дидактичних оповідань німецького письменника Генріха Чокке (1771–1848) «Die Branntweinpest» (1837), перекладене Ом. Поповичем і видане ним у 1890 р. Ю. Федькович у 1873 р. під час перебування у Львові на посаді редактора книг для народу товариства «Просвіта» підготував повість «Фармазони», в основі якої – сюжет іншого твору Г. Чокке «Das Goldmachedorf» («Село Золотарів»). Повість Ю. Федьковича в останні десятиріччя XIX – на поч. XX ст. виходила кілька разів тисячними тиражами і є помітним явищем української масової літератури.

нагло вночі без лікарської помочі⁶⁸⁰. Мимо жахливої студені й хуртовини похорон його був незвичайно величавий. В поході йшли члени всіх українських товариств з вінцями, були навіть гуцули⁶⁸¹, грала військова музика.

<...> Часто Федькович хвалив мою «Бібліотеку»⁶⁸², а не раз жадав від мене пояснення політичних статей «Буковини». Відкривши наново Федьковича, Тимінський познайомив його з др. Ст. Смаль-Стоцьким, який бував відтак часто в поета, закріплюючи його до праці, особливо до перероблювання драм⁶⁸³. По смерті Федьковича перейшла власність усіх його творів на товариство «Руська Бесіда», яка відступила їхній друк «Тов[ариству] ім. Т. Г. Шевченка» у Львові⁶⁸⁴, за що дістала певну кількість примірників виданих творів. <...>

680 *Помер він нагло вночі без лікарської помочі.* – Насправді Ю. Федькович зліг наприкінці 1887 р., перед смертю дав доручення про спадщину. Були розмови з ближніми, колишніми сусідами з вул. Стрілецької, зокрема і з самим Ом. Поповичем. Смерть спіткала письменника 11 січня 1888 р. о пів на шосту ранку.

681 *...були навіть гуцули...* – На похорон свого земляка справді прибуло кілька селян зі Сторонця-Путилова, а також четверо селян, членів читальні з с. Розтоки, делегація з Вижниці та багатьох інших буковинських сіл.

682 *...мою «Бібліотеку»...* – Себто «Бібліотеку для молодези, селян і міщанства», редактором якої був Ом. Попович і з якою у 1885–1887 рр. активно співпрацював Ю. Федькович.

683 *...особливо до перероблювання драм.* – Вислів не зовсім коректний. Наприкінці життя Ю. Федькович особливо активно працював над трагедією «Хмельницький», консультуючись при цьому зі С. Смаль-Стоцьким і вносячи при цьому корективи в написане.

684 *...відступила їхній друк «Тов[ариству] ім. Т. Г. Шевченка» у Львові.* – Восени 1900 р. чернівецьке товариство «Руська Бесіда» передало Науковому товариству імені Шевченка у Львові право на видання творів Ю. Федьковича. Так у 1902–1938 рр. у Львові з друкарні НТШ вийшли чотири томи (у семи книгах) першого повного і критичного видання творів письменника.

ОМЕЛЯН ПОПОВИЧ

МОЇ СПОМИНИ ПРО ФЕДЬКОВИЧА

Уперше надруковано в чернівецькому політично-інформаційному тижневику «Рідний край», 1928, № 3.

Подаємо за першодруком.

Плекати історичну традицію, поминати світлі події й славні постаті з минулого нації – це найдоцільніший чинник національного виховання, який повинен нагадувати громадянству якнайчастіше, хто ми й чий ми діти та ким і за що в кайдани закуті. Коли навіть державні народи святкують пам'яті наших геніїв, борців і заслужених мужів, то тим більше потребує поневолений нарід неустанного підйому національного духа, коли це має завмерти, пропасти національно. Крім таких поминок-свят, треба ще й плекати кожду, хоч би найменшу пам'ятку, треба здвигати пам'ятники, хоч би найскромніші таблиці-написи і на домівках наших товариств, доглядати могил і хрестів, що пригадують тих, які там спочивають і ще з-за гробу просвічують грядущим поколінням своїм примірним життям-трудом.

Відрадно тому, що українці на Буковині почали наново плекати історичну традицію, чого до 80-их років минулого віку не було зовсім, а й опісля мало проявляється, хіба раз на рік святом Шевченка. Вшанувавши щойно нашу славну письменницю Ольгу Кобилянську⁶⁸⁵, чим дали товчок для відсвяткування її ювілею на всіх українських землях, буковинці приступають до поминків у сорокові роковини смерти свого найбільшого земляка Юрія Федьковича, до чого й я рад би причинитися кількома словами.

⁶⁸⁵ Вшанувавши щойно нашу славну письменницю Ольгу Кобилянську... – Мається на увазі відзначення в 1927 р. 40-літнього ювілею творчої діяльності письменниці.

Мої спомини про Федьковича сягають 60-их років минулого століття, коли то він, повернувши з війська, осів у своєму родинному Сторонці-Путилові. Мій батько був тоді священником у сусідньому селі Сергіях. Я був тоді малим хлопцем і не пригадую собі, чи бачив його, знаю тільки, що в нашім домі висіла довкола цісарського образа полева лента, які носили тоді австрійські старшини, а яку саме Федькович подарував мойому батькові. Не тямлю, чи Федькович бував коли у нас, хоч його мама а моя бабка по матері були рідні сестри з дому Ганицьких⁶⁸⁶. Здається, що Федькович оминав і наш дім, як усіх інтелігентів, товаришуючи тільки з гуцулами, що мало пагубний вплив на його талан і здоровля.

У 1866 році мій батько перенісся з гір на Поділля й помер 1870 р. у Мосорівці⁶⁸⁷ над Дністром, по чім моя мама переселилася до Черновець, де ми пробували саме в домі Федьковичевого батька, що мав при вулиці Цвітній (відтак Ротта)⁶⁸⁸ недалеко ринку реальність, яка складалася з 3-ох домів і гарного огорода. Один дім займав сам старий Гординський, удержуючи у себе пізніше свояка Василя Волянського, що був опісля директором народної школи в Станіславові й подав свого часу Романові Заклинському матеріали до його розвідки «Чи можна Федьковича Косованом звати?»⁶⁸⁹. По смерті батька⁶⁹⁰ Федькович перенісся з гір до Черновець, де жив осторонь земляків, бо вони, кацапи, не цікавилися українським письменником⁶⁹¹. Щойно Іван Тимінський найшов доступ до нього й став захочувати поета знов до праці й роздобув дещо давнішого й видав, н. пр.

686 ...його мама а моя бабка по матері були рідні сестри з дому Ганицьких – Йдеться про Анну Ганицьку (у першому заміжжі Дашкевич, у другому – Гординську) та Марію Ганицьку (у заміжжі – Дияконович).

687 Мосорівка – село на Заставнівщині.

688 ...при вулиці Цвітній (відтак Ротта)... – Вулиця Цвітна (Blumengasse), на якій мешкав А. Гординський де Федькович, пізніше називалась Rottgasse на честь д-ра Ротта, громадсько-політичного діяча, одного з лідерів німецької громади на Буковині. Нині це вулиця А. Доброго.

689 ...подав свого часу Романові Заклинському матеріали до його розвідки «Чи можна Федьковича Косованом звати?». – Йдеться про спеціальну розвідку, видану у Львові в 1895 р. як відповідь на працю О. Колесси «Юрій Коссован» (1893), що стосувалась походження Ю. Федьковича.

690 ...по смерті батька... – Ад. Гординського де Федьковича не стало в 1876 р.

691 ...вони, кацапи, не цікавилися українським письменником. – Натяк на перевагу москвофілів (упродовж п'ятнадцяти років) у заснованій 1869 р. українській громадсько-культурній та освітній організації на Буковині «Руська Бесіда».

«Проскурку»⁶⁹², книжечку для дітей. Пізніше Тимінський познайомив поета з др. Стефаном Смаль-Стоцьким, що зумів заохотити поета до більших праць, як, приміром, переробки драми «Довбуш»⁶⁹³ і др. З проф. Стоцьким зайшов і я до Федьковича, що жив тоді вже за містом недалеко краєвого шпиталю⁶⁹⁴ в домику, який закупив був за останки з давнішої реальности в Чернівцях⁶⁹⁵, бо газдівство в Сторонці подарував був своєму приятелеві-гуцулові⁶⁹⁶.

Під кінець 1884 р. вдалося зтягнути Федьковича на збори «Бесіди», які ухвалили видавати газету «Буковину»; він згодився бути її редактором, а властиво дати своїм ім'ям повагу назверх, бо, крім деяких оповідань, не писав для неї нічо⁶⁹⁷. Другий і послідний раз був Федькович на ширших сходинах громадянства⁶⁹⁸, коли воно обходило 25-літній ювілей його письменницької праці в дуже скромних розмірах⁶⁹⁹.

692 «Проскурка» (повна назва «Проскурка. Подарунчик чемним руським діточкам від Ю. Федьковича») – упорядкована Ом. Поповичем і видана за фінансового сприяння І. Тимінського у Чернівцях 1887 р. складена з чотирнадцяти віршів збірка Ю. Федьковича.

693 *...переробки драми «Довбуш»...* – Ом. Попович помиляється. Робота Ю. Федьковича над драмою «Довбуш» завершилась виданням її в альманасі «Руська хата» (1876).

694 *...жив тоді вже за містом недалеко краєвого шпиталю.* – Йдеться про вулицю Стрілецьку (Jägergasse), нині Буковинську. Ю. Федькович мешкав там у будинку № 33.

695 *...з давнішої реальности в Чернівцях...* – Тобто з продажу будинку на вулиці Цвітній.

696 *...газдівство в Сторонці подарував був своєму приятелеві-гуцулові.* – Дарування Ю. Федьковичем Юзефові (Юзю, Юзькові) Огоновському путилівського господарства в лютому 1878 р. справді мало місце, але воно було наслідком ошуканства.

697 *...крім деяких оповідань, не писав для неї [«Буковини»]нічо.* – Твердження хибне. На сторінках газети були опубліковані також поезії (1886, ч. 9), оригінальні байки Ю. Федьковича (1885. – Ч. 18). Кілька його поетичних творів побачили світ у «Зернах» – літературно-науковому додаткові до видання.

698 *Другий і послідний раз був Федькович на ширших сходинах громадянства, коли воно обходило 25-літній ювілей його письменницької праці ...* – Твердження хибне, бо і до липня 1886 р., коли святкувався цей ювілей, та й опісля Ю. Федькович бував на таких сходинах. До того ж із вересня 1885 р. письменник секретарював на засіданнях політичного товариства «Руська Рада».

699 *...обходило 25-літній ювілей ... в дуже скромних розмірах.* – Ювілей письменницької праці Ю. Федьковича став святом української громадськості Чернівців та всього краю. На Буковині фактично тільки запроваджувалась традиція публічного пошанування діячів культури. Як відзначив О. Маковей у «Життєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (1911), «було се свято хоч і невелике розмірами, але миле своєю щирістю» (с. 568).

Збудивши поета до нової праці, наша громада задумала зблизити його ще більше до себе й спонукала його перенестися до одної з комнат «Бесіди», що містилася тоді в народнім домі вул. Лілійної і площі Австрії.⁷⁰⁰ Тут заходив, крім інших, і я до Федьковича по матеріали для «Буковини» і «Бібліотеки для молодіжи»⁷⁰¹, якою він живо інтересувався. Під час одних відвідин спитав я його, як погодити його побожність (він бував щонеділі й свята в церкві⁷⁰², де всі цікавилися «гуцулом») з тим, що сказано про святих у його пісні «Як засядем, браття, коло чари»⁷⁰³. Федькович відповів, що чоловік під охотою жартує і з Богом.

Та недовго судилося нам бувати з Поетом, бо ледве кілька місяців, тому що в січні 1888 р., вдарила на нас громом вістка про його неждану смерть. І нарядили ми його в найбільшій комнаті «Бесіди» в гуцульському строю з крисанею й топірцем у труні і врядили похорон, якого доти Чернівці не видали, бо мимо лютого морозу й сніговиці, що засипала була не тільки місто, але й увесь край, прибуло з усіх усюдів безліч народу, відпоручники усіх наших товариств, а передусім гуцули, щоби зложити на вічний спокій тлінні останки соловія Буковини. Похоронено його при звуках військової оркестри⁷⁰⁴ на черновецькім цвинтарі⁷⁰⁵ в могилі, над якою здвижено скромний

700 ...в народнім домі вул. Лілійної і площі Австрії. – Йдеться про приміщення, розташоване на розі теперішніх вулиці І. Франка та площі Соборної. Нині тут – Чернівецький літературно-меморіальний музей Ю. Федьковича.

701 «Бібліотека для молодіжи» (повна назва – «Бібліотека для молодежи, селян і міщанства») – щомісячне видання товариства «Руська Бесіда» у Чернівцях. Із 1895 р. виходило під назвою «Ластівка». Усього вийшло 120 чисел. Редактором був Омелян Попович. У 1885–1887 рр. із виданням активно співпрацював Ю. Федькович.

702 ...бував щонеділі й свята в церкві. – Ю. Федькович був прихожанином церкви Св. Параскеви у Чернівцях.

703 ...його пісні «Як засядем, браття, коло чари». – Точна назва «Як засяду, браття, коло чари...». Ця пісня, вміщена у рукописній збірці «Співанки Федьковича», вперше надрукована І. Франком 1902 р. в першому томі першого повного видання творів Ю. Федьковича. Її було створено на мотив буршівської пісні «Sind wir nicht zur Herrlichkeit geboren?».

704 Похоронено його при звуках військової оркестри... – В останню дорогу Ю. Федьковича супроводжував військовий оркестр його 41-го піхотного полку.

705 ...на черновецькім цвинтарі. – Ю. Федьковича поховано на міському кладовищі Чернівців на горі Горечій.

пам'ятник-піраміду, що на всіх боках містить написи з творів великого покійника⁷⁰⁶, з яких тямлю один:

*«Спи нам, руський соловію,
Ми за тобов тужим,
А як тутки зазоріє,
Ми тебе пробудим...»⁷⁰⁷*

І вже воно зріло було на наших буковинських небосхилі, збиралося на гарний день, та нежданна страшна буря⁷⁰⁸ заслонила його чорною хмарою, яку зможе прогнати тільки сила віщого слова, якого нам шукати би в творах нашого буковинського кобзаря, щоби набрати відради, надії та віри в краще завтра, яке прийде, бо прийти мусить, якщо будемо жити по його заповітові.

706 ...на всіх боках містить написи з творів великого покійника. – На чорних мармурових надмогильних таблицях, крім зацитованого О. Поповичем, такі написи: справа слова із трагедії Ю. Федьковича «Хмельницький» «Бо я для України лиш живу, / Єї і душу й тіло завдаю, / За ню ріков козацка моя кров, / Се моя заповідь»; на задній стороні «За те ж ти честь і слава, витязю, / Не тільки тут, але й по цілім світі, / Не тільки нині, але й поки світа, / І хто святую Русь лиш спом'яне, / То й твою честь і славу не мине».

707 Це заключні рядки вірша Ю. Федьковича «Співацька добраніч (На скін Тараса Шевченка)» (1861).

708 ...нежданна страшна буря... – Натяк на події Першої світової війни.

ВАСИЛЬ ІВАСЮК

ДЕЩО ПРО Ю. ФЕДЬКОВИЧА [із залученням спогадів п. Івасюк]

*Уперше надруковано у львівському журналі «Життя і знання»
(1934. – Ч. 12. – С. 339).*

Подаємо за першодруком.

Івасюк Василь (1859–?) – учитель, громадсько-культурний діяч, член товариства «Руська Бесіда» в Чернівцях. Брат художника Миколи Івасюка.

Це було влітку 1885 р. Мені було 26 років і я вже вчителював у народній школі на Семигородській вулиці⁷⁰⁹, де директором був відомий Фляш. Я сам скінчив реальну школу⁷¹⁰, але на техніку до Відня піти не було грошей, то я й доповнив семінарийну матуру й почав учителювати. Зате я міг помагати своєму братови Миколі⁷¹¹, що тепер є професором Української Академії мистецтв у Києві – він саме закінчив того року перший рік малярської академії у Відні.

До Чернівців приїхала саме студентська прогулька зі Львова. Між студентами було двоє наддніпрянців, відомий

709 *...на Семигородській вулиці...* – Тобто на вул. Siebenbürgerstrasse, тепер Головній.

710 *...реальну школу...* – Йдеться про Православну вищу реальну школу, що розташовувалась у Чернівцях на вул. Семигородській (інша назва – вул. Трансільванії) (нині приміщення Чернівецької ЗОШ № 2 імені Ю. Федьковича).

711 *...братови Миколі...* – Йдеться про Миколу Івасюка (1865–1937) – визначного українського художника. Із 1884 р. був студентом Віденської академії мистецтв, із 1926-го – професором Київського художнього інституту. Репресований і розстріляний у Биківні.

пізніше поет В. Самійленко⁷¹² та Арабажин⁷¹³. Їх порозбирала по домах чернівська громада. Ми мали тоді свій домок на Winzergasse⁷¹⁴, то і прийняли до себе Самійленка та ще якогось студента, прізвища вже не пригадую. Самійленко був дуже скромний, несміливий, але ж як було розбалакається, то кидає один жарт за другим. Тільки ж промовець із нього був дуже поганий. Пригадую собі, були якісь сходи. Самійленко говорив, дуже заукався, що й неприємно було на нього дивитися.

Через Самійленка я довідався, що прогулька збирається навідатися до Федьковича. Мені здавна сильно хотілося

712 *Самійленко В.* – Йдеться про Володимира Самійленка (1864–1925) – поета, драматурга і перекладача. У 1884–1890 рр. навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету. Як засвідчено у статті В. Самійленка «З українського життя в Києві в 80-х роках XIX ст.», у 1887 р. влітку цей автор виїхав до Львова, де взяв участь у щорічних так званих мандрівках по краю: «гурток молоді, в який входив хор співаків і кілька добрих ораторів, переїздив по заздалегідь оповіщеному в часописах маршруту якусь частину Галичини або Буковини... <...> Мандрівки офіційно мали метою пізнання народу й розбудження в народові національного духу» (Самійленко В. Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Переспіви та переклади. Статті та спогади. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 522). Враження від Буковини засвідчені також у сонеті В. Самійленка «Привіт Буковині» (першопублікація – в літературно-науковому додатку до газети «Буковина» «Зерна» (1888) за підписом «Сивенький»). Утім, мандрівка, про яку згадує Федьковичів мемуарист В. Івасюк, відбулась 1885 р. Тоді (до осені 1886 р.) Ю. Федькович справді мешкав іще на вул. Польовій, а київське студентство 1885 р., за згадками К. Студинського, представляли троє: К. Арабажин, Катря Мельник та Олена Доброграєва (див.: Студинський К. Третя мандрівка в р. 1885 і моя перша зустріч з київською молоддю // Єдлінська У. Кирило Студинський (1868–1941). Життєписно-бібліографічний нарис. – Львів, 2006. – С. 228), отож В. Самійленка тогоріч, мабуть, не було. Зате обоє студентів (В. Самійленко та К. Арабажин) були в час літніх канікул у Галичині в 1887 р., саме тоді вони, повертаючись до Києва, нелегально перевозили контрабандою кілька українських книжок і пережили неодноразово згадуваний у літературі про В. Самійленка інцидент із їх затриманням. Отож питання (коли відбувалися події, про які пише В. Івасюк, і хто, крім Ю. Федьковича, достеменно був їх учасником) залишається нез'ясованим.

713 *Арабажин Костянтин (Кость)* (1866–1929) – український і російський письменник, літературознавець, літературний критик, історик, журналіст. Навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету, закінчив його 1889 р. Учасник мандрівки української молоді по Поділлю та Буковині 2–16 серпня 1885 р. В «Энциклопедическом словаре Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона» (СПб., 1892, т. 7) опублікував статтю «Галицко-руское литературно-общественное движение», де висловив власну оцінку творчості Ю. Федьковича, зокрема, назвав його «искренним народолюбцем», «народным поэтом», «талантливым и притом светским писателем» (с. 917).

714 *...на Winzergasse...* – Нині це вул. М. Пирогова.

пізнати особисто поета, і прогульківці з радії душі взяли мене з собою.

Жив тоді Федькович за містом, на Пільній вулиці (Feldgasse)⁷¹⁵, йти туди на той час було далеко (тепер ця вулиця вже в місті). Домівка, де він сидів, була невеличка, на око – звичайна селянська, переділена хоромами на більшу й меншу хатину, і як нас увійшло у «світлицю» яких п'ятнацять молодих людей, то вже нас була повна хата. Я став собі позаду й весь час не спускав із Федьковича ока. Був він у гуцульськїм одязі, з постави дуже гарний, дуже мені подобалося його обличчя.

Федькович стояв перед нами. Мовчазний, як мармуровий стовп, не рухаючись. До нього сказав дуже палку патріотичну промову Арабажин⁷¹⁶. Як скінчив – Федькович не відізвася. Хоч би одне слово сказав, то ні. Нічого з нами не говорив, не розпитував. Дехто з нас ставив питання, та він на них відповідав тільки те, що конче було потрібне.

Я входив до Федьковичевої хати з побожністю, а відійшов – геть розчарований. Я тоді не знав, що поет нездужає, що людей уникає...

Таке саме вражіння залишилося в мене з Федьковичевого ювілею⁷¹⁷, що його поетові владила була чернівська громада саме рік опісля. Поет увійшов до салі, сів у перших рядах, слухав, що люди говорять (проф. Стоцький мав дуже

715 ...на Пільній вулиці (Feldgasse)... – Нині це вул. У. Кармелюка.

716 ...сказав дуже палку патріотичну промову Арабажин. – К. Арабажин був справді добрим оратором. К. Студинський передав зміст і емоційний тон однієї з його промов, виголошеної 3 серпня 1885 р. в с. Прошовій (тепер Тернопільського р-ну) в домі місцевого пароха Йосифа Варапучинського: «Слова Арабажина лилися потоками в душах учасників. Він орудував ними велично і розкішно, він плакав, а одночасно вливав віру в остаточну перемогу. Він накликував до служби українству аж до загину. Його промова викликала не тільки сльози, але й гомоніла, як дзвін бойовий, як грім недалекої перемоги, як заповідь майбутньої злуки цілого українського народу, під чисю займанщиною він не був би» [Студинський К. Третя мандрівка в р. 1885 і моя перша зустріч з київською молоддю // Єдлінська У. Кирило Студинський (1868–1941). Життєписно-бібліографічний нарис. – Львів, 2006. – С. 231]. Ю. Федькович не любив патетики, офіціозу, тому й наразі зреагував на них та й на несподіваний прихід групи молодих людей такою неадекватною емоційною поведінкою.

717 ...з Федьковичевого ювілею... – Йдеться про відзначення 24 червня 1886 р. товариством «Руська Бесіда» в Чернівцях 25-ліття творчої діяльності Ю. Федьковича.

гарну промову), а як усе скінчилося, він устав і пішов геть⁷¹⁸. Моє вражіння з попереднього року, що поет наш наче відлюдок, повторилося. Ще пригадую собі, що на «Бесіду» проф. Стоцький приніс був Федьковичів вірш «Вже двацять рік і п'ятий пріч», що його Федькович написав був із приводу свого ювілею⁷¹⁹, й відчитав його нам усім. Вірш був дуже гострий, поет дуже сильними словами розправлявся з ворогами українського народу. Він хотів, щоб його надрукувати в «Буковині», а громадяни радилися, що зробити, бо в такій формі, з такими гострими словами його надрукувати не можна було, а знали, що Федькович дуже вразливий, не хотіли його ображати. Нарешті доручили проф. Стоцькому переговорити з поетом, щоб дещо змінив, переробив, бо проф. Стоцький умів з Федьковичем говорити, й поет його радо слухав.

Цілком інші вражіння від особи Федьковича залишилися в пані Івасюкової, з роду Кунц. Вона пізнала поета на десять років раніше. Пані Івасюкова оповідає так:

Я була ще мала дівчина, було мені, може, років зо шість. Федькович був товариш мого батька з війська, часто навідувався до нас, а на Йосипа (19 березня), коли були мого батька іменини, – бував щороку.

Це був дуже гарний і любий чоловік, усе приходив до нас у гуцульським одягу. Він був дуже балакучий, усе щось оповідав,

718 ...устав і пішов геть. – Ю. Федькович, перебуваючи у стані депресії, до того ж надзвичайного емоційного збудження, на святковому вечорі справді не промовляв особисто, промовляли хіба його твори, читані та в музичному оформленні виконані хорами.

719 ...вірш «Вже двацять рік і п'ятий пріч», що його Федькович написав був із приводу свого ювілею... – Написаний справді 24 червня 1886 р., цей вірш має гострий політичний зміст, спрямований на захист суверенності України. Творча історія його виявилась тривалою і драматичною, вона відображає справді непрості стосунки автора зі своїми сучасниками. Як зазначив І. Франко при передрукуванні цієї поезії в першому томі першого повного і критичного видання творів Ю. Федьковича, вона дійшла до нас у трьох редакціях: в одній, друкованій у літературно-науковому додатку до газети «Буковина» за рік 1887 «Зерна» (с. 1–4) і двох рукописних. Перший рукопис, за І. Франком, «коротший і енергічніший щодо вислову, так що видався декуди занадто різким редакторові «Зерен». Наслідком сеї критики Ф[едькович] переробив віршу <...>. Але й ся нова редакція не найшла ласки в очах редактора «Зерен», і він для друку зладив собі щось посереднє між ними...» [с. 477].

багато жартував. Для моєї матері писав по-німецьки вірші. Вірші були дуже гарні й мати їх переховувала довгі роки. Чи були де друковані, не знаю, але ж у нас їх ховали як щось святе. Тільки по війні⁷²⁰ вони десь запропастилися. Говорили в нас по-німецьки, й Федькович чудово володів цією мовою...

Я його дуже боялася. Та не так його, як його окулярів у роговій оправі. Він був у них страшний. Але ж до мене ставився дуже гарно, любив зо мною жартувати, оповідати мені всяку всячину. А раз, як мати післала була мене по батька, що забавлявся з Федьковичем за вином, він мене хотів вином погостити й давав мені гульдена, як часто дають дітям гостинці.

Але я не взяла й утекла.

В моїй уяві Федькович усе в найкращому світлі виявляється, його в нас дома всі дуже поважали й любили. В родиннім альбомі й досі переховується його фотографія.

720 ...по війні... – йдеться про Першу світову війну.

ІВАН ТИМІНСЬКИЙ

ЛИСТ ДО ВИДАВНИЦТВА
ЗІ СПОГАДАМИ ПРО ФЕДЬКОВИЧА
ВІД 23. ІІІ.1902 РОКУ
[фрагмент]

Автограф зберігається у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України (Ф. 58. – № 448). Адресований він, очевидно, Філологічній секції Наукового Товариства імені Шевченка у Львові, яка займалась підготовкою першого повного і критичного видання творів Ю. Федьковича.

Лист недрукований, фрагмент публікується вперше.

Тимінський Іван (1852–1902) – громадсько-політичний діяч, фінансист, безпосередньо причетний до перемоги на Буковині народовського руху. Один із засновників товариства «Народний Дім» у Чернівцях і газети «Буковина». Чи не найбільший приятель Ю. Федьковича в останні роки його життя.

<...> Федьковича я пізнав у 80[-х] годах (1879–1884), в котрої порі він, всіма забутий, нічо по-руськи не писав, лиш ворожбицтвом ся займав⁷²¹ та сильно пиячив.

Тогди, коли я узнав, що Федькович мене сильно навидів і любив, зачав я его наклонювати, аби він ворожбицтво та п'янство покинув та до літературної діяльності ся взяв. Він вчасти мене слухав, но все крадомце⁷²² пиячив, но я ему не докучав, бо-м видів, що зачав писати і тогді написав навіть повість «Дністрові кручі»⁷²³, робив трагедию «Богдан

721 ...ворожбицтвом ся займав... – Ідеться про астрологічні дослідження Ю. Федьковича, які включали також підготовку гороскопів для знайомих.

722 Крадомце – тобто крадькома.

723 ...написав навіть повість «Дністрові кручі»... – Ця повість, надрукована у газеті «Буковина» (1885. – Ч. 3–7), – не єдиний прозовий твір із тодішнього періоду життя письменника. Інші: «Панич» (Буковина. – 1885. – Ч. 10, 12), «Лелії могила, або Довбушів скарб» (Буковинський альманах. – 1885. – С. 69–76), «Максим

Хмельницький»⁷²⁴ і ін. Твори, котрі я по его смерті «Руської Бесіди» в Чернівцях передав⁷²⁵, позаяк я цілим его погребом⁷²⁶ і перепроваженєм спадщини⁷²⁷ [нрзб.] займався. <...> Федькович за мою принукою зачав писати, руські общества его потрохи підпирали⁷²⁸, а нарешті зарядили в его честь 25 юбілей его писательської діяльності в році 1886.

Сей юбілей отбувся величаво, но мушу примітити, що еще день перед юбілеєм Федькович до безпам'яття упив і що еще в день юбілею не був п'яний. То мусів я сам его вартувати. Цілий день а вечором, коли по него депутация приїхала, поїхав я з ним в однім повозі на юбілейне торжество. На юбілейнім торжестві провадився Федькович хорошо, забирав при банкеті три рази слово – в першій своїй мові дякуючи общества руським за честь, підносив здоровле мое, зазначаючи виразно, що він жив в летаргу, був умерлий, а коли він збудився з сну, хобори і кисне, то мають се русини его ангелови-хранителєви Й. Тимінському подяковати. Другу орацію держав на здоровле журналістики польської і німецької⁷²⁹, приязної русинам, а третю орацію держав на братей-селян.

Опис сего юбілею був написаний в «Буковині» № 13 от 1886 і в «Буковинськїм календарі» за рік 1887. <...>

Р. С. Примічаю, що Федькович зо мною завше по-руськи говорив, а коли до мене писав, то дуже зчаста робив то завше по-німецьки.

Чудатий» (літературно-науковий альманах до газети «Буковина» «Зерна» на рік 1887), «Жовнярка» (Буковинський календар» на рік 1888).

724 «Богдан Хмельницький». – Точніше, «Хмельницький».

725 *...по его смерті «Руської Бесіди» в Чернівцях передав...* – Мається на увазі, що передав товариству «Руська Бесіда» – першій і до 1918 р. найповажнішій українській громадсько-культурно-освітній організації на Буковині.

726 *...его погребом...* – Тобто похороном, який відбувся 14 січня 1888 р.

727 *...перепроваженєм спадщини...* – Йдеться, очевидно, про її передачу товариству «Руська Бесіда».

728 *...руські общества его потрохи підпирали...* – Йдеться, мабуть, про підтримку з боку політичного товариства «Руська Рада», яке з 1885 р. перейшло на позиції народовців і навіть обрало Ю. Федьковича своїм секретарем, «Руського літературно-драматичного товариства», яке очолював Іс. Воробкевич.

729 *Другу орацію держав на здоровле журналістики польської і німецької ...* – У звіті про ювілей значиться, що друге промовляння Ю. Федьковича було «на жичливих братів-славян, іменно же на редакцію «Нової Реформи» в Кракові» (Буковина. – 1886. – № 13. – С. 8). Разом з тим відомо, що Ю. Федькович підтримував добрі стосунки з редактором чернівецького видання «Gazeta Polska» Н. Колаковським, редакцією німецькомовної газети «Czernowitzer Zeitung», зокрема її співробітником М. Єренфелдом, які 24 червня 1886 р. взяли участь у торжествах з нагоди ювілею творчої праці Ю. Федьковича та святковій вечері.

ОЛЬГА ШЕВЧУКЕВИЧ

СПОГАДИ ПРО ФЕДЬКОВИЧА [подано спогади Івана Бажанського]

Уперше надруковано в газеті «Радянська Верховина» (Вишниця) (1969. – 23 жовт.), за цією публікацією і подаємо. Зміст окремих фрагментів перед тим використано у статті цієї ж авторки «Доспівана пісня» (Рад. Карпати. –1965. – 8 лип.).

Шевчукевич (із дому – Бажанська) **Ольга Іванівна** (1904–1984) – педагог, учасниця жіночого руху на Буковині, авторка рукописних прозових творів. Донька І. М. Бажанського.

Бажанський Іван Миколайович (1863–1933) – український письменник і педагог, громадсько-культурний діяч.

Батько мій, Іван Миколайович Бажанський, учитель і письменник-демократ кінця XIX і початку XX століття, <...> любив і глибоко шанував Юрія Федьковича.

Назавжди закарбувалась у пам'ять незабутня картина шестидесятирічної давності. Батько працював тоді директором Вікнянської народної школи (Заставнівського району). В одному із класів школи знаходилась «читальня». Селяни радо заходили сюди. Кожної неділі читав їм батько все щось цікавого з художньої та популярної літератури. Отож перед початком читання Федьковича «Люба – згуба» батько розповів коротко про життя й творчість письменника. Зупиняючись на таких благородних рисах письменника, як любов до бідного, пригнобленого буковинського народу, батько часто розказував про свої зустрічі з письменником.

Ось деякі з них.

Це було якось взимку⁷³⁰. Іван Бажанський, молодий студент, хотів побачити поета. Холод пронизував до кісток. А він

⁷³⁰ Це було якось взимку. – Події, про які розповідає авторка, могли трапитись 1886-го чи 1887 р., позаяк Ю. Федькович оселився в одній із кімнат приміщення товариства «Руської Бесіди» восени 1886 р. Але ж І. Бажанський закінчив

стояв на розі вулиць (тепер вул. Франка) і «Австріяпляцу» (тепер Радянська площа⁷³¹), тупав ногами, хукав у руки.

Сторож сказав, що редактор завжди вечером по роботі йде вечеряти в місто. Ще не виходив. Отже побачить, мусить його побачити сьогодні.

І справді, замкнуло свої вічка єдине освітлене вікно.

Здригнувся. Зачекав недалеко виходу.

Почулись кроки у коридорі. Ривком відчинилися входові двері, з яких вийшло троє. Два військових в офіцерській формі і між ними – гуцул. Голосно й живо розмовляючи, розпливлися у червоняво-жовтих сутінках вулиці.

На порозі став сторож. Вдихнув кілька разів глибоко в себе холодного свіжого повітря. Збирався замикати двері. – Добрий вечір вам... А пан редактор сьогодні вже нікуди не йдуть?

– А ти не видів? Тільки що пішли із знайомими...

Недаром так «т्योंнуло» йому в серці. Розуміється, це мусив бути він. Звичайний гуцул не буде ходити в окулярах та таких гарних виглянцованих чоботях.

І все ж Бажанський побачив його, найкращого і найвидатнішого буковинця, відомого письменника.

Іншим разом зустріч була дещо іншою. Вшановували поета⁷³². Ювіляр сидів у сардаку, у вишиваній густим гуцульським взірцем сорочці. Пролегент читав доповідь⁷³³ про життя і творчість Юрія Федьковича. Зачитувались поздоровчі телеграми. Він сам уважно слухав, тільки часто то знімав і витирив хустинкою, то накладав на очі свої окуляри.

Не затерлась у пам'яті Івана Бажанського й та картина, коли підійшов сам поет до трибуни і подякував всім за честь, якої зазнав того дня, за шану, віддану його праці. Він не говорив багато, але так щиро, так сердечно, задушевно, що його слова закарбувалися Іванові на ціле життя.

учительську семінарію навесні 1886 р. і вже з вересня ц. р. вчителював у Лужанах на Кіцманщині. Тому факт, який переповідає О. Шевчукевич, суперечливий.

731 ...тепер Радянська площа... – 22 червня 1993 р. площа Радянська у Чернівцях перейменована у площу Соборну.

732 Вшановували поета... – Йдеться про відзначення 24 червня (за н. ст. 6 липня) 1886 р. товариством «Руська Бесіда» в Чернівцях 25-ліття творчої діяльності Ю. Федьковича.

733 Пролегент читав доповідь. – Доповідь на літературно-вокальному вечорі виголосив тоді професор Чернівецького університету С. Смаль-Стоцький.

Та найвеличніше, найкраще було те, що Федькович не тільки дякував усім присутнім з трибуни, а в кінці почав підходити до кожного з присутніх і дякувати кожному особисто⁷³⁴. І це не було тільки просто тепле «дякую» і дружнє стискання руки.

– А, то ви на якому курсі учительської семінарії? Учителі, о учителів нам потрібно, як сонця... З Дорошівців? О, та це ж недалеко Заставни. Добре! Добре! Вчімся, щоб могли других вчити, як жити. Так цього треба. Ох, як нам цього треба!

І знову згадалася зима. Важко добирався посланець з листом до Вікнянської школи. Заставнівські друзі передали сумну звістку:

Помер наш Юрій Федькович!

Зупинилась заметіль. Притихла. Прислухалась зима до тривожної вістки. Дихнула гострим морозом.

Дібраться б тільки до Заставни. Звідти вже звичайніше. Багато ходять також туди. Може, й саней дістануть.

З усіх сіл спішили... Незрівнянно важче було його краянам з Путилова. Важко було йти, спускались засипаними снігом стежками до Вижниці...

Вирушила Гуцулія, несучи з собою зимові мелодії Карпат. Заметушились доли. Всенародне горе потрясло Буковиною...

Скреснуть леди. Зашумить переможно Черемош. Засиніє Дністер. Защебечуть гаї, ліси, діброви. Тільки тебе, Соловію, вже не буде між нами...

Мороз скував труби. Не діграв свого траурного марша до кінця духовий оркестр. Посипався іній на домовину, на коверці, на трембітарів, які хотіли, щоб розкотистий голос трембіти, що завжди так потрясав душею поета, долетів аж до рідної путилівської хатини, де народилась його перша пісня життя⁷³⁵.

734 Федькович не тільки дякував усім присутнім з трибуни, а в кінці почав підходити до кожного з присутніх і дякувати кожному особисто. – У найдокладніших звітах про святкування у Чернівцях 25-ліття творчої діяльності Ю. Федьковича (приміром, Додаткові до ч. 13 газ. Буковина» за 1886 р.) такі відомості не зафіксовані.

735 У Чернівецькому літературно-меморіальному музеї Юрія Федьковича зберігається ще один автограф О. Шевчукевич «Спогади про Буковинського Соловія» (№ 2602-0-741), який за змістом перегукується із «Спогадами про Федьковича». Разом з тим тут є такий новий цікавий фрагмент: «Про ці похорони [Ю. Федьковича] понеслись потім дивні легенди карпатськими верхами, що ніби разом з

АНТОН ЯЩЕНКО

СПОМИНИ

[подано спогади Касіяна Павлюка, Касіяна Богатирця, Миколи Савицького]

Уперше надруковано у виданні: «Буковинський кобзар : Альманах, присвячений 110 роковинам з дня народження великого українського поета Юрія Федьковича / Редкол.: І. С. Зеленюк та ін. – Чернівці, 1944. – С. 75–78».

Ященко Антон – публіцист.

Павлюк Касіян (1863–?) – учитель.

Богатирець Касіян (1867–1960) – священик, церковно-громадський діяч Буковини, спочатку москвофіл, перед Другою світовою війною наблизився до українського національного табору. Противник румунізації православної церкви на Буковині, від 1947 р. – архієпископ Буковини.

Савицький Микола (1867–?) – учитель.

Теплого дня 20 серпня 1944 року нарід Буковини увічнив пам'ять свого просвітителя, поета Юрія Федьковича⁷³⁶. Гори і долини, ріки і ліси, села і міста шанували в цей день пам'ять свого кобзаря в день 110-річчя його народження.

– 56 років тому в морозний січневий день тисячі людей, заповнивши Руську вулицю, несли тіло Федьковича, проводжали його на спочин. Молоді були ми тоді, тільки-но починали самостійно працювати, – розповідає К. Павлюк, – але кожен з нас, русинів, заприсягався в той час свято боронити і шанувати його заповіти.

гуцулами прилетіли також чотири соколи з гір та крутилися весь час похоронів сумно над домовиною Першого Гуцула».

736 ...нарід Буковини увічнив пам'ять свого просвітителя, поета Юрія Федьковича. – Газета «Радянська Буковина» 22 серпня 1944 р. повідомила про заходи, присвячені 110-річчю Ю. Федьковича: про мітинг на кладовищі біля могили письменника, відкриття у Чернівцях трьох меморіальних дощок на будинках, пов'язаних із Ю. Федьковичем, вечір у Чернівецькому українському театрі.

Смерть Федьковича була для нас, буковинців, тяжкою втратою, яку не можна замінити. І весь нарід наш довго оплакував цю велику втрату. Ще за життя Федьковича його знала не тільки Буковина, знала Галичина, знала вся велика Україна і навіть Росія. Вся його невтомна праця була працею для нашого народу. І хоч рано забрала його смерть від нас, але він залишився безсмертним. Дух його непримиренної боротьби проти ворогів завжди витав над нами, над верховинами і полонинами Буковини, боронив наш нарід від зазіхань чужинців.

В 1882 році, коли мені було 19 років, мене з кількома моїми товаришами (студентами вчительської семінарії) запросили до «Руської Бесіди». Про існування «Руської Бесіди» і «Руської Ради»⁷³⁷ ми, студенти, чули й до того, але що це за організації, яке їх завдання, собі не уявляли. І ось ми в «Руській Бесіді». Не пам'ятаю вже тепер, хто там був, але знаю, що зібралася в тім будинку наша українська інтелігенція.

Як потім з'ясувалося, нас запросили для участі в хорі. Щось із двадцять нас, співаків, стояли серед великої кімнати, на когось чекали. Скоро ввійшов Степан Стоцький⁷³⁸ і попередив, що зараз буде Федькович⁷³⁹. Цієї хвилини ми нетерпляче чекали. В уяві кожного з юнаків-студентів Федькович був якимсь всемогутнім, святим! І раптом відчинилися двері, в кімнаті запанувала урочиста тиша. Ввійшло кілька у гарному вбранні чоловіків, і серед них по-гуцульському одягнутий Федькович.

737 «Руська Рада» – політичне товариство на Буковині (1870–1923), засноване в Чернівцях членами «Руської Бесіди» з метою ознайомлення населення з політичними справами та з підготовкою до соймових і парламентських виборів. До 1885 р. було під впливом москвофілів, потім – народовців. Ю. Федькович був секретарем цього товариства.

738 *Стоцький (Смаль-Стоцький) Степан (1859–1939)* – мовознавець і літературознавець, педагог, громадсько-політичний і культурний діяч. У 1879–1882 рр., навчаючись на філософському факультеті Чернівецького університету, очолював українське студентське товариство «Союз», яке, зокрема, мало свій хор і влаштувало музично-декламаторські вечори. У 1885–1918 рр. – професор Чернівецького університету. Один з очільників національно-культурного відродження на Буковині.

739 ...зараз буде Федькович. – Факт присутності поета на зібранні хору в 1882 р. видається сумнівним, Ю. Федькович лишень у 1884 р. повернувся до громадсько-культурної діяльності, переживши перед тим тривалу кризу у своєму духовному, творчому житті. Отож події, про які йдеться, могли мати місце в 1885 р., коли до того ж саме тоді із Відня після захисту там докторської дисертації повернувся С. Смаль-Стоцький.

Всі присутні йому низько вклонились, а він тепло привітався з кожним.

Можна було бачити, якою любов'ю і пошаною користується Федькович серед інтелігенції Буковини. Він сів біля столу і попросив нас заспівати популярну тоді на Буковині пісню «Ви, дівочі очі сині»⁷⁴⁰. Степан Стоцький був за диригента. З грудей двадцяти співаків линула по кімнаті чарівна буковинська пісня. Не пам'ятаю, яких ще співали ми пісень, але глибоко запала мені в серце щира подяка Федьковича і його слова: «Таких пісень і так співати може тільки наш нарід. Співаймо ж, друзі, в пісні наше щастя!» Після цього ми заспівали ще одну пісню. Аж на світанку пішли додому.

Цієї весни мені пішов 82-й рік. Пройдено великий і тернистий шлях життя. Але я ніколи не забуду того враження і тієї незвичайної сили впливу, яку справив на мене Федькович в той вечір.

Я не мав можливості часто відвідувати «Руську Бесіду», тому що кожна година проходила за книжками в семінарії. Але пригадую такий щасливий випадок. Того ж 1882 року (зважте, що це було 62 роки тому) дізналися ми, що в «Руській Бесіді» відбудеться якась вечірка. Ми з Євгеном Якубовичем, моїм приятелем, зайшли туди. У великому залі було людно. Починалась вистава «Шельменко-наймит» за Григорієм Квіткою-Основ'яненком⁷⁴¹.

Звичайно, що професіоналів-акторів тоді ще не було, грали любителі художньої самодіяльності.

Ольга Юліанівна Кобилянська в цій виставі грала роль Пріськи⁷⁴². Я вперше тоді її побачив. Красуня, висока і струнка

740 «Ви, дівочі очі сині» – Автором слів та музики до цієї пісні є Іс. Воробкевич.

741 ...вистава «Шельменко-наймит» за Григорієм Квіткою-Основ'яненком. – Можливо, вона була підготовлена аматорським театром українського студентського товариства «Союз». Зате достеменно відомо, що цю п'єсу Г. Квітки-Основ'яненка, так само, як і «Наталку Полтавку» І. Котляревського, «Кумірошник, або Сатана в бочці» В. Дмитренка, інші твори ставило, починаючи з 1884 р., «Руське літературно-драматичне товариство» в Чернівцях. «Шельменкоденщик» був показаний у Чернівцях 13 липня 1885 р. (див.: Пилипчук Р. Я. Український аматорський театр на Буковині (друга половина XIX – початок XX ст.) // Народна творчість та етнографія. – 1964. – № 1. – С. 44).

742 ...Кобилянська... грала роль Пріськи. – О. Кобилянська переїхала із Димки до Чернівців 1891 р., отож вона не могла брати участь у постановці п'єси «Шельменко-наймит». Зате відомо, що 25 жовтня 1896 р. на загальних зборах театральних аматорів О. Кобилянську було прийнято до складу правління

панночка. Їй було тоді лише 19 років. Вона дуже майстерно грала. Юрій Федькович сидів у першому ряду. Він захоплювався грою акторів. Я тоді вперше у своєму житті видів виставу, і це на мене справило незабутнє враження.

* * *

Велика тоді на Буковині точилась політична боротьба, – розповідає К. Богатирець. – Щоб легше згерманізувати український нарід на Буковині, Австро-Угорська імперія провадила політику за принципом: «Розділяй і володарюй». Все скеровано було на те, щоб розбити єдність русинів.

Єдиним органом, що боронив права нашого народу від нападу чужинців, була тоді в Чернівцях «Руська Бесіда» і «Руська Рада». Цей своєрідний штаб містився в будинку № 10 на Австрійській площі, що на розі вулиці Франка і Радянської площі, за теперішню назвою. Туди ходив нарід наш зі всієї Буковини за порадами і там одержував він духовне живлення.

Коли австрійський цісар переконався, що ніяка сила його не може здолати нас, русинів, тоді австріяки почали заgravати з нашою інтелігенцією. Щоб відвернути увагу нашого народу від основної боротьби за національні і політичні права, уряд австрійський намагався підкуповувати нашу інтелігенцію, даючи окремим її представникам посади, так звані «теплі місця», щоб через наших же людей на нас впливати.

І треба сказати, що ця політика заgravання і шантажу австріяків була дуже небезпечна. «Руська Бесіда» і «Руська Рада» розуміли всю цю небезпечність і, щоб посилити пильність нашого народу, звернули його увагу на головне – на єдність у боротьбі проти чужинців – австро-угорців (які на той час вже понад сто років пригноблювали нарід Буковини). «Руська Бесіда» вирішила видавати свою газету «Буковина».

Редактором і ідейним натхненником цієї першої друкованої газети на нашій рідній мові був Юрій Федькович. 1 січня

«Драматичного товариства», яке проіснувало до кінця 1898 р., та про участь письменниці у постановці в Чернівцях 1 квітня 1901 р. сатиричної п'єси Гр. Цеглинського «Аргонавти», де вона грала роль учительки Олімпії. У рецензії на виставу А. Крушельницький, зокрема, зазначав: «Роля сама собою бліда, безбарвна, вийшла в інтерпретації п-ї Кобилянської живою і вибилася на одно з перших місць» (Буковина. – 1901. – № 34).

1885 року вийшов перший номер «Буковини». Ця перша друкована ластівка скоро облетіла всі гори і долини наші. Вона як сонце зігрівала наш нарід.

Поява газети «Буковина» під редагуванням Ю. Федьковича була величезною подією в нашому житті. Вона справляла на нас величезне вражіння. Ось подивіться другий її номер (К. Богатирець бережно дістає з папки поживку від часу газету). Це випадково зберігся один примірник, але тепер – це історія. З статті «Хто ми?»⁷⁴³, можливо, що вона належить перу самого Федьковича, – розповідається, що ми, русини Буковини, є сини однієї матері – великої Русі. «Хто ся стидає і відрікає свого руського імени, той стидається своєї матері, свого батька... Такий чоловік гірше мерзенного звіря, що не має чоловічого розуму і почуття до свого роду».

Федькович навколо своєї «Буковини» об'єднавав усіх нас, гартував наш український нарід Буковини, вказував на історичну спільність трьох великих народів, вказував нашу будучність. Ось що говорив Федькович:

«– Русини єсмо з діда-прадіда. Цю істину повторюють велегласно всі наші брати з Бескидів, з-над Сяна, Дністра, Буга, з-над Дніпра, Прута та з-за Бескидів, он аж з-понад Тіси» (Співбесідник з захопленням процитував це з своєї поживклої газетки). Так віщував Федькович у своїй «Буковині».

Борючись за долю свого народу, за возз'єднання буковинських русинів з великим руським народом, Федькович глибоко ненавидів цісарську Австро-Угорщину, яка поневолювала наш край⁷⁴⁴:

*Тебе, серце мое
Буковино, на аркані
Повів німець з Відня
В свою глуху Німеччину,
Головонько бідна!⁷⁴⁵*

743 З статті «Хто ми?»... – У ч. 2 газети «Буковина» за 15 січня 1885 р. в розділі «Для науки і забави» справді було вміщено (без підпису) цитовану публіцистичну статтю «Хто ми?».

744 ...глибоко ненавидів цісарську Австро-Угорщину, яка поневолювала наш край... – Твердження надто категоричне. Ліберальний характер національної політики Габсбургів дозволив письменникові приймати «парадигму співжиття української людини з імперією» (О. Забужко), єдиною сферою, куди цей дуалізм «не заходив» і в унісон фольклорній та народній моралі художньо розвінчувався, була військово-мілітаристська.

745 ...Головонько бідна! – Це фрагмент із поеми Ю. Федьковича «Лук'ян Кобилиця».

Оспівуючи горе свого народу, Федькович закликає буковинців до зброї на боротьбу проти ворогів.

І нарід наш боровся, вірив, що прийде час, коли настане правда на землі.

Великим другом Федьковича був Ізидор Воробкевич. Музика Воробкевича на слова Миколи Устияновича «Верховино, світку ти наш»⁷⁴⁶ – безсмертна. Він видатний композитор і поет нашого народу. Федькович і Воробкевич в своїй творчій роботі ніби доповнювали один одного.

* * *

Три роки редагував Федькович «Буковину». В ній оспівував він наш нарід, наш край чудовий, жорстоко боровся проти германізації і румунізації русинів, – розповідає М. Савицький. – Всі його твори переходили з села в село, з рук у руки по всій Буковині⁷⁴⁷. Кожен, хто вмів читати, вивчав його твори напам'ять і розповсюджував його палкі слова серед народу. Ось незабутні його рядки, хоч, можливо, ви вже їх читали:

*«...Мости, брате Олексіку,
Мости ти, мій друже,
Єднай нашу Буковину
З Червоною Руссю.
Най Черемош запінений
І, Чорний, і Білий
Із братію, із руською
Нас більше не ділить.
Най візьмемось 'дною силою
До одної справи:
Добувати батьківської*

⁷⁴⁶ Музика Воробкевича на слова Миколи Устияновича «Верховино, світку ти наш»... – Обробку народного варіанту пісні М. Устияновича «Верховинець» («Верховино, світку ти наш») створив, крім Іс. Воробкевича, М. Лисенко.

⁷⁴⁷ Всі його твори переходили з села в село, з рук у руки по всій Буковині. – Це твердження оптимістичне, але не зовсім правдоподібне. У датованій 1913 р. статті «Рідні сторони Федьковича» О. Маковей із сумом констатував, що цього письменника «тепер в Путилівщині мало хто знає й мало й згадує його» (Буковинський Кобзар: альманах, присвяч. 110 роковинам з дня народження великого українського поета Юрія Федьковича. – [Чернівці], 1944. – С. 94).

*І волі, і слави!
Най загостить з того боку
На наше подвір'я
Руська щирість, а від нас знов
Православна віра.
Най вернеться в Галичину,
Най засвітить ясно,
Щоб римського анцихриста
Туманища згасли
І знов правда повернула
На тамтой бік в гості –
Все по твоїм, пане-брате,
По тисовім мості⁷⁴⁸.*

Отак глибоко ненавидячи чужинців, Федькович до останньої години свого життя всією душею прагнув до воз'єднання Буковини з великою Руссю.

11 січня 1888 року (за новим стилем) перестало битися благородне серце Федьковича. Помер він на своїй бойовій варті, де жив і редагував «Буковину», в будинку «Руської Бесіди».

Страшна вість про смерть Федьковича блискавицею облетіла Буковину, Галичину, велику Україну і навіть деякі іноземні держави. Вершники-гуцули, що прибули з Путилова, на трембітах сумною музикою сповіщали про тяжку втрату. Звідусіль приходили і приїздили люди до Чернівців прощатися з своїм рідним поетом. Селяни сіл Раранчі⁷⁴⁹, Топорівець, Рогізної, Садгір, Мамаївців, Ленківців, прибули гуцули з Сторонця-Путилова (родинного села поета), з Розтік. Прибували делегації і з Галичини, Львова, Станіслава, Тернополя⁷⁵⁰.

Звідусіль надходили телеграми від «Руської Бесіди», в яких друзі поділяли наше велике горе. Драгоманов, що тоді

748 ...*По тисовім мості*. – Тут зацитовано майже всю, за винятком першого чотиривірша, поезію Ю. Федьковича «До мого брата Олексія Чернявського, що збудував міст на Черемоші у Розтоках».

749 ...*сіл Раранчі*... – Нині село Рідківці Новоселицького району Чернівецької області.

750 *Прибували делегації і з Галичини, Львова, Станіслава, Тернополя*. – Як свідчить у докладній розповіді про похорон письменника газета «Буковина» (1888. – Ч. 1–2. – С. 4), з Галичини прибула тільки делегація із Станіслава. Зате вінки з написами представили, зокрема, львівські товариства руські «Просвіта», «Руська Бесіда», «Академічне Братство», русини з Тернополя, а також серед інших М. Драгоманов із Женеви, М. Павлик із Кракова, І. Франко зі Львова та ін.

перебував в Женеві, надіслав телеграму і гроші, щоб від нього покласти вінок на могилу Федьковича.

Тисячі людей, низько схиливши голови, під звуки трембіти проводжали свого кобзаря⁷⁵¹, співця своєї долі.

Довго оплакував нарід Буковини свого поета, вчителя, захисника від австрійського та румунського нападу. І сьогодні, коли Червона Армія очищає одвічні наші землі від німецьких і угорських варварів⁷⁵², нам особливо дорогий Федькович, який все своє життя віддав за справу нашого народу.

751 *...під звуки трембіти проводжали свого кобзаря...* – На похороні Ю. Федьковича справді звучали трембіти, які привезли з собою кілька земляків поета зі Сторонця-Путилова та Розтік. Жалобний похід супроводжувався також військовим оркестром 41-го піхотного полку, в якому служив Ю. Федькович.

752 *...від німецьких і угорських варварів...* – Ідеться про участь у Другій світовій війні угорських військ (до березня 1944 р.) на боці нацистської Німеччини.

КАСІЯН БОГАТИРЕЦЬ

СПОМИНИ ПРО Ю. ФЕДЬКОВИЧА

Публікуються вперше за автографом, котрий зберігається у фондах Чернівецького літературно-меморіального музею Юрія Федьковича (№ 3172-0-1304, с. 7–8). Це один із трьох мемуарних текстів цього автора. Інші: «Мої спомини про Юрія Федьковича» (автограф у фондах Чернівецького літературно-меморіального музею Юрія Федьковича (№ 3172-0-1304, с. 1–6) та окремий фрагмент – у публікації Антона Ященка «Спомини» (Буковинський кобзар : Альманах, присвячений 110 роковинам з дня народження великого українського поета Юрія Федьковича / Редкол.: І. С. Зеленюк та ін. – Чернівці, 1944. – С. 76–78)

Богатирець Касіян (1867–1960) – священик, церковно-громадський діяч Буковини, спочатку москвофіл, перед Другою світовою війною наблизився до українського національного табору. Противник румунізації православної церкви на Буковині, від 1947 р. – архієпископ Буковини.

Ю. Федькович в часі 1885–89⁷⁵³ жив у будинку на Австрійській площі на другім, по тогашньому черновецькому численню на первім поверсі. Цей будинок належав тогди черновецькому міщанинови Геличинському. Помешкання Федьковича припидало до поміщення товариств «Руської Бесіди» і до квартири академічного товариства «Союз».

Помешкання виглядало так:

753 ...в часі 1885–89... – Неточність. Ю. Федькович мешкав у цьому будинку з осені 1886 р., а відійшов у вічність 11 січня 1888 р. за н. ст.

Федькович вставав дуже рано. Літом – в 5, зимою – в 6 годині і засідав за роботу. Писав статті до «Буковини» або до других газет і журналів – або писав вірші, драми, оповідання. Коло 8 години рано пив, звичайно, чай, який йому заварював і приносив його Олекса. Потім продовжував роботу до 1 год., ходив до друкарні, робив всякі коректури. Межи 1 год. – 2 год. ходив на обід до ресторана «Під золотим ягням», пізніше – готель «Централь»⁷⁵⁴. По обіді спочивав до 3^{1/2} год., а потім звичайно переходив зі свого помешкання до локалю «Руської Бесіди», переглядав газети, розмовляв з посітителями читальні, інтересувався народними ділами, культурним і політичним життям, грав в шахмати. Вечером приходили члени «Руської Бесіди», а деколи й співаки на проби співу. Тоді Федькович сідав на крісло коло вікна і прислуховувався співу. Деколи просив, аби йому заспівали одну або і більше з його пісень, як «Весною птички щебечуть» (слова Федьковича, музика Ісидора Воробкевича), «Пробудилась Русь»⁷⁵⁵ (слова й музика Воробкевича), «Та не дай, Господи»⁷⁵⁶ (слова Шевченка, муз. Воробкевича).

Около 9–10 год. усі розходилися, виходив і Федькович і шов на свою квартиру, де ще працював до якої 1–2 год. ночі.

Федькович був чоловіком неутомимої праці, не знав спочинку. День в день виповняв совісно свою роботу і кожному міг служити взірцем щирого працівника.

Жив доволно регулярно, хотя й любив деколи і засісти за чарку. Тоді звичайно відличався добрим гумором і находчивим дотепом.

Чернівці, 1.ІІ.1951

754 ...до ресторану «Під золотим ягням», пізніше – готель «Централь». – Вони розташовувались у триповерховій будівлі неподалік ратуші – на початку вул. Ратушевої – Rathausstrasse (Rathausstrasse) (нині вул. Головної).

755 «Пробуд[илась] Русь». – Точніше, «Збудилась Русь». Вірш написано з нагоди заснування в Чернівцях товариства «Руська Бесіда» (1869). Як видно із твору, поет зустрів цю подію з радістю та надією.

756 «Не дай.....». – Точніше, «Та не дай, Господи, нікому...». Вірш Т. Шевченка написаний 1848 р. на о. Косарал. Крім Іс. Воробкевича, музику до цього твору написав також М. Лисенко.

КАСІЯН БОГАТИРЕЦЬ

МОЇ СПОМИНИ ПРО ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Публікуються вперше за автографом, який зберігається у фондах Чернівецького літературно-меморіального музею Юрія Федьковича (№ 3172-О-1304, с. 1–6). Це один із трьох мемуарних текстів цього автора. Інші: «Спомини про Юрія Федьковича» (автограф зберігається у фондах Чернівецького літературно-меморіального музею Юрія Федьковича (№ 3172-О-1304, с. 7–8) та фрагмент у публікації Антона Яценка «Спомини» (Буковинський кобзар: Альманах, присвячений 110 роковинам з дня народження великого українського поета Юрія Федьковича / Редкол.: І. С. Зеленюк та ін. – Чернівці, 1944. – С. 76–78).

Богатирець Касіян (1867–1960) – священик, церковно-громадський діяч Буковини, спочатку москвофіл, перед Другою світовою війною наблизився до українського національного табору. Противник румунізації православної церкви на Буковині, від 1947 р. – архієпископ Буковини.

Будучи послідним межи тепер живучими на Буковині, що були лично знакомі з покійним Ю. Федьковичем і будучи также послідним очевидцем його похорона, ба навіть учасником, хотілось би мені записати ці коротенькі сторони для тих, кого вони би заінтересовали.

Минуло 62 роки від смерти великого нашого буковинського генія Юрія Федьковича, а його величава фігура ще сьогодні як жива перед моїми очима, і милий його голос якими чую, і жести його характеристичні вижу. Особливо живо припоминаю собі послідні хвили з його життя і його похорон, в котрім я брав участь jako співак хору.

Було то при кінці 1887 року, мені тогди було 20 років і я був у восьмім класі Черновецької гімназії. По ініціативі Федьковича, тогди ще бодрого і здорового, скликано одной середі – тогди в середу і суботу пополудни не було науки – русинів (так тогди ми звались) із черновецьких середних шкіл (гімназії, реальної і педагогії) до товариства «Руської

Бесіди»⁷⁵⁷, щоб основати великий руський хор, який би мав в слідуючій році 1888 участувати в торжествах в пам'ятку хрещення Руси князем Владимиром Великим. Тоді-то і засновано або, точніше сказати, з'єднано всі три середношкільні руські хори в один сильний масовий хор, до якого пристало яких 50–60 добрих співаків. Щосереди і суботи ми сходилися в кімнатах «Руської Бесіди», де ми під проводом професора музики, композитора і поета Ісидора Воробкевича (псевдонім Данило Млака), або професора д-ра Стефана Стоцького, або одного із співаків виучили досить обширний репертуар всякого рода руських пісней. Цей наш хор був тоді в Чернівцях найлучший і найбільш дисциплінований, далеко лучший, як німецькій «Musikverein» (тов[ариство] співу)» або румунська «Armonia».

І сталося, що перше виступлення цього хору публичне було на похороні його ініціатора.

Ми ледви вернулись із Різдвяних вакацій до Черновець, аж тут рано 11 січня 1888 р. один із гімназійних товаришів, не пам'ятаю котрий, приніс несподівану вістку, що нашого дорогого «вуйка» не стало, що він того же дня віддав Богові свою праведну і чисту душу.

Страшне вражіння зробила ця вістка межі учениками і професорами гімназії. Зараз по скінченню науки в 12 год. нас троє (Дутчак⁷⁵⁸, Семака⁷⁵⁹ і я) поспішили до «Руської Бесіди» в тім же дому, де була і квартира Федьковича. Там ми застали уже множество черновецьких патріотів (Іс. Воробкевич, оба Пігуляки⁷⁶⁰, Ом. Попович і др.), які уже зачали приготування для похорона.

757 «Руська Бесіда». – Товариство розташовувалась у будинку на розі вул. Лілійної (тепер І. Франка) та площі Австрії (нині Соборна площа) у Чернівцях.

758 Дутчак. – Можливо, йдеться про Василя Дутчака (1869–1947), згодом буковинського громадського і політичного діяча, адвоката, посла до румунського парламенту, де виступав проти порушення румунською владою українських національних прав на Буковині.

759 Семака. – Можливо, йдеться про Іллю Семаку (1866–1929), згодом громадського і політичного діяча на Буковині, надрадника Крайового суду в Чернівцях, посла до австрійського парламенту та буковинського сойму, члена Загальної Української Ради у Відні, діяча ЗУНР у Відні.

760 ...оба Пігуляки. – Йдеться про Єротея Пігуляка (1851–1924), політичного, громадського і педагогічного діяча Буковини, гімназійного вчителя, одного з керівників народовців, голову товариства «Народний Дім» у Чернівцях (1884) та відновленої на національній основі «Руської Бесіди» (1884) і «Руської Ради» (1885), та його брата Юстина Пігуляка (1845–1919), маляра, випускника Віденської академії мистецтв, у 1874–1906 рр. – вчителя малювання у Вищій

Нікому не хотілось вірити, що наш віщий боян нас уже навіки покинув. Оскільки-то милих споминок приходять в пам'ять!

Бувало, зійдемося про пробу співу. Заходить і наш «вуйко» – всі студенти Федьковича лиш «вуйком» називали, а і він любив, як його так звали, він же всім студентам навіть університетським говорив «ти». І це всі так любили! Прийде, бувало, сяде коло вікна і слухає, а коли ми уже скінчимо і ідем додому, він звичайно скаже: «Ану, хлопці, заспівайте мені мою пісню». Ми заспіваєм йому «Весною птички щебечуть», а коли скінчимо, він знов просить: «А тепер ще «Пробудилась Русь». По скінченню цієї пісні він каже: «А тепер ідіть додому, не дармуйте час, учіться пильно, аби з вас були люди». Які дорогі спомини! Де ж ми думали, що ми, прощаючися з ним перед Різдвяними святами, нашого любого «вуйка» уже не застанем в живих.

Несподівана смерть нашого дорогого Федьковича поразила нас надзвичайно. До самого дня похорона студенти і другі інтелігенти цілими [днями? ночами?] сиділи при тілі умершого. Комната, де лежало тіло покійника, була переповнена живими цвітами, хотя надворі була страшно холодна зима, а коло голови стояв плачучи його вірний слуга і приятель Олекса, котрого ми, студенти, називали Довбушем, хотя він носив якесь друге ім'я⁷⁶¹, якого уже не помню.

Прийшов день похорона, 14 січня, субота. Надворі буря, метелиця, тріскучий мороз 25 градусів Реомюра⁷⁶². На площі «Австрія» необозримі товпи народа: і гуцули з гір⁷⁶³ в своїх прекрасних, розкошних костюмах, і подоляни в своїх кожухах

реальній школі в Чернівцях, автора портретів Ю. Федьковича, Іс. Воробкевича, О. Кобилянської та ін.

761 ...слуга Олекса, котрого ми, студенти, називали Довбушем, хотя він і носив... ім'я.

– Наприкінці життя Ю. Федьковичеві прислужував Михайло (Михась) Мельник.

762 Реомюр Рене Антуан Фершо де (1683–1757) – французький учений. Розробив шкалу для термометра, що була названа його ім'ям.

763 ...і гуцули з гір... – У своєрідному звіті «Похорони бл. п. Осипа Федьковича» серед іншого зазначено: на похорон прибули «навіть гуцули з села Сторонця-Путилова, де покійний поет родився»; крім того, «чотири члени виділу читальні з Розтік за Вижницею сіли на вість о смерті редактора «Буковини» о 9 годині вночі на коні, їхали цілу ніч неперестанно, важили життем, щоб тільки звеличити своєю присутністю похорони покійного гуцула-співака» (Буковина. – 1888. – Ч. 1 і 2 (16 січня). – С. 2). Відомо, що одним із очільників відкритої влітку 1887 р. читальні в Розтоках був Штефан Григоряк. Можливо, якраз він разом з товаришами і прибув до Чернівців для прощання з Ю. Федьковичем.

і сердаках, і міщане, ба і липоване⁷⁶⁴ – всі прийшли, щоб віддати великому покойнику послідну честь. Перед самою брамою стоять четире гуцули в своїх червоними китайками украшених сердаках з довгими, довжезними трембітами. Виносять тіло два гуцули, два по[до]ляне і два інтелігенти. Заграли гуцули на своїх трембітах, то плачущий голослюбимих покойником гір. Грянула воєнна музика⁷⁶⁵ – покойний був австрійським офіцером, заgrimів сильний, могутний хор, весь похід направився до поблизшого кафедрального собора.

Заходим в собор. Церков величезна, але вона не може вмістити всіх учасників, всі тиснуться, щоб тільки бути учасником горя і співчуття. Відправляється сумний похоронний обряд, хор відповідає. Виступає протоєрей і професор Воробкевич з прощальною бесідою. Із Воробкевич був одним із найблизших приятелів покойного⁷⁶⁶. Щирими, сердечними словами указує проповідник на велику утрату, яку потерпіла не лиш буковинська, але і вся мати-Русь, бо не стало уже єї найкрасшого сина. Не стало просвітителя, що ніс світло в широкі маси народа, не стало обличителя кривд, які тяжко терплять наші менші браття. Але насіння, посіяне покойником на народну ниву, зійде, видасть обильні плоди. По покойнім восстануть єго ученики, наслідники і поведуть народ дорогою, указаною великим покойником. Ви плачете? Плачте! Він достойний ваших сліз, але плач наш перетвориться в радість, коли сповняться пророчі слова покойника, що єще прийде час, коли наш тепер прибитий і пригноблений народ заживе на славу і стане межи другими народами на тім місци, яке йому належиться по божому і людському праву.

Бесіда Воробкевича зробила на учасників огромне вражіння⁷⁶⁷, народ плакав гірко по такій великій утраті.

764 *Липоване (липовани)* – члени невеликої релігійної групи старообрядців, переважно московити за походженням. Рятуючись від релігійних переслідувань в Росії у кінці XVIII ст., змушені були шукати притулку, зокрема, й на Буковині, де мешкали в селах Біла Криниця (тоді Серетського повіту, нині Глибочького р-ну Чернівецької обл.), Липовани (тоді Сучавського повіту, нині Вижиницького р-ну Чернівецької обл.), а також у передмісті Чернівців Роша.

765 *Грянула воєнна музика...* – Тобто музика військового оркестру 41-го піхотного полку цісарсько-королівської армії, де служив Ю.Федькович.

766 *...одним із найблизших приятелів покойного...* – Ю. Федьковича еднав з Іс. Воробкевичем передовсім духовний зв'язок.

767 *Бесіда І. Вор[обкевича] зробила огромне вражіння на присутніх...* – Фактично завдяки споминам К. Богатирця вперше стає відомим зміст промови,

Вийшли з церкви, тіло уложили на караван і пустились на «Горечу»⁷⁶⁸ – на кладовище.

Воєнна музика хотіла заїнтонувати траурний марш, але не могла, бо бляшані трубні інструменти замерзли і не дали ні одного звука.

Звиду того наш хор співав цілу дорогу від кафедрального собора аж до Горечої погребальні марші і другі церковні піснопіння.

Яка велика участь народу була на похороні Федьковича, можна собі представити з того, що ціла Руська улица від ринку аж до уніатської церкви, більше півкілометра, була цілком заповнена народом.

Прибувши на кладовище, прощали покойного від імени руських товариств професор Ієротей Пігуляк, від молодіжи студент університета Григорій Ганкевич⁷⁶⁹, а від народу гуцул, котрого імени не знаю. На прощання хор відспівав пісню «Тихий вечір»⁷⁷⁰, а гуцул загравав в трембіту, приносячи останнє «прощай» від гір.

Тим і закінчився похорон і всі учасники розійшлися з глибоким жалем, в серцю попрощавшись навіки з дорогим, любимим покойником.

До цих коротеньких споминів ще хотілось би мені додати одну споминку по постановленню пам'ятника-монумента на гробі Ю. Федьковича, яке відбулося 25 червня 1888 на міськiм кладовищу Горечiм під проводом приятеля покойника Ісидора Воробкевича. Посвячення пам'ятника совершив Воробкевич, а наш хор відповідав. Виступив знов Ісидор Воробкевич з прекрасною бесідою, в якій підніс великі заслуги покойника для народу і скінчив свою бесіду цитатом із Пушкіна: «Я памятник себе воздвиг нерукотворный, к нему не зарастет народная тропа».

При кінци наш хор відспівав любиму пісню покойника:

*1. Весною птвички щибечуть, цвіти зацвили довола,
Піду на цвинтар, полечу до мого брата сокола.*

виголошеної Іс. Воробкевичем у кафедральному соборі Чернівців на похороні Ю. Федьковича.

768 ...пустились на «Горечу»... – Тобто на міське кладовище на горі Горечій у Чернівцях.

769 ...студент універ[ситету] Гр. Ганкевич... – Григорій Ганкевич очолював «Союз» – перше українське легальне студентське товариство на Буковині, засноване студентами Чернівецького університету в 1875 р.

770 ...пісню «Тихий вечір»... – Ідеться про відому українську колядку.

2. *Пісеньку єму зложу о дівчатах і о маю,
На могилу ю положу, в струни шовкові заграю*
3. *Здраствуй, братку, мій соколе, як ся тобі тутки діє?
Ти сумуй, і чого же, чи ж тобі сонце не гріє?*
4. *Не сумуй, я тя кохаю, як мені тя не любити,
Прийду щороку в маю, буду з тобою тужити»*

Слова Федьковича,
Музика на муж. квартет Іс. Воробкевича.

По цій пісні хор заспівав ще і другу пісню, яку покойник дуже любив, «Пробудилась Русь», слова і музика Ісидора Воробкевича:

*Задзвенімо разом, браття, піснь воскресну, піснь нову,
Обновімся, як той фенікс, позабудьмо долю злу.
Покажімо супостатам, що ще сила й воля в нас,
Що ярем вже сокрушився і настав вже лучший час.
Покажімо, що у жилах ще не звелась руська кров,
Що за правду, силу й волю ми боротись все готов.*

До цієї пісні Воробкевича слідую примітити, що коли вона появилася в печаті⁷⁷¹, австрійська влада заборонила її співати на концерті, і тільки після оскарження конфіскації і інтерполяції⁷⁷² в австрійському парламенті, внесеній руським послом Вас. Ковальським⁷⁷³, їй дозволено співати на концертах. Вона була по концепції австрійських властей «революційною», підбурюючою народ до повстання.

Чернівці, 3 грудня 1950 р.
ул. Квітки-Основ'яненка, ч. 19.

Др. Кассіян Дм. Богатирець

⁷⁷¹ ...коли вона появилася в печаті... – Поезія «Збудилась Русь» уперше була надрукована у збірці Іс. Воробкевича «Над Прутом» (Львів, 1901).

⁷⁷² Інтерполяція – зміна.

⁷⁷³ Ковальський Василь (1826–1911) – громадський діяч, суддя в Перемишлі, згодом радник Найвищого Суду у Відні. Перший перекладач «Вісника державних законів» українською мовою, посол до галицького сойму і австрійського парламенту.

А. А.

ПОХОРОНИ БЛ. П. ОСИПА ФЕДЬКОВИЧА [фрагмент, що стосується спогаду невідомої особи]

Уперше як звіт про церемонію прощання з Ю. Федьковичем надруковано в газеті «Буковина» (1888. – Ч. 1. – і 2 (16 січня). – С. 2–4) під криптонімом «А. А.». Вибраний фрагмент завершує публікацію. Криптонім розшифрувати не вдалось. Подаємо за цим виданням.

<...> Покійний, крім своїх милозвучних пісень, полишив по собі і не один красний епізод з життя. Так, один селянин на похороні оповідав таку історію. Федькович, будучи офіціром, мав форишціа, вояка з Заставної⁷⁷⁴ на Буковині. Форишці сей пішов на урльоп⁷⁷⁵, оженився в Заставній і там проживав, а пок[ійний] Федькович яко пенсіоніст жив у Путилові. Раз дають крєвняки бувшого форишціа знати Федьковичєви до Путилова, що форишці єго умер в Заставній. Пок. Федькович приїхав з-за 20 миль до Заставної на похорон свого вірного слуги, а під час похорону за домовиною ніс дерев'яний хрест. Чи се не поезия?..

774 ...мав форишціа, вояка з Заставної... – Мова йде про Михайла Дучака (Дутчака), приятеля Ю. Федьковича.

775 ...пішов на урльоп... – Тобто у відпустку.

[ІВАН ТИМІНСЬКИЙ?]

ЛИСТ ДО НЕВІДОМОЇ ОСОБИ З ДОКЛАДНИМ ОПИСОМ НАДМОГИЛЬНОГО ПАМ'ЯТНИКА ФЕДЬКОВИЧЕВІ ВІД 16. ІІІ. 1893 Р.

[переклад з німецької мови Івана Василяшка,
його ж коментар та додаток]

Публікується вперше за автографом, котрий зберігається у фондах Чернівецького літературно-меморіального музею Юрія Федьковича (КВ 2088, ІК 2285 Д-1053). Як запевняє в коментареві до свого перекладу цього листа український літературознавець і педагог, викладач грецької, латинської, німецької, української мови в навчальних закладах Чернівців Іван Василяшко (1892–1974), це лист авторства його тестя Івана Тимінського, громадсько-політичного діяча, близького приятеля Ю. Федьковича останніх років життя. Коментар І. Василяшка, як і його додаток «З приводу нинішнього вигляду Федьковичевого гробу», також публікуються вперше за зазначеним автографом.

Шевчукевич (із дому – Бажанська) Ольга Іванівна (1904–1984) – педагог, учасниця жіночого руху на Буковині, авторка рукописних (художніх та публіцистичних) творів. Донька І. Бажанського.

Любий Євгене!

Я був у понеділок сам на цвинтарі й оглянув собі обеліск Федьковича і по можливості я його відкопіював. Він є три метри високий, з м'якого каменя, гладкий, чотирикутньо оформлений. Гріб у цілому разом із обеліском є 3 метри 20 см довгий і 1,20 метра широкий⁷⁷⁶. Гріб не має жодної кам'яної плити, але лиш є навколо обкладений / = обрамлений

⁷⁷⁶ Фактично тільки: 1,10 метрів – І. В.

приблизно в 4–6 цалів (= дюймів) широкою каймою з каменя, усередині на його кінці є впродовж посаджені гвоздики.

Обеліск має наверху з східної сторони трираменний хрест, не в рельєфі, а немовби наліплений / накладений на обеліск унизу гарно вироблений (золотий лавровий) вінок, також немовби наліплений, усередині якого (в заглибленому овалі) знаходиться його⁷⁷⁷ фотографія в гуцульському одязі. Нижче під вінком переходить він [тобто обеліск. – І. В.] у більшу товщину, також чотирикутню, на східній стороні вигравіровано й чорною фарбою перетягнуто:

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ

* 27 липня 1834.

+ 11 січня 1888.

І нічого більше!

Півдня у тій самій висоті награвіровано на ньому [тобто на обеліску. – І. В.] і чорними літерами перетягнуто:

*«Спи ж ти, руский соловію,
Я за тебе тужу.
А як тутки зазоріє,
Я тебе пробуджу»*

Ю. Федькович

Від заходу:

*«За те ж ти честь і слава, витязю,
Не тільки тут, але і по цілм світі,
Не тільки нині, але поки світа.
І хто святую Русь лиш спом'яне,
Той твою честь і славу не мине!»*

Ю. Федькович

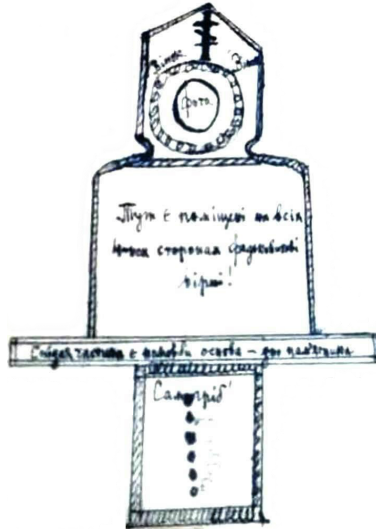
Північ:

*«Бо я для України лиш живу,
Єї і душу, й тіло завдаю!
За ню ріков козацька моя кров.
Се моя заповідь!»*

Ю. Федькович

[Далі йде рисунок з деякими поясненнями автора листа]⁷⁷⁸:

Я надіюся, що Ти це зрозумієш...
[На цьому лист уривається]

Коментарі перекладача

1. Лист не має свого кінця, отже, й підпису автора; тому важко встановити, хто саме цей лист писав, хоч і можливі припущення.

2. Судячи з того, як точно й докладно тут описано Федьковичів надмогильний пам'ятник, а також про почерк листа, мені дуже відомий, я приписав би його авторство великому й щирому другові та опікунові Юрія Федьковича, визначному громадсько-політичному діячеві того часу Іванові Юрійовичеві Тимінському (1852–1902), моєму тестеві.

3. Щодо адресата, то в історії Буковини грали в той час, тобто в 90-ті роки XIX ст., досить визначну роль два політичні діячі на ім'я «Євген»:

– Євгеній Дмитрович Семака (1863–1912), сільський греко-православний священник, а пізніше професор

778 Написи: «Вінок», «Вінок», «Фото», «Тут є поміщені на всіх 4-рох сторонах Федьковичеві вірші!» «Свідча частина є немовби основа – дно пам'ятника», «Сам гріб».

греко-православної релігії, який трохи займався й літературною діяльністю (він написав: а) Історію освітнього товариства «Руська Бесіда» в Чернівцях під псевдонімом Євгеній Дмитрів, б) шкільні підручники для навчання греко-православної релігії в усіх восьми класах австрійських гімназій з українською мовою викладання, в) короткі оповідання та принагідні вірші для дітей).

– Євгеній Козак, у ті часи також греко-православний священик, який пізніше став професором церковно-слов'янської мови на теологічному факультеті Чернівецького університету.

Можливо, були ще й інші люди з таким же ім'ям, які стояли близько до культурно-громадського руху і цікавилися справою вшанування пам'яті Федьковича.

Додаток з приводу нинішнього вигляду Федьковичевого гробу

Тепер цей же гріб є далеко побільшений, бо аж на 5,5 метрів у довжину, а 2,8 метрів у ширину. Він знаходиться на парцелі⁷⁷⁹ № 35 міського кладовища, на північно-західній його частині, обведений бетонованою каймою, на 30 см завтовшки. Спереду і ззаду 4 бетонові стовпці на 35 см висоти, а по обох подовжних боках є по 4 таких же стовпці; крізь всі стовпці проходить 4-х сантиметрові залізні жердини округлої форми, як поруччя гробу Юрія Федьковича.

На середині цього гробу є висипана невисока могила (у розмірі 2 метри на 1 метр), із зеленою муравою та різними квітами: багато червоних і незабудок.

Дальше: спереду є 2 залізні вазони з квітами, а по боках по одному такому ж вазону. По боках є ще зелені квіти іриси (= півники). Лише рож і барвінку немає!!

А їх собі був заповів у своїй останній волі⁷⁸⁰ з 1873 року наш буковинський соловій-поет...

Чернівці, дня 15 серпня 1961 року.

Перекладач

Іван Дмитрович Василяшко.

⁷⁷⁹ *Парцела* – невелика відокремлена ділянка землі.

⁷⁸⁰ *...у своїй останній волі...* – Йдеться про «завічання» «Моя воля відносно мого похорону і що слід далі чинити», де зокрема читаємо: «Любляче серце і ніжні руки прошу посадити на гробі та навколо нього ялину, рожі і барвінок, щоб мило було спочити».

ПАВЛО КИРЧІВ

ЮРІЙ-ОСИП ФЕДЬКОВИЧ

Уперше надруковано у виданні: «Різдвянка. Подарок руським родинам. Зложив Павло Кирчів. – Львів, 1890. – С. 6–11». Невеликий фрагмент статті використав також Роман Заклинський у праці «Спомини про Федьковича» (Львів, 1901. – С. 26). Публікації передували пошуки автора, П. Кирчіва, відповідних свідчень у рідних місцях Ю. Федьковича; в листі до І. Франка від 30 грудня 1888 р. він, зокрема, писав: «Я маю деякі матеріали до біографії Федьковича, зібрані в Путилові від його слуги. Спишу, то й перешлю Вам до зужитковання» (Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 229. Праці Філологічної секції. – Львів, 1995. – С. 418). Чи сталося так, чи вислав П. Кирчів обіцяні матеріали, записані, очевидно, від Юзефа (Юзя, Юзька) Огоновського, невідомо.

Подаємо за першодруком, пропустивши кінцевий фрагмент, де автор представляє читачам дві на той час надруковані співанки Ю. Федьковича – «Куда» і «Дезертир». Дидактичний характер статті зумовлений особливостями видання, де вона друкувалась.

Кирчів Павло (1862–1916) – український письменник, педагог і громадсько-культурний діяч. У 1888 р. редагував газету «Буковина».

Якраз перед Новим роком минає три роки, коли по руській землиці пішла чутка, що Юрій Федькович помер на вибух крові, нагло в столиці буковинської Руси, в Чернівцях. Він родився на Буковині, в горах межі гуцулами в простій хатині, званій по-тамошньому «бухна», в селі Сторонці Путилівськiм. Ще хлопчиною покинув він те своє село рідне і пішов на чужину⁷⁸¹. Коли вернув зі своєї вандрівки по чужині, взявши його до війська і тут дослужив до офіцерства. Ставши

⁷⁸¹ ...пішов на чужину. – Йдеться про мандрівку чотирнадцятирічного хлопця на початку 1849 р. в Молдову у міста Ясси та Нямець, мовляв, «хліба собі глядіти». Майбутній письменник до серпня–вересня 1852 р. відбував там землемірську та аптекарську практики.

офіциром, вернувся він до своєї мами в Путилів чи пак Сторонець (Сторонець – то присілок до Путилова), бо хорував на очі і дуже а дуже тужив за мамою та ще чув, що мама його стала одинока⁷⁸² і дуже бідувала.

Іноді було так, що й дровець не було кому врубати⁷⁸³ та в печі затопити. Чувши тоє, єму аж серце краялося з жалю, і о тім написав співанку так складно, що аж серце тьохкає, як єї читаєш. Там розказує, як то жовнір дістав письмо від мами, а вона жалуєся, що нема їй кому дрівець врубатоньки, а їй студено! Жовнір як таке прочитав, «схопився як полемінь, полетів, як птак, що й вітер з ним не йде вдогін, бо годі му так! Бо він летить до матінки, до своєї домів, дрівець єї врубатоньки, би хатку нагрів»... Та як вернув він з війська, ділився з мамою своєю пенсією, яку мав, – і вже не розлучувалися більше обоє, аж їх сира земля розлучила... Він був уже старшим парубком, ба таки чоловіком, а мати не раз його наганьбила, накартала, як таке зайшло, що він щось не до ладу або не так зробив, як мати казала. А в газдівстві ріжно часом буває: зробиться таке, що чоловік й сам не сподівається або такого не хоче. А Юрій, було, змовчить матери, вислухає лайки або докорів материнських, а потім, як мати удобрухаєся, іде, цілує по руках і перепрошує свою маму!.. Який хороший примір для таких синів, що то зневажають своїх стареньких родичів! Який чудний приклад прив'язання, пошанівку старости і любви! А й мати Юрія любила, як свою душу!

Коли умерла, а було се в самі свята Рідзвяні, то Юрій так забанував, що тричі умлівав вже на єї могилі, а дома люде ледве-неледво якось 'го спам'ятали. Кілька днів по тім не хотів навіть нічим пожитися, лиш сидів за столом, сперши голову на лікті, до нікого й словечка не промовить, лиш плакав та все говорив: «Матінко моя, де ти ся поділа?»

Та хоть надбали вони собі були немале газдівство, і поля, і худібки, і всякого добра, не було єму вже ні втіхи, ні хісна з того. Лишив те все, а опісля подарував такой свому вірному

782 ...мама його стала одинока і дуже бідувала. – Не зовсім так. Батько Ю. Федьковича Ад. Гординський де Федькович із 1848 р. аж до смерті (до 1876 р.) мешкав у Чернівцях, не пориваючи стосунків із родиною, сім'я Гординських не була бідною.

783 ...дровець не було кому врубати... – Тут і далі П. Кирчів переносить на конкретну авторську реальність те, що було художньо домислене поетом у вірші «Дезертир» («Ой сів же він при столику...»).

служі, а сам пішов, як і перше, межі люде⁷⁸⁴, поки і його студена могила не закрила навіки.

Забанувала і за ним не одна душа, забанувала ціла Русь, по всіх руських землях лишився жаль, що ляг «спати в світлі луни, в засльожені квіти!»⁷⁸⁵ Як посвячували пам'ятник на его гробі на черновецькім цминтарі і люде вже розійшлися, надійшла якась старенька жебрачка. Як довідалася, хто під тою плитою у гробі спочиває, кинулася на землю, обіймила холодний камінь і тяжко заридала: «Тут же я тебе, добродію мій ласкавий, найшла; де ти ся подів!»... Розказувала, що Покійний ніколи не відправив єї з порожними руками, не раз не маючи під рукою на той час гроша, давав навіть свою булку або хліб і казав прийти за годину або дві, а, вистаравшись о гріш, наділяв ю щедро. Грав він на шістьструнній лірі, яку казав собі умисно зробити аж десь коло Києва на Україні⁷⁸⁶; грав дуже хорошо і під ноти та так укладав сам арію (нуту) для своїх співанок чи то школярських, чи жовнірських, а опісля друкував їх для руського народа. Та винайшов собі був якогось бідного діда, що також грав добре на лірі, казав єму приходити до себе, і грали оба так, щоби було до складу і красно. Того діда також обдаровував щедро; а щоби з него не сміялися другі люде, що він такий щедрий та що собі з дідами заходить, казав дідови приходити до себе тогди, коли в побічних комнатах нікого дома не буде, т. є. в полудне, коли в місті люде з канцелярій розходяться на обід. Се діялося в Чернівцях, де він і помер.

Ще не одно дало би ся написати, ба і цілі книги про него списати мож би; але я тут лишень коротенько хотів згадати, щоби при новім році, коли то припадають роковини (поминки) его смерти, згадала руська родина і того, що для неї через довгі літа трудився. Адже колись на коляди складав він нам книжочки, що «Просвіта» видавала, та й тепер найдеша у ваших руках книжочка «Руські церковні і народні коляди і щедрівки»⁷⁸⁷, що «зладив Юрій Федькович», а народ

784 *...пішов, як і перше, межі люде...* – У 1876 р. поет переїхав до Чернівців.

785 *«спати в світлі луни, в засльожені квіти!»*. – Рядки з поезії Ю. Федьковича «Співацька добраніч (На скін Тараса Шевченка)».

786 *...казав собі умисно зробити аж десь коло Києва на Україні...* – Достовірність факту не з'ясовано.

787 *«Руські церковні і народні коляди і щедрівки»* – Повна назва «Руські церковні і народні коляди і щедрівки, для охоти і забави усіх руських колядників, а Богу во честь і славу». Накладом «Просвіти» збірка вперше вийшла у Львові в 1873 р.

так розкупив, що «Просвіта» мусила ще раз їх друкувати, щоби вистало.

Хто не знає его всіх співанок, казок, байок, оповідань та інших гарних творів, котрі ще цілими книгами ненадруковані, то, певно, що знає его «Село Фармазони»⁷⁸⁸, «Дванацять пісней в честь св. Отця Николая»⁷⁸⁹ і др., котрі видала «Просвіта», а нарід розкупив та любувався его щирим простим словом і добрими науками.

Для Буковини і буковинського руського народа Юрій Федькович має таке саме значінне, як для галицьких русинів Маркіян Шашкевич, що то вказав, який красний, милий і співний наш простий язик, котрий весь нарід говорить і співає, та й що ним не то встид, але честь і заслуга писати і говорити... Яко поет дорівнює він Шевченкови своїми складними віршами і співанками; оповіданнями він стоїть нарівні з Марком Вовчком, що то написав оповідання «Сестра», котру видала для вас «Просвіта». Для руського народа працював Юрій Федькович звиш 26 років. Ось як він у однім своїм вірші сам про те споминає:

*«Вже двацять рік і п'ятий річ,
Як я віршую та співаю
І в повістях приповідая
Ту нашу славу руську річ»⁷⁹⁰.*

Та не дав ему Господь співати нам дальше. Прийшла смерть і перетяла холодними ножицями нитку его життя, а з тим і дальшу нитку его пісень... І не чути вже его нових співанок, нових пісень, нових наук. Затих – як соловії на гілоньці, як зазуля в лісі. Лиш гомін его виспіваних пісень, що

788 «Село Фармазони» – Йдеться про повість «Фармазони, або Як то трицять срібнарівських господарів записалося чортови і як то они за сім літ, сім місяців і сім неділь дуже заобогатили», в основі якої – сюжет повісті німецького письменника Г. Чокке «Das Goldmachedorf» («Село Золотарів»). Вперше видана у Львові накладом товариства «Просвіта» в 1873 р., вона перевидавалась у 1874-му і 1900 рр.

789 «Дванацять пісней в честь св. Отця Николая»... – Повна назва книжки «Дванацять пісней во честь і славу святого отця нашого Николая, Мир-Лікійського чудотворця, Руси і шкіл патрона». Вперше видана у Львові накладом товариства «Просвіта» в 1873 р., вона перевидавалась у 1874-му і 1899 рр.

790 «...Ту нашу славу руську річ». – Цей останній рядок поезії «Вже двацять рік...» (написана 1886 р., вперше надрукована 1887 р.) мав звучати так: «Ту рідну, руську нашу річ».

лишив нам в спадщині, буде лунати і ввійде колись і в наші курні хати. В них-то лишив він Руси і отсю жалібну потіху:

*Не плач, Нене, не плач, мила,
Не плач, чорні очи,
Ой маю ж я розмовоньку
Та допізна з ночі...*

*Ой маю ж я розмовоньку,
Ой маю ж я милу:
Висипано надо мною
Високу могилу!⁷⁹¹*

⁷⁹¹ «Не плач, Нене, не плач, мила, / Не плач, чорні очи, / Ой маю ж я розмовоньку / Та допізна з ночі...// Ой маю ж я розмовоньку, / Ой маю ж я милу: / Висипано надо мною / Високу могилу!». – П. Кирчів дещо перефразовує Федьковичеву співанку «Поклін»; в автора ця остання строфа звучить так: «Не плач, мила, не плач, серце, не плач, чорні очи, / Ой маю ж я розмовоньку аж допізна з ночі, / Ой маю ж я розмовоньку, ой маю ж я милу: / Висипано надо мною високу могилу».

ОЛЬГА ШЕВЧУКЕВИЧ

СПОГАДИ ПРО БУКОВИНСЬКОГО СОЛОВІЯ [фрагмент]

Публікується вперше за автографом, котрий зберігається у фондах Чернівецького літературно-меморіального музею Юрія Федьковича (№ 2602-0-741). Тут подаємо фрагмент, який стосується відзначення в 1934 р. у Чернівцях 100-річчя від дня народження Ю. Федьковича. Він спростовує твердження, яке побутувало досі, що в Чернівцях з огляду за заборону румунської влади пошанування ювілею письменника зовсім не відбулося.

Шевчукевич (із дому – Бажанська) Ольга Іванівна (1904–1984) – педагог, учасниця жіночого руху на Буковині, авторка рукописних (художніх та публіцистичних) творів. Донька І. Бажанського.

<...> Рік 1934-ий.

Я з сім'єю живу вже постійно в Чернівцях. Сто років з дня народження Юрія Федьковича. З самого початку року з новою, нестримною рвучкою силою – думки, спогади, могутні образи, гірським сонцем облиті веселкові картини... а все про нього...

Приходить до мене Іван Дудич⁷⁹², відомий артист українського буковинського театру. Він інсценізував 2 картини з поеми Федьковича «Дезертир». Запропонував мені перебрати роль Іванової жінки Катерини... З охотою!

792 *...Іван Дудич... – Неточність. Ідеться про Івана Дутку (1899–1940) – українського актора і режисера. Виступав у мандрівних трупах, Українському чернівецькому театрі (1918), Українському театрі (1919–1928), Українському театрі в Чернівцях (1928–1933).*

У 1933–1939 рр., тобто в час, про який мовиться у спогаді, І. Дутка був головним режисером і актором драматичної секції при товаристві «Буковинський Кобзар». До речі, серед ролей І. Дутки – Довбуш в однойменній драмі Ю. Федьковича.

І ці маленькі два образочки, цей коротенький «Лист»⁷⁹³. Ця скромна квіточка, складена з любов'ю у підніжжя нев'янучої слави великого поета мусила пробиватись крізь колючий дріт духової неволі, створеної особливими законами для придушення культурного життя «міноритарів» (меншостей) в боярській Румунії... Дістали дозвіл тільки на «естрадний концерт» з жартівливими пісеньками, танцями та монологами, які уважали сигуранцники нешкідливими. Отож – і «Лист» в додатку до програми уважали, мабуть, за гумористичний скетч.

Той пам'ятний вечір «естрадного концерту» відбувся в «Народному Домі»⁷⁹⁴ – відкрився «Листом». Відкрив його з тісної сцени Іван Дудич – організатор і душа всього і конференсьє, несподівано для присутніх – згадкою про сторічний ювілей буковинського Кобзаря.

Відкрилась сцена: нужденна хатина. Два маленькі голодні хлопчики на облупаній холодній печі дзигонять з холоду... Просять хлібця. А мати в підраній сардачині пише сумного-слізного листа до свого «Іванка-голубчика», що важкий карабін носить і цісарю служить... В другій дії Іван на шельваху⁷⁹⁵ читає другий, ще розпучливіший лист з дому від своєї дружини... Нема вже до кого додому вертатися, то й не буде кому...

Кров точиться по мармурі, а жовнір умер.

<...>

Серпень 1964.

793 ...два образочки, цей коротенький «Лист». – Ідеться про розділ «Лист» із поеми «Дезертир» і фрагмент із неї ж, що належить до розділу «Стойкар» (від слів «Прощай мене, мій Іване...»).

794 Ідеться про Український Народний дім у Чернівцях, збудований в кінці XIX ст. українською спілкою «Народний Дім». Відтоді став центром українського життя на Буковині. Керівником Народного Дому в 1934 р. був Олександр Купчанко. Знаходиться Дім на вул. Якоба фон Петровича, 2.

795 ... на шельваху... – Тобто на варті.

АРТЕМІЗІЯ ОДИНЕЦЬ

ПРО СВЯТКУВАННЯ СТОРІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ЮРІЯ АДАЛЬБЕРТОВИЧА ФЕДЬКОВИЧА

Рукопис документа, названого «Про святкування сторіччя з дня народження Юрія Адальбертовича Федьковича повідала Артемізія Георгіївна Одинець, уроджена Ганіцька, буваша учителька народної початкової румунської школи села Довгополе Сторонець-Путилівського р-ну», зберігається у фондах Чернівецького літературно-меморіального музею Юрія Федьковича (№ 2809-0-948, 0-140).

Публікується вперше.

Одинець Артемізія Георгіївна (уроджена Ганіцька) – на 20. XII. 1970 р. – колишня учителька народної початкової румунської школи с. Довгополе Сторонець-Путилівського району Чернівецької області.

Ювілею сторіччя передували зусилля передової української інтелігенції як на терені Румунії, так і самої Буковини.

У нашому Сторонець-Путилівському районі акції по відзначенню сторічної дати народження пробуджувача Буковини взяв на себе Ярослав Сірецький, студент фіз[ико]-матем[атичного] факультету Черновецького університета. До складу ювілейного комітету, пам'ятаю, входили ще: студентка філолог[ічного] факультета англійської мови Орися Щербанович та студенти Симович Ярослав, Володимир Антонюк та інші⁷⁹⁶.

⁷⁹⁶ ...Ярослав Сірецький... Орися Щербанович... Симович Ярослав... Володимир Антонюк... – Згадані особи у списках студентів Чернівецького університету 1933–1934, 1934–1935 н. р. не значаться (див.: Anurul Universității Regele Carol II din Cernăuți pe anii de studii 1933–1936. – Cernăuți, 1937). Та й університет тоді мав лише факультети теологічний, юридичний, філософсько-філологічний та науково-природничий.

Щоб випередити заходи румунської жандармерії, учасники святкування напередодні зборів 7/VIII.1934 р.⁷⁹⁷ по обіді маленькими групами спускалися з узгір'їв у Путилів.

Зв'язкові груп мали домовитися, де б можна заночувати, як без перешкод жандармерії зустріти офіційно-урочисті збори і як стати присутніми у церкві 8/VIII.1934 р. на відправленні богослужіння і панахиди на честь достойної пам'яті незабутнього у народі Юрія Федьковича.

Але тут виникла проблема, де замешкати такій кількості приїхавших людей (зверх ста?)⁷⁹⁸. Директор Путилівської школи німець Брандль категорично відмовив у притулку і ради страху юдейського сам настоятель православної

Ключем до з'ясування, хто були ті молоді ентузіасти, виявилась інформація про цю подію у статті науковця з діаспори Олександра Соколишина «Видавання творчости Осипа-Юрія Федьковича» («Визвольний шлях», 1985, № 5): «Українські студенти УА.К. «Запороже» та УА.К. «Чорноморе» влаштували прогульку до Сторонця-Путилова, де, крім релігійних відправ, улаштували величаве віче...». Отож, мабуть, таки справді йдеться про учасників Українських академічних корпорацій, що постали на початку ХХ ст. під впливом німецьких «буршеншафтів» у Чернівцях «Запороже» (1906–1940) і «Чорноморе» (1903–1940). А. Одинець вочевидь мала на увазі Богдана-Юрія Сірецького (1907–1943), студентського і громадського діяча на Буковині, гімназійного вчителя, одного із провідників українського націоналізму на Буковині, організатора й кошового Пласту на Буковині у 1930-і рр., діяча академічного товариства «Чорноморе», а також члена таємної військової молодіжної організації Українське лицарство «Залізник», заснованої в липні 1934 р., пізніше одного з керівників Південної похідної групи ОУН, знищеного німцями в Дніпропетровську в 1943 р. Відомо, що мати Б.-Ю. Сірецького Олена Сірецька була громадською діячкою, довголітньою головою харитативного товариства «Мироносиці». Оріся Щербанович брала участь у жіночому русі на Буковині, зокрема в діяльності «Жіночої громади», справді була фахівцем із англійської філології, позаяк саме на тематику модерної англійської літератури виступала з лекціями. Що ж до Ярослава Симовича, то, можливо, йдеться про родича Василя Симовича по лінії брата, Михайла Симовича, церковного і педагогічного діяча Буковини, греко-католицького священика і катехита; у 1930–1940-і рр. Михайло Симович був генеральним вікарієм для греко-католиків Буковини і Мармароцини. Володимир Антонюк належав до української академічної корпорації «Чорноморе», пізніше був учасником Південної похідної групи ОУН, знищений німцями в Миколаєві в грудні 1941 р.

797 ...напередодні зборів 7/VIII.1934 р. – Очевидно, мемуаристка помиляється з датою проведення заходу: як повідомив чернівецький націоналістичний тижневик «Самостійність» за 12 серпня 1934 р., панахиду в століття уродин Ю. Федьковича було відправлено у Сторонці-Путилові в неділю, 29 липня.

798 ...такій кількості приїхавших людей (зверх ста?). – За повідомленням часопису «Самостійність», «з дальших околиць прибуло около 30 студентів і студенток».

церкви солідаризувався йому⁷⁹⁹. Лишилося обійстя греко-католицького священика Будза⁸⁰⁰, куди нас, всіх прибувших, запросила його сестра – учителька сільської школи тов. Будз. Ця учителька виявилась активною товаришкою і свідомою шанувальницею. Завдяки її заходам, мужності і самопосвяті ця ніч була перейнята-заповнена: співами на слова «Апостола Буковини» (та Воробкевича), декламацією віршів і навіть уривків з поем «Новобранчика», «Кобилиці» і «Довбуша». У першій проявила себе молодесенька студентка Євгенія Балюк. Всі учасниці цього свята, як студентки, так і учительки із ближчих сіл були в українських (головно гуцульських мальовничих) вишивках із стрічками на голові – у одних блакитні, у других жовті. Урочистий настрій переповнив наші душі. Сама хата, де народився Поет, у ту ніч була взята румунською жандармерією під охорону, вхід туди був заборонений, так само і обійстя священика Будза (договорившись з прибувшими, що не буде проти державних демонстрацій тощо). Нагляд жандармерії, яка вимагала не так гучно співати; але відгомін свята і світло вогнища привабило багатьох відважних гуцулів і дівчат різними обхідними стежками підійти до обійстя і прийняти участь у святі. Пісні і рецитати лунали аж до ранку, ніхто не хотів лягати спати, і рано-вранці, відсвіжившись гірською кришталевою водицею Путили, ми й не спавши пішли до церкви греко-католицької, в якій відправлялося богослужіння українською мовою. Сама церква і подвір'я вщент були заповнені народом. На хори піднявся студентський мужеський хор із Черновець, а багато

799 *...настоятель православной церкви солидаризувався йому.* – Інформація суперечлива: як зазначено в часописі «Самостійність», 29 липня «в православній церкві [Путилова] правили Службу Божу і панахиду оо. Шпитко, Колотило Н. і Горгіца рівно ж [як у греко-католицькій церкві] в супроводі студентського хору». Однак ця панахида в умовах румунської окупації краю відправлялась, очевидно, румунською мовою.

800 *...греко-католицького священика Будза.* – За даними Державного архіву Івано-Франківської обл. (ДАІФО). – Ф. 504 (Станіславівська консисторія). – Оп. 1. – Спр. 330 г. «Метрики священиків всього кліру Станіславівської єпархії». – С. 310–311, о. Микола Будз 1899 року народження, уродженець Путилова, закінчив гімназію у Вижниці та теологічні студії в Семигороді, від 8. VIII. 1930 до 30. X. 1940 служив у Путилові. Тоді ж, 1940 р., виїхав до Риму, переслідований більшовиками. З'ясуванням цих відомостей упорядниця завдячує релігієзнавцю п. Андрієві Яремчуку.

хористів-добровольців розмістились поміж путилівськими парафіянами. Отець Будз з піднесенням правив службу Божу, хор гучно співав. Кругом церкви поміж людьми стояла жандармерія (посилена яблоницькою та селятинською⁸⁰¹) і не пускали ще більше людей, що збігались зі всіх сторін до церкви. Однак не перебили відправи у церкві.

Жінки і дівчата вистроїлись у два ряди посеред церкви, оставивши між рядами вигідний прохід до вівтаря. Великий збір людей, що стояв у церкві і подвір'ї, охопив екзальтований настрій; як місцеві, так і приїжджі зображали дуже колоритну картину на фоні старої архітектури церкви.

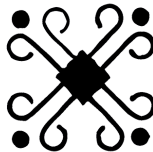
Священик Будз після панахиди схвалив студентську ініціативу, відрекомендував прибувших і ціль прибуття та виголосив патріотичну промову на честь Поета.

По закінченню церковної відправи жандармерія не дозволила гостям лишатись у Путилі навіть на обід і наказала якнайшвидше малими групами облишити Путилів, не роблячи демонстрацій. А місцевому населенню теж було заборонено гуртуватись-розмовляти.

(Примічення: по суті треба було по православному обрядові відсвяткувати у православної церкві; але в ті часи у всіх православних церквах Буковини відправлялося на румунській мові; а у всіх греко-католицьких (яких була значно менша кількість) відправлялось на українській мові. У той знаменний день 8/VIII.1934 р. майже порожні церкви православні того р[айон]у були, тому що всі ходячі зібрались у Путилів).

20. / XII. 1970 р.

А. Одинець

801 ...посилена яблоницькою та селятинською... – Тобто сіл Яблониця Вижницького й Селятин Радівецького повітів.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

(без урахування імені Федькович Юрій /
Гординський де Федькович Осип Домінік)

А

А. А. 6, 288
Августак 159, 188
Авербах (Ауербах), Бертольд 115
Агапі Грігорій
(див.: Дашкевич, Іван)
Адамко (пан) 4, 187
Айвас, Г.
141, 156, 181, 182, 184, 212
Айвелінг (Ейвелінг), Теодозій
39, 209, 211
Акоста, Уріель 252
Альт, Вільгельм 207
Андибер, Ганджа (Ганжа) 110
Андрієвич, Василь 131
Антонюк, Володимир 300, 301
Аппель, Осип 159, 251
Арабажин, Костянтин 263, 264

Б

Бажанський, Іван
5, 269, 270, 289, 298
Бальзак, Оноре, де 30, 225
Балюк, Євгенія 302
Баранецький 251
Барвінський, Олександр 5, 24,
63, 93, 94, 97, 146, 242, 243
Барвінський, Осип 94
Белей, Іван 239

Бем 184
Бендела, Теофіль 207
Бенделя (капітан) 136
Бернштейн, М. Д. 203
Білінкевич, Микола 213
Білінкевич (пані) 4, 187, 190
Білозерський, Василь 108
Білоус, Михайло 215
Богатирець, Касіян
5, 14, 33, 272, 275,
276, 281, 282, 285, 287
Бодальов, Олексій 26
Бредемаєр (аптекарь) 56, 251
Борковський, Олександр 94
Боярський, Омелян 198
Брандль 301
Бранкованіца 145, 151
Брик, Іван 167
Бріцина, О. 40, 86
Брокгауз, Фрідріх Арнольд
204, 263
Будз (учителька) 302
Будз, Микола 302, 303
Бурлака, Галина 2
Бучинський, Мелітон
3, 13, 17, 18, 21, 88, 92, 93, 95,
96, 100–104, 106, 108, 110,
113–115, 217, 223

В

- Василяшко, Іван 6, 33, 289, 292
 Варапучинський, Йосиф 264
 Вахнянин, Анатоль 115, 116
 Вацлав з Олеська 66
 Ваць, Юрій 207
 Вейнінгер, Отто 23
 Величковський, Іван 56
 Величковський, Паїсій 56
 Венглінський, Лев 67
 Верхратський, Іван 5, 13,
 16, 18, 22, 23, 28, 221–224
 Винар, В. 187
 Вислобоцький-Зборівський
 Василь (псевдонім
 Вислобоцького Юрія) 66
 Витошинський, Сильвестр 175
 Вишневецька, Н. О. 203
 Вільд-молодший, Кароль 67
 Вільд-старший, Кароль 67
 Вільмар, Август-Фрідріх 57
 Віржба 142
 Віцега, Юрій (Георгій) 213
 Влад, Олександр 213
 Вовчок Марко (Маркович, Марія)
 108, 202, 296
 Войнич, Етель Ліліан 225
 Володимир Великий
 (Владимир Великий) 283
 Вольф, Стефан 207
 Волянська, Анна 89, 139, 166, 167
 Волянська, Павліна 96, 138, 159
 Волянський, Василь 4, 12, 14,
 37, 38, 88, 89, 92, 93, 97, 109, 111,
 113, 139, 162, 165–169, 175
 Волянський, Михайло 138, 175
 Волянський, Олександр
 37, 89, 138, 139, 163, 166
 Воробкевич, Ісидор (Ізидор, Сидір)
 3, 5, 14, 16, 18, 24, 74, 76, 217,

242, 243, 258, 268, 274, 277,
 281, 283–287, 302

Воронка 179

Г

- Габсбурги 276
 Газнер 208
 Газюк (Гасюк), Дмитро 80, 119
 Гайдн, Франц Йозеф 69, 127
 Гайне, Генріх 177
 Гакман, Євген 152, 192, 194
 Галіп, Теодот 10, 13, 28, 31, 83
 Ганицька, Анна
 (див.: Гординська, Анна)
 Ганицька, Марія
 (див.: Дияконович, Марія)
 Ганицький, Іван 39, 148,
 157, 158, 161, 212, 250
 Ганицький, Юрій (Георгій)
 4, 12, 14, 39, 118, 119,
 148, 156, 160, 161
 Ганицькі (рід) 254, 258
 Ганкевич, Володимир 93
 Ганкевич, Григорій 286
 Ганкевич, Клим 5, 244, 245
 Гарбесгаймер, Валентин 212, 213
 Гарібальді, Джузеппе 252
 Гасюк, Дмитро
 4, 78, 118, 119, 152, 192, 194
 Геличинський 280
 Герасимович (Герасимович),
 Іван 43, 119, 120,
 124, 126, 133, 148
 Герлічка 173
 Гімен, Василь 39
 Гінзбург, Лідія 18, 19, 27, 32
 Гладилович, Дем'ян 94
 Глассер, Вільям 31
 Глібовицький (Глібовецький),
 Іван 215, 217
 Голинський 251

Головата, Л. 244
Головацький, Іван 66
Горбаль, Кость
12, 20, 44, 62–69, 72, 114,
116, 117, 146, 172, 180, 252
Гординська (в заміжжі
Жураковська), Текля
(див.: Жураковська, Текля)
Гординська (з дому Ганицька,
у першому шлюбі –
Дашкевич), Анна
39, 44, 45, 134, 136, 143, 146,
153, 164, 169, 249, 258
Гординська, Марія 251
Гординська, Павліна 45, 47, 249
Гординська, Тереза 251
Гординський де Федькович,
Адальберт Адольф
(Городинчук)
20, 37, 44, 45, 52, 54, 58,
70–72, 89, 134, 135, 139, 142,
144–146, 163–169, 172, 179,
185, 250, 258, 294
Гординський де Федькович,
Осип (брат Адальберта
Гординського) 71, 250
Гординський де Федькович,
Панкратій Ізидор Любин 249
Гординський де Федькович,
Андрій 71
Гординські (рід) 15, 26, 71, 294
Гордійчук, Юрій 3, 78, 151, 153
Григорієвич Григорій
(див.: Цеглинський, Григорій)
Григоряк, Штефан 284
Грифцов, Борис 30
Губріх, Анна 4, 12, 14, 118,
119, 137, 150, 156, 159, 160
Губріх, Іда 137, 160
Губріх, Кароль 137, 160
Губріх, Марія 137, 160

Губріх, Оттон 137, 160
Губріх (начальник повіту)
119, 137, 156, 180
Губріх (староста) 137, 159
Губріхи (родина) 160
Гуденоси (рід) 161
Гудима, Дмитро 3, 13, 31, 83
Гуцков, Карл 252

Г

Гарас (див.: Дьюлітштурм,
Вінценз Ґарейс фон)
Гергард, В. 64
Ґете, Йоганн Вольфганг
13, 26, 50
Горган, Онисим 176
Ґоффман, Ґеорг (Жорж) 224
Ґуденус 140
Ґушкевич, Ігнатій 140, 224

Д

Дашкевич, Анна
(див.: Гординська, Анна)
Дашкевич (Дашкевичівна)
Марія 134
Дашкевич, Іван
46, 61, 134, 145, 249, 250
Дашкевич, Марія 146
Дашкевич, Микола (Николай)
45, 134, 249
Дашкевич, Олександра (див.:
Теодорович, Олександра)
Дедерчук, Юрій 95
Дем'ян, Григорій 40, 86
Джурджован, Г.
134, 141, 161, 181, 182, 184
Дяконович, Юлія 149, 150
Дяконович (із дому Ганицька),
Марія 254, 158
Дідицький, Богдан 3, 66, 69, 74,
112, 128, 223, 225, 226

Дмитренко, В. 274
 Добош (див.: Довбуш Олекса)
 Добрий Александр
 52, 241, 255, 258
 Добржанський, Олександр 187
 Доброграєва, Олена 263
 Довбуш, Олекса
 42, 75, 76, 95, 177, 243, 284, 299
 Довжинок 40, 86
 Долинський 96
 Домбчанський 53
 Дорошенко, Петро 108
 Драгоманов, Михайло 5, 9, 11,
 16, 18, 21, 33, 101, 106, 111, 203,
 224, 225, 229–231, 240, 278
 Драгоманови (подружжя) 22, 231
 Драгінда, Василика
 4, 14, 31, 118, 126, 127, 131
 Дребот 52
 Дрогтя, Іван 208
 Дука, Костянтин 181
 Дутка, Іван 298
 Дутчак (Дучак), Михайло
 79, 283, 288
 Дьоулітштурм, Вінценз
 Гарейс, фон 84, 85

Е

Енцінгер, Клеменс 249
 Ейвілінг (див.: Айвілінг)

Є

Єдлінська, Х. 263, 264
 Єнкнер, Іван 207
 Єренфелд, М. 268

Ж

Жураковська (з дому
 Гординська), Текля 71, 166
 Жегота, Паулі 64, 66

З

Забужко, Оксана 276
 Завадюк, Василь 131
 Заведінський 183
 Загул, Дмитро 131
 Зайдль, Йоганн Габріель 69, 127
 Заклинський, Богдан 120
 Заклинський, Зеновій 120
 Заклинський, Корнило 120
 Заклинський, Роман
 3, 4, 8, 10, 12–14, 28, 31–34,
 44, 78, 88, 92, 95, 100–102,
 106, 109, 110, 113–115, 118,
 120, 122, 127–129, 131, 137,
 139, 145, 146, 148, 149, 163,
 164, 171, 175–178, 189, 192,
 194, 195, 249, 258, 293
 Заклинський, Ростислав (Славо)
 120
 Заревич, Теодор 75
 Заревич, Федір 155
 Заремба, Онуфрій 213
 Заячківський, Тит 94, 173, 249
 Зборай, Емерик 171, 245
 Зеленюк, І. С. 272, 280, 282
 Зеров, Микола 29
 Зибачинський, Іван 208

І

Івасюк (п. Івасюкова, з дому Кунц)
 262, 265
 Івасюк, Василь 5, 13, 25, 34, 262, 263
 Івасюк, Микола 262
 Івашків, Василь 2
 Ільницька, Л. 244
 Ілясієвич, Василь 208
 Ісopesкул, Дмитро 207

Й

Йозифович, Петро 4, 191, 192

К

- Кадещук, Георгій 213
Кайндль, Раймунд Фрідріх
30, 119, 156
Калужняцький, Омелян 115
Кампе, Юліус 204
Кантемір, Григорій
(Юрій, Георгій) 4, 12, 14,
27, 30, 39, 45, 100, 118, 133,
136, 139–141, 143, 156–159,
161, 166, 173, 179, 249
Кантемір (із дому Ганицька),
Олена 139, 166
Кардін, В. 17
Кармелюк, Устим 264
Каспшицький, Іван 4, 187
Квітка-Основ'яненко (Квітка),
Григорій 108, 202, 274, 287
Квятковський, Фердинанд 155
Кейван 176
Кельнер 252
Кирилович, Лев 216, 217
Кирстюк, Іван
178, 179, 181, 183, 184, 186
Кирчів, Павло 3, 6, 88, 89,
112, 113, 223, 293, 294, 297
Клим, Ілько 4, 34, 192–194
Климкович, Ксенофонт
75, 154, 155
Клявзер, Генрик 208
Кобилиця, Лукіян (Лук'ян) 40–
42, 61, 95, 96, 133, 136, 181, 196
Кобилянська, Ольга 257, 274, 284
Кобилянський, Антін 3, 12,
13, 18, 20, 62, 65–70, 73, 74,
127–129, 136, 239, 252
Кобринський, Йосафат 175
Ковалець, Лідія 2, 3, 32, 187
Ковальський, Василь 288
Козак, Євгеній 146, 148, 150, 292
Колаковський, Н. 268
Колесса, Олександр
4, 10, 12, 16, 26, 28, 30,
31, 37, 43, 44, 49, 50, 52,
101, 102, 146, 150, 156–163,
179, 186, 215, 258
Колесса, Філарет 2
Колотило, Дьордій 130
Колотило, Н. 302
Кониський, Олександр
5, 11, 34, 99, 238, 239
Коржинський 96
Коритовська (пані) 4, 187, 190
Корніцький, Ігнатій 207
Косован (Коссован), Іван
44, 72, 172, 179, 180
Косташик, Адам 133
Костомаров, Микола 108
Костьов (Костевъ) 76, 77
Котта, Б. А. 204
Котляревський, Іван 108, 274
Коцовський, Володимир 252
Коцюбинська, Михайлина 7
Кошут, Лайош 95, 96
Крилатий, Іван 149, 176, 213
Кроподра, М. 94
Крушельницький, Антін 275
Кудерна, Густав 4, 12, 14, 15,
26, 27, 43, 118, 144, 148, 157,
159, 161, 178, 179, 184
Кузь, Гнат
4, 14, 31, 32, 118, 120, 123
Куліш, Пантелеймон
67, 99, 106, 115
Кулішева (Білозерська-Куліш, О.)
108
Куницький, Касіян 94
Купчанко (жандарм) 134
Купчанко, Олександр 299
Куриш 148
Кушнір, Федір 137

Л

- Лаврівський, Володимир
4, 187, 189
- Лаврівський (Лавровський),
Юліан 155, 188, 189, 222,
226, 227, 234
- Ласло-Куцюк, Магдалина 9
- Левицький, Володимир
(псевдонім Василь Лукич)
3, 12, 62, 156
- Левицький, Остап
4, 18, 23, 118, 119, 154
- Левіцький, Іван 3, 4, 12, 13, 15, 28,
37, 51, 53, 171, 175, 177, 178, 249
- Левіцький, Омелян 167
- Лелітка 162
- Лепкий, Микола 94
- Лисенко, В. В. 9
- Лисенко, Микола 277, 281
- Лівчак (Ливчак), Йосип 154
- Лігоцький, Франц 179
- Лімбергер, Іван 208
- Ліст, Ференц 225
- Літинський 237
- Логотетті (рід) 161
- Лукаш (дяк) 250
- Лукашевич, Лонгін (Лонгін)
63–65, 93
- Лукевич, Микола 213
- Луценюк (депутат) 95
- Лукич Василь
(див.: Левицький, Володимир)
- Лукіянович, Денис 13, 161, 179, 184
- Лук'янюк, Корній 187

М

- Маковей, Осип 4, 7, 8, 11, 13,
14, 44, 46, 55–57, 70, 71, 74,
137, 157, 177, 179, 187, 189,
191, 198–200, 227, 230, 239,
240, 245, 250–252, 259, 277

- Маковецький, Леон
4, 14, 118, 131, 213
- Маковійчук (Хороцован), Кость
4, 12, 28, 156, 157, 161, 162
- Максимович, Михайло 9, 67
- Марек, Осип 207, 217
- Маріянко 251
- Маркевич, Микола 67
- Маркевич (вірменин) 96
- Марків, Теодор 4, 187, 189
- Марошані, Емілія 51, 64, 68, 136
- Марошані (мати Е. Марошані)
67, 68
- Мафтин, Наталя 2
- Машталір, Михайло 236
- Мельник, Катря 263
- Мельник, Михайло 284
- Мельничук, Богдан 187
- Мендель, Й. 177
- Миткевич, Іван 208
- Михаляк, Максим 94
- Мишанич, Степан 40, 86, 201, 202
- Міклошич, Франц 106
- Мілер, Бернгард 174
- Мірбах Райнфельд, Франц, фон
207
- Міцкевич, Адам 224
- Молдаван 127
- Музичка, Андрій 201

Н

- Навроцький, Володимир 93
- Нарівняк, Семен 31, 198, 199, 201
- Нечай 92, 114
- Нечуй-Левицький, Іван
108, 202, 245
- Никорович, Григорій 206, 217
- Никорович, Корнелій 39
- Нікіфорян (Нікифорян,
Никифорян) (Дашкевич,
Чернявська), Катерина
4, 118, 119, 142, 149, 163, 166

Нікіфорян, Дмитро
4, 12–14, 119, 142, 163, 169
Нойбауер (Нойбавер, Нейбавер),
Ернст Рудольф 11, 67, 68, 85

О

Огоновський, Олександр 94
Огоновський, Омелян
189, 190, 245
Огоновський, Юзеф (Юзьо,
Юзько, Юзеф, Осип)
4, 12, 28, 52, 119, 153,
156–158, 160–162, 169,
180, 259, 293
Одинець, Артемізія
6, 32–34, 300, 301, 303
Орбан-Лембрик, Лідія 22, 29
Оробко, Юзеф 39
Осадца, Михайло 106
Осташик, Яків
4, 14, 31, 118, 120, 121, 123
Острозький (Острожский),
Костянтин 108

П

П. Я. 4, 163, 169
Павлик, Михайло 278
Павликевич 296
Павлюк Касіян 5, 272
Партицький, Омелян
100, 104, 106, 108, 115
Парфанович, Олександр 130
Паскаль, Блез 23
Пентюк, Олекса
4, 12, 28, 156, 157, 162
Пенюк, Зіновія 30
Песьль 140
Петрович, Якоб, фон 179, 299
Пилипко, Василина 153
Пилипко, Марія 153
Пилипчук, Ростислав 274
Пирогов, Микола 263

Пігуляк, Єротей 283, 286
Пігуляк, Юстин 283
Пінчук, Степан 245
Плетня, Матвій 167
Повшек, Іван 4, 31, 198
Пономаренко, М. 244
Попович (із дому Ганіцька),
Вікторія 254
Попович, Евзебій 208
Попович, Климентина 198
Попович, Константин 207
Попович, Олександр (псевдонім
Rudolf Oskar Waldburg)
39, 253
Попович, Омелян 4, 5, 14, 18,
24, 25, 39, 118, 119, 139, 149,
206, 253, 256, 257, 259–261
Продан, Василь 137, 149
Пулюй, Іван 115
Пушкін, Александр 64, 286
Пшеничний, Євген 244

Р

Равель, Моріс 225
Раквич, Альберт 208
Рашід (Рашид), Гарун, аль 110, 111
Ревакович, Тит
3–5, 8, 10, 24, 61, 70, 88, 94,
112, 145, 190, 191, 247–252
Реомюр, Рене Антуан Фершо, де
284
Розбіцький, Никифор 202
Романець, Олекса 193
Романченко, І. С. 9
Ромашкан, Михайло
44, 140, 141, 182, 184
Роткель, Рудольф
3, 11, 15, 18, 19, 55, 238, 251
Ротт 258
Рубаний, Яків 140, 161
Рутковський (Рудковський),
Вінкентій 134

С

- Савицький, Микола 5, 272, 277
 Савчин, Михайло 3, 34, 86
 Самійленко, Володимир 263
 Сартр, Жан Поль 225
 Свидницький, Анатоль 234
 Семака, Євгеній 283, 291, 292
 Семанюк, Юрій
 3, 4, 13, 27, 34, 88, 89, 108,
 109, 112, 195, 201
 Семанюк, Іван (псевдонім
 Марко Черемшина)
 4, 13, 88, 108, 109, 201, 202
 Семанюк, Наталя 201
 Симович, Ярослав 300, 301
 Сімович, Василь 167, 301
 Сімович, Михайло 301
 Сірецька Олена 301
 Сірецький, Ярослав 300, 301
 Січинський, Андрій 93
 Скраба, Юрій 4, 31, 118, 119, 150
 Слюсарчук, Антін 95, 96, 100, 108
 Слюсарчук, Олекса 3, 13, 27, 88,
 89, 92, 95–97, 111, 113, 223
 Слюсарчуки (рід) 95
 Смаль-Стоцький, Степан 3, 5,
 8, 11, 18, 24, 33, 55, 58, 61, 71,
 157, 229–231, 246, 256, 259,
 264, 265, 270, 273, 274, 283
 Соколишин, Олександр 301
 Стефан III Великий 98
 Стефаник, Василь
 2, 146, 201, 202, 244
 Стефюк (Штеф'юк) 121
 Стирча, Євген 207
 Студинський, Кирило 263, 264
 Суханек, Адальберт 179
 Сучавський Іван 167
 Сушкевич, Корнило 94, 114
 Сушкевич, Петро 114

Т

- Танячкєвич, Данило
 89, 90, 154, 180
 Тегнер, Есайас 101, 191
 Теодорович (з дому Дашкєвич),
 Олександра 249
 Терлецький (ресціпєнт) 184
 Терлецький, Остап
 4, 100, 111, 114, 115, 189, 203
 Тимінський, Іван 5, 6, 24, 33,
 53, 145, 248, 255, 256, 258,
 259, 267, 268, 289, 291
 Тимінські (подружжя) 247
 Тимкович, Петро
 4, 14, 118, 120, 121, 213
 Ткач 96
 Толстой, Лев 9
 Томович 143
 Томюк, Никон 48, 147
 Туркевич, Марія 4, 118, 119,
 153

У

- Українка Леся 29
 Устянянович, Микола 108, 277

Ф

- Фехнер, Осип 207
 Фідіппі 160
 Флондори (рід) 161
 Фляш 262
 Фошка, Власій 137, 140, 161
 Франкл, Віктор 7
 Франко, Іван 2, 4, 10, 13, 16, 18,
 20, 23, 28, 120, 145, 157, 189,
 203, 221, 224, 226, 245, 255,
 260, 265, 270, 275, 278, 293
 Франц Йосиф I 123, 225
 Фріденталь, Фелікс Піно, фон 192

Х

- Хмелівський, Гнат 4, 12, 163
Хмельницький, Богдан 108
Худик, Михайло 3, 34, 40

Ц

- Цамблак, Григорій 56
Цеглинський, Григорій (псевдонім
Григорій Григорієвич)
5, 10, 227, 237, 275
Целевич, Юліан 115
Цукер 132, 159, 209, 212
Цурканович, Олександр 213
Цурковський, Євстахій
5, 10, 223, 232, 237
Цурковський, Ігнатій 95

Ч

- Чацький, Тадеуш 89, 93, 163
Черемшина Марко
(див.: Семанюк, Іван)
Чернюк, Данило 3, 78, 80
Чернявський, Олекса
96, 119, 143, 166, 278
Чернявська, Катерина
(див.: Нікіфорян, Катерина)
Чищаківський 140
Чокке, Генріх 255, 296
Чорна, Н. І. 203
Чорней, Василь 81
Чунтуляк (землемір) 56
Чучко, Валерія 4, 33, 34, 196
Чучко (Грамаджора, Юзиха) 48
Чучко, Пантела 4, 12, 14, 28, 30,
31, 118, 119, 150, 156, 157, 162

Ш

- Шафарик, Павел Йосиф 63
Шашкевич, Володимир 75, 94, 154
Шашкевич, Маркіян 296
Швейка, Янко 130, 131

- Шевченко, Тарас
2, 5, 6, 9–11, 28, 33, 63, 64, 66,
67, 69, 74, 75, 93, 94, 101, 107,
108, 154, 156, 187, 190, 206,
207, 224, 225, 231, 233, 238,
239, 246, 250, 256, 257, 261,
267, 281, 293, 295, 296
Шевчукевич, Ольга
5, 33, 34, 270, 271, 289, 298
Шийковський В. А. 224
Шиллер, Йоганн Кристоф
Фрідріх 174
Шкромеда 93
Шнекенбюргер, Макс 69, 177
Шопенгауер (Шопенгавер),
Артур 245
Шпитко 302
Штокера 141
Шуселька (Шузелька), Франц
103, 104, 106, 107

Щ

- Щербанович, Орися 300, 301
Щербановський, Костянтин
121, 211–213
Щурат, Василь 5, 244

Я

- Яківчук, Авксентій 196
Якубович, Євген 274
Яноші (рід) 161
Яремчук, Андрій 302
Ясеницький (Ясеницький-
Корнич), Володимир 94
Яців, Микола 187
Яценко, Антон 5, 272, 280, 282

A

Appel (*див.: Апель*)

B

Buczynski, Melition
(*див.: Бучинський, Мелітон*)

D

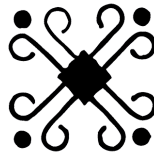
Döllitzsturm Vincenz Garreis von
(*див.: Дьоулітштурм,
Вінценз Гарейс, фон*)

P

Poesl (*див.: Песль*)
Puschkin
(*див.: Пушкін, Александр*)

S

Schopenhauer
(*див.: Шопенгауер, Артур*)
Schevschenko
(*див.: Шевченко, Тарас*)

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Австрія 47, 81, 141, 145, 183,
225, 230, 238, 251, 260
Австро-Угорщина 276
Айзенав (див.: Прісака)
Александрдорф 212
Америка 74
Ардяль (див.: Семигород)
Афіни 160

Б

Баварія 224
Багдад 11
Банилів 31, 118, 120–122,
126, 131, 209
Берегомет (Бергомет) 182, 209
Бережани 65, 71
Березів 95
Берлін 57
Бескиди 276
Биківня 262
Біла Криниця 285
Біла Ріка (Біла Річка) 81
Білі Ослави 96
Бояни 149
Брідок 31, 83
Броди 115
Брустури 96
Буг 276
Буковина 2, 3, 5, 14, 27, 28, 37,
38, 40, 43, 45, 57, 70, 78, 72,
76, 79, 92, 94, 96, 97, 99, 102,

119, 120, 131, 137, 149, 152,
166, 173, 178, 181, 191, 192,
194, 196, 206, 213, 215, 239,
245, 247–249, 253, 257–260,
267–269, 271–280, 282, 283,
285, 286, 288, 290, 293, 296,
298–301

Бухарест 9

В

Василів 131
Васловівці 192
Вашківецький повіт 118
Вашківці (Вашківці-над-
Черемошем) 14, 43, 118,
120, 121, 134, 209, 210
Великополе 11
Веренчанка 40
Верона 81, 124
Верховина 201
Верховинський район 81, 90, 175
Виженка 193
Вижницький повіт 39, 40, 47,
78, 79, 89, 106, 118–121, 137,
156, 161, 163, 169, 182, 185,
192, 207–209, 303
Вижницький район 193, 285
Вижниця 110, 111, 121, 130–
134, 147, 161, 169, 173, 184,
191, 202, 206, 209, 213, 249,
271, 274, 284, 302
Вилавче 130

Винники 133
Відень 66, 74, 88, 102–106, 108,
115, 116, 119, 123, 133, 136,
138, 155, 156, 165, 175, 176,
193, 196, 217, 263, 273, 276,
283, 287
Волощина 98, 99
Ворохта 95

Г

Галичина 27, 38, 40, 43, 57, 59,
66, 88, 92, 96, 99, 101, 102,
105, 108, 116, 120, 134, 138,
142, 166, 171, 178, 229, 235,
263, 273, 278
Гамбург 204
Глибока 71, 166
Глибоцький район 285
Говерла 95, 96
Гординя 58
Гореча 260, 286
Греція 160
Гура-Гумора 96
Гуцулія (Буковинська Гуцулія,
Гуцульщина) 28, 30, 40,
181, 229, 253, 254, 271
Гущанка (Гущанки) 37, 171, 176

Г

Горган-Явірник (Горгана) 95

Д

Димка 274
Дихтинець (Дехтинець, Дихтинець,
Дихтинці путилівські) 39,
96, 118, 140, 142, 153, 157,
166, 173, 209, 249, 253
Діссельдорф (Дюссельдорф) 57
Дмитровичі 232
Дніпро 276
Дністер 258, 276
Добромірка 37, 171

Довгопільський окіл 47, 161, 181
Довгополи (Довгополе,
Довгопілля) 39, 47, 135, 300
Дорошівці 271
Дунай 243

Є

Європа 238

Ж

Жаб'є Долішне (Жаб'є)
96, 201, 230
Женева 11, 229, 278, 279
Жидачів 251

З

Завадка 92, 114
Закарпаття 96, 120
Заліщики 198, 199
Заставна 79, 187, 271, 288
Заставнівський повіт 83
Заставнівський район 40, 269
Заставнівщина 258
Збараський повіт 37, 171,
Зібенбірг (див.: Семигород)

І

Івано-Франківська область
81, 88, 90, 96, 138,
175, 201, 258, 302
Івано-Франківськ
(див.: Станіславів, Станіслав)
Івано-Франківщина
(див.: Станіславівщина)
Іспас 14, 118, 131, 132, 140, 209
Італія 47, 68, 79, 80, 86, 124, 127,
145, 238

К

Карпати (Карпатські гори)
59, 239, 269, 271
Касано 68

Кастенедоло (муніципалітет)
187, 251, 252
Кведлінбург 57
Кезді-Вашаргель
(Кезді Вашаргей)
(див.: Тиргу-Секуєск)
Київ 35, 229, 230, 241, 262, 263, 295
Кимполунзький (Кімполунгський)
округ (Кимполунг)
47, 161, 181, 208
Киселиці (Кисилиці)
39, 46, 78, 80, 119, 148,
151, 152, 157, 194, 250
Кіцманський (Кіцманецький)
повіт 83, 131
Кіцманщина 270
Кіцмань 206, 208
Кіш Васаргелі (див.: Тиргу-Секуєск)
Ключів Великий 89
Кобаки 88, 109, 201
Ковасна (повіт) 124
Кознеска (Кознеско) 95
Коломийський повіт 95
Коломийський район 175
Коломийщина 89
Коломия 94, 95, 100, 104, 105,
108, 111, 164, 175, 203, 204, 215
Конятин 39, 96, 100
Конятинський верх 204
Коросне 188
Косарал (острів) 281
Косів 96
Косівський повіт 88, 90, 109, 201
Косівський район 138
Кострич 96
Краків 74, 278
Красноіль (Красноілів) 175
Криворівня 96
Кути 95, 100, 142

Л

Ленінград 26
Ленківці 278
Липовани 285
Липськ (Лейпциг) 64, 204
Ломбардія 251
Лужани 270
Лукавець (Лукавец)
121, 140, 209, 211-213
Львів 7, 9, 11, 13, 16, 21, 33-35,
37, 39, 43, 44, 46, 53, 55, 60,
65, 66-71, 73-75, 79, 80, 88,
93-95, 99-101, 104, 116, 117,
119, 133, 136, 137, 154-157,
161-163, 171, 174, 177, 179,
185, 187-189, 191, 198, 199,
203, 205, 207, 215, 217, 219,
221-227, 230, 231-234,
236-240, 243-247, 250-253,
255, 256, 258, 262-264, 267,
293, 295, 296
Львівська область 86
Львівщина 11, 108, 188
Люча 95

М

Маджента 125, 126
Максимівка 171
Мамаївці 278
Марафон (Маратон) 160
Мареничі 194
Мармарощина 301
Марош Васаргелі (Марош-
Васаргель, Марош-Вашаргелі,
Марош-Вашаргель)
(див.: Тиргу-Муреш)
Мигове (Мігова) 121, 143, 209
Миколаїв 301
Микуличин 95
Михальча 127, 143

Мишин 175
 Мілієве (Милієве) 130, 131
 Молдова (Молдава, Молдавія)
 11, 45, 55–61, 98, 135, 145,
 157, 165, 178, 179, 181, 188,
 208, 238, 250, 293
 Москва 17, 23
 Мосорівка 258
 Муреш 122

Н

Наддніпрянина 25
 Настасів 10, 232, 237
 Німеччина
 57, 59, 177, 205, 276, 279
 Німчиць 133
 Новоселицький район 278
 Новосілка (Новосілка Костюкова,
 Новосілка-Костюкова)
 31, 198, 199
 Новосілка Черноколинська 199
 Новосілка Язловецька 199
 Нямц (див.: Тиргу-Нямц)
 Нямц (повіт) 56, 60

О

Отинія 100

П

Париж 30
 Перемишль 62, 287
 Перемишлянський повіт 188
 Петербург (див.: Санкт-
 Петербург)
 Петраші 194
 Південна Буковина 11, 96, 191
 Північна Італія 81
 Підгір'я галицьке 109
 Підзахаричі (Підзахарич,
 Підзахаре) 133, 137
 Пістинь 96

Плоска (Плоска
 путилівська) 40, 96
 Поділля (історичний регіон)
 258, 263
 Правобережна Україна 9
 Прага 74, 246,
 Прісака 208
 Прошова 264
 Пруссія (Пруси) 57
 Прут 276, 287
 Пустомитівський район 232
 Путила 40
 Путилів (місцевість) 96
 Путилівка (Путилка; річка) 96,
 190, 302
 Путилів-Сторонець
 (див.: Сторонець-Путилів)
 Путильський район 47
 Путильщина
 (Путилівщина) 37, 38, 109,
 133, 135, 141, 142, 149, 152,
 167, 175, 277
 П'ятра-Нямц 60

Р

Радівецький повіт 303
 Радівці 11, 178, 208
 Раранча (див.: Рідківці)
 Рейн 69
 Рим 302
 Рідківці 278
 Рогізна 278
 Розтоки Буковинські (Розтоки)
 12, 37, 39, 45, 89, 96, 109, 118,
 119, 133, 135, 138, 139, 142,
 143, 157, 158, 163, 166, 168,
 209, 211, 252, 256, 278, 279, 284
 Рокита 95
 Роман 56
 Росія 223, 273, 285,
 Роша 285

Румунія 11, 46, 56, 60, 83, 145,
165, 167, 299, 300
Русь 76, 100, 177, 276, 278, 281,
283, 284, 285, 287, 297
Руський Банилів (див.: Банилів)
Русько-Кимполунзький округ
(див.: Кимполунзький округ)

С

Садгора (Садагура) 247, 278
Самбір 71, 250
Самбірщина 58
Санкт-Петербург 76, 239, 245
Сардинія 251
Селиські 134
Селятин 303
Семигород (Ардял, Зібенбірґ,
Симбірки, Трансильванія)
69, 83, 122, 124, 127, 145
Септ.-Санкт. Ѓорґей 83
Сербія 58
Серґії (Серґіїв, Серґії-
Путилів) 12, 39, 40, 119,
137, 138, 149, 153, 156, 158,
184, 249, 253, 254, 258
Серет 191, 192, 206, 208
Серетський повіт 285
Симбірки (див.: Семигород)
Сколівський район 86
Сольферіно 81
Станіславів (Станіслав)
(тепер Івано-
Франківськ) 37, 62, 65, 88,
89, 93, 95, 100, 126, 163, 258,
278
Станіславівщина (тепер Івано-
Франківщина) 88, 134, 201
Сторожинець
53, 179, 208, 226, 227
Сторонець-Путилів (Сторонець,
Путилів) 12, 13, 21, 27,

28, 34, 37, 38, 43, 45–48,
51–53, 78, 90, 93, 94, 96, 98,
99, 103, 106, 109, 111, 118,
119, 123, 124, 126, 134–137,
140, 144, 147, 148, 152, 153,
156–158, 161, 162, 164–166,
169, 171–173, 176, 178–180,
182, 185, 188, 191, 192, 194,
196, 199–203, 208, 209, 211,
227, 229–231, 241, 244, 249,
251–253, 255, 258, 259, 278,
284, 288, 293, 294, 301–303
Сторонець-Путилівський район
300
Стрий 252
Сучава (Сочава) 57, 167, 208
Сучавський повіт 167, 285
Сфинту-Ґеорґе 83
Сян 276

Т

Татарів 95
Тернопіль 65, 104, 171, 278
Тернопільський повіт 232
Тернопільський район 264
Тернопільщина 10, 37, 171
Тирґу-Нямц
46, 55–61, 165, 251, 293
Тирґу-Муреш 83, 122, 124
Тирґу-Секуєск 124, 127, 129
Тиса 276
Тисмениця 62
Товмач 108
Топорівці 278
Тораки 119, 153, 182, 194
Трансильванія
(див.: Семигород)
Тухля 86
Тюдів (Тюдев) 96, 97, 138, 175

У

Угорщина (Угри) 83, 96, 177,
Україна
2, 98, 106, 115, 190, 224, 239,
265, 267, 273, 278, 290, 295
Усть-Путилів (Усте Путили) 96

Ф

Фаврески 95
Ферескуля (див.: Черемошна)
Франція 47, 10, 238, 251

Ч

Червона Русь 277
Черемош 38, 90, 92, 96, 131,
141, 203, 253, 271, 277, 278
Черемошна
96, 100, 203
Чернівецька область
40, 193, 196, 278, 285, 300
Чернівецький повіт 127, 208
Чернівці (Чернівци) 2, 20,
24, 25, 30, 35, 37, 43, 45, 47,
51–53, 56–65, 70–74, 78, 79,
94, 112, 119, 121, 127, 130,
130–133, 135, 137, 139, 142,
144, 145, 148, 153, 157, 159,
163, 165–170, 178, 179, 184,
185, 187, 189, 194, 196, 201,
205–208, 216, 220, 238, 239,
244, 245, 247, 248, 250, 252,
254, 258, 259, 260, 262, 264,

267, 268, 270–272, 274, 275,
277, 280–284, 286, 287, 289,
292–294, 298, 299, 301, 302

Чимішлійський район 208
Чорний Ґрунь 96
Чорний Черемош 201, 277
Чорні Ослави 95
Чорногора 95, 174

Ш

Шепіт (Шипот) 140
Шешори 96
Штутгарт 204

Я

Яблониця 303
Яблонів 95
Янів 11
Ясси 46, 55, 60, 61, 145, 165,
200, 250, 251, 293

Р

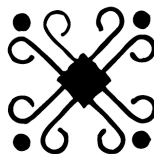
Putilla-Stoponetz (Putilla)
(див.: Сторонець-Путилів)

S

Siebenbürgen (див.: Семигород)
Szept. St. György
(див.: Сфинту-Ґеорге)

W

Wien (див.: Відень)
Wiżnitz (див.: Вижниця)

Наукове видання

Юрій Федькович у спогадах сучасників

2-е видання, доповнене

Упорядкування, передмова, примітки
Лідії Ковалець

Відповідальний редактор *Богдан Мельничук*
Коректор *Лідія Ковалець*
Комп'ютерна верстка *Тараса Ковальця*

Підписано до друку 10.01.2019. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Умов.-друк. арк. 17,5.
Обл.-вид. арк. 18,8. Тираж 400. Зам. Н-001п.
Видавництво та друкарня Чернівецького національного
університету.
58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.